

Національний університет «Одеська юридична академія»

Робоча група з питань розвитку кримінального права
Комісії по правовій реформі при Президентові України

Робоча група з питань кримінального та кримінального процесуального права
Науково-консультативної ради при Голові Верховної ради України

Південний регіональний центр Національної академії правових наук України
Кафедра кримінального права НУ «ОЮА»

Одеський місцевий осередок ГО «Всеукраїнська асоціація кримінального права»

Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану

Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції,

*присвяченої 25-річчю утворення
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

**м. Одеса
9 грудня 2022 р.**

«Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану». Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія». Одеса, 9 грудня 2022 року. Укладачі: Є.Л. Стрельцов, В.П. Кедик. Відп. редактор Є.Л. Стрельцов. Одеса: ПРЦ НАПрН України, НУ «ОЮА», 09.12.2022. – 214 с.

У збірнику представлені тези доповідей та повідомлень, які були оприлюднені на міжнародній науково-практичній конференції «Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану», присвяченій 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія», яка відбулась 9 грудня 2022 року на базі Південного регіонального центру Національної академії правових наук України та кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія». Збірник розрахований на науково-педагогічних працівників, докторантів та аспірантів, магістрантів та студентів, практичних працівників, всіх, кого цікавлять сучасні проблеми кримінального права.

Відповідальний за випуск:
д.ю.н., професор Є.Л. Стрельцов

Тези друкуються в авторській редакції. Відповідальність за зміст поданого матеріалу несуть автори.

ЗМІСТ

<i>Ківалов С.В.</i> ВСТУПНЕ СЛОВО.....	8
<i>Стрельцов Є.Л.</i> КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ (ПРЕЗЕНТАЦІЯ КОНФЕРЕНЦІЇ).....	9
<i>Баулін Ю.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	12
<i>Музика А.А.</i> ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНІ: НОВОСТВОРЕНІ ПРОБЛЕМИ НА ТЛІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ВІД 28 ЛИПНЯ 2022 Р. № 2472-ІХ.....	16
<i>Вереша Р.В.</i> СУЧАСНІ АСПЕКТИ БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....	20
<i>Житний О.О., Бадюков Ю. В.,</i> КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ПОГАНОВОГО ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ ВИМІР)	23
<i>Конопельський В.Я.</i> ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ.....	25
<i>Лихова С.Я.</i> КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ.....	28
<i>Мусієнко А.В.</i> ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НЕЗАКОННОГО ПРОВЕДЕННЯ АБОРТУ ЯК НАПРЯМОК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ.....	31
<i>Ступник Я.В.</i> ДО ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ.....	33
<i>Тіщенко В.В.</i> ПОНЯТТЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ І КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ.....	36
<i>Heinrich, Bernd.</i> THE ISSUE OF “TRIAGE” IN GERMAN CRIMINAL LAW.....	38
<i>Харитонов С.О.</i> ВОЄННА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	42
<i>Чуваков О.А.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО ОХОРОНУ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ.....	44
<i>Вознюк А.А.</i> ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЙ УЧАСНИКІВ ДНР/ЛНР ПІД ЧАС МІЖНАРОДНОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ.....	46

<i>Сотула О.С.</i> ПРОБАЦІЯ ЩОДО ЗАСУДЖЕНИХ, ЯКІ УМОВНО-ДОСТРОКОВО ЗВІЛЬНЕНІ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ В ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНІ.....	49
<i>Туляков В.О.</i> УКРАЇНСЬКЕ МАЙБУТНЄ ПІДНЕСЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА: ВІД АПРОКСИМАЦІЇ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДО ГАРМОНІЗАЦІЇ САНКЦІЙ.....	52
<i>Горбачова І.М.</i> КАРАНІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЦТВА.....	58
<i>Гуртовенко О.Л.</i> УМОВНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА: ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ.....	61
<i>Кедик В.П.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНИХ (ОСНОВНИХ) ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ.....	68
<i>Колодін Д.О.</i> ДО ПИТАННЯ ПРО МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ВИБОРЧОГО ПРАВА.....	71
<i>Коломієць Ю.Ю.</i> ДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ.....	74
<i>Kuzmin E.E.</i> CHANGING CRIMINAL LEGISLATION DURING A STATE OF EMERGENCY.....	77
<i>Мирошниченко Н.А.</i> ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ.....	80
<i>Ободовський О.В.</i> ПРО КВАЛІФІКАЦІЮ ТРИВАЮЧИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА ОЗНАКОЮ ЇХ ВЧИНЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.. ..	82
<i>Павлова Т.О.</i> РОЛЬ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО АБО ВОЄННОГО СТАНУ.....	85
<i>Політова А.С.</i> КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА РЕПРОДУКТИВНЕ НАСИЛЬСТВО В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ.....	88
<i>Степаненко О.В.</i> СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА З КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ.....	92
<i>Timofieieva L.</i> EUROPEAN VALUES AND PRINCIPLES IN THE CRIMINAL LAW POLICY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR.....	94

<i>Агапова К.В.</i> ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АГРЕСІЇ ТА АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІЖНИХ УГРУПОВАНЬ.....	97
<i>Малишева М.В.</i> ЗАВДАННЯ СУЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ ПРОТИДІЇ ОКРЕМИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЯКІ ВЧИНЯЄ ДЕРЖАВА-АГРЕСОР НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ.....	99
<i>Мальцев М.В.</i> ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ НА ВИРОБНИЦТВІ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ.....	102
<i>Морозюк Н.С.</i> ЗАПОБІГАННЯ ВІЙСЬКОВИМ НАСИЛЬНИЦЬКИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО ТА ВОЄННОГО СТАНУ.....	105
<i>Нековаль Є.І.</i> ПОНЯТТЯ ПІДКУПУ В СКЛАДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 160 КК УКРАЇНИ.....	108
<i>Поліщук Я.Р.</i> ГАЗЛАЙТІНГ ЯК РІЗНОВИД ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА.....	111
<i>Радковська І.С.</i> ТЕНДЕНЦІЇ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ БЕЗПЕКИ РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	114
<i>Сікан О.М.</i> ГЕНОЦИД, ВИКРАДЕННЯ ЧИ ДЕПОРТАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ АГРЕСОРОМ: ОКРЕМІ РОЗДУМИ.....	118
<i>Таратинов Ю. М.</i> ДЕЯКІ ПРОЯВИ «БІЛОКОМІРЦЕВОЇ» ЗЛОЧИННОСТІ.....	121
<i>Яковенко А.В.</i> ДО ПРОБЛЕМИ ОДНОМАНІТНОСТІ («ОДНАКОВОСТІ») У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	124
<i>Бобруль І.В.</i> ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА МАРОДЕРСТВО ТА ІНШІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ.....	126
<i>Боднар В.М.</i> ДЕРЖАВНА ЗРАДА ЧИ КОЛАБОРАЦІОНІЗМ?	128
<i>Бойміструк Т.П.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	131
<i>Боровик Ю.О.</i> КВАЛІФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	135

<i>Вовченко М.М.</i> АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ, ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО АБО ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ.....	139
<i>Вороніна В.А.</i> ПРАВО НА ЖИТТЯ ТА ЙОГО ЗАХИСТ У НАЦІОНАЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ ТА ПРАКТИЦІ ЄСПЛ.....	141
<i>Гончарова А.В.</i> ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УМИСНЕ ВБИВСТВО МАТІР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ.....	143
<i>Грищенко К.І.</i> КРАДІЖКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	145
<i>Гуцько О.Є.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ.....	148
<i>Завадська Ю.М.</i> ВИКОНАННЯ ОБОВ'ЯЗКУ ЩОДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ, НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ ЗА ККУ.....	151
<i>Замаскіна А.М.</i> КОРУПЦІЯ ЯК ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ І НЕДОСТАТНІЙ РІВЕНЬ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА СВІДОМОСТІ.....	153
<i>Зуєва В.С.</i> ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРИНИЖЕННЯ ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ.....	156
<i>Караманиць Д. В.</i> СМЕРТНА КАРА В УКРАЇНІ: ЗА І ПРОТИ.....	159
<i>Качуренко В.В.</i> ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ: ГЕНЕЗИС ТА ФОРМАЛІЗАЦІЯ ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 198 КК УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	161
<i>Клець І.І.</i> ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 198 КК УКРАЇНИ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	164
<i>Ковальська А.М.</i> ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ.....	166
<i>Колеснікова А.А.</i> ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО ТА НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ.....	170
<i>Кондратюк В.М.</i> ШАХРАЙСТВО, ПОВ'ЯЗАНЕ З ВИКОРИСТАННЯМ БАНКІВСЬКИХ КАРТОК.....	173
<i>Константинова І.В.</i> КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ.....	175

<i>Кріпак Н.Г.</i> ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ В ЗАРУБІЖНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ.....	178
<i>Купенко А.І.</i> ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ.....	180
<i>Лупу В.С.</i> ТА ФУНКЦІЇ СУЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА.....	183
<i>Мазур Ю.С.</i> ЗАЛУЧЕННЯ ДІТЕЙ ДО УЧАСТІ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ.....	186
<i>Мархайчук Д.М.</i> ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	188
<i>Наливайченко В.О.</i> МАРОДЕРСТВО: ЧИ ВСІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ, СКОЄНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ, Є МАРОДЕРСТВОМ?	191
<i>Рачок А.І.</i> ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ У СЕРЕДНЬОВІЧЧІ.....	193
<i>Саїк О.Б.</i> ВОЄННИЙ СТАН ЯК ОБСТАВИНА, ЯКА ВПЛИВАЄ НА КВАЛІФІКАЦІЮ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	195
<i>Стащук А.Ю.</i> КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ.....	197
<i>Тарасенко М.Л.</i> ОСОБЛИВОСТІ КІБЕРЗЛОЧИНІВ.....	200
<i>Філімончук М.О.</i> КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ.....	203
<i>Штанько Ю.А.</i> ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ.....	206
<i>Ядаменко О.О.</i> ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА МАРОДЕРСТВО ТА ІНШІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ДІЇ НАДЗВИЧАЙНОГО АБО ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД.....	208
<i>Язаджи В.С.</i> ПРОГАЛИНИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ У СФЕРІ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОГО РУХУ.....	210
Streltsov Yevgen. CRIMINAL LAW IN THE CONDITIONS OF THE EMERGENCY (CONFERENCE PRESENTATION)	212

ШАНОВНІ КОЛЕГИ!

Щиро вітаю вас з участю у Міжнародній науково-практичній конференції «Завдання кримінального права в умовах надзвичайного стану», яка проводиться в Одесі 9 грудня 2022 року.

Проведення такої конференції є дуже актуальною та своєчасною подією. Воєнний стан, який діє в Україні, та інші надзвичайні правові режими об'єктивно потребують розвитку усіх галузей законодавства, наукового аналізу та тлумачення існуючих та нових законодавчих положень, надання рекомендацій практиці.

В таких умовах потребує спеціального звернення кримінально-правовий напрямок. Поява нових видів кримінальних правопорушень, пов'язаних з воєнним станом, потребують їх негайного науково-практичного опрацювання з метою якісного застосування. В першу чергу, це стосується питань кваліфікації злочинів проти основ національної безпеки України, воєнних та військових злочинів. Такі завдання виглядають першочерговими для кримінально-правової науки сьогодні. Вважаю, що високий рівень учасників цієї конференції дасть змогу продуктивно вирішити такі завдання.

Я дуже радий, що така престижна міжнародно-практична конференція проводиться в Одесі на базі Національного університету «Одеська юридична академія» та Південного регіонального центру Національної академії правових наук України. Сьогодні ми відмічаємо 25 років зі дня утворення Національного університету «Одеська юридична академія». Цей університет є провідним юридичним вишем в Україні, який плідно підтримує та розвиває Південну правову школу, котра, в свою чергу, вже нараховує 175 років.

Бажаю всім нам в цей складний час здоров'я і спокою!

З повагою,

*Президент Національного університету «Одеська юридична академія»,
голова Південного регіонального центру Національної академії
правових наук України,*

*доктор юридичних наук, професор, академік Національної
академії правових наук України, академік Національної
академії педагогічних наук*

Ківалов С.В.

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ (презентація конференції)

Надзвичайний стан – це особливе політико-економічне та правове становище, яке передбачає введення на всій території держави чи в її окремих регіонах особливого, так званого специфічного правового режиму, який надає додаткові повноваження державі та її органам проводити необхідні заходи та певною мірою обмежувати права та свободи громадян, організацій та установ, які діють на її території.

Це дуже складне соціально-правове становище, яке полягає в необхідності, з одного боку, упорядкування, обмежування у різних сферах життя відповідних суспільних процесів, наявність чого об'єктивно обумовлена надзвичайною ситуацією. З іншого боку, введення таких заходів не повинно, так би мовити, «відверто» порушувати права і свободи громадян, організацій та установ.

Тому тут є зрозумілі складнощі. В першу чергу, в розумінні, в тлумаченні поняття «надзвичайний стан» в конкретних умовах, в співвідношенні його з поняттями «воєнний стан», «карантинні обмеження», які вводяться, наприклад, у зв'язку з епідемією, режимом дії об'єктів критичних інфраструктур тощо. Чи це взагалі різні за своєю сутністю режими, які вводяться у конкретній державі (групі держав), чи «надзвичайний стан» - це більш загальне поняття, яке за великим рахунком охоплює всі інші види особливих правових режимів? Як узгоджуються між собою у межах більш конкретного правового напрямку поняття «воєнний стан», «воєнний час», «воєнне становище»?

В Україні діє законодавство, яке регулює положення, пов'язані з введенням та дотриманням і надзвичайного стану, і воєнного стану, і карантинних обмежень. Однак ці нормативні акти приймалися в умовах, так би мовити, достатньо спокійної соціальної обстановки в державі або на початку розвитку таких складних подій. Більш складним соціальне становище стає під час, коли такі події набувають реального та постійного характеру, що об'єктивно потребує подальшого розвитку та удосконалення правових положень, які їх регулюють. Є таке законодавство на міжнародному та зарубіжному рівнях, але як воно «узгоджується» з національним законодавством? Це теж проблема, яка потребує своєї уваги.

Дослідження цього важливо як в загальному плані, з позицій готовності всієї системи права до регулювання такого становища, так і у напрямку розвитку в таких умовах галузевого законодавства, зокрема кримінального.

Це, в свою чергу, формулює низку важливих питань, зокрема: як повинно розвиватися в сучасних умовах кримінальне законодавство, кримінально-правова теорія, практика застосування цього законодавства? Які завдання сьогодні вбачаються необхідними для вирішення кримінальним законодавством, кримінально-правовою теорією, кримінально-правовою практикою? Які функції, котрі є традиційними для кримінального права, повинні сьогодні домінувати: охоронні чи профілактичні, чи якісь «нові»? Чи є напрямки, у яких більше уваги повинно приділятися охоронній функції, а у інших – профілактичній? На що потрібно звертати увагу при вдосконаленні кримінального законодавства: чи на диспозиції, чи на санкції, чи на кваліфікуючі ознаки, чи в цілому на зміст кримінально-правової норми, саме як на закінченому сконцентрованому виразі законодавцем конкретного змісту забороненого суспільно небезпечного діяння та відповідних видів реагування держави на порушення цієї заборони? Як це повинно якісно відображатися у законодавчій техніці? Перелік таких актуальних питань можливо продовжити. Водночас, розуміючи важливість цієї галузі законодавства у охороні найбільш вагомих соціальних цінностей, як при цьому не допустити того, щоб кримінальне законодавство було «зроблено» основним, взагалі, так званим «єдиним» засобом подолання надзвичайного стану. Як розумно поєднувати «терапевтичні» та «хірургічні» заходи впливу на відповідну «важку» соціальну «хворобу»? Вже неодноразово проголошувалось, що при всій «повазі» до кримінального законодавства, при розумінні усіх його «каральних» можливостей, воно є важливою, необхідною, але

«лише» однією зі складових у загальному комплексі заходів, які держава повинна проводити у надзвичайних умовах.

Безумовно, складна ситуація з позицій реальної оцінки суспільно небезпечних діянь, які відбуваються в сучасних умовах, можуть (повинні) підлягати кримінально-правовому «впливу». Такі діяння, групи таких діянь, як вже показує суспільна практика, можуть проявлятися у різних напрямках. Це, наприклад, діяння, які прямо порушують встановлені правові обмеження, або виступають у якості «відокремлених» суспільно небезпечних наслідків таких порушень, або «супроводжують» такі суспільно небезпечні порушення, маючи «інші» зовнішні прояви. Це також можуть бути діяння, які, кажучи образно, не стільки порушують правові обмеження, скільки певною мірою детермінуються ними. Наприклад, вже є випадки значних порушень економічних процесів, які відбуваються завдяки протиправному «використанню» встановлених правил. Певна специфіка таких діянь може «визначатися» не тільки безпосередньо діяннями, а й категорією суб'єктів, які їх вчиняють, що теж потрібно враховувати.

Важливо при цьому не тільки зосереджуватися виключно на сьогоденні. Потрібно вже зараз спробувати прогнозувати, як буде взагалі, у найближчій та віддаленій перспективі, розвиватися кримінальна ситуація і державна реакція стосовно неї? Які діяння «збережуть» свою «постійність», які будуть «розвиватися» або «затухати», які нові прояви суспільно небезпечних діянь можуть з'явитися в таких умовах, який «вираз» все буде мати у суспільному житті у повоєнні часи, які, сподіваємося, повинні скоро настати. Як все це повинно знайти своє «відображення» у завданнях сучасного кримінального законодавства України? Всі такі питання формують прямі завдання для кримінально-правової науки, причому, як на «особистому» рівні, так і на рівні співпраці з іншими правовими науками, в першу чергу, кримінально-правового напрямку. У всякому разі, як не прикро це виглядає, але, на мою думку, ми знаходимося на початку довгого шляху досліджень складних сучасних проблем встановлення та існування особливих правових режимів, їх відображення в законодавстві та практиці.

Це складні, багато в чому, нові проблеми для всіх категорій сучасних юристів. Багато в чому, значна частина з них була досліджена у 70 наукових доповідях та тезах, які були подані на конференцію «Завдання кримінального права в умовах воєнного стану», яка була проведена 9 грудня 2022 року на базі Південного регіонального центру НАПрН України та кафедри кримінального права НУ «ОЮА». Враховуючи зрозумілі складнощі, конференція була проведена в режимі оф лайн в усіченому складі, що в черговий раз підкреслює ідею про «immortalitas scientia» (безсмертність науки). Незважаючи на складні обставини, під час підготовки та проведення конференції ми мали зв'язок практично з усіма авторами, які перебувають в Україні та за кордоном, і які надіслали свої наукові міркування.

Загалом, оргкомітет отримав наукові повідомлення від: голови Робочої групи з розвитку кримінального права Комісії з правової реформи при Президентові України, д.ю.н., проф. академіка НАПрН Бауліна Ю.В.; голови Робочої групи з кримінального та кримінального процесуального законодавства Науково-консультативної ради при Голові Верховної Ради України, д.ю.н., проф., члена-кореспондента НАПрН Музики А.А.; наступних зав. кафедр українських університетів: д.ю.н., проф. Вереси Р.В., зав. кафедри кримінального та адміністративного права Академії адвокатури України; д.ю.н., проф. Лихової С.Я., зав. кафедри кримінального права та процесу Національного авіаційного університету; д.ю.н., проф. Житнього О.О., зав. кафедри кримінально-правових дисциплін Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна; д.ю.н., проф. Конопельського В.Я., зав. кафедри кримінального права та кримінології Одеського державного університету внутрішніх справ; к.ю.н., доц. Мусієнка А.В., зав. кафедри цивільного та кримінального права Державного університету інфраструктури та технологій; д.ю.н., проф., члена-кореспондента НАПрН України Тіщенко В.В., зав. кафедри криміналістики НУ «Одеська юридична академія»; к.ю.н., доц. Ступника Я.В., зав. кафедри кримінального права та процесу Ужгородського національного університету; д.ю.н., проф. Харитонова С.О., зав.

кафедри кримінально-правової політики Національного юридичного університету ім. Ярослава Мудрого; д.ю.н., проф. Чувакова О.А., зав. кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова. Надіслав свої міркування д.ю.н., проф. Бернд Хайнріх, зав. кафедри кримінального, кримінально-процесуального та авторського права Тюбінгенського університету з Німеччини. Отримали тези від д.ю.н, проф. Вознюка А.А., завідувача науковою лабораторією з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ.

Тези були представлені українськими фахівцями, представниками Південної школи кримінального права, які наразі перебувають на науковому стажуванні у зарубіжних університетах: д.ю.н, проф. Сотулою О.С. та д.ю.н., проф., членом-кореспондентом НАПрН Туляковим В.О. Ми також отримали тези від багатьох колег з українських університетів та колег з кафедри кримінального права НУ «Одеська юридична академія». Окремо потрібно відмітити, що свої міркування з цієї складної проблеми виказали і представники майбутньої науки кримінального права, зокрема, аспіранти, магістранти. Окремо потрібно підкреслити, що підготували свої тези і дві студентки 2 курсу факультету прокуратури та слідства (кримінальної юстиції) Одеської юридичної академії, що свідчить про те, що вони вже теж підпали під природний «вплив» кримінального права. Саме в такому порядку всі повідомлення розміщені у цьому збірнику.

Наукові матеріали, які були оприлюднені учасниками конференції під час виступів, або з яких був зроблений стислий огляд, в основному торкалися загальних та більш конкретних проблем призначення кримінального права в умовах воєнного стану, кваліфікації кримінальних правопорушень, які вчиняються сьогодні. В той же час, німецький фахівець, д.ю.н., проф. Бернд Хайнріх зосередився на кримінально-правовій оцінці різних суспільно небезпечних діянь, що вчиняються під час пандемії COVID-19, що продовжує залишатися достатньо актуальною для Європи.

В цілому, за результатами роботи конференції були прийняті рекомендації, які спрямовані на подальше вдосконалення положень кримінально-правової теорії, вдосконалення кримінального законодавства та покращення практичної діяльності в складних умовах сьогодення. Матеріали конференції будуть видані в окремому електронному збірнику.

*доктор юридичних наук, доктор теології,
професор, член-кореспондент Національної
академії правових наук України,
зав. кафедри кримінального права Національного
університету «Одеська юридична академія»,
вчений секретар Південного регіонального центру
Національної академії правових наук України,
член Робочої групи з питань розвитку кримінального
права Комісії з питань правової реформи при
Президентові України,
член Науково-консультативної ради при Голові
Верховної Ради України*

Стрельцов Є.Л.

Баулін Ю.В.
*Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого,
професор кафедри кримінального права,
доктор юридичних наук, професор,
академік Національної академії правових наук України,
голова Робочої групи з питань розвитку кримінального права
Комісії з питань правової реформи при Президентіві України*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ В УКРАЇНІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

1. Для з'ясування особливостей кримінально-правового регулювання (далі – КПП) в Україні під час дії воєнного стану вважаю за необхідне позначити свою позицію з деяких загальних питань.

КПП – це упорядкування юридичними засобами діяльності держави щодо осіб, які вчиняють кримінальне правопорушення, або інакше – врегулювання юридичними засобами суспільних кримінально-правових відносин між державою і особами, які вчиняють кримінальні правопорушення. Таке врегулювання здійснюється за допомогою механізму КПП, елементами якого є: нормативна основа, юридичні факти, кримінально-правові відносини, акти застосування кримінально-правових норм. Такий механізм, як відомо, має два рівні – нормативний та індивідуальний (правозастосовний).

Нормативний рівень КПП або нормативна основа механізму КПП являє собою систему кримінально-правових норм, які упорядковують (врегульовують) юридичними засобами кримінально-правові суспільні (деперсоніфіковані) відносини в Україні, що виникають між державою та особами, які вчиняють кримінальні правопорушення. Предметом цих суспільних відносин є кримінальна відповідальність осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення, а змістом (відповідно до ч. 2 ст.19 Конституції України) підстави, межі повноважень та способи, при яких держава: 1) визначає, які суспільно-небезпечні діяння є кримінальними правопорушеннями, і 2) яким засобом кримінальної відповідальності підлягають або не підлягають особи, які вчиняють такі кримінальні правопорушення, та обов'язок таких осіб перетерпіти обмеження їх прав і свобод, а також право вимагати від держави такого поведіння з ними, яке передбачене кримінальним законом.

Індивідуальний рівень КПП являє собою діяльність органів кримінальної юстиції України із врегулювання конкретних, індивідуалізованих кримінально-правових відносин, що виникають між державою Україною і певною особою, яка реально вчинила визначене заздалегідь державою кримінальне правопорушення. На цьому рівні кримінально-правове відношення між державою і конкретною особою врегульовуються шляхом: 1) застосування до особи, яка вчинила кримінальне правопорушення, засобів кримінальної відповідальності (засудження, покарання, судимість) – Розділи X-XIII Загальної частини КК України (далі – КК), ч.2 ст.373 КПК України; 2) звільнення такої особи від кримінальної відповідальності – Розділ IX Загальної частини КК та окремі положення Особливої частини КК (ч.5 ст.110-2, ч.3 ст.111, ч.2 ст.114 тощо), п.1 ч.2 ст.284 КПК України; 3) виключення кримінальної відповідальності особи, яка правомірно або за відсутності ознак кримінального правопорушення в її діянні спричинила шкоду об'єкту кримінально-правової охорони – Розділ VIII Загальної частини та окремі положення Загальної та Особливої частин КК (ч.2 ст.11, ч.2 ст.19, ч.3 ст.263, ч.6 ст.361, ч.2 ст.396 тощо), п.п.1, 2 ч.1 ст.284 КПК України.

Таким чином, держава в особі Верховної Ради України (п.22 ч.1 ст.92 Конституції України) на основі імперативного методу регулювання системою норм кримінального права визначає на засадах верховенства права (ч.1, 2 ст.8 Конституції України) вичерпний перелік видів і ознак кримінальних правопорушень та засобів кримінальної відповідальності, яким підлягають або (на підставах, передбачених законом) не підлягають

особи, які вчиняють такі правопорушення, для досягнення цілей соціальної справедливості(справедливе воздаяння), реабілітації (виправлення) кримінальних правопорушників і запобігання вчиненню ними та іншими особами кримінальних правопорушень (ч.2 ст.50 КК).

2. Юридичною формою вираження (закріплення) кримінально-правових норм на нормативному рівні КПК є чинний К, який є комплексним нормативно-правовим актом, що передбачає не тільки кримінально-правові норми, а й норми інших галузей права, а саме: 1) норми, що регулюють правомірну поведінку особи за обставин, які виключають протиправність діяння; 2) норми, що регулюють посткримінальну поведінку особи, яка вчинила кримінальне правопорушення або перетерплює обмеження кримінальної відповідальності; 3) норми, що регулюють повноваження держави щодо особи, яка вчинила суспільно-небезпечне діяння у стані неосудності та особи, яка не досягла віку, з якого можливе притягнення до кримінальної відповідальності; 4) норми, що регулюють повноваження держави щодо юридичних осіб, від імені чи в інтересах яких уповноваженими особами вчинені кримінальні правопорушення.

Реалізація правових норм, передбачених КК, здійснюється спеціально уповноваженими органами кримінальної юстиції України шляхом ухвалення індивідуальних актів їх застосування. Ці органи розкривають вчинені кримінальні правопорушення, встановлюють осіб, які їх вчинили, здійснюють дізнання та досудове розслідування, підтримують державне обвинувачення в суді, а також виконують рішення суду. Вочевидь, що ключовим органом на індивідуальному рівні КПК є суд, який відповідно до цілей КПК здійснює правосуддя щодо особи, яка обвинувачується у вчиненні кримінального правопорушення.

Таким чином, реальне врегулювання суспільних кримінально-правових відносин між державою і кримінальними правопорушниками відповідно до цілей КПК відбувається в результаті численних актів застосування кримінально-правових нормами, які ухвалюють і виконують органи кримінальної юстиції при виникненні кримінально-правового конфлікту між державою та конкретною особою, яка вчинила кримінальне правопорушення. Звідси така особлива увага як до законотворчої процедури підготовки і ухвалення законів про кримінальну відповідальність та оцінки діяльності Верховної Ради України щодо внесення змін та доповнень до чинного КК України, так і до тлумачення ухвалених законів в частині визначення ознак певних видів кримінальних правопорушень та відмежування складів одних кримінальних правопорушень від суміжних, визначення кримінально-правових наслідків кримінального правопорушення, справедливого застосування кримінально-правових засобів та до багатьох інших питань, що виникають при КПК.

3. Війна рф проти України змінила життя всієї країни і кожної людини. Вочевидь, що ефективний захист від широкомасштабної агресії рф вимагає використання всіх засобів, мобілізації усіх ресурсів задля досягнення перемоги над ворогом. Поряд із героїчними зусиллями воїнів ЗСУ та інших воєнізованих формувань України по відсічі агресії рф, наданням гуманітарної допомоги особам, які постраждали від цієї агресії тощо, з'явилися нові види суспільно небезпечних діянь, які потребували криміналізації, а також нові форми прояву вже відомих кримінальних правопорушень. Так, почастишали випадки ухилення військовозобов'язаних осіб від мобілізації, пов'язані із незаконним перетинанням кордону, а також випадки пособництва таким діям; виявилось широке коло колабораціоністської діяльності; були встановлені факти поширення інформації про переміщення військ ЗСУ, воєнної техніки тощо; відомими стали факти зловживання гуманітарною та іншою допомогою; непоодинокі випадки заподіяння шкоди правоохоронувальним інтересам України при відсічі збройної агресії тощо.

У зв'язку із вищезазначеним чинний КК був доповнений новими статтями, які передбачають кримінальну відповідальність за колабораційну діяльність (ст.111-1), пособництво державі агресору (ст.111-2), несанкціоноване поширення інформації про

направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану (ст.114-2) тощо. Посилена кримінальна відповідальність за вчинення ряду злочинів в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Під час дії воєнного стану були ухвалені закони, які передбачають нові обставини, що виключають протиправність діяння: 1) Закон України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України» від 03 березня 2022 року і 2) Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану» від 15 березня 2022 року. КК доповнений ст.43-1 «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України», а по суті це є суб'єктивним правом особи. Розділ 2 «Прикінцеві та перехідні положення» чинного КК доповнений пунктом 22 наступного змісту: «Цивільні особи не несуть кримінальної відповідальності за застосування вогнепальної зброї проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, якщо така зброя застосована відповідно до вимог Закону України "Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України". Дія цього закону поширюється на усіх осіб, які отримали вогнепальну зброю і боеприпаси до неї відповідно до порядку та вимог, установлених МВС України, незалежно від дати їх видачі, та застосовується протягом дії воєнного стану і 10 днів після його припинення або скасування (п.2 Прикінцевих та перехідних положень закону). Стаття 1 Закону України «Про оборону України» доповнена абз.3, в якому визначається бойовий імунітет як підстава звільнення, а по суті - виключення кримінальної відповідальності певної особи за шкоду, заподіяну в умовах бойового імунітету. Такою особою є представник військового командування, військовослужбовець, доброволець Сил територіальної оборони ЗСУ, працівник правоохоронного органу, який відповідно до своїх повноважень бере участь в обороні України, особа, визначена Законом України «Про забезпечення участі цивільних осіб у захисті України». Зазначені особи не підлягають кримінальній відповідальності за планування, застосування зброї чи іншої сили або виконання іншого завдання з оборони України із застосуванням будь-яких видів зброї (озброєння) чи іншої сили під час відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту, що спричинило втрату особового складу, бойової техніки та іншого військового майна, або шкоду іншим правоохоронюваним інтересам, за умови якщо неможливо було передбачити зазначені наслідки з урахуванням розумної обачливості при плануванні чи виконанні дій (завдань) або спричинені наслідки охоплювалися виправданим ризиком.

Здійснення публічною службовою особою владних повноважень для відсічі збройної агресії проти України як обставину, що виключає кримінальну відповідальність, передбачено у ч. 3 ст. 9 ЗУ «Про правовий режим воєнного стану» у такій редакції: «В умовах воєнного стану особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, не несе відповідальність, у тому числі кримінальну, за рішення, дії чи бездіяльність, негативні наслідки яких неможливо було передбачити або які охоплюються виправданим ризиком за умови, що такі дії (бездіяльність) були необхідні для відсічі збройної агресії проти України або ліквідації (нейтралізації) збройного конфлікту». Нарешті, ч. 6 ст. 361 КК у новій редакції передбачає спеціальну обставину, що виключає кримінальну відповідальність за несанкціоноване втручання в роботу інформаційних (автоматизованих) та інших систем і мереж, а саме-вчинення таких дій відповідно до Порядку пошуку та виявлення потенційних вразливостей таких систем та мереж.

Події 22 вересня цього року, пов'язані з обміном і поверненням в Україну 215 військовополонених, поставили питання щодо удосконалення новітньої статті 84-1 «Звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу засудженого для обміну як військовополоненого».

4. У період війни Європейською Радою на саміті у Брюсселі 23 червня 2022 року було ухвалено надзвичайно важливе рішення про надання Україні статусу кандидата у Європейський Союз. Це рішення, поміж іншим, передбачає виконання численних зобов'язань України щодо адаптації її законодавства, у тому числі і кримінального, до *acquis communautaire* ЄС. І хоча матеріальне кримінальне право ЄС є невеликим за своїм обсягом – приблизно 37 Директив і кожна з них має свої особливості, пов'язані з предметом її регулювання, однак узагальнення їх змісту дає підстави для виділення тих положень, які потребують врахування при імплементації Директив у кримінальне законодавство України. До таких положень відносяться наступні: роз'яснення певних термінів (словосполучень), які використовуються у Директиві; ознаки кримінального правопорушення; ознаки, які змінюють (знижують або підвищують) тяжкість кримінального правопорушення; встановлення кримінальної відповідальності за незакінчений злочин, а також за пособництво або підбурювання, а в окремих випадках – за вчинення злочину злочинною організацією; покарання щодо фізичних осіб; ознаки, які пом'якшують чи обтяжують покарання фізичної особи; інші, крім покарання, засоби, що застосовуються до фізичної особи (відшкодування шкоди, засоби безпеки тощо); підстави застосування кримінально-правових засобів до юридичних осіб; санкції та інші кримінально-правові засоби, що застосовуються до юридичних осіб; підстави конфіскації майна фізичної особи; підстави звільнення від покарання та кримінального переслідування (кримінальної відповідальності); особливості застосування принципу *ne bis in idem*; строки давності переслідування за вчинений злочин; особливості та строки імплементації Директиви ЄС.

5. Перемога України над РФ ні у кого вже не викликає сумнівів, але виклики повоєнної України ставлять проблеми, вирішення яких потребує закріплення певних положень і у чинному КК. Йдеться про широкомасштабну програму відновлення України, виконання якої передбачає євроінтеграційний курс і створення привабливого бізнес середовища для приватних інвестицій. Відтак, відновлення України потребує виконання її зобов'язань в частині боротьби з корупцією, у тому числі пов'язаних з процесом європейської інтеграції. Чинний КК підлягає приведенню у відповідність з вимогами Конвенцій ООН, ОЕСР та ЄС проти корупції, а також Директиви 2017/1371 Європейського парламенту та Ради від 5 липня 2017 року про боротьбу з шахрайством, спрямованого проти фінансових інтересів Союзу, кримінально-правовими засобами.

Важко прогнозувати всі повоєнні виклики перед КК, але вже зараз існуючі випадки застосування у тилу зброї, що знаходилась на передових позиціях ЗСУ, схиляє до думки про необхідність удосконалення, зокрема, положень кримінального законодавства в частині відповідальності за незаконне поводження зі зброєю тощо.

Музика А. А.

*провідний науковий співробітник ДНДІ МВС України,
доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної академії
правових наук України,
голова Робочої групи з кримінального права та
кримінального процесу Науково-консультативної ради
при Голові Верховної Ради України*

ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНІ: НОВОСТВОРЕНІ ПРОБЛЕМИ НА ТЛІ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ВІД 28 ЛИПНЯ 2022 р. № 2472-IX

Законом «Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених» від 28 липня 2022 р. № 2472-IX (далі – Закон від 28 липня 2022 р.) встановлено порядок вирішення відповідних питань у сфері гуманітарного права. Закон набрав чинності 19 серпня 2022 р. [1]. Ним запроваджено субінститут, раніше невідомий вітчизняному кримінальному праву. Повернення наших захисників на Батьківщину практикується в основному шляхом так званого обміну військовополоненими.

Що ми мали до ухвалення аналізованого Закону? Кримінальний і Кримінальний процесуальний кодекси України у зазначеній частині фактично перестали працювати, і головне – без будь-яких законодавчих рішень. До обміну залучали осіб, щодо яких не було ухвалено судового рішення по суті кримінального провадження.

Тепер маємо Закон. І цей факт сам по собі мав би сприйматися як позитивний крок у вирішенні долі наших співвітчизників. Але так не склалося, ситуація ще більш загострилася. Розглянемо, в чому полягає проблема. Якщо не торкатися власне юридичної сторони встановленої процедури, то юристам ніби немає про що турбуватися. Адже визволити наших співвітчизників із ворожого полону – то свята справа. Втім у правовій державі законність, як один із елементів верховенства права, ніхто не скасовував. Це стосується передусім тих випадків, коли до обміну залучаються військові (чи інші громадяни) ворожої нам держави-агресора, яких ми притягуємо до кримінальної відповідальності за злочини, визначені Римським статутем Міжнародного кримінального суду, зокрема за воєнні злочини. Тобто йдеться не про засуджених осіб, а тих, щодо яких здійснюється досудове провадження або триває судовий розгляд справи.

Якщо ж на законних підставах кримінальне провадження не було закрито за реабілітуючих підстав, то має бути розгляд кримінальної справи в суді з настанням відповідних правових наслідків – ухвалення вироку (обвинувального чи виправдувального), або звільнення підсудного від кримінальної відповідальності, або звільнення засудженого від покарання (чи його пом'якшення) за амністією чи на підставі акта про помилування, чи з інших законних підстав, передбачених КК України, або настає відбування засудженим призначеного покарання. І лише після набрання відповідним судовим рішенням законної сили можна було б припустити можливість обміну за участю подібних осіб. Чому роблю застереження власне про допустимість такого обміну? Річ у тім, що актуальним залишається принципове питання: чи можуть військові ворожої армії (наразі – московії), або озброєні громадяни на зразок ПВК «Вагнер» мати статус військовополонених, якщо у нас вони притягуються (чи притягнуті) до кримінальної відповідальності? Переконалий, що у таких випадках зазначені особи – це воєнні злочинці і вони не можуть визнаватися військовополоненими. Принаймні за чинного законодавства України.

Законом від 28 липня 2022 р. Кримінальний кодекс України доповнено однією статтею – 84⁻¹ такого змісту (тут і далі слова у тексті Закону виділені мною. – А. М.) :

«Стаття 84¹. Звільнення від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу **засудженого** для обміну як військовополоненого

1. Звільняється від відбування покарання **засуджений**, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про його передачу для обміну як військовополоненого та яким надано письмову згоду на проведення такого обміну.

2. Якщо обмін такого засудженого не відбувся, суд за клопотанням прокурора приймає рішення про направлення засудженого, звільненого від відбування покарання у зв'язку з його передачею для обміну як військовополоненого, для подальшого відбування призначеного раніше покарання.

3. У разі вчинення особою, яку було звільнено судом від відбування покарання у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про її передачу для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся, протягом невідбутої частини покарання нового кримінального правопорушення суд призначає їй покарання за правилами, передбаченими статтями 71 і 72 цього Кодексу».

Звертаю увагу на те, що згідно зі змінами, внесеними до КК України, суб'єктом обміну може бути: 1) винятково військовополонений; 2) лише засуджена особа. При цьому: 1) не мають значення тяжкості вчиненого злочину, вид і міра призначеного винуватому покарання; 2) виключається дія норм про застосування давності притягнення особи до кримінальної відповідальності.

Відповідні завдання щодо обміну покладені на Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими. Зокрема, він ухвалює рішення про затвердження списку для здійснення передачі військовополонених ворогів і звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора, та здійснює повноваження щодо забезпечення зазначеної процедури згідно з Порядком (для службового користування), затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 р. № 441 [2; 3].

Суттєвих коректив, за Законом від 28 липня 2022 р., зазнав КПК України, вони докорінно суперечать матеріальному праву. Зокрема, ч. 1 ст. 3 КПК України доповнено пунктом 28 такого змісту:

«28) особа, стосовно якої уповноваженим органом прийнято рішення про обмін як військовополоненого, – **будь-яка особа, яка має процесуальний статус підозрюваного, обвинуваченого, засудженого** та яка включена відповідним уповноваженим органом до списку для обміну як військовополонений».

Як бачимо, за КПК України суб'єктом обміну може бути не лише засуджена особа, а й підозрюваний чи обвинувачений. Це свідчить про появу у нашому законодавстві чергової **міжгалузевої колізії**.

Виникає запитання: яким законом необхідно керуватися на практиці – матеріальним чи процесуальним? На мою думку, матеріальним. Тобто обміну мають підлягати лише засуджені особи. Складність правильного вирішення цього питання пояснюється, зокрема, тим, що правовий конфлікт між актами різних галузей права (міжгалузева колізія) породжений одним Законом, а не різними нормативно-правовими актами. На перший погляд, КК України і КПК України не перебувають в ієрархічному підпорядкуванні, оскільки вони – нормативно-правові акти однакової юридичної сили. Для подолання такої колізії має застосовуватися інший підхід. Необхідно враховувати таке.

По-перше, матеріальне право щодо процесуального є фундаментальним. У цій галузевій парі процесуальний кодекс виконує прикладну функцію.

По-друге, треба пам'ятати і про предмет правового регулювання. Наприклад, такі інститути, як покарання, звільнення від покарання належать передусім до предмета кримінального права. І якщо відбувається вторгнення процесуального закону у кримінально-правову сферу, то такий акт не є правовим. Саме так свого часу сталося, коли КПК України, без оглядки на КК України і Конституцію України, породив категорії «кримінальний проступок» і «кримінальне правопорушення».

По-третє, Закон від 28 липня 2022 р. запровадив позасудовий вид звільнення від кримінального покарання. В основному цим займається «уповноважений орган» (ним є Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими). Таким чином, створена не лише міжгалузева, а й внутрішньогалузева колізія. У ч. 1 ст. 74 написано: «Звільнення засудженого від покарання або подальшого його відбування, заміна більш м'яким, а також пом'якшення призначеного покарання, крім звільнення від покарання або пом'якшення покарання на підставі закону України про амністію чи акта про помилування, **може застосовуватися тільки судом** у випадках, передбачених цим Кодексом».

По-четверте, оскільки відповідним уповноваженим органом «до списку для обміну як військовополонений» може бути включена **будь-яка особа, яка має процесуальний статус підозрюваного, обвинуваченого**, маємо порушення презумпції невинуватості: «Особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду» (ч. 1 ст. 62 Конституції України). Між іншим, тут доречно акцентувати на невідповідності ч. 2 ст. 2 КК України зазначеній нормі Основного Закону України; норма КК України про презумпцію невинуватості хоча й дублює конституційне положення, але йдеться у ній не про злочин, а про кримінальне правопорушення. Це своєрідне відлуння (як наслідок) запровадження категорій «кримінальний проступок» і «кримінальне правопорушення» без урахування конституційної матерії (п. 22 ч. 1 ст. 92 Основного Закону України).

Треба сказати, що Законом від 28 липня 2022 р. породжена й інша юридична невизначеність. КПК України доповнено ст. 201⁻¹ «Скасування запобіжного заходу» такого змісту:

«1. Прокурор **має право** звернутися в порядку, передбаченому статтями 184 та 132 цього Кодексу, до слідчого судді, суду з клопотанням про скасування запобіжного заходу у зв'язку з прийняттям уповноваженим органом рішення про передачу підозрюваного, обвинуваченого для обміну як військовополоненого».

Тобто питання про скасування запобіжного заходу, відповідно до Закону, вирішується на розсуд прокурора – йому необов'язково з цього приводу звертатися до суду, чи не так? Тоді навіщо така норма?

У межах процесуального права також створена неймовірна внутрішньогалузева колізія. Законом від 28 липня 2022 р. ч. 2 ст. 297⁻¹ КПК України після абзацу першого доповнено новим абзацом такого змісту:

«Спеціальне досудове розслідування **здійснюється** на підставі ухвали слідчого судді у кримінальному провадженні щодо злочину, вчиненого підозрюваним, стосовно якого уповноваженим органом прийнято рішення про передачу його для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся».

Натомість в інших кримінально-процесуальних нормах (в одній і тій самій статті) написано так:

«**Стаття 297⁻⁴**. Вирішення питання про здійснення спеціального досудового розслідування

1. Слідчий суддя відмовляє у задоволенні клопотання про здійснення спеціального досудового розслідування, якщо прокурор, слідчий не доведе, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук, та/або уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся. ...

3. Повторне звернення з клопотанням про здійснення спеціального досудового розслідування до слідчого судді в одному кримінальному провадженні **не допускається, крім випадків наявності нових обставин**, які підтверджують, що підозрюваний переховується від органів слідства та суду на тимчасово окупованій території України, на

території держави, визнаної Верховною Радою України державою-агресором, з метою ухилення від кримінальної відповідальності та/або оголошений у міжнародний розшук, **та/або уповноваженим органом прийнято рішення про передачу підозрюваного для обміну як військовополоненого та такий обмін відбувся».**

Все викладене свідчить про необхідність якнайшвидшого повернення законодавця до належного врегулювання питань щодо здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора.

Список використаних джерел

1. Про внесення змін до Кримінального, Кримінального процесуального кодексів України та інших законодавчих актів України щодо врегулювання процедури обміну осіб як військовополонених: Закон України від 28 липня 2022 р. № 2472-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2472-20#Text>

2. Положення про Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими. Затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 11 березня 2022 р. № 257. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2022-п#Text>

3. Порядок здійснення передачі військовополонених ворогів державі-агресору та звільнення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора (для службового користування). Затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 12 квітня 2022 р. № 441. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/441-2022-п#Text>

СУЧАСНІ АСПЕКТИ БЛОКЧЕЙН ТЕХНОЛОГІЙ В СИСТЕМІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Цифрові технології активно впроваджуються у сферу публічних та приватних фінансів. Досягнення у фінансово-технічній сфері ставлять вчених із суб'єктами політико-правової ініціативи перед необхідністю дати пояснення новим явищам і, відповідно, розробити механізми регулювання видів суспільних відносин, відсутніх раніше. Поява поняття «криптоактивів» породило певні питання щодо їх значущості для фінансової індустрії, а також щодо можливих викликів у сфері правового регулювання [1]. Ставлення світових центробанків до електронної валюти лише за кілька останніх років пройшло шлях від повного заперечення можливості використання криптоактивів, до здійснення пілотних проєктів у межах розробки та запровадження національної цифрової валюти [2]. Криптоактиви – це технологічні інновації, які сьогодні стоять на початку формування нової цифрової економіки. Оскільки віртуальний актив існує у цифровій формі, здатність до обігу означає можливість його переказу чи передачі у такій формі. Очевидно, крім суто технологічних обмежень обігу віртуальних активів, мають існувати правові обмеження, створені задля врегулювання суспільних правовідносин щодо таких віртуальних активів, як із позиції публічного, так і приватного права. При цьому виникає низка закономірних питань щодо використання таких активів поряд з фіатними валютами. Одна з перешкод для розуміння так званих «нетипових» валют та активів, полягає у невиробленні понятійного апарату. Відмінності в теоретико-прикладному розумінні, пов'язані з визначенням цифрових валют, віртуальних валют, криптовалю, криптоактивів, і не завжди зрозуміло чи використовуються ці терміни взаємозамінно чи кожен з них має конкретне значення.

Правове регулювання криптоактивів у світі ґрунтується на різних підходах, починаючи від повної заборони та криміналізації будь-яких дій із криптоактивами до розробки державних аналогів, що передбачають, відповідно, механізми державного впливу. При цьому заперечення криптоактивів може свідчити про виведення за межі юридичної площини широкого спектру правовідносин.

Міжурядова організація Financial Action Task Force (*далі – FATF*), яка надає країнам світу експертну підтримку у питаннях розробки фінансових заходів щодо боротьби з відмиванням грошей, зазначає, що криптоактиви не загрожують глобальній фінансовій стабільності, але потребують моніторингу. Інноваційні рішення у сфері hi-tech, електронні продукти та пов'язані з ними послуги мають значний потенціал для стимулювання технологічних нововведень у сфері фінансів, підвищення ефективності та розширення охоплення фінансовими послугами всіх верств населення. Разом з тим, нові технології створюють можливості для різного роду зловживань, що пов'язані з легалізацією доходів, отриманих злочинним шляхом, або фінансуванням протизаконної діяльності. У зв'язку з цим FATF здійснює активні дії, пов'язані з моніторингом ризиків, зумовлених появою нових технологій. Необхідність розробки регулювання системи обігу криптовалю безпосередньо взаємопов'язана з правильним сприйняттям та усвідомленням її суті та закріпленням у національному законодавстві необхідних адміністративних та кримінально-правових механізмів. Цьому, в свою чергу, має сприяти складова розуміння теоретико-правових засад з урахуванням зарубіжного досвіду.

Сучасні дослідження у сфері правового забезпечення обігу віртуальних активів присвячені таким питанням як боротьба з крипто-злочинністю в ЄС, оподаткування криптоактивів, відмивання грошей за допомогою використання криптовалюти, міжнародне

співробітництво у розслідуванні економічних злочинів, пов'язаних з оборотом криптовалюти, особливості оподаткування криптоактивів в Україні, криптоактиви у системі податкової звітності, правові аспекти ринку криптоактивів та можливі загрози національній безпеці України. При цьому актуальними залишаються питання щодо стану нормативно-правового регулювання у сфері обігу віртуальних активів, а також визначення викликів прикладного спрямування.

Цифрові фінанси відіграють важливу роль у наданні фінансових послуг у Європейському Союзі (*далі - ЄС*). Швидкий прогрес у галузі оцифрування, аналізу даних та обчислювальних потужностей дозволяє використовувати новий спектр фінансових послуг та транзакцій, сприяючи розвитку інновацій. Зокрема, велику увагу привернули поширення та розвиток криптоактивів за допомогою цифрових фінансових технологій, оскільки вони можуть запропонувати певний потенціал для економічного розвитку, якщо будуть пом'якшені пов'язані з цим ризики. Криптоактиви надзвичайно швидко диверсифікуються відповідно до поточних структурних перетворень у технологіях, перевагах та використанні серед інвесторів і споживачів. Крім того, слід враховувати міжнародний аспект, пов'язаний з криптоактивами, оскільки криптоактиви за своєю природою є транскордонними, виходячи зі специфіки своїх технологічних особливостей.

Станом на 2020 рік, регулювання відносин у сфері використання криптоактивів та технології блокчейн у тому чи іншому вигляді було лише в десяти країнах. Вже з 2021 року країни почали активніше адаптувати законодавство до нових видів правовідносин. Проте, зазвичай зміни мали фрагментарний характер. В одних країнах зміни вносилися лише до податкового законодавства, в інших - до актів, що регулюють протидію тероризму або відмивання брудних грошей [3].

Криптоактиви та пов'язані з ними послуги можуть стимулювати інновації у фінансовому секторі та підвищувати його ефективність. Однак їх особливості відкривають і нові можливості для здійснення неправомірної діяльності. Можливість здійснювати швидкі транскордонні операції, яку дає технологія блокчейн, дозволяє не лише купувати, здійснювати переміщення та зберігання активів у цифровому вигляді (часто поза межами фінансового регулювання), а й зберігати таємницю особи відправника та одержувача коштів, що у свою чергу ускладнює своєчасне виявлення підозрілої діяльності. Згадані чинники створюють додаткові складності у межах здійснення компетентними владними органами діяльності з виявлення та розслідування окремих кримінально протиправних діянь.

Також, використання віртуальних активів пов'язане із стурбованістю відповідних державних інституцій щодо цілісності ринку, захисту прав споживачів, а також можливих наслідків для фінансової стабільності. Органи фінансового сектора в Європейському союзі здійснюють різні дії щодо криптоактивів у межах своїх повноважень: проводять роботу з криптоактивів, спрямовану на моніторинг їх впливу на глобальну фінансову стабільність та координацію зворотних заходів політики. В даний час відсутня загальна типологія криптоактивів та загальне розуміння того, як слід відноситися до криптоактивів з точки зору регулювання. У більшості юрисдикцій відсутнє законодавче регулювання щодо оподаткування криптовалют. Тому транзакції з віртуальними активами здійснюються в межах існуючих податкових режимів, заснованих на загальних принципах та відповідно до чинного регулювання національних податкових органів. На сьогоднішній день ряд криптовалютних бірж регулярно надсилають звіти вітчизняному регулятору, які містять дані користувачів [4].

Державні інституції, зокрема, Національний банк України, висловлюють повну зацікавленість у тому, щоб зробити обіг криптовалюти максимально зручним та безпечним, і максимально адаптувавши технологію до вимог усіх стейкхолдерів. Одночасно звертається увага на дискусію про ризики як для монетарної політики України, так і для її фінансової стабільності. Найбільше ризиків може виникнути саме в контексті монетарної

політики – вони полягають у появі емісійного центру (центрів) в Україні – та можливості їх впливу на політику Нацбанку.

Так, потенційними ризиками у поширенні криптовалют є:

- ризик заміщення національної валюти та виникнення паралельного грошового обігу за межами контролю з боку Національного банку;

- ризик використання віртуальних активів в обхід чинного державного регулювання та нагляду;

- ризики перетікання частини банківських депозитів у віртуальні активи та витіснення традиційного банкінгу, що може посилити загрози фінансової стабільності банківської системи та фінансової системи країни загалом [5].

Запорукою того, що ринок віртуальних активів в Україні буде працювати ефективно, є: 1) запровадження чіткої та однозначної термінології (зокрема, що охоплює суб'єктів та правовідносини, які існують в державах світу); 2) визначення правил взаємодії держави з учасниками ринку віртуальних активів та належний контроль за ними; 3) внесення змін та доповнень до адміністративного та кримінального законодавства України, в частині гарантування реалізації положень чинного законодавства України щодо функціонування системи віртуальних активів; 4) застосування конкретних заходів відповідальності за допущені порушення на ринку віртуальних активів.

Список використаних джерел:

1. Saulnier, J., & Giustacchini, I. (2020). *Digital Finance: Emerging Risks in Crypto-assets: Regulatory and Supervisory Challenges in the Area of Financial Services, Institutions and Markets: European Added Value Assessment*. European Parliament. [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/654177/EPRS_STU\(2020\)654177_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2020/654177/EPRS_STU(2020)654177_EN.pdf)
2. Peneder, M. (2021). Digitization and the evolution of money as a social technology of account. *Journal of Evolutionary Economics*, 1-29. <https://link.springer.com/article/10.1007/s00191-021-00729-4>
3. Navamani, T. M. (2021). A Review on Cryptocurrencies Security. *Journal of Applied Security Research*, 1-21. <https://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/19361610.2021.1933322>
4. Co, N. O. (2021). Regulation of Cryptocurrency in Various Jurisdiction across the World. https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3841589
5. Elliptic (2020). Financial Crime Typologies in Cryptoassets The Concise Guide for Compliance Leaders <https://www.elliptic.co/resources/typologies-concise-guide-crypto-leaders>

Житний О. О.,
доктор юридичних наук, професор,
зав.кафедри кримінально-правових дисциплін
Харківського національного університету
ім. В.Н.Каразіна

Бадюков Ю. В.,
кандидат юридичних наук,
Харківський окружний адміністративний суд,
суддя

КРИМІНАЛІЗАЦІЯ ПОГАНОГО ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ (ПОРІВНЯЛЬНИЙ ВИМІР)

Умови війни, в яких існує сучасна Україна, вимагають від держави не лише вживати організаційних заходів із розбудови національного військового апарату й підвищувати його боєздатність, але й впорядковувати військово-правові відносини, забезпечувати дисципліну та правопорядок у контингентах Сил оборони. Від цього залежить і здатність країни до організованого руху до перемог над ворогом, і міжнародний імідж України як держави, яка, попри будь-які виклики, є й залишається правовою державою.

Наразі вирішується завдання створити таку систему кримінально-правової охорони, яка б дозволяла ефективно захищати найважливіші соціальні цінності й водночас була б узгоджена із загальноприйнятими стандартами такої діяльності. На цій порівняльний (компаративний) аналіз іноземного законодавства є типовим засобом, який дозволяє правникам оцінити якість власного кримінального законодавства та, за необхідності, вдосконалювати його. Основне завдання кримінально-правових досліджень, предметом яких є зарубіжне кримінальне право – порівняти різні національні кримінально-правові системи та виявити позитивний або негативний досвід з метою запозичення першого або запобігання другому. Такого роду наукові розвідки сприяють правовій акультурації шляхом обґрунтування потреб запозичення, перенесення елементів кримінального права інших національних правових систем у кримінальне право України як способу модернізації цієї галузі [1, с. 128].

Захоплення в полон та утримання військовополонених як типова складова військових дій вимагає дотримання в такому випадку певних правових норм при поводженні з ворогом. Їх головним джерелом є міжнародне гуманітарне право (далі – МГП), норми якого стали загальновизнаними в цивілізованих державах (Женевські конвенції від 12 серпня 1949 року – Конвенція про поводження з військовополоненими, Конвенція про захист цивільного населення під час війни, Конвенція про поліпшення долі поранених і хворих у діючих арміях, Конвенція про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, які зазнали корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі) й Додаткові протоколи до них) [2].

Компаративний аналіз дозволяє визначити способи імплементації в національному (внутрішньому) праві вимог МГП щодо криміналізації діянь, які за своєю суттю є поганим поводженням із військовополоненими.

Звернемо увагу, що в низці європейських держав (в Австрії, Бельгії, Голландії, Іспанії, Італії, Сан-Марино, Фінляндії, Франції, ФРН, Швейцарії) діють спеціальні законодавчі акти, предметом регулювання яких є військово-кримінальні правовідносини (умовно кажучи – військово-кримінальні кодекси) [3, с. 876]. У інших же державах, як і в Україні, такого спеціального законодавства не існує й всі норми про кримінальну відповідальність вміщено в одному нормативно-правовому акті. У деяких державах допускається безпосереднє застосування норм міжнародного права. Так, в англійському кримінальному праві такі злочини, як геноцид, воєнні злочини та злочини проти людства,

згідно із Актом 2001 року про Міжнародний кримінальний суд, визначаються Римським Статутом Міжнародного кримінального суду [4, с. 20]. Звернемо увагу, що, згідно зі ст. 8 цього міжнародного договору, низка дій щодо військовополоненого (наприклад, умисне позбавлення його на справедливий суд) кваліфікується як воєнний злочин, на який поширюється юрисдикція Міжнародного кримінального суду [5].

У кодифікованому іноземному законодавстві особливості криміналізації різних форм суспільно небезпечних діянь, які містять ознаки поганого поведіння з військовополоненими (або можуть охоплювати відповідальність за тотожні чи подібні злочини), полягають в такому:

1) в деяких державах діє окрема підгалузь кримінального права – військово-кримінальне, в якому, зокрема, може передбачатись відповідальність військовослужбовців за неправомірні дії відносно військовополонених осіб. Однак, в кримінальному праві України цей прийом наразі не може бути використаний;

2) у тих державах, які допускають пряму дію норм міжнародного кримінального права (зокрема, Римського Статуту Міжнародного Кримінального Суду), окремі дії, які утворюють погане поведіння з військовополоненими, можуть кваліфікуватись безпосередньо за джерелами цієї галузі;

3) у багатьох державах, джерелом кримінального права яких є кримінальний кодекс (або тотожний йому за змістом акт), питання відповідальності за погане поведіння з військовополоненими розглядається у контексті встановлення заборон на вчинення міжнародних злочинів, в т.ч. воєнних злочинів, злочинів проти МГП;

4) на відміну від України, у більшості національних іноземних кримінальних законів відповідальність за погане поведіння з військовополоненими вирішення у спеціальній нормі не встановлюється й вона може застосовуватись за нормами про «загальнокримінальні» правопорушення;

5) при встановленні кримінальної відповідальності за погане поведіння з військовополоненими в Україні використано вельми унікальний «дуалістичний» спосіб його криміналізації. Так, жорстоке поведіння з військовополоненими є ознакою злочину проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбаченого в ст. 438 КК України «Порушення законів та звичаїв війни». Водночас, погане поведіння з ними, вчинене спеціальними суб'єктами (військовослужбовцями вітчизняних збройних сил і деякими прирівняними до них особами) за відсутності обтяжуючих обставин – це військове (проти встановленого порядку несення військової служби) кримінальне правопорушення (ст. 434 КК України). Таке дублювання спільних об'єктивних ознак у різних складах здатне створити певні проблеми при застосуванні кримінального закону;

6) у диспозиціях кримінально-правових норм деяких актів зарубіжного законодавства ознаки цього злочину можна розкрити лише за допомогою звернення до джерел МГП.

Список використаних джерел:

1. Житний О. О. Теоретичні засади досліджень кримінального права України у міжнародному вимірі (до проблеми визначення предмету, методу та меж). *Проблеми правознавства та правоохоронної діяльності*. 2013. № 4 (55). С. 126–131.

2. Женевська конвенція про поведіння з військовополоненими: Конвенція ООН від 12.08.1949 р. URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_153/print1459194719931410).

3. Хавронюк М. І. Кримінальне законодавство України та інших держав континентальної Європи: порівняльний аналіз, проблеми гармонізації. Київ: Юрисконсульт, 2006. 1048 с.

4. Яценко С. С. Основні питання загальної частини кримінального права іноземних держав: навч. посіб. Київ: Дакор, 2013. 168 с.

5. Римський статут міжнародного кримінального суду: Міжнародний документ від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.

Конопельський В. Я.
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального
права та кримінології
Одеського державного
університету внутрішніх справ

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОЛАБОРАЦІЙНУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Кожна країна світу має право на зовнішній та внутрішній суверенітет, самостійний вибір напрямків розвитку країни. Це право кожної країни, в тому числі України, є непорушним.

Із початку війни в Україні розділ КК «Злочини проти основ національної безпеки України» суттєво реформовано. Так, загалом цей розділ доповнено 3 новими статтями:

- ст.111-1 **«Колабораційна діяльність»** (Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 р. № 2108-IX);
- ст.111-2 **«Пособництво державі агресору»** (Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки» від 14.04.2022 р. № 2198-IX);
- ст.114-2 **«Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану»** (Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення протидії несанкціонованому поширенню інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненому в умовах воєнного або надзвичайного стану» від 24.03.2022 № 2160-IX, із змінами; Закон України «Про внесення змін до статті 114-2 Кримінального кодексу України щодо удосконалення відповідальності за несанкціоноване розповсюдження інформації про засоби протидії збройній агресії Російської Федерації» від 01.04.2022 № 2178-IX).
- Статті 111 «Державна зрада» та ст.113 «Диверсія» доповнені кваліфікуючими ознаками: «вчинення в умовах воєнного стану», «вчинені в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту».

Отже, кримінальне законодавство не стоїть осторонь подій, які відбуваються на території України, приймаються кримінально-правові норми направлені на ефективне покарання та профілактику будь-яких проявів посягання на основи національної безпеки нашої країни.

Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» від 03.03.2022 р. № 2108-IX Кримінальний кодекс України доповнено статтею 111-1 «Колабораційна діяльність» [1].

Показово, що сьогодні кримінальне законодавство європейських країн не містить прямих згадок про колабораціонізм як підставу для настання відповідного виду відповідальності. Виняток становить хіба що Литовська Республіка, де передбачена кримінальна відповідальність за дії громадянина Литовської Республіки, що полягають у сприянні незаконній владі в утвердженні окупації чи анексії Литовської Республіки,

зокрема в придушенні опору мешканців Литви або в допомозі структурам незаконної влади у здійсненні окупації чи анексії (ст. 120 Кримінального кодексу Литовської Республіки “Колабораціонізм”) [2, с.118].

Стаття 111-1 Кримінального кодексу України «Колабораційна діяльність» складається з 8 частин, кожна з яких передбачає кримінальну відповідальність за самостійні діяння, за виключенням частини 8 цієї статті, яка фактично передбачає кваліфікований склад цього кримінального правопорушення. Санкції за ч.1. та ч. 2 ст.111-1 Кримінального кодексу України передбачають покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк від десяти до п’ятнадцяти років [3]. Цей вид покарання у цих частинах застосовується як основна міра покарання, і відповідно до класифікації кримінальних правопорушень, яка передбачена у ст.12 КК України, ч.1. та 2 ст.111-1 КК України, відносяться до категорії кримінальних проступків.

Покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю у теорії кримінального права відноситься до змішаних видів покарання. Призначається у випадках, коли вчинення кримінального правопорушення було пов’язане зі службовим становищем підсудного або із зайняттям ним певною діяльністю, з метою недопущення вчинення ним у подальшому кримінальних правопорушень із використанням певної посади чи в результаті зайняття певною діяльністю. Суд не вправі призначити покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю щодо особи, яка не обіймає певної посади або не має права займатися певною діяльністю (лікаруванням, викладанням, управлінням транспортним засобом тощо) [4, с.324-325].

Логічне та систематичне тлумачення змісту ч.1 та ч.2 ст.111-1 КК дає можливість зробити висновок, що суб’єктом цих діянь є осудна фізична особа, яка досягла віку, з якого настає кримінальна відповідальність. Не містяться вказівки на додаткові ознаки суб’єкта, окрім вказівки на громадянство (громадянин України). Відповідно особи, які вчиняють дії, відповідальність за які, закріплено у ч.1 та ч.2 ст.111 -1 Кримінального кодексу України, але не обіймають певні посади чи не мають права займатися певними видами діяльності не можуть бути піддані кримінальному покаранню за ч.1. або ч.2 ст.111-1 КК України. Вихід вбачається у закріпленні в санкції ч.1 та ч.2 ст.111-1 Кримінального кодексу України покарань, які могли б застосовуватися до винної особи, але не передбачали обіймання певної посади чи зайняття певними видами діяльності. Пропонуємо доповнити санкцію ч.1. та ч.2 ст.111-1 Кримінального кодексу України такими видами кримінальних покарань як штраф, громадські роботи та виправні роботи, оскільки такі види покарання не змінять ступеня суспільної небезпеки вчиненого діяння, але будуть давати можливість притягати до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили дії, відповідальність за які закріплено у ч.1 або ч.2 ст.111-1 КК України.

Окрім цього, Розділ I «Злочини проти основ національної безпеки», де розташовано ст.111-1 Кримінального кодексу України, не змінював свою назву, після закріплення у Кримінальному кодексі України поняття «кримінальне правопорушення», саме завдяки тому, що всі статті, які було розташовані у цьому розділі Особливої частини Кримінального кодексу України відносились до категорії «злочинів», згідно класифікації кримінальних правопорушень, передбаченої ст.12 Кримінального кодексу України. З появою ст.111-1 Кримінального кодексу України «Колабораційна діяльність», ч.1 та 2 якої відносяться до кримінальних проступків, виникає питання про невідповідність назви розділу та ступеню суспільної небезпечності діянь, відповідальність за які передбачено у статтях розділу I «Злочини проти основ національної безпеки». Для усунення невідповідності пропонуємо викласти назву розділу I Особливої частини Кримінального кодексу України у такій редакції: «*Кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки України*».

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність : Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2108-20#n12> (дата звернення 28.11.2022 р.)
2. Письменський Є. Колабораціонізм у сучасній Україні як кримінально-правова проблема. *Право України*. 2020 р. С.116-128.
3. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>. (дата звернення 28.11.2022р.)
4. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / підготовлено колективом авторів; за заг. ред. В. Я. Конопельського, В. О. Меркулової. Одеса, ОДУВС, 2021. 452 с.

Лихова С.Я
доктор юридичних наук,
професор,
завідувач кафедри кримінального
права і процесу Національного
авіаційного університету

КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ВОЄННОГО ЧАСУ ТА ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ

З часу збройної агресії РФ в Україні, яка розпочалася 24 лютого 2022р. у КК України були внесені суттєві зміни і доповнення, викликані запровадженням воєнного стану в Україні. І хоча ми зараз відмічаємо, що всі ці зміни та доповнення були вчасними, виправданими та актуальними і той короткий проміжок часу, за який народним депутатам необхідно було відреагувати на воєнну загрозу, слід все ж вказати на певні вади у нормотворчій техніці, певного роду відхід від наукових і нормотворчих традицій у галузі кримінального права, які є характерні для цих нових норм.

До речі, це визнає і сам законодавець. У Верховній Раді зареєстрований законопроект 7571 про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України, поява якого викликана тим, що Верховною Радою України за період близько трьох місяців, починаючи з 24 лютого 2022 року було ухвалено 12 законів, спрямованих на врегулювання кримінально-правових відносин під час дії воєнного стану. Проте така законодавча практика зумовила проблему розробки та прийняття не завжди якісного законодавства, що, відповідно, сприяло створенню колізій та суперечностей у застосуванні норм КК України. Це, зокрема, і складність розмежування правопорушень, склади яких передбачені у диспозиціях різних статей КК України, і відсутність єдності термінологічного апарату, і невідповідність встановленого покарання принципу пропорційності призначення покарання, відображеному у ст. 65 КК України.

Водночас, принцип юридичної визначеності вимагає, зокрема, щоб точність і ясність усіх термінів і термінологічних конструкцій, що містяться у КК України, виключали неоднозначність їхнього розуміння і застосування. Адже у КК України мають бути визначені максимально чіткі межі кримінальної протиправної поведінки. З метою усунення неоднозначності під час застосування положень КК України та забезпечення ясності, точності, чіткості і несуперечливості норм КК України і виникла необхідність у підготовці цього законопроекту.

Розглянемо ті пропозиції, які містить цей законопроект та висловимо свої думки щодо необхідності уточнення окремих положень КК України, які навіть після внесення на розгляд змін до КК України, залишилися поза увагою законодавця:

- у законопроекті пропонується виправити невідповідність між нормами Закону України «Про застосування амністії в Україні» та ст. 86 КК України щодо можливості застосування амністії до осіб, яких засуджено за злочини проти основ національної безпеки України, та виключити положення щодо можливості застосування амністії до осіб, визнаних винними у вчиненні державної зради та\або диверсії;

- більш чітко розмежувати склади злочинів, передбачених у диспозиціях ст.114 КК України «Шпигунство» та 114-2 КК України «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових угруповань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану»;

- виправити помилку щодо встановлення покарання за кримінальне правопорушення у вигляді довічного позбавлення волі за злочин, за який воно не передбачене, та ,

відповідно, не може бути призначене і за готування до цього злочину та вчинення замаху на нього.

Це питання потребує додаткового роз'яснення. Справа в тому, що у ч. 4 ст. 68 КК України було внесене доповнення, яке дозволило застосовувати довічне позбавлення волі за готування і замах на такі злочини як «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади (ст. 109 КК України), Посягання на територіальну цілісність і недоторканість України» (ст. 110 КК України), «Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України» (ст. 110-2 КК України), «Державна зрада» (ст. 111 КК України), «Колабораційна діяльність» (ст. 111-1 КК України), «Пособництво державі-агресору» (ст. 111-2 КК України), «Посягання на життя державного чи громадського діяча» (ст. 112 КК України), «Диверсія» (ст. 113 КК України), «Шпигунство» (ст. 114 КК України), «Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань (ст. 114-1 КК України), «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану» (ст. 114-2 КК України).

У ч. 4 ст. 68 КК України вказівка на ці статті зроблена у загальному вигляді, а саме 109-114-2. Але у санкціях лише ч. 2 ст. 111, ст. 112, ч. 3 ст. 113 передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі. А у аналізованому законопроекті згадана лише ст. 114-2 КК України.

Очевидно, це слід вважати прогалиною цього законопроекту. Якщо в санкції статті не передбачене покарання у виді довічного позбавлення волі, то воно не може бути застосоване ні за закінчений злочин, ні за готування чи замах на цей злочин.

На нашу думку, необхідно звернути увагу на неточність та невизначеність термінології, яку вживає законодавець при формулюванні норм, прийнятих після початку війни. Вважаємо, що у подальшому ця термінологія має бути певним чином уніфікована. Більшість «воєнних норм» приймалися після того, як в Україні був запроваджений воєнний стан. Але, якщо, в першу чергу, аналізувати норми про злочини проти національної безпеки, то слід констатувати, що в ст. 109 «Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади» та в ст. 110 «Посягання на територіальну цілісність і недоторканість України» не були внесені такі зміни, які б вказували на підвищений ступінь суспільної небезпеки цих діянь. На нашу думку, саме ці статті, в першу чергу, слід було б доповнити вказівкою на воєнний стан. Адже, як ми бачимо, саме такий стан дав конкретним особам можливість підписати відповідні псевдодоговори про приєднання значної частини України до РФ і можливість захопити у цих областях державну владу і діяти від її імені. Безумовно, ні у кого не викликає сумніву, що українці та і значна більшість країн світу не визнають цю ситуацію законною. Але доповнення цих статей вказівкою на воєнний стан є необхідним, адже за відсутності такого стану вчинення подібних дій є, практично, не можливим. Це ж стосується і ст. 110-2 КК України «Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України». Наша країна вже має досвід вчинення таких дій і відсутності покарання за їхнє вчинення. На мою думку, ми недооцінили значення цих кримінально-правових норм і ця ситуація має, свого роду, політичний характер.

Повернемося до термінології. У ст. 111 КК України «Державна зрада» вживаються термінологічні звороти «в період збройного конфлікту», «в умовах воєнного стану», у ст. 111-1 КК України «Колабораційна діяльність» взагалі відсутня вказівка на час або на стан, коли вчинюється кримінальне правопорушення. У тексті цієї статті у декількох її частинах вживається термінологічний зворот «збройна агресія». Виникає питання, то у нас війна чи збройна агресія? І це в той час, як вже усім світом визнано, що РФ веде повномасштабну

війну проти України. До речі, у ст. 111-1 КК України передбачені склади кримінальних правопорушень, які можуть бути вчинені і не на окупованій території, але під час воєнного стану. Така ж ситуація виникає і тоді, коли ми аналізуємо діяння, склад якого передбачений у диспозиції ст. 111-2 КК України «Пособництво державі-агресору». Допомогати державі-агресору можна не лише під час воєнного стану. Але якщо такі дії відбуваються під час воєнного стану, то це значно підвищує ступінь їхньої суспільної небезпеки. У ст. 113 «Диверсія» вживаються два термінологічні звороти «в умовах воєнного стану» та «в період збройного конфлікту» (ч. 2 ст. 113 КК України). До речі, вони вжиті, як альтернативні обтяжуючі ознаки і покарання за них передбачені однакові – позбавлення волі на строк п'ятнадцять років або довічне позбавлення волі, з конфіскацією майна. На нашу думку, зміст умов збройного конфлікту і умов воєнного стану зовсім різний і діяння, вчинені в умовах воєнного стану мають підвищений ступінь небезпеки. У ст. 114-2 «Несанкціоноване поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчинене в умовах воєнного або надзвичайного стану» такі стани вказані як криміноутворюючі ознаки юридичного складу злочину однакового ступеню суспільної небезпеки.

На нашу думку, законодавець даремно залишив без уваги юридичні склади злочинів, відповідальність за які передбачена у ст. 114 КК України «Шпигунство» і у ст. 114-1 КК України «Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань». Не викликає сумніву той факт, що вчинення цих діянь під час воєнного стану значно підвищує їхню суспільну небезпеку. У диспозиції ч. 1 ст. 114-1 КК України вказано на «особливий стан». Якщо сьогодні в Україні йде війна і оголошений воєнний стан, то вказівка на особливий стан є явно недоречною.

Розвиток держави і суспільства породжує необхідність для законодавця приділяти особливу увагу якості прийнятих законів. Закон повинен бути не тільки написаний, прийнятий і офіційно опублікований, а й зрозумілий, доступний для тих, кому необхідно його дотримуватися і виконувати. Ефективність реалізації нормативно-правових актів залежить від їхньої якості.

Мусієнко А.В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри цивільного та
кримінального права Державного
університету інфраструктури та
технологій*

ДЕЯКІ АКТУАЛЬНІ КРИМІНАЛЬНО ПРАВОВІ ТА КРИМІНОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ НЕЗАКОННОГО ПРОВЕДЕННЯ АБОРТУ, ЯК НАПРЯМОК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Питання штучного переривання вагітності завжди актуальним для людства. Тривалий час жінка не мала права самостійно вирішувати питання пропонуванні вагітності, що було зумовлено сильним релігійним впливом, який подекуди зберігається і до нині.

Складність цієї цього питання зумовлена з одного боку правом жінки вирішувати долю своєї вагітності, а з іншого боку прагненням суспільства обмежити це з міркувань підтримки народжуваності. Варто підкреслити, що демографічна ситуація в деяких країнах сучасності наближена до стану катастрофічної [1.]. Історичний досвід переконливо свідчить про те, що запровадження заборони або обмежень на штучне переривання вагітності призводить до збільшення кількості незаконних абортів, які часто проводяться в неприйнятних умовах, особами без відповідної підготовки та кваліфікації. На жаль, такі незаконні аборти часто мають тяжкі наслідки для здоров'я жінки або взагалі закінчуються трагічно.

За даними ВООЗ Близько 70 тисяч жінок у всьому світі щорічно вмирають від наслідків абортів, виконаних непрофесіоналами, або проведених у антисанітарних умовах. Серйозні ускладнення після таких абортів, що призводять до тривалих або хронічних захворювань, фіксуються ще у п'яти мільйонів жінок.

Згідно даним дослідження, в період з 1995 по 2003 рік загальна кількість абортів у світі знизилася з 46 до 42 мільйонів на рік. В той же час частка нелегальних або проведених у небезпечних умовах абортів залишилася незмінною - близько 50%. Більшість абортів – близько 35 мільйонів – припадає на країни, що розвиваються. На них же припадає близько 97% небезпечних абортів. В даний час у всьому світі абортom закінчується в середньому кожна п'ята вагітність, проте в різних регіонах цей показник істотно варіюється. Так, в країнах Східної Європи на кожні 105 абортів припадає всього 100 пологів, тоді як в Західній Європі ці показники складають, відповідно, 23 на 100, а в Північній Америці – 33 на 100.

У Африці, де аборти законодавчо заборонені в більшості країн, на кожні 100 пологів припадає 17 абортів. Законодавча заборона на переривання вагітності не призводить до зниження абсолютного числа абортів. Зокрема, в Гані, де аборти заборонені, а профілактика ВІЛ-інфекції побудована на програмі пропаганди тому, що утримується від позашлюбного сексу, в 2003 році припадало 54 аборти на 1000 жінок, що більш ніж у два рази більше, ніж у США. Втім, як вказують критики, останні висновки засновані на досить приблизних даних, оскільки регулярний облік абортів у країнах, де вони заборонені, відсутній. [2.]

Незаконне проведення абортu становить небезпеку для життя і здоров'я вагітної жінки, а в ряді випадків спричиняє тяжкі наслідки (наприклад, смерть, безплідність, важкі захворювання тощо). Статтею 134 КК України передбачена відповідальність за незаконне проведення абортu або стерилізації.

Проведення законного абортu чинним законодавством не забороняється, але він має проводитися лише в стаціонарних лікувальних установах, спеціально пристосованих для подібного роду операцій і по медичним показанням. Протиправність абортu усувається станом крайньої необхідності. Кримінальний кодекс України передбачає відповідальність за три види абортu:

- проведення абортів особою, яка не має спеціальної медичної освіти (ч. 1 ст. 134 КК), суб'єктами цього злочину визнаються особи, які не мають вищої медичної освіти (медсестри, акушерки, фельдшери та інші особи, що мають середню медичну освіту), незалежно від того, де вони провели аборт, а також особи, які взагалі не мають ніякої медичної освіти або й взагалі без будь-якої освіти;
- примушування до абортів без добровільної згоди потерпілої особи (ч. 2 ст. 134 КК), якщо аборт було проведено просто за відсутності попередньої та інформованої згоди на нього, навіть без якихось насильницьких дій [3, с. 118];
- незаконне проведення абортів, що спричинило тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть потерпілої особи (ч. 3 ст. 134 КК), якщо втручання було проведено відповідним фахівцем, але спричинило тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть потерпілої.

Частина 3 ст. 134 має на увазі з суб'єктивної сторони ті випадки, коли, проводячи умисно незаконний аборт, винний щодо тривалого розладу здоров'я, безплідності або смерті потерпілої діє через необережність.

За чинним законодавством для проведення абортів необхідна згода жінки та наявність відповідних медичних або соціальних показань. Однак, згода вагітної жінки на проведення абортів не виключає відповідальності за ст. 134 особи, яка проводить такий аборт.

Покарання передбачає за ч. 1 ст. 134 — карється штрафом від п'ятдесяти до ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк від ста до двохсот сорока годин, або виправними роботами на строк до двох років, або обмеженням волі на строк до двох років, або позбавленням волі на той самий строк; за ч. 2 ст. 134 — карється обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на строк до трьох років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого; за ч. 3 ст. 134 — карється обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.

На думку автора, відповідальність за посягання на життя та здоров'я особи, а особливо вагітної жінки не може бути м'якою. Посилення пеналізації покарання за ч. 1, ч. 2 ст. 134 КК, на думку автора, буде сприяти більш потужному захисту об'єкта посягання.

На думку автора, право кожної жінки вирішувати долю своєї вагітності є беззаперечним. З метою запобігання та зниження латентності подібних кримінальних правопорушень, автор переконаний у необхідності зменшення законодавчих, фінансових, організаційних бар'єрів для жінок, втосовно можливості реалізації їх репродуктивних прав [4]. Все зазначене набуває особливої актуальності в умовах надзвичайного стану, на фоні повномасштабної агресії в Україні.

Список використаних джерел:

1. Демографічна трагедія України: другий голодомор? URL: <https://cutt.ly/q1ViWuJ>.
2. ВООЗ: кримінальні аборти вбивають 70 тисяч жінок на рік. URL: <https://cutt.ly/R1JpTgu>.
3. Дьоміна О. П. Нові складі злочинів за ст. 134 Кримінального кодексу України у світлі Стамбульської конвенції: аналіз деяких ознак. Вісник ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка. 2019. Вип. 3 (87). С. 109-122.
4. WHO. Abortion care guideline. URL: <http://surl.li/dygux>.

Ступник Я.В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри кримінального
права та процесу ДВНЗ
«Ужгородський національний
університет»*

ДО ПИТАННЯ ПРОТИДІЇ КОРУПЦІЇ В УКРАЇНІ

Побудова демократичної правової держави, системне реформування та повна переорієнтація усіх сфер життя українського суспільства на світові стандарти в частині утвердження та забезпечення реалізації прав і свобод людини та громадянина обумовлює активне подолання негативних наслідків попередньої політичної системи. Одним з них є системна корупція, яка вразила усі щаблі населення, проникнувши в усі без винятків сфери функціонування державного апарату й у приватний сектор. Тотальна корупціогенна політична культура призвела, з одного боку, до звикання громадян до корупції у владних структурах, а з іншого - «державна» корупціогенна культура породила масову «побутову» корупціогенну культуру. Саме корумпованість суспільства є сьогодні основною перешкодою ефективної реалізації реформ та євроінтеграції країни. Водночас відбувається трансформація корупції як загрози національній безпеці, обумовлена дією внутрішніх та зовнішніх чинників. При цьому вплив зовнішніх чинників в умовах складної геополітичної ситуації навколо України набуває особливої небезпеки [6, с. 4].

Однак, як серед українських учених-правознавців, так і практиків не існує чіткого визначення поняття корупції. Основні підходи щодо розуміння корупції зводяться до наступних: (а) корупція розуміється як підкуп-продажність державних службовців; (б) корупція розглядається як зловживання владою або посадовим положенням, здійснене в яких-небудь особистих інтересах; (в) під корупцією розуміється використання посадових повноважень, статусу посади, а також її авторитету для задоволення особистого інтересу або інтересів третіх осіб; (г) корупція розглядається як елемент (ознака) організованої злочинності [4].

Враховуючи реалії життя в сучасній Україні, на жаль, але проявів корупції є надзвичайно велика кількість. Це і неформальні платежі у відносинах влади і бізнесу («ділова» корупція) [3; 11], і міжфірмові підкупи працівників комерційних фірм («корпоративна» корупція) [12], і нескінченні подарунки і підношення населенням обслуговуючим інстанціям («побутова» корупція) [3], і особлива форма боротьби за владу, в якій перемагають не політичні інтереси всіх груп суспільства, а багатомільйонні хабарі та інші види підкупу окремих політиків і партій («політична» корупція) [13]. Але у всіх цих випадках ми маємо справу з єдиним по суті явищем. У загальному вигляді потенціал корупції прямо залежить від монополії певних суб'єктів на виконання деяких видів діяльності, від їх безконтрольності, але зворотно залежить від вірогідності і тяжкості покарань за зловживання [1, с. 35].

Що стосується міри ураження корупцією, то сьогодні всі гілки влади, інститути, органи влади уражені нею однаково. Посилаючись на аналіз даних ринку нерухомості, що було зроблено народним депутатом України, заступником голови Комітету Верховної Ради України з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Володимиром Стретовичем, з'ясовується, що першу позицію за купівлею дорогих маєтків в Україні посідають судді. Другу - податківці, третю - прокурори, четверту - міліціонери, і лише п'яту - бізнесмени [8, с. 74].

Конституція України (ч. 2 ст. 19) зобов'язує органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадових осіб діяти лише на підставах і в межах повноважень, що передбачені законами країни. На жаль, цей принцип нерідко порушується посадовими особами. Проте держава сама створює для своїх громадян умови поводитися нечесно, йти на встановлення корумпованих відносин з метою реалізувати свої конституційні права, задовольнити законні інтереси. Громадяни примушені йти на порушення закону, щоб

задовольнити свої законні потреби, щоб отримати те, що належить їм за законом. І це породжує нездорову систему соціальних відносин і має негативний вплив на суспільство.

Одним з пріоритетних напрямів державної політики на сучасному етапі є зниження рівня корупції. Міжнародні експерти приділяють увагу зазначеному питанню і вказують на необхідність та можливість регулювати корупцію, бо на їх думку «...корупція в Україні - це вулиця із зустрічним рухом». Таке визначення корупції вони пояснюють протиріччями соціальної системи України. По-перше, та ж сама соціальна група з готовністю залучається до корупційних дій та водночас наголошує на найбільшій готовності боротися з корупцією. По-друге, корупція сприймається населенням України як прийнятний спосіб вирішення своїх справ. Тому слід погодитися з висновками експертів щодо необхідності використовувати регуляторні інструменти та відповідну схему протидії - «збільшити ціну корупції і зменшити її надійність» [10, с. 32, 33]. Таким чином, в усіх важливих галузях соціального життя потрібно зменшити рівень суб'єктивізму в ряді державних процедур, тобто використовувати механізм прозорості дій представників державних органів.

Корупцію можна назвати наслідком невирішених раніше проблем у соціальній сфері життя країни. Якщо мова йде про Україну, то рівень зазначеного негативного явища напряму залежить від стану соціального життя. Проаналізуйте рейтинг країн з питання поширення корупції. Ви побачите залежність рівня корупції від соціально-економічного розвитку країни. Таким чином, слід запропонувати, більш ретельно досліджувати кримінологічні аспекти зазначеної проблеми, а саме соціальні причини, які породжують корупцію. Останнім часом багато розмов йде про ефективність дії чинного антикорупційного законодавства, багато часу витрачається на розгляд понятійного апарату, визначення відповідальності за корупційні дії, але зовсім забувають про необхідність проведення профілактичних заходів. Потрібно подивитися на корупцію як на наслідок великої сукупності проблем, які мають місце в соціальній сфері нашої держави. З'ясування таких питань безумовно вплине на положення справ [2, с. 69].

Однак, підвищення кримінальної відповідальності за корупційні дії не є панацеєю від корупції. Багато фахівців признають, що результативними шляхами боротьби з корупцією є її профілактика, яка займає багато часу і потребує великих економічних витрат. Адміністративні методи, правові більш дієві, не потребують значних витрат. Така думка обґрунтовується необхідністю зупинити подальше поширення корупції, оскільки є загроза існуванню демократії в країні [5, с. 158]. Аналіз законодавства зарубіжних країн щодо протидії корупції яскраво свідчить про залежність країн світу від правових та адміністративно-організаційних заходів [9, с. 40-59].

На державному рівні неодноразово приймалися відповідні закони, видавалися укази, розпорядження, розроблялися концепції та програми боротьби з корупцією, проте масштаби поширення корупції в Україні залишаються незмінними. Головна причина такого стану справ є відсутність реальних дій, спрямованих на профілактику, слабка суспільна підтримка антикорупційної діяльності. В Україні створено законодавчу базу для протидії корупції, до якої увійшли низка міжнародних актів щодо боротьби з корупцією. Деякі з них скеровані на посилення кримінальної відповідальності посадових осіб, що є неефективним, оскільки стосується наслідків, а не соціальних причин корупції. Відсутність розуміння необхідності проведення заходів щодо соціальної профілактики корупції сприяє поширенню її, особливо в її латентній формі, робить можливим корупції залишатися деструктивним чинником діяльності правоохоронної системи, системи охорони здоров'я та освіти.

Впродовж багатьох років в нашій країні з корупцією боролися винятково репресивними, адміністративними засобами. Настав час, коли ми повинні переглянути існуючі шляхи запобігання корупції, звернутися до з'ясування питання щодо соціальних причин корупції. Запровадити корисні й ефективні системи контролю за державним управлінням, сприяти розвитку самосвідомості громадян. У зв'язку з тим, що значна частина населення України не оцінює корупцію негативно і вважає для себе за можливе за допомогою корумпованих відносин вирішувати свої питання, потрібно змінити соціальну оцінку корупції [7, с. 28, 29].

Підсумовуючи вищенаведене, можна зробити наступні висновки. Поширення корупційних проявів є значною перешкодою на шляху становлення України як демократичної, соціальної і правової держави. Шкода, яка заподіюється шляхом вчинення корупційних правопорушень, полягає не лише у матеріальних втратах населення, а й у порушенні законних прав та інтересів людей, їх зневірі у діяльності посадових осіб державних органів, насамперед правоохоронних і судових. Корупція - це відображення суспільства, його політичного, економічного та соціального стану. Вона породжує відповідні соціальні процеси, які негативно впливають на свідомість громадян, підриває авторитет держави, завдаючи шкоди функціонуванню в Україні принципу законності й демократизму.

Список використаних джерел:

1. Байлов А.В. Окремі питання кримінальної відповідальності за корупційні правопорушення. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції в Україні: матеріали наук.-практ. конф (19 квітня 2013 року, м. Харків) ХНУВС. Х.: Золота миля, 2013. 322с.
2. Вітвіцька В.В. Корупція як відображення стану соціальної системи України. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції в Україні: матеріали наук.-практ. конф (19 квітня 2013 року, м. Харків) ХНУВС. Х.: Золота миля, 2013. 322с.
3. Вікіпедія. Вільна бібліотека. URL: <http://uk.wikipedia.org>.
4. Жданов И. Коррупция в Украине: сущность, масштабы и влияние. Центр Разумкова. URL: http://www.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=200
5. Корупція: теоретико - методологічні засади дослідження: монографія. Львів : ЛьвДУВС, 2011. 220 с.
6. Машлякевич Д.С., Литвинов О.М. Стратегії запобігання і протидії корупції в Україні: монографія. Харків: ТОВ «В деле», 2016. 260 с.
7. Мельник М. І. Корупція: сутність, поняття, заходи протидії: монографія. К.: Атіка, 2001. 304 с.
8. Політична корупція в Україні: стан, чинники, засоби протидії. Центр Разумкова. Національна безпека і оборона. 2009. №7.
9. Романюк Б. В. Законодавство України та зарубіжних країн щодо протидії корупції. Міжнародний досвід боротьби з корупцією: монографія. К. 2010. 628 с.
10. Слухання у Комітеті на тему: «Антикорупційні аспекти забезпечення прозорості у публічному секторі». Комітет Верховної Ради з питань боротьби з організованою злочинністю і корупцією. К.: СПД Москаленко О.М. 2009. 128 с.
11. Спеціалізовані інституції з боротьби з корупцією. Огляд моделей. - Організація економічного співробітництва та розвитку // Мережа боротьби проти корупції для країн Східної Європи і Центральної Азії. - 2006, с. 13, 16. URL: <http://www.oecd.org/corruption/acn/39972100.pdf>
12. Соціальна відповідальність бізнесу. URL: <HTTP://VKURSE.UA/UA/ANALYTICS/SOCIALNAYA-OTVETSTVENNOST-BIZNESA.HTML>
13. В українському законодавстві мусить з'явитися нове поняття: «політична корупція» URL: http://www.intellect.org.ua/index.php?lang=u&material_id=43704&theme_id=7237
14. Кримінально-правові та кримінологічні засади протидії корупції : зб. тез доп. V Міжнар. наук.практ. конф., (31 берез. 2017 р., м. Харків, Україна). МВС України, Харків. нац. унт внутр. справ; Кримінол. асоц. України. Харків : ХНУВС, 2017. 228 с.

Тіщенко В.В.

*доктор юридичних наук, професор,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України,
завідувач кафедри криміналістики
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ПОНЯТТЯ ВОЄННИХ ЗЛОЧИНІВ: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ І КРИМІНАЛІСТИЧНИЙ АСПЕКТИ

Повномасштабна війна, розв'язана Росією проти незалежної і суверенної України, призвела з боку агресора до численних кримінальних правопорушень - тяжких злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, що супроводжується вбивствами та каліцтвом мирних жителів, геноцидом, екоцидом, знищенням і руйнуванням міст і сіл, стратегічно важливої інфраструктури, яка забезпечує необхідні умови життєдіяльності нашого населення.

Якщо в мирний час існування складів таких злочинів розглядалося як правовий засіб загальної превенції, то зараз правильне тлумачення відповідних кримінально-правових норм та їх практичне застосування в ході розслідування і судового розгляду є нагальною необхідністю.

У зв'язку з цим розширюється коло завдань, яке постає перед криміналістичною наукою, адже під час воєнних дій застосовуються не тільки вогнепальна стрілецька зброя, а й всі види сучасного озброєння: міномети, кулемети, гранатомети, артилерійські і ракетні установки та інше. Використовуються різноманітні засоби доставки снарядів, ракет, вибухових пристроїв: авіація, морські судна, безпілотні літальні апарати, танки, самохідні гарматні установки тощо. В результаті застосування такого озброєння утворюються специфічні наслідки у вигляді зруйнованих житлових будинків, промислових, транспортних, енергетичних споруд, навчальних лікувальних закладів, трупів загиблих, масштабних пожеж, уламки та різні фрагменти ракет, снарядів, літальних апаратів тощо.

Звідси впливають завдання, пов'язані з вивчення сучасного військового озброєння, його технічних характеристик, слідів і наслідків застосування, що зумовлює розширення положень криміналістичної техніки, необхідність використання спеціальних знань, особливо в судово-експертних дослідженнях.

Відповідні особливості повинні бути відображені в криміналістичній тактиці, зокрема в тактиці огляду місця події та об'єктів, які там знаходяться: трупів, зруйнованих будинків і споруд, залишків життєво небезпечних предметів, речовин, уламків зброї тощо.

Виникає необхідність і в розробці нових методик розслідування, зокрема тих, що стосуються кримінальних правопорушень проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку (Розділ XX Кримінального кодексу України). В криміналістичній літературі вже пропонуються деякі положення щодо створення методики розслідування воєнних злочинів [1, с.369-374]. Проте є певні завади на цьому шляху, оскільки у вітчизняному кримінальному законодавстві, на відміну від норм міжнародного гуманітарного права відсутнє поняття воєнних злочинів.

Поняття воєнних злочинів визначається у статуті Нюрнберзького міжнародного трибуналу (1945), в ст. 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду (1998 р.), а також на основі Гаазьких і Женевських конвенцій та додаткових протоколів до них. Воєнні злочини, поряд зі злочинами проти миру і проти людяності, включаються до загальної групи злочинів проти миру і людства [2, с. 619-620]. В цих документах нараховується близько сорока різновидів воєнних злочинів, а на думку окремих авторів до них можна віднести близько ста складів злочинів [3, с.122].

Виникають питання: які ознаки об'єднуються воєнні злочини і чи доцільно використовувати цей термін у вітчизняному кримінальному праві та в криміналістиці при розробці методик розслідування? Думаємо, що воєнні злочини об'єднуються характером, забороненими способами і засобами ведення військових дій, що порушують закони та звичаї війни, зокрема вбивства, катування, руйнування міст і сіл, окремих цивільних і гуманітарних об'єктів, не виправдане воєнною необхідністю та інші. Такі злочини, на наш погляд, доцільно виділити в розділі XX КК України поряд зі злочинами проти миру і людяності з наданням їм детальної кримінально-правової характеристики.

Що стосується методик розслідування воєнних злочинів, то в криміналістиці слід виокремити базові принципи розроблення і застосування таких методик, здійснити криміналістичну класифікацію воєнних злочинів з наданням кожній класифікаційній групі відповідної криміналістичної характеристики та створити комплексні програми розслідування, які б містили чіткі алгоритми з організації та проведенні на початковому і подальшому етапах тактичних операцій та окремих слідчих дій, рекомендації з використання допомоги військових спеціалістів і судових експертів у збиранні, оцінці й дослідженні судових доказів.

Список використаних джерел:

1. Дуфенюк О.М. Розслідування воєнних злочинів: логістичні, криміналістичні та судово медичні питання / Юридичний науковий електронний журнал. №4, 2022. С. 369-374
2. Юридична енциклопедія. У 6 томах. Т.2. Київ: Українська енциклопедія, 1999
3. Репецький В.М. , Лисик В.М. Поняття та ознаки воєнних злочинів. Альманах міжнародного права. 2009. Вип.1

THE ISSUE OF “TRIAGE” IN GERMAN CRIMINAL LAW

Today, I have chosen a topic that has been the subject of considerable debate in Germany over the past two years. Namely: The “Triage” as a possible application of the figure of “justifying conflict of duties”.

The Covid-19 pandemic, which reached Germany in March 2020 at the latest, has added a new aspect to the legal concept of the “justifying conflict of duties”.

The question is whether physicians can be prosecuted for manslaughter or bodily injury (by omission) if the ventilators available in a hospital are not sufficient to ensure adequate medical care for the patients admitted.

The term “triage” actually originates from the field of military medicine and is currently also gaining relevance in Ukraine. Due to the Russian war of aggression, Ukraine is now in a terrible war.

This war and in this context specifically the missile attacks have the consequence that many people in Ukraine are killed or injured. The injured people are admitted to clinics, where medical treatment is required and, in many cases, – especially in times of war – treatment options will be limited.

In typically discussed cases of Triage, only one ventilator in a hospital is available and two people are admitted at the same time, who can only be saved by being connected to that ventilator.

However, the doctor on duty is technically obliged to provide both patients with sufficient care.

If he fails to do so and a patient dies as a result of the lack of medical treatment, then – with the appropriate intent – criminal liability on the part of the physician for death by omission stands to reason.

In our case, however, the physician cannot save both patients, since he has only one ventilator at his disposal. He can therefore only save one of the patients and must allow the other patient to die.

This inevitably raises the question of whether he can be held criminally responsible for the death of the other patient. However, since no one is obliged to perform the impossible, criminal liability must be ruled out in this case. The principle of “*impossibilium nulla obligatio est*” applies.

The situation of “triage”, which has not yet become reality in Germany, at least officially, unfortunately already gained tragic significance in other European countries at the beginning of the year 2020. In Ukraine, this question is also likely to arise today – both with regard to the Covid pandemic, but also with regard to the ongoing armed conflict.

In German criminal legal literature, it triggered a discussion about how to decide in such cases – and whether there are or should be binding criteria in such an emergency on the basis of which a physician has to decide.

In this context, the question is at what level of criminal liability (constituent element, unlawfulness, culpability) criminal liability no longer applies.

It furthermore needs to be asked whether certain criteria should be created by the lawmakers according to which physicians have to decide which people they must save, or whether these criteria should be developed by jurisprudence or the literature.

On the other hand, it is also asked whether the physician in triage cases should be free in his decision and subject only to his conscience.

In principle, three forms of triage can be distinguished:

The "classic" form of triage is the situation of so-called "ex-ante" triage mentioned above. Here, two emergency patients are admitted to the hospital at the same time, but the physician has only one ventilator available and can therefore save only one of them.

Next there is the situation of the so-called "ex-post" triage. In this case, a patient is already connected to a ventilator but has only a slight chance of survival. Now another patient with a higher chance of survival is admitted. The question now arises whether the physician may withdraw the ventilator from one patient in order to make it available to the other patient with a higher chance of survival.

In addition, a third form of triage is being discussed, the so-called "preventive triage".

Here, a patient admitted to the hospital with a low chance of survival is denied connection to a ventilator because patients with a higher probability of survival are likely to be admitted soon who need the ventilator just as urgently and who, if they were admitted at the same time, could be given priority.

While "ex-ante" triage is generally regarded as a problem of justifiable conflict of duties, "ex-post" triage and "preventive" triage are said to be legally impermissible according to the prevailing view.

First, I will address "ex ante" triage in more detail.

In German academic literature, this is generally regarded as permissible.

This is predominantly seen as a case of a "collision of duties" which, according to the prevailing view, leads to a justification of the physician. The opposing view, however, regards cases of a conflict of duties as merely grounds for exculpation.

However, the detailed questions according to which the physician has to make his decision in cases of a conflict of duties are controversial.

There is a broad spectrum of opinions here.

This spectrum ranges from a fundamental freedom of the physician to decide which of several equally endangered patients should benefit from the saving treatment, to binding guidelines which the physician must follow and which limit his decision-making competence.

The following applies - under German law - to the "classic" cases of conflicting duties:

A justification due to a justifying collision of duties shall only apply if it is a collision of duties of equal rank. If, for example, a father with two of his own children and two children of others capsizes with a ship and only one of the children can be rescued, he has the duty to save one of his own two children as a result of the family bond.

If he saves one of his children, then he is justified with regard to the failure to save the other child because of a justifying conflict of duties, since he can only save one child. With regard to the failure to save the other children, he is justified because there are already no equivalent duties to act here.

If he were to save someone else's child and let his own children drown, on the other hand, he would be liable to prosecution, because there are unequal duties of conduct between the other children and his own child.

With regard to the situation of "triage", the question now arises as to whether the physician has equal or unequal duties of conduct with regard to the sick or injured persons admitted to a clinic.

This now leads to the question of whether the law mandates that the physician should give priority to saving certain patients. In Germany, for example, with regard to the Covid pandemic, it is being discussed whether the legislator should establish such a "ranking" of criteria to which the physician must adhere or whether the physician should be left free to decide whom to save.

If the legislator were to establish such a ranking, the consequence would be that the physician would only be justified if he fulfilled the higher-ranking duty, that means: if he adhered to the ranking.

Controversially discussed – with regard to the Covid pandemic – as possible criteria are:

- the urgency of the treatment
- the priority principle with regard to hospitalization

- the chances of success of a cure
- the probability of survival of the persons concerned
- the age (or potential further lifetime) of the patient
- any contributory negligence on the part of the patient with regard to the situation triggering the emergency situation (for example the patient's contributory negligence for his severe illness if, for example, he or she refused to receive a vaccination), or
- the patient's employment in an occupation of systemic importance.

With regard to the war, it could be further discussed whether the physician must primarily save soldiers or persons working in an occupation of systemic importance.

In any case, there is agreement that social background or status, ethnicity, religion, gender or political or sexual orientation must not play a role in the decision.

On the other hand, it has also been suggested that in such cases no specific criteria should be used, but that – at least in ambiguous cases – the decision should simply be determined by lottery.

As a result, however, the prevailing view in Germany rejects such a binding ranking. And the do right – in my opinion.

Linking the decision to such binding criteria would ultimately lead to a rather undesirable juridification (oder „formalization“) of the crisis situation, which would only superficially lead to legal certainty for the physician.

Considering the fact that in such dilemma situations, action must generally be taken quickly and the physician should therefore not be obliged to conduct an extensive examination of the criteria, I am skeptical about such a binding ranking of criteria.

This is because an obligation to carry out an extensive examination of such criteria may ultimately be to the detriment of all patients who are in need of rapid assistance.

For this reason, while it may be useful to draw up such a ranking of criteria in order to give physicians certain guidelines for their ethical decisions in dilemma situations, it does not seem advisable to attach penal consequences to non-observance of these criteria by defining "higher-value" and "lower-value" guarantor obligations.

In this respect, it should be noted that in the case of "ex-ante" triage, the physician must in principle be free to decide which patients he treats with priority, even if other patients will die as a result of the lack of treatment.

In the case of "ex-post" triage, on the other hand, it is unanimously held in Germany that this is inadmissible.

In this case, a patient who has already been connected to the ventilator is disconnected from the ventilator by the attending physician in order to make the ventilator available to another patient who may have a better chance of survival.

This regularly results in the death of the patient who was treated first.

Here, the general consideration is that this is not a case of a justifying collision of duties.

That is because there is no collision of two duties to act, but rather a collision between a duty to act (duty to rescue a patient) and a duty to refrain (duty to refrain from actively killing a patient by withdrawing the ventilator),

It is therefore to be regarded as unlawful to actively withdraw the ventilator from an already ventilated patient.

I consider this to be correct.

The prohibition on actively killing a person by withdrawing the ventilator takes precedence over the requirement to help dying people in this specific case.

This is because the patient has already acquired a „secure status“ on the basis of trusting the already ongoing treatment strategy of the physician.

Because the physician has already given the patient cause to trust him, he may not retroactively undermine that trust by unilaterally stopping the treatment without warning.

Finally, a few words about "preventive" triage.

Here, a patient admitted to the hospital with a low chance of survival is refused connection to a ventilator because patients with a higher probability of survival are likely to be admitted soon who need the ventilator just as urgently and could be given priority if they were admitted at the same time.

In this case, the physician is regularly considered to have an obligation – at least in principle – to provide assistance to a patient who was admitted earlier.

This applies even if it is to be expected that patients with a higher probability of survival will be admitted a short time later who need the ventilator just as urgently.

Even if this patient, who is expected to arrive later, would have been given priority if he had been admitted at the same time (or if it would have been possible for the physician to save the other patient in any case by way of his free decision), the principle of priority applies here.

The person who is admitted first and needs help is entitled to receive this help.

This is because at the moment when connection to the ventilator is necessary, the justification by way of conflicting duties does not yet apply, so that a physician has no affirmative defense.

This is a brief overview of the legal assessment of the three forms of triage in Germany. In my written contribution, which I will provide for the conference, I will also address the question of the legal consequences for the physician if he makes a decision – assuming he is free to decide – for improper motives. Unfortunately, I cannot elaborate on this in our conference today.

Харитонов С.О.

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінально-
правової політики Національного
юридичного університету імені
Ярослава Мудрого*

ВОЄННА БЕЗПЕКА ЯК СКЛАДОВА НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Згідно ієрархічної моделі потреб людини (станом, що обумовлює незадовільністю бажань та вимог суб'єкта, необхідних для його життєдіяльності, і спрямований на усунення цієї незадоволеності), яку запропонував американський психолог Абрахам Маслоу, потреба в безпеці займає другу ступень після фізіологічних (органічних) потреб людини. Чим багатше, різноманітніше, розвинене життя суспільства, тим більш розвинені потреби в тих чи інших цінностях та благах його учасників. [1; 262-269] Проте потреба в безпеці кожного суб'єкта завжди буде мати пріоритетне значення над соціальними, духовними та іншими потребами людини.

Серед науковців не має єдиної точки зору щодо формулювання такої безперечно важливої категорії як «безпека». Так В.А. Липкан характеризує безпеку, як конкретний стан захищеності будь-якої держави і її можливість протистояти змінам умов функціонування, як таким, які мають характер, що передбачається і/чи спонтанний. [2; 35]

Желібо Є. П., Заверуха Н. М., Запарний В. В. В своєму навчальному посібнику «Безпека життєдіяльності» вважають, що безпеку краще визначити як стан діяльності, за якого з визначеною ймовірністю виключено прояв небезпек або ж відсутня надзвичайна небезпека. [3; 18]

У свою чергу, Данільян О.Г., Дзьобань О.П., Панов М.І. репрезентують поняття національної безпеки як стан захищеності життєво важливих інтересів особистості, суспільства і держави, людства в цілому від внутрішніх і зовнішніх загроз, яка стала класичною та була використана законодавцем у вищезгаданому Законі України «Про основи національної безпеки України». [4; 9]

Вбачається, що безпека є не тільки станом захищеності суспільства, держави, індивіда, а й умовою, що впливає на життєздатність всього соціуму, на характер, спрямованість та якість його подальшого розвитку. Безпека з аксіологічної позиції (вчення про цінність) – це благо, цінність, яке виражає стан здійсненого буття як мети людських прагнень. Категорія «безпека», як стан захищеності суспільних відносин від різних загроз спричинення шкоди особі, суспільству, державі, а в деяких випадках, навіть, людству безперечно є цінністю і безумовно благом. [5; 67-75]

Національна безпека держави це відповідна цілісна та цілеспрямована система (сукупність) самостійних, ієрархічних елементів, а за своєю суттю підсистем з коригуючими взаємозв'язками та взаємозалежністю як в середні системи між її елементами, так і з навколишнім середовищем, що в подальшому емерджентні – утворюють нову якість.

Науковці поділяють національну безпеку держави на наступні складові: державна безпека, політична безпека, економічна безпека, воєнна безпека, технологічна безпека, екологічна безпека, гуманітарна безпека, демографічна безпека, інформаційна безпека, банківська безпека, інвестиційна безпека, продовольча безпека, енергетична безпека та інші.

Безумовно, одним з найважливіших структурних елементів національної безпеки держави є її воєнна безпека, тому що мова йде про існування держави як політичного інституту. В сучасних умовах, на тлі збройної агресії з боку Російської Федерації, воєнна безпека України є найголовнішою метою та завданням нашої держави.

Закон України «Про національну безпеку України» дає визначення воєнної безпеки - захищеність державного суверенітету, територіальної цілісності і демократичного конституційного ладу та інших життєво важливих національних інтересів від воєнних загроз. Поняття «захищеності» розуміється не лише як стан відсутності відповідних загроз, а й наявність діючого механізму реагування на появу таких загроз. Мова йде про такий стан держави при якому Збройні Сили України та інші військові формування створені відповідно до закону здатні своєчасно виконувати завдання по захисту держави від можливої воєнної агресії. Цей стан залежить від ступеню боєздатності України, який в свою чергу складається з наступних елементів:

1) Бойова готовність воєнної організації України, під якою розуміється сукупність органів державної влади, військових формувань, утворених відповідно до законів України, діяльність яких безпосередньо спрямована на захист національних інтересів України від зовнішніх загроз. [6; 95-106] Основними показниками бойової готовності є стан укомплектованості особовим складом, озброєнням та військовою технікою, а також високий рівень бойової підготовки військ, який базується на принципі єдиноначальності.

2) Належне функціонування органів державного та військового управління, що забезпечує їх здатність здійснювати збройний захист України.

3) Військово-економічна готовність держави, а саме можливість підтримання військово-економічного та військово-технічного потенціалу на рівні здатності дати належну відсіч потенційному агресору.

4) Мобілізаційна готовність держави для швидкого розгортання мобілізаційного резерву. [7; 129-134]

Ці елементи впливають на стабільність держави, мінімізують або взагалі нейтралізують воєнні загрози, дають можливість зміцнення інших сфер діяльності суспільства, підтримуючи тим самим його життєдіяльність. Для створення стану захищеності держави потрібно усвідомлювати кількість та якість зовнішніх загроз, сформулювати концепцію воєнної безпеки з урахуванням її цілей та завдань, підтримувати на належному бойовому рівні воєнну організацію держави.

Список використаних джерел:

1. Panov N., Kharytonov S., Haltsova V. Object of criminal offence: modern interpretations // Journal of the National academy of legal sciences of Ukraine, 2021 № 4
2. Ліпкан ВА. Безпекознавство: Навч. посібник.-К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2003- 208 с.
3. Желібо Є. П., Заверуха Н. М., Запарний В. В. Ж516 Безпека життєдіяльності: Навч. посіб. / За ред, Є. П. Желібо. 6-е вид. - К.: Каравела, 2008. - 344 с.
4. Данільян О.Г., Дзьобань О.П., Панов М.І. Національна безпека України: сутність, структура та напрямки реалізації. - Харків: «ФОЛПО», 2002. - 296 с.
5. Панов М.І. Вибрані праці з проблем правознавства. – Харків: «Право», 2020. – 1160 с.
6. Харитонов С.О. Кримінальна відповідальність за військові злочини за кримінальним правом України. – Харків: «Право», 2018. – 328 с.
7. Харитонов С.О. Щодо деяких питань воєнної безпеки (військові злочини та безпека держави).// Матеріали панельної дискусії ІІІ Харківського міжнародного юридичного форуму 26.09.2019 р.

Чуваков О.А.,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального права,
кримінального процесу та
криміналістики Одеського
національного університету імені
І.І.Мечникова

ДО ПИТАННЯ ПРО ОХОРОНУ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ СЬОГОДЕННЯ

В даний час вітчизняною наукою кримінального права не розроблені спеціальні принципи, критерії, які дозволяють наочним чином визначити межі кола суспільно небезпечних посягань, які повною мірою заподіюють або можуть заподіяти шкоду основам національної безпеки України, чим у принципі, багато в чому, й пояснюється їх безкарне активне поширення. У зв'язку з цим виникає об'єктивна необхідність у розробці науково-теоретичного механізму щодо удосконалення чинних нормативно-правових приписів та встановлення відповідних меж злочинних посягань на основи національної безпеки з урахуванням сучасних геополітичних реалій (в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України), а отже, і визначення конкретного переліку злочинів, що підбивають основи національної безпеки нашої держави.

З метою більш ефективного захисту основ національної безпеки необхідно виділити коло суспільно-небезпечних посягань, які безпосередньо або навіть побічно здатні завдати шкоди вказаному об'єкту кримінально-правової охорони. Відповідно, визначення соціально-юридичної сутності, правової природи об'єкта, що розглядається, дозволяє більшою мірою вирішити подібну проблему.

Відповідно, дані положення свідчать про те, що визначення чіткого, і, можливо, вичерпного кола злочинів, що посягають на відповідний об'єкт, знаходиться в суворій залежності від можливості визначення сутнісної характеристики та природи такого об'єкта (у нашому випадку – це суспільні відносини у сфері охорони основ національної безпеки України). Ця обставина дозволяє проявити системний підхід щодо локалізації та протидії найбільш небезпечним посяганням на основи національної безпеки України. З цією метою у чинному кримінальному законодавстві український законодавець сконцентрував групу подібних однорідних суспільно небезпечних посягань у Розділ І Особливої частини КК України. Однак, з урахуванням вже існуючих нових викликів, не менш гострою та досить актуальною є проблема наповнюваності даного розділу КК України відповідним змістом, тобто кримінально-правовими приписами, що відповідають сучасним загрозам.

Для встановлення ймовірного кола таких суспільно-небезпечних діянь слід встановити, об'єктом яких конкретних суспільно небезпечних діянь є основи національної безпеки України, а також які склади, що становлять Розділ І КК України, потребують додаткового осмислення, змін або доповнення.

На нашу думку, такими нормативними приписами мають бути норми, які містять ознаки лише тих діянь, які реально становлять відповідну загрозу основам національної безпеки України. Ними можуть бути як цілком «нові» кримінально-правові приписи, так і, певною мірою, оновлені норми І розділу Особливої частини КК України.

Так, згідно з міркуваннями А.Ф. Бантишева та А.В. Шамари, злочини проти основ національної безпеки України слід доповнити злочинами терористичного спрямування (ст. 258 – терористичний акт та ін.) [1, с. 39].

На думку С.В. Дьякова, до групи державних злочинів слід включити «виготовлення чи збут підроблених грошей чи цінних паперів», «контрабанду», «незаконний обіг дорогоцінних металів, природного дорогоцінного каміння чи перлів», «неповернення з-за кордону коштів у іноземній валюті» [2, с.32].

Професор О.М. Костенко пропонує вдосконалити чинне кримінальне законодавство у цій сфері шляхом запровадження кримінальної відповідальності за: «навмисні дії, в інтересах іншої держави, що завдають шкоди суверенітету України», «захоплення державної влади шляхом підкупу, обману чи зловживання довірою виборців», а також «незаконне отримання повноважень виконання державних функцій» [3, с.238].

Безумовно, подібні пропозиції заслуговують на належну увагу, однак, слід зазначити, що наявність механізму якісного формування таких положень видається надзвичайно важливим, оскільки його ефективне функціонування дозволить виключити в законодавчій практиці випадки поспішної криміналізації потенційно небезпечних, для об'єкта, який розглядається, діянь, що, надалі, може призвести до жорстких наукових дискусій у частині встановлення - якому конкретному суспільному відношенню (інтересу, благу чи соціальній цінності) завдається шкода через їх здійснення, а це, у свою чергу, сприяє активізації відповідних проблем, як у частині науково-теоретичної класифікації таких діянь, так і у частині їх кваліфікації практичними працівниками.

Отже, як нам здається, на підставі здійсненого аналізу наукових розробок провідних вітчизняних дослідників у аналізованій сфері знань (А.Ф. Бантішева, О.М. Костенко, С.В. Дьякова та ін.), в частині систематизації та криміналізації досліджуваних злочинів, можна систематизувати такі злочини на окремі види, в яких основи національної безпеки України можуть виступати як основний або додатковий об'єкт. Так, взявши за основу відповідний вид об'єкта зазіхання можна подібні злочини, диференціювати на такі групи: 1) Злочини, які безпосередньо посягають на основи національної безпеки України (основи національної безпеки України є основним об'єктом) (статті 109, 110, 110-2, 111, 111-1, 111-2, 112, 113, 114, 114-1, 114-2, 260, 294, 328, 329 КК України) та на 2) злочини, які посягають побічно на основи національної безпеки України (основи національної безпеки України виступають як додатковий об'єкт) (статті 258, 258-1, 258-2, 258-3, 258-4, 258-5, 335, 336, 337, 436, 437, 438, 439, 440, 442, 443, 447 КК України).

Запропонована класифікація злочинів проти основ національної безпеки України дозволяє належним чином встановити коло безпосередніх чи альтернативних суспільних відносин, щодо яких існує реальна чи потенційна загроза відповідного суспільно небезпечного зазіхання. Таким чином, наявність таких однорідних комплексів суспільних відносин перебуває у прямій залежності від відповідних однорідних джерел небезпеки, які, у свою чергу, формують подібні об'єкти.

Як зазначалося раніше, висока ефективність у протидії суспільно небезпечним посяганням на державну безпеку, головним чином, визначається можливістю встановлення вичерпного кола суспільно небезпечних посягань антидержавної спрямованості. Вважаємо, що в основі його формування лежить як основний, так і додатковий об'єкт таких зазіхань, що дозволяє змодельовати систему злочинів, які безпосередньо посягають на вказаний об'єкт кримінально-правової охорони та посягають побічно (опосередковано) на такий об'єкт.

Список використаних джерел:

1. Бантішев О. Ф., Шамара О. В. Кримінальна відповідальність за злочини проти основ національної безпеки України (проблеми кваліфікації): монографія. 3-є вид., перероб. і допов. Луганськ: ТОВ «Віртуальна реальність», 2014. 240 с.
2. Дьяков С. В. Преступления против основ конституционного строя и безопасности государства: уголовно-правовое и криминологическое исследование. С-П.: Юрид. центр Пресс, 2009. 267 с.
3. Правове забезпечення державного суверенітету України: монографія / Ю. С. Шемшученко та ін.; за заг. ред. Ю. С. Шемшученка. Київ: Юрид. думка, 2011. 300 с.

Вознюк А. А.,
доктор юридичних наук, професор,
завідувач наукової лабораторії з
проблем протидії злочинності
ННІ № 1 Національної академії
внутрішніх справ,

ПРОБЛЕМИ КВАЛІФІКАЦІЇ ДІЙ УЧАСНИКІВ ДНР/ЛНР ПІД ЧАС МІЖНАРОДНОГО ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ В УКРАЇНІ

Російська агресія проти України розпочалася зі збройного вторгнення в Автономну Республіку Крим 20 лютого 2014 р.¹ У подальшому – з квітня 2014 р. – війна на сході України. Майже через 8 років – 24 лютого 2022 р. – широкомасштабне вторгнення російської федерації (далі – рф) в Україну під назвою «спеціальна военна операція».

З квітня 2014 р. активну участь у війні проти України на боці рф брали участь бойовики днр/лнр. У правозастосовних органів часто виникають труднощі кваліфікації їх кримінально протиправних діянь. Як відомо, частину учасників цих псевдоутворень на території Донецької та Луганської областей притягнуто до кримінальної відповідальності, зокрема за ст. 109, 110, 111, 255, 258-3, 260, 437, 438 КК України.

Упродовж збройного конфлікту в органів досудового розслідування, прокуратури та суду відсутня єдина позиція щодо кваліфікації дій цих суб'єктів, що негативно впливає на результати досудового розслідування та судового розгляду. І це не дивно, оскільки з моменту проголошення незалежності України ми маємо перший міжнародний збройний конфлікт, а тому національні правозастосовні органи виявилися недостатньо підготовленими до застосування відповідних кримінально-правових норм, які тривалий час залишалися «мертвими». Має рацію О. В. Червякова в тому, що вади притягнення до кримінальної відповідальності за вчиненні в Україні міжнародні злочини обумовлені відсутністю досвіду оцінки обставин збройного конфлікту як контекстуального елементу воєнного злочину, достатніх знань із міжнародного гуманітарного та кримінального права у правоохоронців та суддів, недосконалістю кримінального законодавства, відсутністю доступу до тимчасово окупованих територій та іншими несприятливими в описаному контексті умовами досудових розслідувань та судового розгляду [3].

Частина помилок обумовлена неправильною оцінкою подій на сході України, а можливо і труднощами доведення наявності збройного конфлікту міжнародного характеру на початку вторгнення рф на територію України. Водночас звинувачення правозастосовних органів тут недоцільні. Для підтвердження цієї тези важливим є приклад у справі МН17², в якій адвокати одного з підозрюваних – Пулатова посилалися на імунітет комбатанта, натомість Окружний суд Гааги спростовували ці твердження наводячи вагомі аргументи.

По-перше, Окружний суд Гааги зробив слушний висновок про те, що з *середини травня 2014 р., а також 17 липня 2014 р. на території України відбувався міжнародний*

¹ Тоді були зафіксовані перші випадки порушення збройними силами рф всупереч міжнародно-правовим зобов'язанням рф порядку перетину державного кордону України в районі Керченської протоки та використання нею своїх військових формувань, дислокованих у Криму відповідно до Угоди між Україною і Російською Федерацією про статус та умови перебування Чорноморського флоту Російської Федерації на території України від 28 травня 1997 року, для блокування українських військових частин [1].

На думку Р. О. Мовчана війна розпочалася тоді, коли рф анексувала АРК та вдерлася на Донбас [2, с. 10].

² Літак Malaysia Airlines рейсу МН17 був збитий над східною Україною 17 липня 2014 р. російською ракетою «Бук». У той час на сході України точилася запекла війна між проросійськими сепаратистами та українськими урядовими військами. Рейс МН17 прямував з Амстердама в Куала-Лумпур, на борту було 298 осіб. Серед них було 196 голландців, які загинули [4]. Звинувачення були висунуті за двома статтями Кримінального кодексу Нідерландів – за те, що вони спричинили катастрофу рейсу МН17 (ст. 168), і за вбивство 298 пасажирів рейсу МН17 (ст. 289) [5].

збройний конфлікт між Україною та днр, у результаті чого днр перебувала під контролем рф [6].

По-друге, судді зазначали, що члени збройних сил однієї з воюючих сторін у міжнародному збройному конфлікті можуть посилалися на імунітет за певних обставин. Зокрема, *бойовики під командуванням днр повинні бути елементами російських збройних сил*. Однак досі рф заперечує будь-який контроль або причетність до днр у той період. Обвинувачені також публічно заперечували, що на той момент вони були частиною збройних сил рф. Тому учасники бойових дій днр, а отже й обвинувачений не можуть розглядатися як частина збройних сил рф. З цієї причини вони не мають права брати участь у бойових діях, а також не мають права на імунітет від судового переслідування у зв'язку з катастрофою рейсу МН17 [6]. З огляду на зазначене, усіх підозрюваних у справі МН17 судили не як військовослужбовців, а як цивільних осіб і не за воєнні, а загальнокримінальні (ординарні) злочини.

Відтак виникає питання поки рф заперечувала будь-який контроль або причетність до днр/лнр, а бойовики псевдоутворень висловлювали аналогічні заперечення щодо належності до збройних сил рф, чи були підстави кваліфікувати їх дії як воєнні злочини. Можливо і були, однак труднощі доведення цього беззаперечні.

Водночас, як видається, ситуація змінилася кардинально із прийняттям рф рішення про включення днр та лнр до складу рф. Як відомо 5 жовтня 2022 р. президент рф підписав відповідні федеральні конституційні закони про прийняття до складу рф днр і лнр. Виходячи з цього учасники незаконних формувань днр/лнр набули статусу комбатантів, що воюють на боці рф, а відтак до них можна застосувати положення про імунітет комбатанта, а також, у випадку порушення норм міжнародного гуманітарного права, притягнути до кримінальної відповідальності за воєнні злочини.

Ймовірно, за певних обставин дії бойовиків днр/лнр можливо кваліфікувати як злочини проти основ національної безпеки. Однак у будь-якому випадку вчинення ними одних і тих самих діянь не можна одночасно кваліфікувати як воєнний та загальнокримінальний (ординарний, загальний) злочин. Насамперед одні й ті ж діяння не можна одночасно розглядати як воєнний і терористичний злочин. Окрім того, бойовики днр/лнр не можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за ч. 2 ст. 437 КК (ведення агресивної війни або агресивних воєнних дій), оскільки, з одного боку, не є суб'єктами цього злочину, а, з другого – кримінальна відповідальність за участь у воєнних діях щодо України виключається з огляду на імунітет комбатанта.

Список використаних джерел:

1. Про Заяву Верховної Ради України «Про відсіч збройній агресії Російської Федерації та подолання її наслідків»: Постанова ВРУ від 21 квітня 2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/337-19#Text>

2. Мовчан Р. О. «Воєнні» новели Кримінального кодексу України: правотворчі та правозастосовні проблеми : монографія. Київ : Норма права, 2022. 244 с.

3. Червякова О. В. Відповідальність за воєнні злочини: механізми та процеси відновлення суверенітету та безпеки України. *Форум Права*. 2020. № 61(2). С. 150–162. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.3883835>.

4. Aanklagers: geen immuniteit voor verdachten van de MH17-ramp. NOS Nieuws. Woensdag 10 juni 2020, 15:26. URL: <https://nos.nl/artikel/2336832-aanklagers-geen-immuniteit-voor-verdachten-van-de-mh17-ramp>.

5. Суд Гааги після двох років слухань ухвалив вирок у справі МН17: остаточне рішення. *Слово і діло. Аналітичний портал*. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2022/11/17/novyna/suspilstvo/sud-haahy-pislya-dvox-rokiv-sluxan-uxvalyv-vyrok-spravi-mn17-ostatochneshennya>.

6. Uitspraakdocument strafzaak MH17. Dit is de uitgesproken tekst van 17 november 2022. URL: <https://www.courtmh17.com/nieuws/2022/uitspraakdocument-strafzaak-mh17.html>.

ПРОБАЦІЯ ЩОДО ЗАСУДЖЕНИХ, ЯКІ УМОВНО-ДОСТРОКОВО ЗВІЛЬНЕНІ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ В ПОЛЬЩІ ТА УКРАЇНІ

Сучасний стан адаптації законодавства України до правової системи Європейського Союзу дає змогу визначити проблеми, з якими стикається Україна, та запропонувати підходи до підвищення ефективності цього процесу.

За словами заступника Міністра юстиції України Дениса Чернишова, «Ефективність системи полягає в мінімізації рецидивної злочинності. Щоб засуджені не поверталися до місць позбавлення волі, їх потрібно ресоціалізувати в суспільство, щоб бути нормальними громадянами. Зворотний бік медалі – створення умов праці для працівників. Адже вони роками працюють у колоніях, і їх треба поважати, міняти умови праці» [1, с. 7].

Для виконання завдань пробації розширюється обсяг повноважень працівників пробації: вони набувають статусу учасника кримінального провадження з відповідними правами, обов'язками та відповідальністю; вони мають право безкоштовно отримувати від будь-кого інформацію, необхідну для виконання завдань пробації; відвідувати в будь-якому місці і на будь-якій території осіб, до яких застосовано пробацію, або викликати їх і отримувати від них пояснення [2]. Закон України «Про пробацію» визначає пробацію як систему наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону до засуджених, виконання окремих видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі. , та надання суду характеризуючих відомостей обвинуваченого [3].

Невід'ємною частиною цієї діяльності є соціальне дослідження клієнтів пробації, запровадження системи реабілітаційних та виправних програм для осіб, які зазнали альтернативних позбавленню волі покарань, а також волонтерських програм, заходів постпенітенціарної профілактики.

Статтею 13 Кримінального кодексу України [4] та статтею 6 Закону України «Про пробацію» [3] визначено, що уповноважений орган з питань пробації в межах своїх повноважень забезпечує:

- нагляд за засудженими, звільненими від відбування покарання з випробуванням, вагітними жінками, звільненими від відбування покарання, та жінками, які мають дітей віком до трьох років;
- виконання покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, громадські та виправні роботи;
- реалізація пробаційних програм для осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням;
- проведення соціально-виховної роботи із засудженими, які підлягають пробації;
- здійснення заходів щодо підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення;
- направлення засуджених до місць обмеження волі для відбування покарання у виправних центрах;
- здійснення інших визначених законом заходів, спрямованих на виправлення засуджених та попередження вчинення ними повторних кримінальних правопорушень [3, 4].

З дванадцяти функцій служб пробації, визначених Правилами пробації Ради Європи, вісім покладено на орган пробації України (за винятком програм відновного правосуддя,

роботи з жертвами злочинів, засудженими іноземцями та умовно-достроково звільненими з місць позбавлення волі). Відсутність цих функцій зумовлена, перш за все, невизначеністю таких відносин у правовій системі України.

Зокрема, найбільше питань викликає відсутність випробування засуджених, умовно-достроково звільнених з місць позбавлення волі.

Інша ситуація в системі кримінального права Польщі, де пробація здійснюється у формі умовного припинення провадження, умовного відстрочення виконання вироку та умовно-дострокового звільнення [5, с. 130].

Відмінність відстрочки виконання покарання від умовно-дострокового звільнення зводиться до визначення процесуальних норм та правових наслідків їх оскарження. Перевага відстрочки відбування покарання полягає в тому, що правопорушник має опіку та знає альтернативу позбавленню волі, що може сприяти його реабілітації, спонукаючи до виконання умов випробувального терміну [6, с. 63].

Засуджені, умовно-достроково звільнені з місць позбавлення волі, як правило, не мають ні квартири, ні матеріальних засобів, ні можливості працевлаштування. Якщо вони не готові повернутися в суспільство і не отримають допомоги, коли вийдуть з в'язниці, вони повернуться туди, де їх очікують, і зможуть отримати допомогу та відчуття безпеки, що є лише за крок від повернення до злочинності та в'язниці. Після звільнення такі засуджені дуже часто стикаються з несприятливим ставленням суспільства (так звана стигматизація).

Перевірка осіб, умовно звільнених з місць позбавлення волі, здійснюється переважно під контролем працівників пробації.

Переваги застосування пробації для таких засуджених:

- заохочує, а не озлобляє засудженого;
- наголошує на попередженні протиправної поведінки шляхом заохочення до правомірної поведінки;
- захищає суспільство і водночас запобігає злочинам;
- допомагає уникнути руйнівних наслідків для особи, до яких часто призводить ув'язнення. Він не викликає різких змін у звичках, не руйнує сімейні зв'язки, контакти з друзями чи економічну незалежність;
- виправити злочинця таким методом набагато дешевше, ніж тримати його у в'язниці;
- забезпечує відсутність соціальної стигматизації та мінімальний ризик рецидиву [7, с. 24–25].

Висновки. Видається доцільним запровадити в кримінальному законодавстві України пробацію для засуджених, умовно-достроково звільнених з місць позбавлення волі.

Список використаних джерел:

1. Чернишов Д. Нові виклики системи. *Закон і обов'язок*. № 37/3339. 25 вересня 2017 року. С. 7.
2. Про затвердження Типового положення про уповноважений орган з питань пробації та Типового положення про сектор ювенальної пробації : Наказ Міністерства юстиції України від 18 серп. 2017 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1030-17> (дата звернення: 10.08.2022).
3. Про пробацію : Закон України від 05 лют. 2015 р. № 160-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/160-19> (дата звернення: 10.08.2022).
4. Кримінально-виконавчий кодекс України : Закон України від 11 черв. 2003 р. № 1129-IV. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1129-15> (дата звернення: 10.08.2022).
5. Marek A. Podstawy prawa karnego i prawa wykroczeń dla studentów administracji. Toruń : Wydawnictwo Towarzystwa Naukowego Organizacji i Kierownictwa, 2009. 202 s.
6. Bałandynowicz A. *System probacji – kary średniej mocy i środki wolności dozorowanej jako propozycja sprawiedliwego karania. Prokuratura i prawo*. 2005. Nr 12. S. 38–65.
7. Pierzchała K. *Przestępstwo. Probacja alternatywą dla kary pozbawienia wolności. Probacja*. 2011, nr 4. S. 5–26.

Туляков В.О.

доктор юридичних наук, професор, член-кореспондент НАПрН

професор кафедри кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія»,

професор-дослідник Інституту Європейського та міжнародного кримінального права університету Кастилія Ла Манча (Іспанія)

УКРАЇНСЬКЕ МАЙБУТНЄ ПІДНЕСЕННЯ ДО ЄВРОПЕЙСЬКОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА: ВІД АПРОКСИМАЦІЇ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ДО ГАРМОНІЗАЦІЇ САНКЦІЙ

Європейський вектор розвитку України є безальтернативним. Але й непростим. Приведення національного кримінального законодавства у відповідність із європейськими стандартами пов'язане не тільки з методологією апроксимації та гармонізації усталеним нормам та цінностям [1-4]. Теорія кримінального права та законопроектна практика України мають довести як безпека людей, суспільства, держави повинні бути захищені загалом на Європейському континенті, проте не тільки за загальними принципами, але враховуючи як глобальні та регіональні протиріччя, дисбаланси та конфлікти впливають на верховенство права та кримінально-правову ідеологію конкретної країни. Глобалізація та фрагментація законодавства є гомеостатичними процесами, що формують баланс кримінально-правового реагування.

Під балансом кримінально-правового реагування ми розуміємо відповідність засобів кримінально-правового впливу консолідованому визначенню рівня злочинності та рівня віктимності у державі з урахуванням положень міжнародного права (міжнародного кримінального та міжнародного гуманітарного, права прав людини, супранаціонального права ЄС).

Читаючи цього року курс віктимології міждержавної агресії [5], довелося звернути увагу на певну зміну системи соціальних оцінок війни, деструктивної поведінки держави у академічному середовищі. Інверсія ролей держави як суб'єкта зловживання владою та жертви при оцінці системи міжнародної кримінальної юстиції та питань поширеності юрисдикційних повноважень та відповідальності держави за злочини, вчинені за її межами, стає все більш зрозумілою [6]. Злочини геноциду та агресії розглядаються як в концепті створення *ad hoc* трибуналів ООН, діяльності Міжнародного кримінального суду за правилами Римського статуту, чи загалом із застосуванням універсальної юрисдикції за національним кримінальним законодавством.

У іншому випадку матриця криміналізації (підстави, етапи, результати) розглядається як штучна. Це може бути за умов формування тоталітарних норм (суспільство постправди по Орвеллу), деколонізації та реколонізації діючого законодавства (позбавлення від застарілих, імплементація не відповідаючих мові закону та національному праворозумінню дефініцій з іншої правової системи), маніпуляцій та формування неправда (на законодавчому та ідеологічному рівнях).

Кажучи про розробку нового кримінального законодавства України, за умов використання сучасних європейських стандартів зазначимо, що остання повинна здійснюватися з урахуванням *системи європейського законодавства у публічно-правовій площині, судової практики та законотворчої і законопроектної роботи ЄС.*

Європейський Парламент та Рада можуть за допомогою директив, прийнятих відповідно до статті 83(1) Договору про функціонування ЄС, встановлювати мінімальні правила щодо визначення кримінальних правопорушень та санкцій у сферах особливо

тяжких злочинів, які мають транскордонний вимір, що впливає з характеру чи наслідків таких злочинів або з особливої необхідності боротьби з ними на загальних засадах. Такими сферами злочинності є: тероризм, торгівля людьми та сексуальна експлуатація жінок і дітей, незаконний обіг наркотиків, незаконний обіг зброї, відмивання коштів, корупція, підробка платіжних засобів, комп'ютерна злочинність та організована злочинність.

У цьому році вперше за історію розвитку Європейського кримінального права, маючи прагнення легітимізувати систему кримінально-адміністративних санкцій проти РФ, Рада ЄС ухвалила рішення про розширення переліку зазначених складів Європейських злочинів, включивши до нього порушення обмежувальних заходів, прийнятих ЄС. Після ухвалення цього рішення 2 грудня 2022 року Європейська Комісія представила пропозицію щодо директиви, яка міститиме пропозиції щодо гармонізації кримінальних злочинів та покарань за порушення обмежувальних заходів ЄС. Передбачено наступний перелік нових кримінальних правопорушень, які порушують санкції ЄС, а саме:

надання коштів або економічних ресурсів у розпорядження або на користь визначеної особи, юридичної особи або органу;

незабезпечення заморожування цих коштів;

надання можливості в'їзду визначених санкціями осіб на територію держави-члена або їх транзиту через територію держави-члена;

здійснення операцій з третіми країнами, які заборонені або обмежені обмежувальними заходами ЄС;

торгівля товарами або послугами, імпорт, експорт, продаж, купівля, передача, транзит або транспортування яких заборонено або обмежено; здійснення фінансової діяльності, яка заборонена або обмежена; або надання інших послуг, які заборонені або обмежені, таких як юридичні консультаційні послуги, трастові послуги та послуги з податкового консультування.

Криміналізовані діяння охоплюватимуть також обхід обмежувальних заходів ЄС: це означає обхід або спробу обходу обмежувальних заходів шляхом приховування коштів або приховування того факту, що особа є кінцевим власником коштів.

Встановлено також загальні базові стандарти щодо штрафних санкцій: залежно від правопорушення, фізична особа може бути покарана максимальним покаранням у вигляді позбавлення волі на строк не менше п'яти років; компанії можуть бути покарані штрафом у розмірі не менше 5% від загального світового обороту юридичної особи (компанії) за фінансовий рік, що передував винесенню рішення про накладення штрафних санкцій. Цей проект директиви має бути обговорений та ухвалений Радою ЄС та Європейським Парламентом [7, 8].

У процесі адаптації матеріального кримінального права держав-членів ЄС, особлива увага звертається на принципи ultima ratio, пропорційності та субсидіарності, доцільності та законності.

Окрім того сучасними дослідниками проблеми загальні принципи криміналізації права ЄС розглядаються як [9]:

Принципи визначення порогового значення криміналізації (шкода, охоронювані правові інтереси);

Принципи обґрунтування криміналізації (пропорційність, ефективність);

Принципи розподілу повноважень ЄС у сфері криміналізації (правова основа компетенції, субсидіарність);

Принципи побудови складу злочину (внутрішня субсидіарність, нормативність, ефективність доказування та притягнення до відповідальності, ретроспективна пропорційність).

Деякі з цих принципів нам чудово відомі, деякі пов'язані із специфікою європейського кримінального права як права федерального рівня, деякі потребують додаткового ретельного аналізу.

Аналогічна ситуація виникає із принципами пеналізації «європейських» злочинів. Загальні міркування пов'язані із ідеологією рівності кримінально-правового впливу на території ЄС для того, щоб злочинці не могли уникати відповідальності, в країнах, де така відповідальність не була встановлена, чи була суттєво пом'якшена виходячи із національних традицій [10].

Традиційна формула, запроваджена Європейським судом справедливості, вимагає від держав-членів вжиття "ефективних, пропорційних та стримуючих санкцій" і часто називається "мінімальною тріадою" [11].

Розробка проекту Європейської ініціативи з кримінальної політики (ЕСРІ) демонструє, що розумна гармонізація санкцій повинна переважно базуватися на системі відносної порівнянності та внутрішньої узгодженості кожної національної моделі, одночасно надаючи Європейському Союзу можливість класифікувати гармонізовані правопорушення за заздалегідь визначеною кількістю категорій. Нова модель використовує національні ступені тяжкості як "місток" між інтересами ЄС та інтересами держав-членів: законодавець ЄС повинен мати можливість розробити узгоджену систему санкцій на рівні ЄС, диференційовану лише за ступенем суворості - категорією - щодо правопорушень, які гармонізуються, тоді як держави-члени визначають конкретні покарання шляхом віднесення санкцій з власних національних систем до категорій, що використовуються ЄС. У такий спосіб вважається що можна досягти справжнього балансу інтересів: *ЄС може визначати ступінь тяжкості гармонізованих правопорушень, класифікуючи їх за категоріями, а держави-члени лише "наповнюють" ці категорії санкціями, звичними для їхніх національних систем, забезпечуючи таким чином узгодженість власного правопорядку.* Ця "модель категорій" готова до подальшого розвитку і теоретично навіть може стати першим кроком на шляху до єдиної системи наднаціональних покарань [12].

Ключова ідея так званого "нового підходу" полягає у прагненні до зближення через визначення категорій правопорушень. Зокрема, наднаціональний інструмент не запроваджуватиме конкретного покарання за конкретне правопорушення, а натомість класифікуватиме конкретні правопорушення у заздалегідь визначеному переліку відповідно до їхньої тяжкості, а держави-члени матимуть право на власний розсуд визначати "діапазон покарань", які мають застосовуватися до кожного класу правопорушень.

На думку прихильників цієї альтернативи, додаткова цінність цієї "категорійної моделі" полягає в тому, що вона забезпечує узгодженість у призначенні покарань на всій території Європейського Союзу, в той же час демонструючи повагу до національного суверенітету і правових традицій держав-членів. Як справедливо зазначив К.Думпулакис: з точки зору наближення кримінальних покарань, умови утримання під вартою також є вирішальною змінною. Простіше кажучи, незважаючи на те, що тривалість вироку може бути однаковою в кількісному вираженні, виконання вироку і пов'язані з ним страждання ув'язнення надзвичайно залежать від умов утримання під вартою. Припущення тут просте: відбування п'яти років позбавлення волі в установі, яка поважає основні права і гарантує високі стандарти, суттєво відрізняється від відбування тих самих років в установі, яка не забезпечує справедливих та прийнятних умов тримання під вартою. У цьому сенсі зближення кримінальних санкцій в ЄС, а особливо зближення санкцій, які передбачають позбавлення волі, зупиняється за воротами в'язниці [13].

Таким чином, підкреслюємо: шлях піднесення до Європейського кримінального законодавства включає імплементацію Україною положень обов'язкових за ст. 83 (1) Лісабонського договору європейських кримінально-правових норм, апроксимацію рекомендованих *acquis communautaire* кримінальних правопорушень [14] з урахуванням судової практики ЄС, законопроектних робіт та процедур відповідальності за невиконання приписів *acquis*.

Апроксимаційні проблеми набувають додаткових труднощів у зв'язку із політикою примату прав людини при розв'язанні протиріч між публічно-правовими приписами та статусом особистості.

Так, у листопаді 2022 року у рішенні Європейського суду у справі за позовом Люксембургу щодо законності публічного доступу до реєстрів бенефіціарних власників, який передбачений директивами ЄС щодо протидії відмиванню коштів Суд ЄС постановив, що надання публічного доступу до ідентифікаційних та персональних даних бенефіціарних власників *порушуватиме право на повагу до приватного та сімейного життя, а також право на захист персональних даних*, які закріплені, відповідно, у статтях 7 та 8 Хартії Європейського Союзу про захист прав людини та основоположних свобод [15]. Таким чином, Директива 2018/843 щодо використання засобів кримінального права у протидії відмиванню коштів була визнана недійсною в тій частині, в якій вона вимагала, щоб інформація про бенефіціарних власників компаній була загальнодоступною.

З точки зору європейських юристів рішення Суду містить кілька вражаючих висновків: втручання у права, спричинене цим заходом, не обмежувалося суворо необхідним і не було пропорційним цілям, що переслідувалися; цей режим становив значно більш серйозне втручання в основні права, гарантовані статтями 7 і 8 Хартії, ніж попередній режим (який обмежував доступ "компетентним органам" (як правило, правоохоронним органам) або будь-якій особі чи організації, що демонструє законний інтерес); посилення втручання не могло бути компенсоване жодними перевагами, які можуть бути отримані в результаті запровадження нового режиму. Повідомляється, що після рішення Суду ЄС держави ЄС почали закривати державні реєстри бенефіціарних власників компаній, що може підірвати ефективність заявлених цілей ЄС щодо запобігання відмиванню злочинних коштів [16].

Зрозуміло, що використання права прав людини у якості підґрунтя розвитку кримінально-правової теорії має свій сенс. Проте, безумовно з метою уникнення судових помилок чи виправлення ситуації існує потреба у обов'язковій віктимологічній та кримінологічній експертизі відповідних законопроектів, результатів процесів криміналізації та пеналізації.

Безпека держави залежить від вектору розвитку, ідеології суспільства, абсолютизації прав людини та встановлення гармонічної (пропорційної та законної) відповідальності за їх порушення.

Рівність, юридична визначеність, пропорційність, передбачуваність, субсидіарність, законність як принципи кримінального права та соціально-правові підґрунтя криміналізації та пеналізації повинні розглядатися виключно у векторі примата прав людини та безпеки жертви кримінального правопорушення, компліментарності примусу та гідного поведіння, компенсації, реституції та реабілітації, сатисфакції, та гарантій неповторення спричинення шкоди жертвам кримінальних правопорушень з урахуванням суспільних інтересів та вимог державної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Туляков В. О. Апроксимація у кримінальному законодавстві *Актуальні проблеми держави і права*: зб. наук. пр. МОН України, ОНЮА. - Одеса : Юрид. л-ра, 2009. - Вип. 47 - С. 7 - 11.
2. Туляков В.О. Aquis communautaire та кримінально-правові розвідки: шляхи піднесення до ідеалу *Українська кримінальна юстиція в умовах війни*: матеріали VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 237-242
3. Tuliakov V. Approximation of EU Criminal Law to UA legislation: Chance of Science international conference/ Leipzig, 2022. URL: <https://chance-for-science.eu/index.php/cfs-speaker/10-speakers/161-tuliakov>

4. Туляков В.О. Субсидіарність криміналізації у європейському праві Кримінальна юстиція в Україні: реалії та перспективи: матеріали конференції. Львів ЛДУВС - 23 вересня 2022 року. С. 96-101.
5. Tuliakov V. Victimology of intergovernmental aggression. Lessons of Russian war. – A syllabi for adjunct faculty. IE University, 2022. Preprint https://blackboard.ie.edu/ultra/courses/_38343_1
6. Valeria Vegh Weis. Who can organize and exercise effective resistance? A southern criminology perspective on the victimology of state crime *Theoretical Criminology* 1–23, 2022 DOI: 10.1177/13624806221135598 journals.sagepub.com/home/tcr
7. Sanctions: Council adds the violation of restrictive measures to the list of EU crimes. *Council of the EU Press release*. 28 November 2022 URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/press/press-releases/2022/11/28/sanctions-council-adds-the-violation-of-restrictive-measures-to-the-list-of-eu-crimes/>
8. Ukraine: Commission proposes to criminalise the violation of EU sanctions URL: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/ip_22_7371
9. Buisman S.S. The Future of EU Substantive Criminal Law: towards a Uniform Set of Criminalisation Principles at the EU level. *European journal of crime, criminal law and criminal justice* 30 (2022) 161–187 29 Jun 2022 URL: https://brill.com/view/journals/eccl/30/2/article-p161_004.xml
10. Green paper on the approximation, mutual recognition and enforcement of criminal sanctions in the European Union *Document 52004DC0334* URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A52004DC0334>
11. Judgment of the Court of 21 September 1989. Commission of the European Communities v Hellenic Republic. Cf. CJEU, judgment of 21.9.1989 – case 68/88 (Greek Maize Scandal) URL: <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&jur=C,T,F&num=68/88&td=ALL>
12. Helmut Satzger, ‘The Harmonisation of Criminal Sanctions in the European Union: A New Approach’ (2019) *Eucrim* 2:115. DOI <https://doi.org/10.30709/eucrim-2019-007>
13. Konstantinos Zoumpoulakis, Approximation of criminal sanctions in the European Union: A wild goose chase? *New Journal of European Criminal Law* Vol.13, 2022, First published online August 11, 2022, p333-345 URL <https://journals.sagepub.com/toc/njea/13/3> <https://doi.org/10.1177/20322844221119732>
14. Directive 2011/36/EU on preventing and combating trafficking in human beings and protecting its victims, OJ L 101 [2011]; Directive 2011/93/EU on combating the sexual abuse and sexual exploitation of children and child pornography, OJ L 335 [2011]; Directive 2013/40/EU on attacks against information systems, OJ L 218 [2013]; Directive 2014/42/EU on the freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the European Union, OJ L 127 [2014]; Directive 2014/57/EU on criminal sanctions for market abuse, OJ L 173 [2014]; Directive 2014/62/EU on the protection of the euro and other currencies against counterfeiting by criminal law, OJ L 151 [2014]; Directive 2017/541/EU on combating terrorism, OJ L 88 [2017]; Directive 2017/1371/EU on the fight against fraud to the Union's financial interests by means of criminal law, OJ L 198 [2017]; Directive 2017/2103/EU amending Council Framework Decision 2004/757/JHA in order to include new psychoactive substances in the definition of ‘drug’, OJ L 305 [2017]; Directive 2018/1673/EU on combating money laundering by criminal law, OJ L 284 [2018]; Directive 2019/713/EU on combating fraud and counterfeiting of non-cash means of payment, OJ L 123 [2019].
15. Judgment of the Court in Joined Cases C-37/20. Anti-money-laundering directive: the provision whereby the information on the beneficial ownership of companies incorporated within the territory of the Member States is accessible in all cases to any member of the general public is invalid. URL: <https://curia.europa.eu/juris/documents.jsf?num=C-37/20>
16. Ruby Hamid, David Capps and Neil Donovan ECJ decision on beneficial ownership registers impacts the fight against money-laundering *Ashurs Contentious Financial*

Services Update . 25 NOV 2022. URL: <https://www.ashurst.com/en/news-and-insights/legal-updates/ecj-decision-on-beneficial-ownership-registers-impacts-the-fight-against-money-laundering/>

Горбачова І.М.,
кандидат юридичних наук, доцент
доцент кафедри кримінального
права Національного університету
«Одеська юридична академія»

КАРАНІСТЬ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ БЕЗПЕКИ ВИРОБНИЦТВА

Покарання відповідно до ст. 50 КК України має на меті кару, виправлення, загальну та спеціальну превенцію. Натомість, аналіз санкцій ряду норм Особливої частини кримінального законодавства України показує, що передбачене конкретними санкціями покарання або не відповідає ступеню тяжкості діяння, визначеного диспозицією статті, або абсолютно не сприяє поставленій меті, а в деяких випадках є лише способом залякування, адже не може бути застосованим до осіб, які таке діяння вчинили (як-то, приклад санкція ч. 1 ст. 111-1 КК України передбачає покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю до п'ятнадцяти років за актуальне в сучасних умовах кримінальне правопорушення, і суд має застосувати таке покарання до будь-якого громадянина України; питання в тому, яких посад можна позбавити кухара, тракториста чи прибиральниці за колабораційну діяльність?). В наведеному вище прикладі ефективність передбаченого покарання зводиться до нуля.

Порушення правил безпеки на виробництві без заподіяння шкоди здоров'ю чи життю людині є дисциплінарним правопорушенням. Однак у випадку, якщо такі порушення призвели до травмування людини, чи заподіяння смерті, порушення правил безпеки на виробництві вже визнається кримінальним правопорушенням. Втім аналіз санкцій норм, що передбачають відповідальність за такі діяння, показує, що законодавством при їх конструюванні не враховано основних засад пеналізації, що має наслідком неадекватне відображення характеру та ступеню суспільної небезпечності заборонених діянь.

В умовах розвитку сучасних технологій, виробничих процесів, особливого значення набуває забезпечення безпеки на виробництві. Адже злочинна халатність на підприємствах, установах, організаціях, шахтах, спорудах, сільському господарстві в питанні організації безпечних умов праці заподіюють або здатні заподіяти серйозної шкоди здоров'ю і життю працівників, сторонніх осіб, власності, навколишньому середовищу. Як наслідок, і покарання та інші кримінально-правові наслідки у випадку халатного ставлення до забезпечення безпечних умов праці має відповідати характеру таких діянь та бути адекватним.

Вчені Н.О. Гуторова та Ю.О. Пономаренко зауважують, що теорія пеналізації має ґрунтуватися, серед іншого, на засадах забезпечення співвідношення між ступенем тяжкості (суспільної небезпечності) злочину та суворістю виду і розміру покарання, що передбачається за його вчинення, врахування системного характеру кримінального законодавства, значення положень його Загальної частини для статей Особливої частини, врахування системних властивостей системи покарань тощо [1, с. 48].

Н.А. Орловська вказує, що кримінально-правова санкція фактично забезпечує як функціонування правової системи в цілому (адже кримінальне право виконує функцію превенції «другого рівня»), так й виконання соціального призначення кримінального права [2, с. 584].

Соціальне призначення кримінального права має відображати не тільки формальний характер кримінально-правової охорони певних суспільних відносин, але й сприяти відновленню соціальної справедливості, досягненню мети превенції вчинення кримінальних правопорушень як винною особою, так і іншими. Відновленню соціальної справедливості сприяє дотримання принципу співрозмірності небезпечності діяння

передбаченому за його вчинення покаранню та інші кримінально-правові заходи, невідворотності притягнення особи до кримінальної відповідальності.

В процесі конструювання санкцій норм, передбачених ст.ст. 271-275 КК України, спостерігається порушення принципів пеналізації.

По-перше, суб'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст.ст. 271 - 275 КК, можуть бути особи, на яких покладено обов'язок забезпечувати додержання правил безпеки при виконанні певних робіт чи на відповідних підприємствах. Це можуть бути: громадяни-суб'єкти підприємницької діяльності, службові особи (керівники з проведення певних робіт, інженерно-технічні працівники), робітники і службовці відповідних підприємств та виробництв. Тобто, особа, на яку покладено обов'язок забезпечити працівникам безпечні умови праці, або особа, яка зобов'язана дотримуватися певних правил безпеки на виробництві, умисно чи необережно порушує такі вимоги. При цьому законодавець передбачає можливість застосування (як альтернативного основного покарання) виправних робіт (санкції ч.ч.1,2 ст. 271, ч. 1 ст. 272, ч. 1 ст. 273, ч.ч. 1,2 ст. 275 КК). Тобто, незважаючи на те, що особа всупереч вимог безпеки, будучи обізнаною щодо них, обіймаючи певну посаду на виробництві, допустила таке порушення, закон допускає застосувати покарання, яке дозволяє цій особі продовжувати працювати на тому ж робочому місці (посаді), де вона і допустила порушення. Такий підхід не сприяє досягненню кари та превенції як мети покарання. До того ж у випадках, передбачених ч.2 ст. 271, ч. 1 ст. 272, ч.1 ст. 273, ч.ч.1,2 ст. 275 КК України, законодавством передбачено абсолютно несумне поєднання альтернативного основного виду покарання у виді виправних робіт з обов'язковими додатковим покарання у вигляді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певним видом діяльності. Таким чином, доречним і з точки зору узгодження з ч. 2 ст. 50 КК України (щонайменше сприяння досягненню мети спеціальної превенції та кари), і з точки зору адекватного застосування в усіх випадках притягнення осіб до кримінальної відповідальності за такі діяння, покарання у виді виправних робіт виключити з санкцій вказаних статей.

По-друге, при пеналізації кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва має бути дотриманий принцип співрозмірності небезпечності діяння передбаченому за його вчинення покаранню.

Так, обов'язковою ознакою цих кримінальних правопорушень є суспільно небезпечні наслідки. Поняття «шкода здоров'ю потерпілому» (в частинах перших ст.ст. 271-275 КК) охоплює випадки, пов'язані із заподіянням одній особі середньої тяжкості чи легких тілесних ушкоджень, що спричинили короточасний розлад здоров'я або незначну втрату працездатності. Наслідок у виді «загроза загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків» (в ч.1 ст.ст.272-275 КК) необхідно розуміти такі зміни у стані виробничих об'єктів, підприємств, внаслідок яких виникає реальна небезпека життю людей або реальна небезпека заподіяння шкоди вказаним у цих статтях благам. Тяжкість цих наслідків визначається залежно від цінності благ, які поставлено під загрозу, кількості осіб, які можуть постраждати від небезпечних дій, розміру можливої матеріальної шкоди тощо. Під «загибеллю людей» (частини 2 ст.ст.271-275 КК) слід розуміти смерть хоча б однієї особи. Пленум ВСУ від 12.06.2009р. №7 рекомендує під «іншими тяжкими наслідками» розуміти випадки заподіяння тяжких тілесних ушкоджень хоча б одній людині, середньої тяжкості тілесних ушкоджень двом і більше особам, шкоди у великих розмірах підприємству, установі, організації чи громадянам, а так само тривалий простій підприємств, або їх виробничих дільниць.

З вищенаведеного слідує, що особа, яка через незабезпечення чи порушення правил безпеки на певному виді виробництва, призвела своїми діями до заподіяння «шкоди здоров'ю потерпілому» (в частинах перших ст.ст. 271-275 КК), тим самим спричинила з необережності тілесні ушкодження середньої тяжкості. Таким чином, максимальне покарання за таких умов має бути не меншим, ніж передбачено ст. 128 КК України. В цьому аспекті при конструюванні санкцій частин 1 ст.ст. 271-275 КК України законодавцем

враховано не тільки ступінь небезпечності діяння (за характером та «розміром» наслідків, що настають), але і характер небезпечності, враховуючи той факт, що особа спричиняє певну шкоду здоров'ю людини, нехтуючи правилами безпеки на виробництві, та посягає в першу чергу на цей об'єкт.

У випадку порушення правил безпеки на виробництві, яке призвело до загибелі людей (за умови необережного ставлення до наслідків), максимальне покарання за вчинення діянь, передбачених частинами 2 ст.ст.271-275 КК, виходячи з вимог ч.2 ст. 119 КК України має бути не меншим, ніж вісім років позбавлення волі. В переважній більшості санкції вказаних норм відповідають принципам співрозмірності, справедливості та системності. Але є виключення: ч. 2 ст. 271 КК передбачає максимальне покарання до семи років позбавлення волі, та ч. 2 ст. 275 КК – максимальне покарання у виді позбавлення волі до п'яти років. Втім діяння, передбачені частинами 2 ст.ст. 271 та 275 КК, що призвели до загибелі людей не можна вважати менш суспільно небезпечними, ніж діяння, передбачені частинами 2 ст.ст. 272-274 КК, що призвели до аналогічних наслідків.

Аналіз санкцій кримінально-правових норм, передбачених ст.ст. 271-275 КК України, вказує на ряд недосконалостей, що в деяких випадках нівелює ефективність притягнення особи до кримінальної відповідальності за такі кримінальні правопорушення. Так, невинуватеною є передбачена законом можливість застосування до винної особи покарання у виді виправних робіт, оскільки особа, обіймаючи певну посаду, вже допустила умисне або необережне порушення певних правил, дотримання яких зобов'язана була забезпечити, або дотримуватися яких була зобов'язана. Тож таке покарання не сприяє досягненню мети кари та превенції при їх застосуванні у випадку вчинення таких кримінальних правопорушень. Аналіз призначених покарань по даній категорії кримінальних справ в більшості випадків свідчить про невинуватено м'яке покарання. Адже переважна більшість засуджених або було звільнено на підставі ст. 75 КК, або із застосуванням ст. 69 КК – призначено невинуватено м'яке покарання (наприклад, за ч. 2 ст. 272 КК з двома людськими жертвами зі смертельними наслідками суд призначив штраф).

Список використаних джерел:

1. Гуторова Н.О., Пономаренко Ю.О. Пеналізація злочинів як напрямок кримінально-правової політики. *Вісник Асоціації кримінального права України*, 2013, № 1(1), С. 32-49
2. Орловська Н. А. Деякі питання побудови кримінально-правових санкцій у контексті процесів криміналізації та пеналізації. *Актуальні проблеми держави і права*, 2011, вип. 57, С. 584-590

Гуртовенко О.Л.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального
права Національний університет
«Одеська юридична академія»,

УМОВНІСТЬ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА: ПОСТАНОВКА ПИТАННЯ

Усі складники кримінального права тією чи іншою мірою умовні. Та чи інша умовність властива всім складникам людської життєдіяльності. До завдань цієї публікації належить не отримання дефініції умовності кримінального права та не розгляд співвідношення понять «умовність», «умовність кримінального права» (як сукупність кримінально-правових умовностей) та «кримінально-правове положення», а висвітлення ряду прикладів умовності кримінального права (тобто кримінально-правових умовностей) з метою подальшого узагальнення уявлень про умовність кримінального права.

В науці досі невідомо, чи існує свобода волі людини. Постулюється, що існує. Але насправді ця точка зору є версією (так, нейроендокринолог Роберт Сапольські вважає, що свободи волі не існує, а фізик і популяризатор науки Дерек Маллер (Мюллер) з огляду на квантову механіку сподівається, що свобода волі існує). Отже, саме на версії ґрунтується кримінальне право. Тобто на нерозв'язаності питання, припущенні. Більше того, поважним вченим доводиться бути модераторами заходів, присвячених гіпотезі симуляції. На щастя, ця гіпотеза відверто схожа на міф сучасного штабу (якому поступилися місцем з очевидністю спростовані завдяки науці та прогресу міфи), а відповідна точка зору постає органічною саме в масовій культурі.

Так само, як видається, в науці досі невідомо, чи бувають з точки зору фізики, біології, психології, соціології (не з точки зору саме кримінально-правових критеріїв) причинно-наслідкові зв'язки між діями і наслідками необхідними (інакше кажучи, неминучими, невідворотними, обов'язковими) та випадковими. Тобто досі не виключається й те, що або всі такі зв'язки є необхідними, або всі вони є випадковими. А ще значною мірою залишається нерозв'язаним питання про те, що з позицій фізики, біології, психології, соціології та похідних від них наук (піднаук, наук-перехрещень, узагальнюючих наук) являють собою гіпотетичні, потенційні/реальні необхідність та випадковість, чим вони різняться. Зазначені види зв'язку постулюються (тобто з певною мірою умовності розмежовуються). Але існує досить аргументований підхід, згідно з яким ця точка зору теж є версією. Навіть якщо дивитися на питання безвідносно викладених обставин, фактичні характеристики зазначеного зв'язку не повністю відомі, тому критерії та методика(и) визначення того, є відповідний зв'язок необхідним чи випадковим з позицій фізики, біології, психології, соціології та похідних від них наук, характеризуються припущеннями та змістовними недоліками, про які в контексті кримінального права не прийнято багато казати. Звичайно, викладене розповсюджується далеко не тільки на юриспруденцію.

Не виключено, що складність посилюється такою обставиною. Можливо, відсутність відповідей на зазначені запитання обумовлена не недостатньою розвиненістю положень логіки, недостатньою прогресивністю приладів та браком знань, а обмеженнями можливостей людської психіки, властивими їй нинішньому етапі її розвитку та непереборними на цьому етапі. Так, муха, яка б'ється об скло, відчуває, що не може рухатись у відповідному напрямку, але «не розуміє», чому вона не може так рухатись, що можна назвати синдромом мухи й узагальнити цю ідею. Для отримання же істотою зазначеного розуміння було потрібним виникнення свідомості. Так само не виключено, що для отримання доступу до відповідей на зазначені запитання (тут припускається, що ми відрізняємося від мухи хіба що тим, що здатні сформулювати зазначені запитання) є потрібним виникнення наступного після свідомості етапу прогресу психіки (якщо таке

можливо), що й дозволило б подолати наш припущений щодо зазначених запитань синдром мухи.

Викладене свідчить, що передбачене, зокрема, в ч. 3 ст. 62 Конституції України положення, згідно з яким обвинувачення не може ґрунтуватися на припущеннях, тлумачиться обмежувально в тому сенсі, що в ньому не йдеться про викладені вище та споріднені припущення у сфері змісту (істини) юридичних положень.

Юристи часто воліють поводитися з позитивним кримінальним правом (зокрема, реалізовувати його) механічно, ніби позбувшись думок про чималу кількість факторів, якими визначається (зокрема, обмежується) його роль, інакше кажучи, ніби домовившись із собою та іншими людьми, що не існує, наприклад, таких обставин:

1) складності, з якими зіткнулися фізики, призводять до того, що набувають все більшої популярності різні уявлення про мультивсесвіт (ці версії зараз розглядаються як серйозні наукові припущення) й багатосвітова інтерпретація (квантової механіки). Тому, як у загальних рисах зазначає Мітіо Каку, з'являються запитання зі сфери етики про те, чому саме в певному всесвіті прояв особи (ці поняття та термін запропоновано тут автором цієї публікації) притягується до кримінальної відповідальності, тоді як у величезній кількості інших всесвітів інші прояви цієї особи в силу тих чи інших факторів, ймовірно, не притягуються до неї (принаймні неможливо переконатися в тому, що притягуються). Така гіпотетична випадковість (а тому й відповідна умовність) реалізації кримінального права не справляє враження того, що відсутність/наявність притягнення до кримінальної відповідальності в «нашому» всесвіті та можливих інших всесвітах в конкретному випадку та взагалі є справедливою (послідовною);

2) кримінальне право тією чи іншою різниця в уявленнях носіїв різних видів правосвідомості, представників різних соціальних груп та кожної людини. На кожній кухні, в кожній науковій школі, кожному відповідному суді й т. ін. є ті чи інші власні уявлення про кримінальне право, про те, яким воно має бути та яким було, є й буде. Ці складники системи визначають їхню взаємну питому вагу та їхній спільний образ буття, зокрема, механізм(и) реалізації. Ось один із найпростіших прикладів відповідної умовності: зараз в Україні в побутовій правосвідомості під мародерством мається на увазі одне явище, а в професійній правосвідомості – інше. До речі, немає сенсу намагатися змінити перший підхід й немає потреби змінювати другий підхід. Хай термін «мародерство» залишається багатозначним, тобто хай існують відповідні слова-омоніми. Колізії (у сенсі «протиріччя») тут немає, адже сфера дії й тому призначення (ними є види правосвідомості) наведених різних значень різняться.

Так само погляди на кримінальне правопорушення, його сприйняття часто різняться залежно від обставин. Наявність таких відмінностей (а вони як явище правосвідомості та пов'язаних з нею емоцій є складниками кримінального права) свідчить про існування умовності, тобто відсутності одноманітності (сам факт відсутності одноманітності об'єктно та в світлі етимології свідчить про існування умовності). Так, особи, що вчиняють кримінальні правопорушення, регулярно виправдовують (зокрема, у власних очах) їхнє вчинення реалізацією, серед іншого, захистом (в лапках чи без) тих чи інших соціальних цінностей (і при цьому не помиляються в тому по суті *de lege ferenda* сенсі, який є похідним від випадків необґрунтованої позитивно-правової криміналізації, а часом і взагалі позитивно-правового визнання певної поведінки правопорушенням), включно з усіма найбільш важливими соціальними цінностями, а іноді й викладеними вище та подібними обставинами й аргументами (як-от «вселенська справедливість»). У сприйнятті таких осіб відповідна поведінка або не є кримінальним правопорушенням чи правопорушенням взагалі, або є, якщо викладати відповідну позицію мовою нинішнього українського та юрисдикцій спорідненої спадщини кримінального права, малозначним діянням, або є вчинком, призначати покарання за який відповідній особі було б необґрунтовано, і т. ін. Будь-які погляди, включно з кримінально-правовими, здатні різнитися та часто різняться залежно від епохи, регіону світу, соціальних ролі, статусу носія поглядів, рівня залученості

носія поглядів до/його відчуженості від оцінюваного ним явища, рівня перенасиченості носія поглядів оцінюваним ним явищем, конситуації і т. ін.

Ось ще один приклад. Не в усіх юрисдикціях (часом це має місце з огляду на викладені вище складності) вимагається, щоб зв'язок між діянням та наслідками як ознака складу кримінального правопорушення був необхідним (до речі, в контексті, серед іншого, положення, передбаченого зокрема в ч. 3 ст. 3 Кримінального кодексу України (далі – КК України) цікаво, чи виводиться відповідна українська традиційність з положень нашого законодавства шляхом тлумачення). Часто носіям української професійної правосвідомості дивно чути, що в разі випадкового заподіяння смерті перехожого внаслідок влучання кулі, випущеної поліцейським з метою правомірного затримання особи, така особа (принаймні за ряду додаткових умов) є суб'єктом зазначеного вбивства. Водночас, як видається, згаданим фахівцям було б легше сприйняти як належну таку позицію: для цілей створення, тлумачення положень кримінального права, кваліфікації поведінки на підставі таких положень та їхньої реалізації є неважливим, ким – агресором чи потерпілою особою, що захищалася, – випущена бойова ракета, внаслідок влучання якої випадково заподіяно смерть людини, а тому таку смерть доцільно або не передбачати як ознаку складу кримінального правопорушення, або передбачати як ознаку складу кримінального правопорушення, суб'єктом якого є саме агресор (людина, юридична особа, в перспективі, не виключено, й інші суб'єкти правовідносин: адміністративно-територіальна одиниця, держава, а також, якщо такі суб'єкти правовідносин виникнуть та не належатимуть до юридичних осіб, адміністративно-територіальних одиниць, держав, – планета, система природних космічних тіл (наприклад, зоряна система), система штучних космічних тіл, система природних і штучних космічних тіл, галактика, система галактик), адже першопричиною смерті була поведінка агресора;

3) офіційне кримінальне право, «неофіційне кримінальне право», «кримінальне неправо», кримінально-правові омани (як-от не художні, а побутові та професійні міфи), «фейки», зловживання кримінальним правом, самосуди, кримінально-правові «реаліті-шоу» й т. ін. як складники системи визначають їхню взаємну питому вагу та їхній спільний образ буття, зокрема, механізм(и) реалізації. Зрозуміло, що підходи до розв'язання певних питань в офіційному кримінальному праві та «неофіційному кримінальному праві» різняться, й ця ситуація не видається такою, яку легко змінити. Умовність же тут полягає в тому, що для цілей тлумачення положень одного складника кримінального права підхід є одним, а для цілей тлумачення положень іншого складника кримінального права – іншим. Сам факт існування різних точок зору (інакше кажучи, як вже зазначалося, сам факт відсутності одноманітності) об'єктно та в світлі етимології свідчить про існування умовності (а саме про приналежність до певних умов) кожної з них;

4) майже не створено ієрархії соціальних цінностей. Тобто аксіологія розвинута досить слабо. Тому значною мірою положення позитивного кримінального права та результати їхньої реалізації є випадковими й тому у відповідному сенсі слова умовними.

Для відчутно більш якісного з'ясування того, яка поведінка підлягає позитивно-правовій криміналізації, потрібно розробити та застосовувати комп'ютерну програму (чи функціонал комп'ютерної програми), здатну(ий) шляхом аналізу всіх даних з відкритого сегменту інтернету (як більш-менш виразної й достовірної моделі суспільства) надати «свій» варіант відповіді на наведене аксіологічне запитання. Висвітлення всіх численних складників наведеної пропозиції не належить до завдань цієї публікації. Тому її автор обмежиться такими зауваженнями: найімовірніше, для створення комп'ютерної програми (комп'ютерних програм) вказаного виду потрібне створення нової підпарадигми чи навіть парадигми комп'ютерного програмування, машинного навчання чи навіть заміна машинного навчання іншими засобами або поєднання машинного навчання теперішнього виду й таких засобів. Створення же квантових комп'ютерів здатне хіба що прискорити роботу комп'ютерних програм (функціоналу комп'ютерних програм) запропонованого виду. Для узгодження негативних кримінально-правових санкцій потрібно взяти за

орієнтир отриману в результаті виважених досліджень санкцію за умисне вбивство (тут йдеться про основний, він же конститутивний склад вбивства) й/або (якщо це було обґрунтованим в певній юрисдикції) санкцію за певне найменш тяжке кримінальне правопорушення. При розв'язанні цього аксіологічного питання також стали б у нагоді версії, отримані шляхом використання комп'ютерних програм (функціоналу комп'ютерних програм) запропонованого виду;

5) навіть якщо розглядати позитивне кримінальне право безвідносно згаданих явищ та ускладнень, його обґрунтованість (соціологічна, кримінологічна, віктимологічна, криміналістична, інженерна, судово-медична, судово-психіатрична і т. ін.) в цілому й обґрунтованість його конкретних положень зокрема значною мірою є випадковою й тому у відповідному сенсі слова умовною. Така чи подібна умовність тією чи іншою мірою властива всім юридичним положенням і взагалі керованим психічним регуляторам (тобто саморегуляторам) та соціальним нормам;

6) погляд, згідно з яким майже всі люди та релевантні юридичні особи (принаймні соціально активні), які прожили 20 років (30 років і т. ін. – залежно від версії, яку поділяють ті чи інші особи)/проіснували 5 років (10 років і т. ін. – залежно від версії, яку поділяють ті чи інші особи) вчинили щонайменше одне «істотне» кримінальне правопорушення (для цілей тлумачення цієї термінології – якщо юридична особа визнана саме суб'єктом кримінального правопорушення), при цьому часто таке, щодо якого передбачено юридичну можливість (зокрема, альтернативну) призначення такого покарання, як позбавлення волі/ліквідація (зрозуміло, що остання в ряді юрисдикцій визнається кримінально-правовим чи іншої юридичної приналежності заходом, який не є кримінальним покаранням). Багатьом носіям професійної правосвідомості незручно та ніяково визнавати доволі високу правдоподібність зазначених та споріднених припущень. Але самообман тут не був би продуктивним підходом. Наведена інформація є прикладом питання про виведення всіх суб'єктів суспільних відносин на чисту воду у сфері дії різних видів соціальних норм. Досить легко уявити, до чого б призводила невідворотність згаданого тотального викриття, зокрема, реалізація принципу та методу невідворотності кримінальної відповідальності. Така реалізація вказаних принципу та методу призводила б не лише до колапсу кримінальної юриспруденції, а й до колапсу суспільства. Зазначена реалізація вказаних принципу та методу не має й фізично не може мати місця, в чому й полягає відповідна умовність (фіктивність) зазначеного принципу та методу. Така фіктивність не є частковою, а слова «повна реалізація принципу та методу невідворотності кримінальної відповідальності» є плеоназмом.

Викладена умовність характеризується й тим, що одні особи, які вчинили певне кримінальне правопорушення чи не вчиняли його, обурюються притягненням до кримінальної відповідальності саме їх (вважають, що їм просто не пощастило), а інші особи, які вчинили певне кримінальне правопорушення чи не вчиняли його, радіють через те, що їх не притягнули до кримінальної відповідальності (вважають, що їм пощастило). Не виключено, що в певному конкретному випадку притягнення чи відсутність притягнення до кримінальної відповідальності не є випадковістю, а в цілому ситуація притягнення чи відсутності притягнення до кримінальної відповідальності є або значною мірою є проявом соціальної випадковості (втім, ця версія потребує більш ретельної перевірки рівня її правдоподібності). Тут вже йдеться про відомий нам Всесвіт – «наш» Всесвіт. Але зазначена гіпотетична випадковість (а тому й відповідна умовність) реалізації кримінального права знов не справляє враження того, що відсутність/наявність притягнення до кримінальної відповідальності в конкретному випадку та взагалі є справедливою (послідовною).

У зв'язку з викладеною інформацією спадають на думку застосування щодо питань кримінального права концепції чорного лебедя, теорії дракона-короля (які належать до філософії науки та, ймовірно, до науки), теорії ймовірностей і т. ін. Також спадають на думку уявлення про ризики в цілому та кримінально-правові ризики зокрема (кримінально-

правова «ризикологія»), дилема в'язня (адже нею охоплюються й відповідні кримінальні правовідносини) й т. ін.

Із зазначеним питанням пов'язане таке явище, як вибіркова кримінально-правова юриспруденція: і та, яка реалізується з «прямим умислом» (як-от кримінально-правове «полювання на відьом»), і та, як є підстави вважати з позицій різних наук (включно з природними та гуманітарними), яка є випадковою реалізацією кримінального права, з неминучістю викликаною тим, що у світі, зокрема в суспільстві, як зараз припускається в науці, існує випадковість, а також тим, що ресурси юриспруденції обмежені. До речі, прийняття рішення суддями, присяжними засідателями шляхом підкидання монети названо нечесним у Керівництві для присяжних районних судів США. Зазначена фіктивність буває одним із факторів таких явищ, як обвинувальний ухил, кримінально-правові «експансія», «гіпертрофія», «експес», «полон», «надмірна терапія», «передозування», «засилля», «репресивність», «жорстокість», «диктатура», «терор», «перебування в заручниках у кримінального права» й т. ін.

Ясно, що умовності (зокрема випадковості) є складником кримінального права, притаманним всім складникам кримінального права (тобто існують й умовності умовностей кримінального права), включно з кримінально-правовими філософією, принципами та методами, економікою, політологією, правотворчістю, дипломатією, суто юридичною доктриною, соціологією, психологією, правосвідомістю, культурологією, ідеологією, правотворчістю, позитивізмом/легізмом, правозастосовною практикою, прикладними стратегією й тактикою, «ризикологією», комплаєнсом, прагматизмом, ірраціоналізмом, філологією, міфологією (художньою та оманами), символістикою, футурологією, «фейками», зловживаннями, «неофіційним кримінальним правом», «кримінальним неправом», статистикою, міждисциплінарними зв'язками, ефективністю. Так, часто легко з'ясувати коефіцієнт корисної дії приладу. Питання ж ефективності конкретних дослідницької публікації з юриспруденції, положення законодавства, судового рішення і т. ін., їхніх систем майже не вивчаються на гідному солідності рівні, серед іншого, через складність створення критеріїв та методик такого вивчення, що призводить, зокрема, до існування негативних кримінально-правових випадковостей.

Зазначені ймовірно або напевно вибіркові (рандомні, слабко передбачувані, непередбачувані, некеровані й тому, цілком ймовірно, далекі від розумності) та споріднені з ними характеристики кримінального права наштовхують на розмірковування про те, в чому (окрім прагматичних поглядів на правомірне й неправомірне заробляння грошей і т. ін. та втілення в життя цих поглядів) полягає осмисленість та ефективність кримінального права, зокрема, ефективність його реалізації. Викладена сумнівність (зокрема з огляду на обмеженість ресурсів юриспруденції) наче свідчить про доцільність виключення з КК України положень про правопорушення, які є кримінальними проступками та нетяжкими злочинами (можливо, ще краще було б залишити в КК України відповідні положення про приблизно 20 % складів правопорушень, а саме найбільш тяжких правопорушень, визначених як такі не лише на підставі існуючих санкцій, а й з урахуванням: 1) юридичних обов'язків України з криміналізації поведінки, передбачених у відповідних міжнародних договорах; 2) нинішньої неузгодженості зазначених санкцій), та об'єднання положень про склади правопорушень, передбачених зараз в Кодексі України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) і т. ін., як-от положень, передбачених в главі 68 Митного кодексу України (при цьому доречно виключити зі складів публічно-правових правопорушень значну кількість складів правопорушень, передбачених зараз в КУпАП і т. ін., а саме склади найменш тяжких (шкідливих, небезпечних – існують різні інтерпретації відповідного явища) таких правопорушень), і положень про зазначені правопорушення, що підлягають виключенню з КК України, в законі, який було б доречно назвати Кодексом України про публічно-правові проступки (звичайно, первинні правопорушення можуть бути й приватноправовими). В ньому було б доцільно передбачити положення про процес розгляду відповідних справ, споріднені з положеннями про відповідний процес,

передбаченими в КУпАП і т. ін. Викладене бачення відрізняється від положень Концепції реформування кримінального законодавства України робочої групи з питань розвитку кримінального права, створеної Указом Президента України «Питання комісії з питань правової реформи» від 7 серпня 2019 р. № 584/2019. Наведене бачення є більш компактним, ніж положення зазначеної концепції, адже в цих положеннях йдеться про розробку трьох матеріально-правових кодексів про публічно-правові правопорушення. Водночас через невирішеність питання про свободу волі сумнівною постає не лише викладена пропозиція, а й в цілому питання керованих психічних регуляторів, соціальних норм і сенсу буття людини. Така постановка питання, якщо свобода волі все ж існує, здатна зменшити мотивацію людства. Варто сподіватися, що зараз вихід із цієї ситуації полягає в абстрагуванні від висвітленого питання тоді, коли його розгляд не є метою певної життєдіяльності тієї чи іншої людини.

Будь-які керовані психічні регулятори та соціальні норми є тією чи іншою мірою експериментальними, адже на нинішньому етапі розвитку людства точно передбачити наслідки їхнього застосування неможливо навіть щодо найближчої перспективи. Умовність продуманої експериментальності, створеної свідомо та з добрими й розумними намірами, полягає в тому, що така експериментальність вважається обґрунтованою в тому сенсі, що така обґрунтованість розумно припускається відповідними створювачами з високим ступенем ймовірності. Така експериментальність є позитивним (тобто переважно корисним) явищем. Випадкова ж експериментальність є негативним (тобто переважно небезпечним/шкідливим) явищем щонайменше тоді, коли вона характеризується низькою передбачуваністю чи непередбачуваністю її наслідків.

Прикладом кримінально-правової умовності є кримінально-правові фікції. До речі, визнання в ряді юрисдикцій юридичної особи суб'єктом кримінального правопорушення належить до таких фікцій та є прикладом реалізації принципу та методу конвенціоналізму (обґрунтованої зручності; відсутність теоретичних перешкод зазначеного визнання полягає, зокрема, в тому, що визнання юридичної особи суб'єктом кримінального правопорушення не є відступом від принципу винуватості з огляду на ті самі аргументи, якими (серед іншого, в контексті принципу винуватості) підтверджується відсутність теоретичних перешкод визнання юридичної особи суб'єктом деліктів, податкових правопорушень і т. ін.). До недоліків визнання групи людей (юридичної особи, в перспективі – держави; втім, щодо держави вже йшлося під час Нюрнберзького процесу) суб'єктом кримінального правопорушення, а не суб'єктом (єдиним, одиничним) кримінальних правовідносин, від імені та в інтересах якого вчинено кримінальне правопорушення, і не засобом вчинення кримінального правопорушення, належить те, що стигматизації може піддатися людина – член такої групи, де-юре не причетна до вчинення певного кримінального правопорушення.

Викладене свідчить, що кримінально-правові умовності, як і будь-які керовані психічні регулятори та соціальні норми, бувають позитивними (тобто переважно корисними) та негативними (тобто переважно небезпечними/шкідливими), переборними (такими, що можуть бути усунуті й/або подолані) та непереборними (такими, що не можуть бути усунуті й/або подолані), «прямоумисними» та «непрямоумисними». Ці умовності є такими взагалі чи на певному етапі розвитку суспільства.

Для ефективного (наскільки про це є змога судити на нинішньому етапі розвитку науки) виконання завдань позитивного кримінального права воно не має характеризуватися негативною випадковістю. Точніше кажучи, позитивне кримінальне право має бути настільки позбавленим негативною випадковістю, наскільки це є досяжним на відповідному етапі розвитку людства.

Дослідники (вчені, практикуючі фахівці) закидають парламентарям занадто швидко й тому необґрунтовану правотворчість, прийняття рішень поспіхом і т. ін. У відповідь парламентарі могли б закидати дослідникам занадто повільну дослідницьку діяльність (справді, неможливо чекати на позитивну реакцію, коли одне слово в кримінальному кодексі протягом декількох років розглядається дослідниками «під мікроскопом», після

чого різні групи дослідників пропонують парламентарям різні (свої) варіанти заміни відповідного слова). Не виключено, що ірраціоналізм та негативний прагматизм парламентарів частково можна усунути запровадженням культури вільних (тобто таких, що не характеризуються дотримання політичної дисципліни) голосувань з питань, які є політично майже нейтральними, не є політизованими, а також культури врахування думок юристів та інших фахівців, які не працюють парламентарями, й прийняттям законів (в різних юрисдикціях) про лобізм. Дослідникам же для прискорення роботи варто «дозволити» (самим собі та підконтрольним дослідникам) приділяти значно менше уваги дослідженню (починаючи з давнини) історії думок про розглядуване юридичне положення, історії (починаючи з давнини) розглядуваного юридичного положення та, якщо немає особливої потреби, – етимології досліджуваних слів, а також приділяти значно більше уваги дослідженню широких закономірностей. Це здатно призвести до деякого збільшення кількості помилок та навіть до істотних помилок у сфері дослідження немасштабних питань, але вивільнений час зрештою виявиться вартим того.

Викладені незручності прийнято ніби не помічати. Ми часто робимо вигляд, що негативних кримінально-правових випадковостей, умовностей як системного та систематичного явища не існує. Потрібно змінити цю позицію.

Кедик В.П.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»,*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНИХ (ОСНОВНИХ) ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ І ГРОМАДЯНИНА ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Охорона конституційних прав і свобод людини та громадянина є пріоритетним завданням будь-якої сучасної держави та світової спільноти загалом. Вона ґрунтується на таких міжнародно-правових документах, як Загальна декларація прав людини 1948 року, Європейська конвенція про захист прав людини та основних свобод 1950 року та Протоколи до неї, Декларація прав дитини 1959 року, Європейська соціальна хартія 1961 року, Міжнародні пакти правах», «Про економічні, соціальні та культурні права» 1966 року, Хартія Європейського Союзу про основні права 2000 року та багато інших. На підставі цих правових розпоряджень в Україні встановлено кримінально-правовий захист конституційних (основних) прав і свобод людини та громадянина. Конституція України 1996 року є першим в українській практиці правовим документом, який проголосив широкий перелік прав та свобод людини. Вона сформувалася під впливом законодавства демократичних зарубіжних держав та міжнародних норм та стандартів у галузі прав людини. У цьому документі вперше нашій країні було визнано пріоритет і значимість права і свободи людини і громадянина.

У ст. 3 Конституції України 1996 р. права людини, її права та свободи проголошуються найвищою цінністю держави та суспільства. Це означає, що «всі інші суспільні цінності ... розташовуються по відношенню до неї на нижчому ступені та не можуть їй суперечити». На підставі Конституції права і свободи людини визначають зміст, зміст та застосування законів, а також «основні цілі, стратегічні та поточні завдання внутрішньої та зовнішньої політики держави». Говорячи про права і свободи людини та громадянина, українські законодавці мають на увазі таке: під правами людини слід розуміти ті конкретні правомочності, які виникають у людини як у індивідуально визначеного суб'єкта права, під свободами – по суті, ті ж права, що мають, однак, деяку специфіку. Вона полягає, перш за все, у тому, що в деяких сферах суспільного життя, володіючи тією чи іншою свободою, людина більш вільно та самостійно може її реалізувати. Нагадаємо, що відмінність між основними правами людини та громадянина полягає в наступному: права громадянина належать лише громадянам відповідного, а права людини належать будь-якій людині від її народження, незалежно від її державної приналежності. "За своїм походженням це "природні" права, тобто властиві за своєю природою кожній людині, незалежно від держави, а за характером - особисті".

Права і свободи людини і громадянина охороняються різними галузями права, а найтяжчі посягання ними визнаються злочинними. Слід зазначити, що, на відміну від кримінального законодавства Німеччини, українське кримінальне законодавство є повністю кодифікованим. Єдиним джерелом кримінального права України є Кримінальний кодекс України, Чинний КК України був прийнятий 5 квітня 2001 року, набравши чинності з 1 вересня 2001 року. Він замінив Кримінальний кодекс Української РСР 1960 року. Зауважимо, що Особлива частина Особлива частина Кримінального кодексу України структурно поділяється на розділи. Виходячи з приписів Конституції України та враховуючи специфіку родового та видового об'єктів, український законодавець виділяє спеціальний розділ у Особливій частині КК України, в якому вміщено норми, спрямовані на охорону конституційних прав і свобод людини та громадянина від злочинних посягань (розділ 5 КК України, ст. ст.157-184). Наприклад, на відміну від кримінального

законодавства Німеччини, суттєвою особливістю якого є те, що норми про злочинні діяння проти основних прав і свобод людини та громадянина містяться не тільки в КК, а й у так званому додатковому кримінальному праві (Nebenstrafrecht), у 5 розділі КК України утримуються всі ті суспільно-небезпечні посягання на конституційні права та свободи людини та громадянина, які за українським кримінальним правом визнаються злочинними.

Якоїсь дефініції злочинних діянь проти конституційних права і свободи людини і громадянина у доктрині німецького кримінального права немає. Правознавці ФРН, на відміну українських, взагалі виділяють дані злочинні діяння в самостійну групу як підсистему Особливої частини КК Німеччини.

Аналізуючи кримінальне законодавство Німеччини подібно конструюють злочинні дії проти конституційних права і свободи людини і громадянина, не відносячи їх у категорії тяжких злочинів. За кримінальним законодавством ФРН більшість злочинних діянь проти основних права і свободи людини і громадянина є провинами. Відповідно до КК України злочини, передбачені розділом 5, прийнято класифікувати за трьома групами: 1) злочини, які посягають на політичні права та свободи людини та громадянина, злочини, що посягають на соціально-економічні права та свободи людини та громадянина, злочини, які посягають на особисті права та свободи людини та громадянина. За зазначеними вище підстав можна було б скласти класифікацію злочинних діянь проти основних права і свободи людини і громадянина, які у кримінальному законодавстві Німеччини, що у кримінально-правовій літературі Німеччини відсутня взагалі. На наш погляд, було б можливим провести таку класифікацію з двох різних підстав:

По-перше, виходячи із соціального призначення права і свободи людини і громадянина, кримінальна відповідальність за посягання на які передбачена КК ФРН та іншими законами, що належать до так званого додаткового кримінального права (Nebenstrafrecht). З цієї підстави можна було б виділити три групи: злочинні діяння, що посягають на особисті права і свободи (наприклад, свобода совісті та віросповідання), злочинні діяння, що посягають на політичні права та свободи (наприклад, свобода зборів та об'єднань), злочинні діяння, що посягають на соціально-економічні, у т.ч. культурні, права та свободи (наприклад, право власності, свобода мистецтва та науки). Ця класифікація була б подібною до тієї, що виділяється в доктрині українського кримінального права.

По-друге, можлива класифікація злочинних діянь, які посягають основні права і свободи людини і громадянина, і з іншого підставі – джерела їх закріплення. За цим критерієм злочинні дії, які посягають основні права і свободи людини і громадянина, можна поділити на дві групи: злочинні діяння, передбачені КК ФРН, та злочинні діяння, передбачені іншими законами, що належать до так званого додаткового кримінального права (Nebenstrafrecht). У доктрині німецького кримінального права класифікації злочинних діянь проти основних права і свободи людини і громадянина не проводиться. Це пояснити, передусім, тим, що злочинні дії цієї групи не утворюють самостійної підсистеми Особливої частини КК ФРН, а містяться у кількох розділах Особливої частини, а й у інших федеральних законах. Така класифікація може бути сприйнята в українському кримінальному праві, т.к. в нашій країні, на відміну від Німеччини, всі норми злочинів проти конституційних прав і свобод людини та громадянина розташовані лише в КК. Якщо з систематичної точки зору порівняти норми кримінального законодавства України та Німеччини, що містять склади злочинних діянь, які посягають на конституційні (основні) права людини та громадянина, то можна зробити висновок про суттєві відмінності в системі цих норм у законодавстві країн. По-перше, норми про злочинні посягання на основні (конституційні) права людини та громадянина в українському кримінальному законодавстві містяться тільки в КК України, а в Німеччині – не тільки в КК ФРН, а й в інших законах, які є джерелами так званого додаткового кримінального права (Strafrechtliche Nebengesetze). По-друге, всі злочини проти конституційних права і свободи людини і громадянина перебувають у Особливої частини КК РФ у самостійному розділі 5, що має однойменну назву, а КК ФРН – відповідні норми перебувають у різних розділах Особливої частини КК ФРН.

*Колодін Д.О.,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права,
декан факультету цивільної та господарської
юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ДО ПИТАННЯ ПРО МІЖНАРОДНІ ПРАВОВІ СТАНДАРТИ ВИБОРЧОГО ПРАВА

Міжнародні правові стандарти виступають певним зразком, правилом, еталоном поведінки в тій чи іншій сфері, що знаходить свого відображення у відповідних законодавчих конструкціях національного права. У науковій літературі зазначається, що такі «стандарти виражаються у вигляді основоположних принципів та норм міжнародного права та стосуються засад регулювання у низці «внутрішніх» правових сфер; вважається, що вони відіграють роль взірців (зразків, еталонів), на які покликані орієнтуватися у своїй діяльності різні держави та інші учасники суспільного життя» [1, с.17].

А.Р. Крусян вважає, що «міжнародні правові документи, отримавши визнання світової спільноти, стають так званими міжнародно-правовими стандартами, зокрема у сфері прав та свобод людини» [2, с.171].

Ю.Б. Ключковський з цього приводу коментує, що «правові стандарти належать до сфери права, а не законодавства, і хоча й стандарти-принципи можуть визнаватися джерелами права, однак це стосується їх змісту, а не акту, в якому вони викладені» [3, с. 89].

Як вказує М. Ставнійчук, «під міжнародно-правовими виборчими стандартами загальноприйнято в міжнародному та конституційному праві розуміти зобов'язання держав світової, європейської спільноти щодо надання визначених прав і свобод у ході реалізації участі у вільних, справедливих, дійсних і періодичних виборах для осіб, які перебувають під юрисдикцією цих держав, та щодо гарантування реалізації цих прав і свобод» [4, с.112].

Класичними прикладами міжнародних документів, що містять зобов'язальні для України міжнародно-правові стандарти у сфері виборів є – Міжнародний пакт про громадянські та політичні права ООН 1966 року [5] та Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод Ради Європи 1950 року разом протоколами [6]. Інші зобов'язальні документи, які часто згадуються у контексті міжнародних виборчих стандартів – Конвенція про політичні права жінок 1952 року [7], Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 року [8], Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року [9].

До обов'язкових виборчих стандартів слід віднести також принципи виборчого права, проголошені у статті 21 Загальної декларації прав людини [10], Декларація 112 Міжпарламентського союзу про критерії вільних і чесних виборів [11], Документі Копенгагенської наради з людського виміру НБСЄ105 (Копенгагенський документ) [12], практиці Європейського суду з прав людини.

Окрім міжнародних договорів правові стандарти у сфері виборчого права мають й інші міжнародні документи, які містять певні правові стандарти, проте формально не мають зобов'язального характеру, властивого договорам. Такими документами можуть вважатися акти міжнародних організацій, які є рекомендаційними або мають політичний характер. Положення, встановлені такими актами, сьогодні прийнято відносити до так званого «м'якого права», яке викликає значний інтерес дослідників і практиків [13, с.135]. Прикладом таких актів може бути «Загальний коментар статті 25 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права» [14]; Декларація про критерії вільних і чесних виборів Міжпарламентського союзу, у якій проголошено два фундаментальні принципи

демократичних виборів та викладено їх детальний зміст через взаємозв'язок з іншими принципами виборчого права, а також вимоги щодо державної політики у цій сфері [15].

У найбільш систематизованому вигляді європейські стандарти демократичних виборів викладені у Кодексі належної практики у виборчих справах [16, с. 145], що був прийнятий Венеціанською комісією у 2002 році і визнаному «еталонним документом» Ради Європи та держав-членів, який покликаний надати єдину систему критеріїв для оцінки виборів у різних країнах при проведенні міжнародного спостереження [17].

Національне законодавство під впливом євроінтеграційних процесів та з метою дотримання міжнародних правових стандартів визнає виборчі права громадянина, серед іншого, об'єктом кримінально-правової охорони та встановлює кримінальну відповідальність за діяння, які утворюють перешкоджання здійсненню виборчого права, незаконні дії щодо виборчої документації, забезпечення чесних та справедливих виборів (реалізації права на встановлення влади), підкуп окремих учасників виборчого процесу та ін. Так наразі, кримінальний закон України містить Розділ V «Кримінальні правопорушення проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина», де законодавцем передбачена кримінальна заборона ряду кримінальних правопорушень у сфері виборчого права (ст. 157-160 КК України).

Список використаної літератури:

1. Конституційні права, свободи і обов'язки людини і громадянина в Україні: монографія / за ред. Ю.С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2008. 252 с.
2. Крусян А.Р. Сучасний український конституціоналізм: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2010. 560 с.
3. Ключковський Ю.Б. Принципи виборчого права: доктринальне розуміння, стан та перспективи законодавчої реалізації в Україні: монографія. Київ: Ваїте, 2018. 908 с.
4. Ставнійчук М.І. До сучасного розуміння принципів виборчого права України. Держава і право. Юридичні і політичні науки. Київ, 2001. Вип. 13. С. 111-118.
5. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_043
6. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
7. Конвенція про політичні права жінок 1952 року. URL: https://www.ebk.net.ua/Book/political_science/s_z_p/part4/494.htm
8. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації 1965 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_105#Text
9. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок 1979 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text
10. Загальна декларація прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text
11. Декларація про критерії вільних і чесних виборів (неофіційний переклад). Науково-практичний коментар Закону України «Про вибори Президента України» / за ред. Ю.Б. Ключковського. Київ: Парламентське вид-во, 2004. С. 400-404.
12. Document of the Copenhagen Meeting of the Conference on the Human Dimension of the CSCE. URL: <http://www.osce.org/odihr/elections/14304?download=true>
13. Київець О. Феномен м'якої норми міжнародного права у діяльності міжнародних інституцій. Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України. 2012. № 1. С. 134-137.
14. Загальний коментар статті 25 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права / Комітет з прав людини ООН. Науково-практичний коментар Закону України «Про вибори Президента України» / за ред. Ю. Ключковського. Київ: Парламентське вид-во, 2004. С. 391-397.

15. Declaration on Criteria for Free and Fair Elections. Unanimously adopted by the InterParliamentary Council at its 154th session (Paris, 26 March 1994). URL: <http://www.ipu.org/Cnl-e/154-free.htm>

16. Кодекс належної практики у виборчих справах. Керівні принципи та Пояснювальна доповідь (CDL-AD(2002)23rev). Європейський демократичний доробок у галузі 809 виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії: в 2-х част.; пер. з англ. / за ред. Ю. Ключковського. 3-є вид., випр. і доповн. Київ: Логос, 2016. Ч. 1. С. 143-176.

17. Резолюція 1320 (2003) Парламентської Асамблеї Ради Європи «Про Кодекс належної практики у виборчих справах». Європейський демократичний доробок у галузі виборчого права: Матеріали Венеціанської Комісії, Парламентської Асамблеї, Комітету Міністрів, Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи; пер. з англ. / за ред. Ю. Ключковського. 2-є вид., випр. і доповн. Київ: Логос, 2009. С. 457-458.

Коломієць Ю.Ю.

*доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ДІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Надзвичайні події природного, соціального, економічного та політичного характеру, які у ХХІ столітті набули більшої розповсюдженості ніж звичайно, свідчать про те, що людство знаходиться на межі переходу від одного стану до іншого. У перехідний період завжди виникає велика кількість проблем, суперечностей, конфліктів, обумовлених особливим психофізичним станом людей, який необхідно враховувати під час створення правового механізму регулювання суспільних відносин, що виникають у зв'язку з надзвичайним станом.

Після Другої світової війни – геноциду, концтаборів, апартеїду, колоніалізму, диктаторства та інших жахливих подій, майже усі держави світу почали активно співпрацювати у напрямку правового забезпечення основних прав людини і основоположних свобод. Але в умовах надзвичайного стану з метою відвернення більш небезпечних наслідків держава, а іноді і міжнародні організації вимушені встановлювати певні обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб. Такі обмеження мають тимчасовий характер і не застосовуються в умовах нормального функціонування суспільства.

Як правило, суспільні відносини в умовах надзвичайного стану регулюються Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану», в якому надається визначення надзвичайного стану та перераховані повноваження органів влади та місцевого самоврядування. Але для забезпечення безпеки та спокою у суспільстві цього закону недостатньо. Саме через це кожного разу, коли починають відбуватися надзвичайні події держава вносить велику кількість змін та доповнень до КК України. При цьому, потрібно враховувати, що закон прийнятий поспіхом містить багато помилок і не вписується в загальну правову систему, через що діє вибірково або не діє взагалі.

У будь-якій критичній ситуації держава має зберігати спокій та демонструвати те, що вона контролює ситуацію, інакше надзвичайні події можуть призвести до повалення конституційного ладу та захоплення державної влади опозиційною елітою, яка неодмінно скористається ситуацією, що склалася, на свою користь. Над законодавством, розрахованим на дію в умовах надзвичайного стану, працювати слід заздалегідь. Не тоді коли надзвичайні події відбулися, а тоді коли є можливість раціонально та виважено визначити правила поведінки, які б дозволили попередити або мінімізувати негативні наслідки, пов'язані із надзвичайними подіями, а також встановити відповідальність за порушення цих правил.

Закон розрахований на дію в умовах надзвичайного стану має бути відокремленим від закону, що діє в умовах нормального функціонування суспільства, адже він має іншу мету та завдання, а його норми містять правила поведінки, які є доцільними лише в певний час та за певних обставин. На підставі цього можна висунути гіпотезу про необхідність доповнення КК України Додатком під назвою «Закон про кримінальну відповідальність в умовах надзвичайного стану». Метою цього закону є мінімізація суспільно небезпечних діянь та суспільно небезпечних наслідків надзвичайних подій для людини, суспільства, держави, людства. Завданням – є попередження небезпечних наслідків, усунення збитків та шкоди, заподіяних надзвичайними подіями, та (або) відновлення нормального функціонування суспільства. Закон про кримінальну відповідальність в умовах надзвичайного стану, як і КК України, має складатися із Загальної та Особливої частин.

Загальна частина цього Закону могла б містити наступні розділи: Розділ I «Загальні положення»; Розділ II «Дія закону про кримінальну відповідальність в умовах

надзвичайного стану»; Розділ III «Види та стадії кримінальних правопорушень, вчинених в умовах надзвичайного стану»; Розділ IV «Суб'єкти кримінального правопорушення, вчиненого в умовах надзвичайного стану»; Розділ V «Суб'єктивне ставлення до діяння, вчиненого в умовах надзвичайного стану»; Розділ VI «Особливості співучасті у кримінальних правопорушеннях, вчинених в умовах надзвичайного стану»; Розділ VII «Злочинний промисел, як форма множинності кримінальних правопорушень, вчинених в умовах надзвичайного стану»; Розділ VIII «Особливості встановлення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння в умовах надзвичайного стану»; Розділ IX «Звільнення від кримінальної відповідальності у разі вчинення кримінальних правопорушень в умовах надзвичайного стану»; Розділ X «Види покарань, що призначаються лише за вчинення кримінальних правопорушень в умовах надзвичайного стану»; Розділ XI «Особливості призначення покарання за кримінальні правопорушення вчинені в умовах надзвичайного стану»; Розділ XII «Особливості звільнення від покарання та його відбування у разі вчинення кримінальних правопорушень в умовах надзвичайного стану»; Розділ XIII «Заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до осіб, які вчинили кримінальні правопорушення в умовах надзвичайного стану»; Розділ XIV «Заходи кримінально-правового характеру, що застосовуються до політичних партій та громадських організацій, які своїми діями поставили під загрозу національну безпеку України».

Особливу частину цього Закону доцільно було б поділити на два розділи. В першому розділі передбачити кримінальну відповідальність за проступки, що вчиняються тільки в умовах надзвичайного стану. В другому розділі – кримінальну відповідальність за злочини, що вчиняються тільки в умовах надзвичайного стану. Другий розділ Особливої частини Додатку до КК України доцільно поділити на наступні глави: Глава 1. «Злочини проти основ національної безпеки України»; Глава 2. «Злочини проти життя та здоров'я особи»; Глава 3. «Злочини проти волі, честі та гідності особи»; Глава 4. «Злочини проти власності»; Глава 5. «Злочини у сфері господарської діяльності»; Глава 6. «Злочини проти довкілля»; Глава 7. «Злочини проти громадської безпеки»; Глава 8. «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту»; Глава 9. «Злочини проти громадського порядку»; Глава 10. «Злочини проти здоров'я населення»; Глава 11. «Злочини проти інформаційної безпеки держави, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації»; Глава 12. «Злочини проти авторитету органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян та журналістів»; Глава 13. «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку»; Глава 14. «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг»; Глава 15. «Злочини проти встановленого порядку несення військової служби (військові злочини)».

Додаток, розрахований на застосування в умовах надзвичайного стану, не повинен виключати застосування КК України в тих же умовах. Загально-правові, міжгалузеві та галузеві принципи кримінального права мають застосовуватися без будь-яких виключень, основні інститути кримінального права, мають зберегти свою правову природу та зміст, але в умовах надзвичайного стану будуть застосовуватися з урахуванням положень, передбачених у Додатку. Що стосується Особливої частини КК України, то вона має застосовуватися в тих випадках, коли вчинені кримінальні правопорушення не пов'язані із надзвичайним станом. Звісно, такий стан знижує терпимість людей один до одного та опосередковано може стати причиною вчинення багатьох кримінальних правопорушень передбачених в КК України, але на кваліфікацію він не впливає, лише на призначення покарання.

В тих же випадках, коли надзвичайний стан суттєво підвищує ступень суспільної небезпеки діяння або впливає на зміст об'єктивних та суб'єктивних ознак складу кримінального правопорушення, відповідальність за вчинене доцільно передбачити в Додатку до КК України. Можливо за вчинення таких діянь потрібно призначати нові види

покарання, які є ефективними лише в умовах надзвичайного стану.(наприклад, відновлювальні роботи, позбавлення права проживати в Україні, позбавлення права займати посади в органах державної влади та місцевого самоврядування, позбавлення права бути обраним Президентом України, народним депутатом, депутатом Верховної Ради Автономної Республіки Крим, місцевих рад та сільських, селищних, міських голів).

Заслужує на увагу, передбачати в Додатку до КК України додаткові обставини, що виключають кримінальну протиправність діяння (наприклад, виконання спеціального завдання з попередження настання загроз, пов'язаних із надзвичайним станом, відновлення конституційних прав, свобод та інтересів людини та громадянина, нормалізації роботи органів державної влади та місцевого самоврядування; виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України), додаткові підстави звільнення від кримінальної відповідальності (наприклад, у зв'язку з участю особи у протидії настанню або усуненню суспільно небезпечних наслідків, пов'язаних із надзвичайним станом; у зв'язку із тим, що особа, яка вчинила кримінальне правопорушення в умовах надзвичайного стану перестала бути суспільно небезпечною) та від відбування покарання (наприклад, звільнення з випробуванням осіб, чия сім'я опинилася в безпорадному стані; у зв'язку з прийняттям передачу засудженого для обміну як військовополоненого).

В цілому, враховуючи особливу мету та завдання кримінального закону в умовах надзвичайного стану, потрібно переглянути усі інститути кримінального права, можливо деякі суспільно небезпечні діяння потрібно криміналізувати або, навпаки, декриміналізувати, посили або пом'якшити відповідальність. Усі перераховані нововведення потрібно робити з урахуванням власного досвіду, досвіду міжнародної спільноти та іноземних країн, адже надзвичайний стан в одній країні може створити небезпеку для усього світу.

Kuzmin E. E.

Candidate of Science of Law, Associate Professor at the Department of Criminal Law National University "Odesa Law Academy"

CHANGING CRIMINAL LEGISLATION DURING A STATE OF EMERGENCY

... is it actually a good idea?

The quick and simple answer would naturally be: "... it all depends ...", but why is that so and what lies "beyond" it? If yes, then how? If no, then why?

Most of the time, it all starts with the general "background" information about the total number of modifications, which have been made to the original text of the current Criminal Code of Ukraine (hereinafter – the Code), since the moment of the adoption of its very first version on April 5, 2001 [9]. Hence, throughout the existence of over 21 years till now, the initial document has undergone 219 revisions, 248 amendments on the basis of the Laws' Decisions of the Constitutional Court and Air Code of Ukraine^[12]. In fact, this figure is only displaying the numeric value of the "grounds for introduction" of the developments mentioned above. However, in reality, their overall quantity is far higher, as they are "manifesting themselves" across the whole Code, "affecting" a considerable part of its provisions (for more details, see: [3]).

As of today, it appears that all of these additions and clarifications were made in a variety of fundamentally different situations, both in times of peace and in cases of emergency (including, but not limited to "emergency situation", anti-terrorist operation, times of protests, situations of armed conflicts, in the middle of a pandemic and during the armed aggression). Thus, the traditional question that arises in this context is whether and to what extent all of this kind of changes could be deemed as necessary, appropriate, well-timed and effective enough to meet all of the expectations, associated with their implementation. This, in turn, leads to the quality-related issues of a piece of legislative design of such novelties.

Even a "surface analysis" of the relevant adjustments suggests that, perhaps, a "classic approach", which is used by default in a peacetime might not be fully functional when it comes to introducing changes during the extraordinary periods. So, does this mean that in order to avoid inaccuracies and inconsistencies, the corresponding process has to be put "on pause" till the dust settles? Is it a certain sign or symbol of stability of criminal legislation? Apparently, it is at first glance. But how then to be with the premise that criminal legislation is needed to evolve in relation to development, progress and social change? Even more, to adapt itself to the needs and conditions of the time?

A possible counterargument is that there is a number of shortcomings still remain when it comes to adopting amendments to the Code in normal times. One can only imagine how the scenario will be worsened given the circumstances of the ongoing emergencies. Indeed, there is no need to conceive it. Such complications are quite well visible in the case of the enactment of the latest draft laws, "amending the law on amendments" (see, for instance: [7; 6]). Is it a feature of evolution? More likely than not. And yet again, at the same time, the foregoing illustrates the existence of substantial grounds for believing that all of such decisions of the legislator must be carefully considered beforehand. And if in terms of the process of the "shift of changes" itself the fewer questions arise, some of their implications have continued to be a matter of deep concern.

Furthermore, the situation is complicated by the fact that when such measures are taken in order to fulfil international obligations or implement advanced foreign experience.

Probably, one of the most striking examples of this, nowadays, is a "mixture" of issues linked to the processes of European integration. Especially, when it involves approximation and harmonisation perspectives. Guided by the idea of the necessity to bring the domestic law in line

with international standards and the European Union legislation, two major trends have been shaped recently. The first conventional direction is dedicated to the development of absolutely new criminal-legal norms that have never before been reflected in the text of the Code, whereas the second one is focused primarily on making edits to its existing provisions. And already traditionally, each of them is “burdened” by the presence of multiple fairly complex problems.

So, under the pretence of “compliance with the international treaties and their execution”, along with “adaptation of national legislation to *acquis communautaire*”, and accompanied by the reservation of “experience of the developed countries”, the text of the existing Code is currently “enduring a dramatic mutation”. Although well-intentioned, choosing the right and better path forward, it often leads to a significant number of the daunting complexities, both theoretical and practical. The incoherence between the incorporated changes and already existing provisions of the Code, as well as their duplication and overlap, its contradiction to unbreakable foundation (axioms and postulates) of national criminal law resulting in not only confusing perception, but also genuine difficulties in realizing them in practice. All this creates the impression of sharply articulated local and fragmented character, their largely unsystematic, “piecemeal” or even “chaotic” nature, which entails a lot of complications, including appropriate criminal-legal assessment of these or those acts as criminal offences.

But not even this is made such a situation surprising. What puzzles the most is the number, frequency and ease of such changes made. So, in a strive for the “... acceptance of all EU legislation ...” [2], why the underlying context is not being accepted? Now, it seems that several important considerations are lost sight of.

First, and foremost, this is utterly [4, p. 49] sensitive area [11, p. 148] that requires careful and reverential attitude. It is expressed both in terms of “harmonisation” and “substantive criminal law” separately, and together, as it is believed that they are closely tied to the state sovereignty [4, p. 49] on the one hand, and national cultural, social and historical roots [10, p. 116], on the other. Therefore, any intervention in the national criminal law systems must be very cautious, demanding respect for their “legal systems and traditions” [11, p. 146].

Secondly, the presumption of an extremely diligent approach to the “harmonization”, which is reflecting, *inter alia*, in the use of a lukewarm “approximation” terminology [4, p. 52] instead, its “functional understanding”, “limits”, (“emergency brake” and “cautious”), “selective” [11, pp. 144-146, 148] and “minimum” [8, pp. 170-171] character. Consequently, it is perceived as approximation of aspects of the different criminal law systems, but not as the complete replacement of national criminal law systems by a single, uniform one [8, pp. 170-171].

And finally, thirdly, it is also forgotten that there were a couple of hardly successful attempts of “harmonization” within the European Union before, including the case of criminal sanctions, that has proven little effective so far [10, p. 115], as well as the concepts belonging to the “General Part” of Penal Codes, which also inevitably led to tension [1, p. 266] and the creation of a European criminal law code, that considered as a complex and, to a certain extent unpopular issue [4, p. 49].

As a result, all this suggests that “repressive orientation” [8, p. 178] and “highly positivistic approach [5, p. 65] of similar processes are not that appropriate, as they would be treated rather as an acceptance of completely “external” standards and an embark on a “journey into the unknown” [8, p. 178]. In contrast, it is thought to be a “two-way street” [5, p. 66], both influencing and being influenced by each other [5, p. 46].

Eventually, it should be pointed out that such logic is now seems to be absolutely fair with regard to any changes made to the current criminal legislation. And it does not matter for what reason they are made, and under which conditions. In any case, they must be thoroughly thoughtful, substantively verified and properly designed, bearing in mind that changing laws is also changing the lives and the price of a mistake is the fate of a human being when dealing with “criminal”. As for the “international” and “foreign”, the cornerstone is the “effectiveness and

quality of implementation” [1, p. 266], that has been remaining a cause for further thinking and deliberation.

Literature

1. Csonka P., Landwehr O. 10 Years after Lisbon – How “Lisbonised” is the Substantive Criminal Law in the EU? *eucrim : The European Criminal Law Associations’ Forum*. 2019. Iss. 4. pp. 261-267.
2. Joining the EU. URL: https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/joining-eu_en (date of access: 07.12.2022).
3. Kuzmin E. Amendments to Criminal Legislation of Ukraine Introduced during the Martial Law Period at a Glance. *Aktualni pytannia ta perspektyvy rozvytku kryminalnoho prava, kryminolohii ta sudochynstva* : materialy Vseukr. nauk.-prakt. konf., prysviach. 200 richnytsi z dnia narodzhennia Frensisia Haltona (m. Kyiv, 20 trav. 2022 r.). Kyiv : DUIT, 2022. S. 49-52.
4. Long N. Towards a European Criminal Law Code? Luxembourg : EIPA, 2008-2011. pp. 49-52. URL: http://aei.pitt.edu/33502/1/20110912111748_EipascopeSpecialIssue_Art10.pdf (date of access: 07.12.2022).
5. Neagu N. European (Criminal) Law v. National (Criminal) Law – A Two Way Street. *Law Review*. 2015. Vol. II, Iss. 2. pp. 46-66.
6. On Amending Article 114² of the Criminal Code of Ukraine regarding the Improve of Liability for Unauthorized Distribution of the Information on Means of Counteraction to the Armed Aggression of the Russian Federation : Law of Ukraine on April 1, 2022 № 2178-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2178-20?lang=en#Text> (date of access: 03.12.2022).
7. On Amending Criminal and Criminal Procedural Codes of Ukraine regarding the Ensuring Counteraction to Unauthorized Dissemination of Information on the Direction, Movement of Weapons, Armaments and Ammunitions to Ukraine, Movement, Displacement or Deployment of the Armed Forces of Ukraine or Other Formed in Accordance with the Laws of Ukraine Military Formations, Committed under Martial Law or State of Emergency : Law of Ukraine on March 24, 2022 № 2160-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2160-20?lang=en#Text> (date of access: 03.12.2022).
8. Pakamanis M. The Need and Possibilities of Harmonisation in Criminal Law Matters in the EU. *Public Security and Public Order*. 2013. Iss. 10. pp. 164-180.
9. Proekt Kryminalnoho kodeksu Ukrainy : Zakonoproekt № 1029 vid 12.05.1998. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_2?pf3516=1029&skl=4 (date of access: 03.12.2022).
10. Satzger H. The Harmonisation of Criminal Sanctions in the European Union – A New Approach. *eucrim : The European Criminal Law Associations’ Forum*. 2019. Iss. 2. pp. 115-120.
11. Schroeder W. Limits to European Harmonisation of Criminal Law. *eucrim : The European Criminal Law Associations’ Forum*. 2020. Iss. 2. pp. 144-148.
12. The Criminal Code of Ukraine : Card of Document. History of Document and Versions. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/en/2341-14> (date of access: 03.12.2022).

Мирошниченко Н. А.
кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального
права Національного університету
«Одеська юридична академія»,

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИМУСОВИХ ЗАХОДІВ ВИХОВНОГО ХАРАКТЕРУ ДО НЕПОВНОЛІТНІХ ПРАВОПОРУШНИКІВ

Кримінальний кодекс України передбачає види звільнення від кримінальної відповідальності як в Загальній частині КК, так й у деяких статтях Особливої частини КК. Йдеться про звільнення від майбутньої, потенційної кримінальної відповідальності. Звільнення від кримінальної відповідальності не свідчить про виправдання особи, тому що підстави звільнення не є реабілітуючими. Підстава для притягнення особи до кримінальної відповідальності не зникає, держава відмовляється від осуду особи при наявності певних підстав та умов. Звільнення від покарання (його призначення чи відбування) є вже звільненням від реальної кримінальної відповідальності. Поряд із загальними видами звільнення від кримінальної відповідальності (розд.9 Заг.ч. КК) та звільнення від покарання (розд.12 Заг.ч. КК), в законі передбачені додаткові спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності та покарання щодо неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру(розд.15 Заг.ч. КК).

Законодавець передбачив можливість звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру до неповнолітніх, які вперше вчинили кримінальний проступок або необережний нетяжкий злочин , якщо їх виправлення можливе без застосування покарання (ст. 97 КК). Підставою звільнення від кримінальної відповідальності із застосуванням примусових заходів виховного характеру законодавець вважає можливість виправлення неповнолітніх без призначення покарання. А умовами застосування примусових заходів виховного характеру є вчинення вперше кримінального проступку або необережного нетяжкого злочину.

Крім того, в кримінальному законі звертається увага на те, що примусові заходи виховного характеру можуть бути застосовані не тільки до належних суб'єктів, що досягли віку, з якого може наставати кримінальна відповідальність, але і до осіб, які вчинили суспільне небезпечне діяння до досягнення віку кримінальної відповідальності. Йдеться про осіб з 11 річного віку, які вчинили суспільне небезпечне діяння. Але законодавець не вказує в КК України цей вік, треба звертатися до КПК України.

Далі законодавець наголошує, що у разі ухилення неповнолітнього від застосування до нього примусових заходів виховного характеру ці заходи скасовуються і неповнолітній притягується до кримінальної відповідальності. Але ж знову не уточнюється , що таке рішення можливе лише до неповнолітніх, які досягли віку кримінальної відповідальності.

Ці законодавчі прогалини необхідно усунути, а саме, по перше, в КК треба визначити мінімальний вік, з якого можливе застосування примусових заходів виховного характеру, і по друге, уточнити, які правові наслідки настають при ухиленні осіб у віці з 11 років до досягнення віку кримінальної відповідальності(14 або 16 років) від застосування до них примусових заходів виховного характеру, тому що ця категорія осіб не може бути притягнута до кримінальної відповідальності за ухилення від примусових заходів виховного характеру.

Крім інституту звільнення від кримінальної відповідальності неповнолітніх із застосуванням примусових заходів виховного характеру, в кримінальному законі передбачений інститут звільнення від покарання із застосуванням примусових заходів виховного характеру (ст.105 КК). В даному випадку, цей інститут застосовується до неповнолітніх, які вчинили кримінальний проступок або нетяжкий злочин, якщо буде визнано, що в наслідок щирого каяття та подальшої бездоганної поведінки вони на момент

постановлення вироку не потребують застосування покарання. У таких випадках суд постановляє обвинувальний вирок без призначення покарання.

При звільненні від кримінальної відповідальності і при звільненні від покарання, передбачені одні і ті ж самі види примусових заходів виховного характеру. Підстави та умови їх застосування дуже схожі. Проаналізувавши всі види примусових заходів виховного характеру, вважаємо за необхідне уточнити, які з них треба призначати при звільненні від кримінальної відповідальності, а які - при звільненні від покарання.

Пропануємо при звільненні від кримінальної відповідальності в порядку ст.97 КК призначати примусові заходи виховного характеру передбачені у п.1,2,3 ч.2 ст.105 КК, а саме : застереження, обмеження дозволля і встановлення особливих вимог до поведінки неповнолітніх, передача неповнолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічного або трудового колективу за їх згодою, а також окремих громадян на їхнє прохання. Тривалість строків передбачених у п.2 та п.3 частини другою с.105 КК встановлюється судом, який призначає ці види примусових заходів виховного характеру з урахуванням віку неповнолітнього. А при звільненні неповнолітніх від покарання в порядку ст.105 КК - доречно застосовувати примусові заходи виховного характеру передбачені п.4, 5 ч.2 цієї статті , тобто: покладення на неповнолітнього, який досяг п'ятнадцяти річного віку і має майно, кошти або заробіток, обов'язку відшкодування заподіяних майнових збитків , направлення неповнолітнього до спеціальної навчально-виховної установи для дітей і підлітків, до його виправлення, але на строк, що не перевищує трьох років. Знову виникає питання, як бути, якщо особа, яку звільнили від покарання в порядку ст.105 КК, ухиляється від примусових заходів виховного характеру, які були до неї застосовані. Це питання також не урегульовано і потребує вирішення на законодавчому рівні.

До неповнолітнього може бути застосовано декілька видів примусових заходів виховного характеру що передбачені у ст.105 КК. Суд може також призначити неповнолітньому вихователя у порядку передбаченому законом. Вважаємо, що перелік примусових заходів виховного характеру не повинен бути вичерпним, його можливо розширити. Наприклад, накласти на неповнолітнього обов'язок отримати середню освіту(закінчити школу), прибрати приміщення навчального закладу де він навчається, допомогти особам похилого віку або хворим придбати ліки або продукти харчування.

Крім того, при звільненні від кримінальної відповідальності з призначенням примусових заходів виховного характеру в порядку ст.97 КК, необхідно враховувати вік неповнолітнього, в даному випадку пропануємо виділяти три вікові групи: з 11 до 14 років, з 14 до 16 років, з 16 до 18 років. Так, для малолітніх правопорушників (з 11 до 14 років) доцільно застосовувати такі види примусових заходів виховного характеру як застереження, обмеження дозволля, передача малолітнього під нагляд батьків чи осіб, які їх замінюють, а також доречно призначати їм вихователя. Для неповнолітніх, які досягли віку кримінальної відповідальності, можливе призначення інших видів примусових заходів виховного характеру, які передбачені в ст.105 КК. Але вихователів доцільно призначати неповнолітнім лише у віці від 11 до 16 років.

В законі пропануємо передбачити можливість призначення також інших заходів виховного характеру, тобто перелік примусових заходів виховного характеру повинен стати відкритим, а не вичерпним. Необхідно надати суду право вирішати питання, які ще заходи виховного характеру слід призначати неповнолітньому. Відносно вікової групи з 16 до 18 років можливо призначення суспільно корисних робіт, як самостійного виду примусових заходів виховного характеру. Цей вид робіт слід відрізнити від громадських робіт, які є видом покарання.

Таким чином, примусові заходи виховного характеру треба підбирати та застосовувати з урахуванням вікової групи, а також в залежності від того, якій вид звільнення застосовується до неповнолітнього, а саме – звільнення від кримінальної відповідальності чи звільнення від покарання.

Ободовський О. В.

ПРО КВАЛІФІКАЦІЮ ТРИВАЮЧИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ЗА ОЗНАКОЮ ЇХ ВЧИНЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Не тільки триваючі кримінальні правопорушення можуть бути вчинені в умовах воєнного стану, але особливість триваючих правопорушень полягає у тому, що на стадії закінченого правопорушення вони *можуть вчинятися протягом достатньо великого проміжку часу* (такого проміжку часу, який є порівнюваним зі строками давності настання кримінальної відповідальності за правопорушення відповідного ступеня тяжкості, який настільки великий, що протягом цього часу може змінитися закон про кримінальну відповідальність за триваюче правопорушення, і т. д.). Тому для триваючих кримінальних правопорушень набагато більш ймовірними, ніж для правопорушень одномоментних, можуть бути ситуації, коли об'єктивна сторона їх складу почала виконуватися до набрання чинності Указом Президента України про введення воєнного стану, а завершилася після цього. Для тих правопорушень, для яких їх вчинення в умовах воєнного стану є обтяжуючою обставиною, принципового значення набуває відповідь на питання про те, чи потрібно інкримінувати винному зазначену обтяжуючу обставину у змодельованій вище ситуації.

Варіантів кваліфікації триваючих кримінальних правопорушень, виконання об'єктивної сторони складу яких почалося до набрання чинності Указом Президента України про введення воєнного стану і продовжилося після цього, не так уже й багато: (1) ці правопорушення можуть бути кваліфіковані без урахування такої обтяжуючої обставини, як вчинення їх в умовах воєнного стану; (2) правопорушення можуть бути кваліфіковані як вчинені в умовах воєнного стану; (3) діяння може розглядатися як сукупність кримінальних правопорушень (вчиненого до набрання чинності Указом Президента України про введення воєнного стану і вчиненого після цього). Оскільки правопорушення, вчинене в умовах воєнного стану, карається (набагато) більш суворо, ніж правопорушення, вчинене в умовах мирного часу (або навіть в умовах особливого періоду, крім воєнного стану), правильна кримінально-правова оцінка вчиненого є важливою.

Вирішення порушеного питання пов'язане з розв'язанням більш загальної проблематики – про час вчинення триваючого кримінального правопорушення. Питання ж про час вчинення триваючого кримінального правопорушення вирішується по-різному: (1) одна позиція зводиться до того, що часом вчинення триваючого кримінального правопорушення є час вчинення першої частинки суспільно небезпечного діяння як ознаки складу триваючого кримінального правопорушення; (2) друга позиція полягає у тому, що часом вчинення триваючого кримінального правопорушення є час (момент) завершення правопорушення, тобто момент, починаючи з якого триває кримінальне правопорушення далі вже не вчиняється; (3) має право на існування і третя позиція – про те, що часом вчинення триваючого кримінального правопорушення є увесь час, протягом якого вчинялося відповідне суспільно небезпечне діяння.

Перша позиція передбачає поділ одного кримінального правопорушення на дві частини, при цьому статус визначальної надається чомусь першій з них. Друга частина багато років позначається терміном «злочинний стан» (а зараз можна зустріти і термін «кримінально протиправний стан») і невідомо навіщо виділяється (повторимось: статус визначальної надається тільки першій частині).

Першу позицію можна непогано обґрунтувати (напевно, якщо є бажання, то непогано обґрунтувати можна багато чого), але підтримати її – значить заперечити сам факт існування триваючих кримінальних правопорушень (постає питання: навіщо вводити

читача в оману і говорити про триваючі правопорушення, якщо висновки, що формулюються, ніякого зв'язку з особливостями суспільно небезпечного діяння у складі триваючого кримінального правопорушення не мають?). Тоді залишається тільки бути до кінця послідовним і поширити зроблені висновки на усі випадки застосування закону до таких нібито триваючих кримінальних правопорушень: наприклад, обчислювати строки давності теж з дня вчинення першої (визначальної) частини суспільно небезпечного діяння. Непогана ідея: кримінальне правопорушення ще вчиняється, а винний уже має (імперативний же вид звільнення!) бути звільнений від відповідальності за його вчинення. Чому ж, наполягаючи на тому, що часом вчинення триваючого кримінального правопорушення є дія або бездіяльність, з якої починається так званий злочинний стан особи, прихильники такого підходу не пов'язують обчислення строків давності з часом вчинення цієї дії або бездіяльності?

Якщо дотримуватися розглянутої вище позиції, то кваліфікація триваючого правопорушення, яке почалося до набрання чинності Указом Президента України про введення воєнного стану і продовжилося після набрання чинності цим Указом, має здійснюватися без інкримінування винному такої обтяжуючої обставини, як вчинення кримінального правопорушення в умовах воєнного стану.

Перевага другої позиції полягає у тому, що вона неначе визнає триваючий характер деяких кримінальних правопорушень (принаймні те, що суспільно небезпечне діяння вчиняється аж до його завершення), але це визнання неповне: часом вчинення правопорушення все одно визнається якийсь один момент неодномоментного діяння (що, наприклад, робить можливим як обставину, яка обтяжує покарання, враховувати факт перебування винного у стані алкогольного сп'яніння лише в останній момент вчинення суспільно небезпечного діяння). Друга позиція достатньо просто може бути реалізована на практиці. І саме така позиція була вироблена судовою практикою щодо кваліфікації незаконного поводження зі зброєю.

Якщо дотримуватися другої позиції, то триваюче кримінальне правопорушення, яке почалося до набрання чинності Указом Президента України про введення воєнного стану, а завершилося після цього, слід кваліфікувати за ознакою його вчинення в умовах воєнного стану у випадках, коли завершення правопорушення відбулося до припинення або скасування воєнного стану. Якщо ж триваюче правопорушення завершилося після припинення або скасування воєнного стану, правопорушення потрібно кваліфікувати без інкримінування відповідної обтяжуючої обставини.

Третя позиція – часом вчинення триваючого кримінального правопорушення є увесь час, протягом якого винний вчиняє відповідне суспільно небезпечне діяння, – теж має право на існування. Якщо дотримуємося цієї позиції, то триваюче правопорушення не просто називаємо триваючим, а й визнаємо, що це правопорушення все-таки має якісь особливості. Визначаючи час вчинення триваючого кримінального правопорушення як увесь проміжок часу, протягом якого особа вчиняє суспільно небезпечне діяння, тим самим підкреслюємо, що у кожний момент цього проміжку вчинюване діяння містить склад закінченого триваючого кримінального правопорушення (термін «злочинний стан» таких інструментальних можливостей позбавлений).

Якщо дотримуватися третього підходу, то за ознакою вчинення триваючого кримінального правопорушення в умовах воєнного стану кваліфікувати діяння будемо тоді, коли під час (в умовах) воєнного стану був виконаний склад закінченого триваючого кримінального правопорушення. Вчинення триваючого кримінального правопорушення і після припинення або скасування воєнного стану не повинно впливати на кваліфікацію – інакше таку обтяжуючу обставину, як вчинення правопорушення в умовах воєнного стану, не можна буде застосувати ніколи.

Ділити одне кримінальне правопорушення на дві частини (вчинену до набрання чинності Указом Президента України про введення воєнного стану і вчинену після цього) навряд чи правильно: тоді будь-яке діяння довільно і свавільно можна буде поділити на

частини. Триваюче кримінальне правопорушення вчиняється з єдиним умислом (а це є одним із критеріїв єдності діяння), і та обставина, що змінюється обстановка вчинення кримінального правопорушення, зовсім не означає, що у винного виникає новий умисел. Скоріше, можна вести мову про зміну (трансформацію) того умислу, з яким кримінальне правопорушення вчинялося від самого початку, і про переростання кримінального правопорушення, вчинюваного в умовах мирного часу (в умовах особливого періоду, крім воєнного стану), у кримінальне правопорушення, що вчиняється в умовах воєнного стану.

Судова практика виходить з того, що триваюче кримінальне правопорушення, яке почалося до набрання чинності Указом Президента України про введення воєнного стану і продовжилося під час воєнного стану, має кваліфікуватися без інкримінування винному цієї обтяжуючої обставини. Заради справедливості зазначимо, що як вчинені в умовах воєнного стану на практиці кваліфікуються ті триваючі кримінальні правопорушення, які почалися в день оголошення Указу Президента України про введення воєнного стану (а Указ Президента України і закон про його затвердження не набувають чинності з моменту оголошення про їх ухвалення). Тому позиція, яка складається на практиці, не завжди може вважатися прикладом правильного застосування певної кримінально-правової норми.

Павлова Т.О.
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального
права, кримінального процесу та
криміналістики Одеського
національного університету імені
І.І. Мечникова,

РОЛЬ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНУ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО АБО ВОЄННОГО СТАНУ

З 24 лютого 2022 року світ стикнувся з найнебезпечнішим викликом та найскладнішими випробуваннями – повномасштабним вторгненням РФ на територію суверенної та незалежної держави – України. Ця подія різним чином відбилася на житті українців, які зштовхнулися з необхідністю перезавантаження свого буття та жити у нових реаліях, і світом, який почав переосмислювати цінність безпеки, дієвість чисельних міжнародних інституцій, власний вклад у світову безпеку та забезпечення миру тощо. Важлива роль у такі складні часи відводиться кримінальному праву та кримінальному законодавству, яке завжди одним з перших реагує на воєнно-політичні та надзвичайні ситуації у державі з метою забезпечення найголовніших цінностей – життя та здоров'я, національної безпеки тощо. Правовим наслідком введення надзвичайного та воєнного стану є посилення кримінальної відповідальності за вчинення певних кримінальних правопорушень, небезпека яких обумовлена впровадженням особливого режиму у державі.

Правове регулювання надзвичайного стану здійснюється на підставі Конституції України, Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16.03.2000 р. № 1550-III (далі – Закону України від 16.03.2000 р. № 1550-III).. Згідно з Законом України від 16.03.2000 р. № 1550-III «Надзвичайний стан – це особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях: 1) при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня; або 2) при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу» [1, ст. 1].

Правове регулювання воєнного стану здійснюється на підставі Конституції України, Закону України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 р. № 389-VII (далі – Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VII). Відповідно до Закону України від 12.05.2015 р. № 389-VII «Воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях у разі: 1) збройної агресії чи загрози нападу; 2) небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки [2, ст. 1].

«Воєнний стан, відповідно до норм національного законодавства, по-перше, надає відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення такої загрози та забезпечення національної безпеки, по-друге, є однією з правових підстав часткового обмеження конституційних прав та свобод людини і громадянина, а також законних інтересів юридичних осіб, що обмежено певним часовим проміжком, який визначається з урахуванням складності ситуації» [3, с. 30].

Особлива роль при впровадженні надзвичайного та воєнного стану належить кримінальному закону, який головним чином посилює кримінальну відповідальність при вказаних видах режимів. Наприклад, вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій визнається законодавцем обставиною, що обтяжує покарання (п. 11, ч. 1 ст. 67 КК України).

Із запровадженням з 24.02.2022 р. на території України воєнного стану до Кримінального кодексу України (далі – КК України) було внесено зміни, які свідчать про посилення кримінально-правової репресії, а саме у Загальній частині Кримінального кодексу України було: 1) збільшено максимальний строк позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю (ст. 55 КК України) за вчинення кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки України, передбачених статтею 111-1 КК України, від десяти до п'ятнадцяти років та заборонено повне звільнення законом про амністію від відбування покарання осіб, які скоїли державну зраду та диверсію (ч. 4 ст. 86 КК України); 2) закріплено, що «давність не застосовується у разі вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109-114-2, проти миру та безпеки людства, передбачених у статтях 437-439 і частині першій статті 442 цього Кодексу» [4, ч. 5 ст. 49]; 3) передбачено, що «Довічне позбавлення волі за вчинення готування до злочину та вчинення замаху на злочин не застосовується, крім випадків вчинення злочинів проти основ національної безпеки України, передбачених у статтях 109-114-2, проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку, передбачених у статтях 437-439, частині першій статті 442 та статті 443 цього Кодексу» [4, ч. 4 ст. 48] тощо.

До Особливої частини Кримінального кодексу України також було внесено зміни, які були здійснені у наступних напрямках: «1) посилення кримінально-правової репресії шляхом криміналізації найнебезпечніших діянь в умовах воєнного стану (ст.ст. 111-1; 111-2; 114-2; 201-2; 435-1; 436-2 КК України); 2) посилення кримінальної відповідальності за вчинення **окремих злочинів проти власності в умовах воєнного стану шляхом запровадження** нової кваліфікуючої ознаки у ряді вже існуючих складів, а саме вчинення певних злочинних дій «в умовах воєнного або надзвичайного стану», наприклад, у ч. 4 ст. 185, ч. 4 ст. 186, ч. 4 ст. 187, ч. 4 ст. 191 КК України тощо; 3) посилення деяких санкцій у бік збільшення позбавлення волі як виду покарання, наприклад, за вчинення державної зради (ст. 111 КК України) в умовах воєнного стану та диверсії (ст. 113 КК України) в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту, а саме: позбавлення волі на строк 15 років або довічне позбавлення волі, з обов'язковою конфіскацією майна; посилено санкцію у статті 361-1 КК України, відповідно до змін у яку створення з метою протиправного використання, розповсюдження або збуту шкідливих програмних чи технічних засобів, а також їх розповсюдження або збут може каратися позбавленням волі на строк до трьох років; підвищено санкцію ст. 432 КК «Мародерство» та встановлено мінімальну межу покарання у виді позбавлення волі строком на п'ять років до десяти років» [3, с. 33-35].

Окремим напрямом змін до норм чинного Кримінального кодексу України у період дії воєнного стану було закріплення нової обставини, що виключає кримінальну протиправність діяння, а саме виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України (ст. 43-1 КК України).

Щодо судової практики, то з часу проголошення в Україні воєнного стану, найрозповсюдженими видами злочинів стали злочини проти основ національної безпеки. Вже почали виноситися перші вироки. Наприклад, 30.11.2022 р. Харківським судом був винесений вирок за ст. 111 КК України Куп'янському колаборанту Ю. Дмитриєнко, який у червні-липні 2022 р. добровільно співпрацював на окупаційну владу. Так, «за даним слідства, 58-річний мешканець Куп'янська добровільно пішов на співпрацю з російсько-окупаційними військами. Основним завданням зловмисника на новій посаді було відновлення будинків, доріг та іншої зруйнованої окупантами інфраструктури, щоб

приховати сліди вчинених ними злочинів. Вироком суду Ю. Дмитриєнку було призначено покарання у виді позбавлення волі строком на 5 років [5]. Це перший вирок за численними провадженнями куп'янських колаборантів. І це тільки початок, кожного зрадника буде покарано.

Таким чином, розглянувши визначення надзвичайного та воєнного стану, слід зазначити, що вони мають як схожі ознаки, так і відмінні. **Правовою основою введення** надзвичайного або воєнного стану є Конституція України, відповідний закон, а саме Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III або Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VII; Указ Президента України про введення надзвичайного або воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях, затверджений Верховною Радою України. Головною відмінністю між надзвичайним та воєнним станом є те, що надзвичайний стан вводиться в наслідок виникнення будь-яких внутрішніх надзвичайних ситуацій, в той час як об'явлення воєнного стану є наслідком воєнної агресії чи загрози нападу. Особливим завданням кримінального закону в умовах впровадження надзвичайного та воєнного стану є забезпечення за допомогою кримінально-правових засобів охорони об'єктів, визначених у ч. 1 ст. 1 Кримінального кодексу України, а також запобігання кримінальним правопорушенням.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим надзвичайного стану: Закон України від 16.03.2000 р. № 1550-III станом на 16.06.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>.
2. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VII станом на 29.09.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Актуальні проблеми кримінального права, кримінального процесу і криміналістики: теорія та сучасна практика : монографія / О. А. Чуваков, Т. О. Павлова, Б. М. Орловський [та ін.] ; за ред. д.ю.н, проф. О. А. Чувакова. – Одеса : Фенікс, 2022. – 328 с.
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. із змінами та доповненнями станом на 06.11.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
5. *Перші вирокі колаборантам: засудили директора комунального підприємства з Куп'янська.* URL: <https://dumka.media/ukr/politics/1669905765-stalo-vidomo-koli-vidbudetsya-perenesena-sesiya-harkivskoyi-oblradi>.

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА РЕПРОДУКТИВНЕ НАСИЛЬСТВО В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Повномасштабне вторгнення 24 лютого поточного року Російської Федерації змінило сприйняття цього «братського народу». Безчинства, які робили та продовжують робити на окупованих територіях російські військові, проявляється не тільки у мародерстві, знищенні будинків, вбивстві цивільного населення – громадян України, іноземців та осіб без громадянства, найстрашніше – вони вчиняють сексуальне насильство, не дивлячись на вік та стать потерпілих (станом на 02.12.2022 за даними Національної поліції України обліковано 46 випадків сексуального насильства).

Так, беззаперечним є факт того, що збройні конфлікти завжди становили та становлять небезпеку не тільки для тих, хто воює. Особлива небезпека під час збройного конфлікту саме для цивільного населення, оскільки вони стають «заручниками ситуації». Відзначимо також, що міжнародно-правові акти, що регулюють відносини в умовах збройного конфлікту, зобов'язують держав дотримуватися прав та правил поведінки не тільки з військовополоненими, а й з цивільним населенням. Так, зокрема, у преамбулі Римського статуту Міжнародного кримінального суду зазначено, що за теперішнє століття мільйони дітей, жінок і чоловіків стали жертвами неймовірних злочинів, які глибоко вразили свідомість людства та найбільш тяжкі злочини, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства, не повинні залишатися непокараними та що їхнє ефективне переслідування повинно бути забезпечене як заходами на національному рівні, так і шляхом посилення міжнародного співробітництва [1].

Сьогодні проблема гендерно обумовленого насильства в умовах збройного конфлікту є дуже актуальною. Проте, сам термін «гендерно обумовлене насильство» (деякі перекладають його як «гендерно зумовлене насильство») досі не має офіційного визначення у міжнародно-правових документах, не дивлячись на те, що постійно використовується міжнародними організаціями. Наприклад, за визначенням Фонду народонаселення ООН, «гендерно обумовлене насильство – це насильство, що стосується жінок і чоловіків, у якому жертвами звичайно виступають жінки і яке походить з нерівних відносин між чоловіками та жінками. Насильство спрямовується саме на жінку лише тому, що вона жінка, або непропорційно вражає жінок внаслідок підпорядкованості їх соціальних ролей у родині та суспільстві загалом. Насильство охоплює фізичну, сексуальну та психологічну шкоду (в т.ч. залякування, страждання, примус, позбавлення свободи в сім'ї або громаді)» [2].

Не акцентуючи уваги на дискусійних питаннях щодо визначення цього терміну, відзначимо, що виділяють 16 видів гендерно обумовленого насильства, зокрема: домашнє насильство; психологічне насильство; сексуальне насильство; сексуальне домагання; економічне насильство; фізичне насильство; репродуктивне насильство; клерикальне насильство; булінг; кібербулінг; конверсійна (репаративна) терапія; примусова стерилізація; примусові коригувальні операції; культурне насильство; політичне насильство щодо жінок; праворадикальне насильство [3]. Але зазначена класифікація видів гендерно обумовленого насильства є не єдиною та загальноприйнятою, оскільки дослідники з цієї проблематики обґрунтовують різні критерії класифікації.

Зупинимося більш детально на предметі нашого дослідження – репродуктивному насильстві. У науковій літературі цей вид насильства є малодослідженим, а дослідники здебільшого приділяють увагу питанню порушення репродуктивних прав. Разом з тим, репродуктивне насильство – це форма домашнього та/або сексуального насильства, яка направлена на обмеження репродуктивних прав та свобод жінки. Такі діяння пов'язані з

примушуванням зберегти небажану вагітність, чиненням психологічного тиску, вселенням відчуття провини за її переривання. Також до такого насильства відноситься умисне псування засобів контрацепції, якими користуються, або взагалі відмовляються від їх використання під час статевих актів; примушування переривання вагітності [3].

Виходячи із вищенаведеного, чи можна вважати, що порушаються репродуктивні права? Як відзначають Л. Наливайко та Ю. Лебедева, для України поняття «репродуктивні права» є відносно новим, Україна не тільки ратифікувала всі ключові міжнародні конвенції і договори в сфері захисту прав людини, в тому числі репродуктивних, а й забезпечує їх реалізацію власними правовими актами. Внесення до Верховної Ради України законопроектів пов'язаних з репродуктивними правами людини демонструє усвідомлення суспільством важливості даної сфери. Разом з тим, існують нагальні питання, котрі потребують детального вивчення та законодавчого регулювання. Так, нагальним є прийняття окремого закону, який регулював би сферу використання ДРТ. Зокрема, уваги потребують наступні аспекти: встановлення медичних протипоказань при застосуванні ДРТ; ліцензування репродуктивної медицини; наявність вікового обмеження для жінки, що планує стати сурогатною матір'ю; передбачення істотних умов договорів про сурогатне материнство; порядок переміщення статевих клітин, ембріонів і тканин; встановлення необхідних вимог до осіб, що бажають скористатися ДРТ; регламентація користування іноземцями послугами сурогатного материнства на території України тощо [4, с. 70]. Але відзначені аспекти жодним чином не мають відношення до репродуктивного насильства.

20 червня Верховна Рада України після 11 років протистоянь, не дивлячись на підписання у листопаді 2011 р., нарешті ратифікувала Конвенцію Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), яка 1 листопада набула чинності. Стамбульська конвенція регулює багато питань, пов'язаних із гендерно обумовленим насильством, зокрема: домашнього насильства, сексуального насильства, у тому числі й зґвалтування, каліцтво статевих органів, сексуальне домагання.

У ст. 39. Примусовий аборт та примусова стерилізація цієї Конвенції зазначено, що сторони вживають необхідних законодавчих та інших заходів для забезпечення того, щоб було криміналізовано такі форми умисної поведінки:

- a) проведення абортів жінці без її попередньої та інформованої згоди;
- b) проведення хірургічного втручання, метою або наслідком якого є припинення здатності жінки до природної репродукції без її попередньої та інформативної згоди або розуміння процедури [5].

Вважаємо, що певні форми репродуктивного насильства закріплено у ст. 39. Примусовий аборт та примусова стерилізація Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами (Стамбульська конвенція), але не в повному обсязі.

Але нами досліджуються проблеми кримінальної відповідальності за репродуктивне насильство в умовах збройного конфлікту, і це вказує на необхідність звернутися до Римського статуту Міжнародного кримінального суду.

У ч. 1 ст. 7. Злочини проти людяності Статуту відзначено, що «злочин проти людяності» означає будь-яке з таких діянь, коли вони вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, і такий напад вчиняється усвідомлено:

- a) вбивство;
- b) винищення;
- c) оборнення в рабство;
- d) депортація або насильницьке переміщення населення;
- e) ув'язнення або інше жорстке позбавлення фізичної свободи в порушення основоположних норм міжнародного права;
- f) катування;

g) зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, *примусова вагітність, примусова стерилізація* чи будь-яка інша подібна за тяжкістю форма сексуального насильства (виділ. – автор);

h) переслідування будь-якої групи або спільноти, яку можна ідентифікувати, за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, гендерними, як це визначено в пункті 3, або іншими ознаками, що загально визнані неприпустимими згідно з міжнародним правом, у зв'язку з будь-яким діянням, зазначеним в цьому пункті, чи будь-яким злочином, що підпадає під юрисдикцію Суду;

i) насильницьке зникнення осіб;

j) злочин апартеїду;

к) інші нелюдські діяння подібного характеру, що умисно заподіюють сильних страждань чи тяжких тілесних ушкоджень або серйозної шкоди психічному чи фізичному здоров'ю [1].

У п. f) ч. 2 цієї ж статті наведено тлумачення словосполучення «примусова вагітність», яке означає незаконне позбавлення волі будь-якої жінки, яка стала вагітною в примусовому порядку, з метою зміни етнічного складу будь-якого населення або вчинення інших серйозних порушень міжнародного права. Це визначення в жодному разі не повинно тлумачитися як таке, що впливає на національне законодавство щодо вагітності [1].

Стаття 134 КК України встановлює відповідальність за незаконне проведення абортів або стерилізації та має п'ять частин: ч.1. – проведення абортів особою, яка не має спеціальної медичної освіти; ч. 2 – примушування до абортів без добровільної згоди потерпілої особи; ч. 3 – незаконне проведення абортів, що спричинило тривалий розлад здоров'я, безплідність або смерть потерпілої особи; ч. 4 – примушування до стерилізації без добровільної згоди потерпілої особи та ч. 5 – дія, передбачена частиною четвертою цієї статті, якщо вона спричинила смерть потерпілої особи чи інші тяжкі наслідки. Відзначимо, що застосування законодавцем терміну «примушування» та словосполучення «без добровільної згоди потерпілої особи» є неправильним, адже слово «примушування» вказує на те, що діяння вчиняються проти волі особи.

Із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб території України було введено воєнний стан (Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні»), який було продовжено Указами Президента України від 14 березня 2022 р. № 133/2022, від 18 квітня 2022 р. № 259/2022, від 17 травня 2022 р. № 341/2022, від 12 серпня 2022 р. № 573/2022, від 07 листопада 2022 р. №757/2022 «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні».

Запровадження воєнного стану вплинуло і на кваліфікацію кримінальних правопорушень, які вчиняються в умовах збройного конфлікту, оскільки значна частина кримінально протиправних діянь, які вчиняються російськими військовими кваліфікується за Розділом XX. Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку КК України, а в деяких випадках і за Розділом I. Злочини проти основ національної безпеки України. Значна частина вчинюваних діянь підпадає під ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 438, яка встановлює відповідальність за жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, *інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами*, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також видання наказу про вчинення таких дій.

Що ж стосується відповідальності за репродуктивного насильства у випадку вчинення таких діянь російськими військовими в умовах збройного конфлікту, то вони також підпадають під ст. 438 КК України. Разом з тим, об'єктивна сторона охоплює не всі протиправні діяння, які можуть бути вчинені щодо потерпілої особи. Виходячи із викладеного, пропонуємо, кваліфікувати такі діяння за сукупністю кримінальних

правопорушень, передбачених ст. 134 та ст. 438 КК України. Зроблений нами висновок потребує більшої аргументації, що й буде зроблено в наступних наукових публікаціях.

Список використаних джерел:

1. Римський статут Міжнародного кримінального суду. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text
2. United Nations Population Fund (1998) Programme Advisory Note – Reproductive Health Effects of Gender-Based Violence: Policy and Programme Implications New York. URL: <https://www.un.org/womenwatch/daw/beijing/pdf/BDPfA%20E.pdf>
3. Яким буває гендерно зумовлене насильство. URL: <https://www.insight-ukraine.org/wp-content/uploads/2021/11/YAkym-buvaie-henderno-zumovlene-nasylstvo-1.pdf>
4. Наливайко Л., Лебедєва Ю. (2022). Репродуктивні права людини: міжнародні стандарти, досвід України та Литви. EVROPSKÝ POLITICKÝ A PRÁVNÍ DISKURZ. Vol. 9 Iss. 4. P. 60-73. URL: <https://eppd13.cz/wp-content/uploads/2022/2022-9-4/08.pdf>
5. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_001-11#Text

Степаненко О.В.,
кандидат юридичних наук,
доцент, доцент кафедри
кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»

СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТОК НАЦІОНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА З КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Довгий час проблема насильства в сім'ї залишалася поза межами правового регулювання та вирішувалась за рахунок існуючих звичаїв та традицій. Будь-яке втручання в сімейні відносини з боку суспільства або держави були не припустимими та такими, що порушують таємницю приватного життя. Але висока латентність сімейного насильства, а також ті негативні наслідки до яких призводять такі діяння призвели до необхідності і доцільності попередження та своєчасного реагування на такі прояви з боку компетентних органів.

Починаючи з XX століття, особливо після проголошення Генеральною Асамблеєю ООН 1975 року – роком жінки, відбувається активізація законодавчого регулювання захисту осіб від домашнього насильства у більшості країн світу.

Що стосується становлення національного законодавства з кримінально-правової протидії домашньому насильству, то основу законодавства України в цій сфері становить Конституція України. На підставі положень Конституції України та Конвенції ООН про права дитини у 2001 році було прийнято два важливі Закони, а саме Закони України «Про охорону дитинства» та «Про попередження насильства в сім'ї» (втратив чинність), які на державному рівні визнали наявність проблеми домашнього насильства. В цих законодавчих актах було дане визначення таких понять як «насильство в сім'ї», «жорстоке поводження з дитиною», «жертва насильства в сім'ї», а також було передбачено термін «захисний припис».

Важливо і те, що на цьому процес нормативного врегулювання протидії домашньому насильству не закінчився і були прийняті наступні численні підзаконні нормативно-правові акти.

Крім того, з метою досягнення паритетного становища жінок і чоловіків у всіх сферах життєдіяльності суспільства шляхом правового забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків, ліквідації дискримінації за ознакою статі та застосування спеціальних тимчасових заходів, спрямованих на усунення дисбалансу між можливостями жінок і чоловіків реалізовувати рівні права, надані їм Конституцією і законами України 8 вересня 2005 року було прийнято Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків». Відповідно до вказаного Закону постраждала особа або її представник мають право звернутися до суду із заявою про видачу обмежувального припису, яким встановлюються один чи декілька заходів тимчасового обмеження прав кривдника або покладення на нього обов'язків.

Водночас в кримінальному законодавстві були відсутні норми, які б передбачали кримінальну відповідальність за домашнє насильство або ж визначали, насильства між особами, які перебувають або перебували у сімейних чи близьких відносинах як обставину, яка впливає на кваліфікацію або обставину, що обтяжує покарання.

На практиці відсутність належного нормативного врегулювання проблем протидії домашньому насильству та відсутність дієвих механізмів її попередження у вигляді відповідальності за такі діяння призводили, з одного боку, до збільшення кількості випадків домашнього насильства, а з іншого, це діяння і надалі, залишалося латентним (адже

потерпілі особи не зверталися до державних органів, розуміючи відсутність належного механізму захисту для себе).

В 2011 році не тільки для України, але й для багатьох інших держав починається новий етап в сфері протидії домашньому насильству. 11 травня 2011 року була відкрита до підписання Стамбульська конвенція, яка набула чинності 1 серпня 2014 року.

Європейський вектор розвитку України зіграв ключову роль в сфері протидії домашньому насильству. І хоча Україна стала 17-ю державою, яка, ще 7 листопада 2011 року приєдналась до цього міжнародного юридичного документа, лише з 2016 року починається активний законотворчий процес направлений на виконання міжнародних зобов'язань у сфері протидії домашньому насильству.

В результаті численних громадських обговорень та дискусій Верховною Радою України було прийнято низку законодавчих змін, які обумовлені потребами впровадити правові норми, які відповідатимуть міжнародним та європейським стандартам. 7 грудня 2017 року було прийнято Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», який скасував дію Закону «Про попередження насильства в сім'ї». Прийняття даного закону стало новим етапом в питаннях протидії домашньому насильству. Вказаним Законом передбачались також зміни до Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків», до Цивільного процесуального кодексу України, до Кодексу України про адміністративні правопорушення та інших законів України щодо питань, які стосуються домашнього насильства та насильства за ознакою статі.

Суттєвих змін в аналізованій сфері набуло і кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство. Так, 6 грудня 2017 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» відповідно до якого КК України доповнено статтями: «Обмежувальні заходи, що застосовуються до осіб, які вчинили домашнє насильство» (ст. 91 КК України), «Домашнє насильство» (ст. 126-1 КК України), «Незаконне проведення абортів або стерилізації» (ст. 134 КК України), «Примушування до шлюбу» (ст. 151-2 КК України), «Невиконання обмежувальних заходів, обмежувальних приписів або непроходження програми для кривдників» (ст. 390-1 КК України), а також оновлено розділ IV КК України «Кримінальні правопорушення проти статевої свободи та статевої недоторканості». Остаточної чинності Закон набув 11 січня 2019 року і саме з цього часу домашнє насильство визнається кримінальним правопорушенням.

Безумовно сам факт прийняття вказаних нормативних актів не став панацеєю для вирішення всіх проблем в сфері протидії домашньому насильству. Наразі триває непростий шлях правозастосування зазначених законодавчих змін. Як показує майже 4-річний досвід існування кримінально-правової заборони домашнього насильства є чимало проблемних практичних аспектів, які потребують вирішення, а тому дослідження питань пов'язаних із кримінальною відповідальністю за домашнє насильство є важливим та актуальним.

Список використаних джерел:

1. Дудоров О.О., Хавронюк М.І. Відповідальність за домашнє насильство і насильство за ознакою статі (науково-практичний коментар новел Кримінального кодексу України) / за ред. М. І. Хавронюка. К.: Ваіте, 2019. 288 с.
2. Степаненко О.В. Стан наукових досліджень питань кримінальної відповідальності за домашнє насильство. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. №9. С. 441-445.

L. Timofieieva
PhD, assistant professor of Criminal
Law Department of the National
University «Odesa Law Academy»

EUROPEAN VALUES AND PRINCIPLES IN THE CRIMINAL LAW POLICY OF UKRAINE IN THE CONDITIONS OF WAR

The war in Ukraine was an unexpected not only for Ukraine but for the whole world. However this situation strengthened Ukraine's direction towards the European Union (EU) and showed the importance of European values not only in documents, but in concrete steps to meet Ukraine's European countries. Now, more than ever, this step has become closer. On February 28, 2022, President V. Zelensky signed the application for Ukraine's membership in the EU.

Many scholars and scientist have studied the principles of criminal law. Some aspects related to the issue of European integration were studied by: L.A. Garbovsky, G.V. Yepur, V.V. Kornienko, V.O. Tulyakov, S.V. Khilyuk, M.I. Khavronyuk and others. At the same time, given current changes and challenges, it remains relevant.

European values and their influence. The President of the European Council stated that Ukraine demonstrates its commitment to European principles and freedoms on a daily basis because were fighting not just for the future of Ukrainian children, but for the fundamental values and principles of Europe. Ukraine shares common values with EU countries, including respect for the rule of law, human rights and fundamental freedoms, non-discrimination, and respect for diversity. The above values are also reflected in other international instruments, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, ECtHR decisions, EU Directives, Council of Europe and EU documents. They (values) are humanistic and common to many countries around the world.

Values directly affect all work of EU. Limits to the harmonization of criminal law result less from barriers to jurisdiction and national sovereignty than from the rule of law and fundamental rights, which are particularly relevant. If there are serious doubts as to whether the rule of law and fundamental rights are being observed in EU Member States, the fundamental premise on which judicial cooperation in criminal matters is based – the mutual trust of the Member States that their partner's legal and judicial systems follow the values of the EU (Art. 2 TEU) –, is no longer valid [2].

According to the Article 1.2.9 of the Draft of the New Criminal court of Ukraine (2022) «Criminal Code applies in accordance with the principles» [3]. This provision claimed the primacy of principles over other provisions of the Criminal Code. It could be agreed with this statement and principle. It is also important that the code makes it necessary to take into account practice of the ECHR [3].

Mechanisms for the protection of human rights in the EU. The Convention not only declares the need to protect human rights, but also introduces a mechanism to ensure such protection. The European human rights mechanism is specific. Human rights protection is based on the principle of «*non-illusory rights*». It means that the state cannot hide human rights violations according to official formulations. Institutions were created that ensure such realization of rights and freedoms. In particular, the European Committee for the Prevention of Torture has been set up to prevent torture. In addition, activities aimed at combating crime are engaged in Europol, Interpol and others. Many actions are aimed at prevention.

The Association Agreement and EU regulations set out several important areas that Ukraine seeks to implement and thus approximate to EU law. There are combating illegal migration and human trafficking, organized crime, terrorism, environmental protection. These areas have been singled out for a reason, as they cause the greatest damage not only at the state, but also at the international level.

Strategic guidelines for justice and home affairs include: mobilizing all instruments of judicial and police cooperation, strengthening the role of Europol and Euro just in the fight *against organized crime and terrorism*. It should also support: reviewing the internal security strategy, developing a comprehensive approach to cyber security and cybercrime, preventing radicalization and extremism.

The EU is involved in helping to identify those involved in **terrorism**, including foreign terrorists. Harmonization of national legislation on the effective exchange of information with other countries, in particular on suspects and perpetrators of criminal offenses, is extremely important. In 2018, the Council of the EU adopted the Regulation establishing the European Information and Permitting System (ETIAS). ETIAS will be an EU information system that will pre-screen visa-free third countries, to identify potential risks to security, illegal immigration and health (ETIAS and the Schengen Information System itself («SIS»)) (*Newsletter*, 2020). It is necessary to develop tools to help in detecting and removing from the Internet content that incites terrorist acts. These tools also need to be complemented by appropriate legislation. In 2018, the Commission published a Recommendation «on measures to work effectively and combat illegal content on the Internet», including terrorist propaganda on the Internet [1]. Member States should also ensure that the competent authorities intervene in terrorist content on the Internet. Finally, online service providers are required to store the content they remove. It serves as a safeguard against erroneous removal and provides potential evidence that is not lost in order to prevent, detect, investigate and prosecute terrorist criminals.

The European Court of Justice (ECJ) has limited the application of the principle of mutual recognition in the area of criminal proceedings by adding an implicit reservation regarding matters of the rule of law and fundamental rights. Therefore, if serious shortcomings regarding the rule-of-law principle or fundamental rights within a Member State are identified, other Member States may no longer recognize judicial decisions from that State. In contradiction to the wording of Framework Decision 2002/584/JHA, this is how the ECJ has rendered decisions in cases concerning the execution of a European arrest warrant. Additionally, the same explicitly applies to Directive 2014/41/EU on the European Investigation Order in criminal matters. According to Directive, the recognition or execution of an investigation order in the executing State «may» be refused if there is reason to fear that the rule-of-law principle or fundamental rights will be violated [2]. Terrorist offenses are defined Directive (EU) 2017/541. Directive (EU) 2015/849 of 20 May 2015 on the prevention of the use of the financial system for the purpose of money laundering or terrorist financing is significant as well.

Moreover, due to the war in Ukraine, *mass migration* began, in particular to neighboring countries in particular to Poland, Lithuania, Czech Republic, Moldova, Germany and other country. Such mass migration also causes problems related to the growth of crime, in particular related to border crossing problems. Implementing Council Decision (EU) 2022/382 of 4 March 2022 established a mass influx of displaced persons from Ukraine within the meaning of Article 5 of Directive 2001/55 / EC. The legal regime of temporary protection is a measure to prevent crime in this area. Border crossing rules ensure security and are a preventive measure against crime, including smuggling of goods, cigarettes and precious metals.

Sanctions. The EU has imposed unprecedented sanctions on Russia over its war against Ukraine. In total, five restrictions packages have already been introduced. The agreed package, approved on April 8, 2022, includes a number of measures aimed at increasing pressure on high-ranking Russian officials, government and the economy, as well as limiting Russia's resources for aggression. In addition, the package prohibits Russian ships from accessing EU ports, and Russian and Belarusian trucking companies will also not be able to transport goods to the EU. Moreover, the EU has also imposed a total ban on transactions with key Russian banks. After disconnecting from SWIFT, these banks were become isolated from EU markets. On May 4, 2022, the sixth package of sanctions against Russia was presented. It includes a gradual embargo on Russian oil, the disconnection of 3 banks from SWIFT and sanctions for the siege of Mariupol. The first

element will be personal sanctions against Russian officers who «committed war crimes in Bucha and are responsible for the inhumane siege of Mariupol».

It seems that such sanctions are effective and can have significant consequences for the aggressor state for the economy, shake people's trust, shake the power. War is not a cheap and requires money. However, financial sanctions are not so fast. The aggressor also did not immediately feel their scale. Ordinary people felt them almost immediately due to rising food prices, shortages of certain goods (including cereals, sugar, salt). Isolation as a sanction against the aggressor is also effective. Large companies, Internet sites refused to work with Russia. There is also significant dissatisfaction among Russians with restrictions on using Instagram, as many of them have businesses on the site. These are the consequences of temporary changes. Sanctions should be painful for the person, as well as have a preventive effect. In this context state should pay attention on criminal law nature of these sanctions (case of the ECHR *Shvidka v. Ukraine*, application No 17888/12 of 30 October 2014).

Conclusions. To sum up, there is nothing to be gained from war because humanity, human rights, everyone human is a value. Any political ambition is not worth a human life. Russia's invasion of Ukraine is encroaching not only on the territorial integrity of Ukraine. Moreover, any armed invasion of the territory of another state in the 21st century is an encroachment not only on territorial integrity. This is an encroachment on European values. These values have been built for centuries in response to the experience of war.

The best way to deal with crimes against humanity and war crimes as well is the integration and unity of the international community in combating these crimes. *Working hand in hand, looking out for each other, and supporting one another, we will win.* The war has come at a high price, but it has united European countries and demonstrated the EU's sanctions capabilities. European integration trends require the approximation of Ukrainian legislation to European. It is necessary to approach this issue carefully and cautiously, taking into account national specifics.

First of all, European legislation is based on values. Given the necessity of protection these values, their implementation in law enforcement practice, appropriate institutions, regulations and sanctions for their violation. European law is quite progressive and provides a combination of criminal law, procedural, criminal enforcement, preventive, remedial measures. Such integration of measures will effectively address the challenges facing the Ukrainian criminal justice system. Therefore, such an approach needs to be implemented in national practice.

Last but not least numbers of crimes are committed by the Russian Federation are increasing significantly. The more crimes committed, the more aggression from Ukrainians and all over the world, who support Ukraine. However government should focus their attention on legality of criminal law means. It is crucial for our European direction and to stay human being. The civilized world must respond to and ensure security by civilized methods.

References:

1. Newsletter (2020). July – December 2020. Issue no. 24. Retrieved from https://eclan.eu/files/attachments/.2932/ECLAN_Newsletter_Issue_24.pdf
2. Werner Schroeder (2020). Limits to European Harmonization of Criminal Law. *Eucrim. The European Criminal Law Associations' Forum*. Focus: Forms of Crime Control. Issue 2/2020. pp. 144 – 148. Retrieved from <https://doi.org/10.30709/eucrim-2020-008>
3. Website Robochoyi hrupy z pytan' rozvytku kryminal'noho prava Komisiyi z pytan' pravovoyi reformy pry Prezydentovi Ukrainy (2022) [Website of the Working Group on the Development of Criminal Law of the Commission on Legal Reform under the President of Ukraine]. Retrieved from <https://newcriminalcode.org.ua/criminal-code>.

Аганова К.В.

аспірантка кафедри кримінального
права та кримінології факультету
підготовки фахівців органів
досудового розслідування,
Одеський державний університет
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ АГРЕСІЇ ТА АГРЕСИВНОЇ ПОВЕДІНКИ МОЛОДІЖНИХ УГРУПОВАНЬ

У психологічному словнику поняття агресії означає мотивовану деструктивну поведінку індивіда, яка суперечить прийнятим правилам і нормам існування людей в соціумі, що спричиняє моральну, фізичну, матеріальну чи психологічну шкоду іншим людям.

На теперішній час більшістю фахівців в області соціальних наук приймається наступне визначення: *агресія* – це будь-яка форма поведінки, спрямована на образу чи заподіяння шкоди живій істоті, котра не бажає подібного поводження. Поняття агресії значно ширше поняття насильства. Насильство ж – найбільш гостра і небезпечна агресивна поведінка, до того ж не всяке насильство, а лише ненормативне [1; 198; 29, с. 20].

Необхідно погодитися з думкою О. М. Бандурки та А. Ф. Зелінського, які вважають термін «агресія» значно ширшим порівняно з терміном «насильство» [2, с. 27]. Причин для такого висновку декілька. По-перше, насильство застосовують один до одного тільки люди і дуже часто – без будь-якої потреби, на відміну від тварин, які проявляють агресивність як засіб існування і захисту. По-друге, тільки люди наділені свідомістю – вищою формою психічного відображення дійсності, яка діє за допомогою двох сигнальних систем – через почуття, враження, уяву, а також слова. Тому люди можуть завдати шкоду один одному, не застосовуючи насильства, а одними лише словами, навіть без погроз, наприклад, образою, наклепом, неправдивим повідомленням про небезпеку. По-третє, говорячи про людську агресивність, в першу чергу мається на увазі насильство. Насильство – це найбільш гострий та небезпечний вид агресивної поведінки.

Механізм агресивної поведінки утворює зв'язок і взаємодію зовнішніх факторів об'єктивної дійсності та внутрішніх, психічних процесів і станів особи, які детермінують рішення вчинити агресивне кримінальне протиправне діяння та контролювати його вчинення.

Агресивність виражається у суб'єктивній тенденції до поведінки, яка спрямована на повне чи часткове пригнічення іншої людини чи людей, на завдання їм збитків чи страждань. Реалізація та спрямованість агресивної поведінки багато в чому залежить не лише від настрою, й від рівня свідомості, мислення, волі. Необхідно також зазначити, що при аналізі мотивів вчинення особливо тяжких кримінальних діянь, наприклад вбивств, особливо чітко спостерігаються окремі закони емоційного формування агресії. Але при всій важливості емоційного компоненту агресії не можна недооцінювати й її вольової сфери. Багато агресивних феноменів, що характеризуються проявом надзвичайно жорстоких імпульсів поведінки, неможливо адекватно інтерпретувати, базуючись лише на фундаменті примітивно-матеріалістичних поглядів. Для глибшого їх розуміння необхідні дослідження емоційних аспектів кримінальної агресії.

Викликають інтерес дані про ранню агресивність. Традиційні положення про роль у формуванні агресивності самого факту спостереження за насильницькими формами поведінки та випробування агресивних дій на собі є слушними, але недостатніми. Засвоєння прикладів агресивно-насильницької поведінки пов'язано, в основному, з високою мотиваційною значимістю саме цього способу поведінки, доцільністю та корисністю для

підлітка. При аналізі рольового розподілу в сім'ях підлітків встановлювалось існування в них двох ворожих груп – «мати –дитина» та батько. Під час конфліктів мати виправдовувала та заохочувала агресивну поведінку дитини щодо батька. Таким чином, спостереження зразків агресивної поведінки поєднувалось з її активним засвоєнням та використанням, яке, окрім всього, заохочувалось найбільш значною для дитини особою. І в результаті – різні види агресивної поведінки вважались морально виправданими, що сприяло їх швидкому засвоєнню та частому використанню в міжособистісних стосунках у майбутньому [3, с. 15–16].

На формування агресивної налаштованості, антисоціальної спрямованості особистості значно впливає негативний характер стосунків і у мікросередовищі сім'ї. Водночас, якщо особистості притаманні агресивні тенденції, вони проявляються у всіх сферах її діяльності, у тому числі і в сімейних стосунках. Тому, вчинення насильницьких злочинів проти членів своєї родини можуть служити моделлю вірогідних типів поведінки взагалі. Зокрема, виявлено, що за останній час у феномені дітовбивства спостерігаються деякі зміни – стали більш поширені явища систематичних знущань і побиття дітей, що призводять до їх смерті чи каліцтва [4 с. 121].

Серед факторів, що сприяють вибору суб'єктом агресивних форм поведінки, виділяють недостатню впевненість у собі та низьку самооцінку, страх як особистісну установку, прагнення до самоствердження, завоювання авторитету, жагу влади. Агресія в таких випадках виступає як спосіб компенсації, коли приниження іншого возвеличує особистість у власних очах.

Під кримінальною агресією розуміється цілеспрямована, деструктивна поведінка, яка виражається в певних діях, які мотивовані ворожістю та ненавистю до людей, суспільства і завдають шкоду життю, здоров'ю, честі та гідності, правам людини, викликають в неї дискомфорт, за що передбачена кримінальна відповідальність.

Її основними ознаками є: відносна масовість та якісна відокремленість від інших видів злочинності за критеріями особливої жорстокості, брутальності, цинізму та кінцевої мети – завдання особливих страждань потерпілому.

Таким чином, кримінальна агресія є насамперед протиправним діянням – активною формою поведінки особи, що має відповідне психічне відношення до вчинюваної дії (агресивна поведінка), якісним показником якої є суспільна небезпека.

Список використаних джерел:

1. Бандурка А. М., Зелинский А. Ф. Вандализм. Харків : Ун-т внутр. дел, 1996. 199 с.
2. Бандурка І. О. Діти, сім'я, злочинність неповнолітніх: взаємозв'язок : монографія. Харків : Золота миля, 2014. 280 с.
3. Іванова В. В. Причини та форми агресивної поведінки підлітків. *Практична психологія та соціальна робота*. 2000. № 5. С. 14–16.
4. Шалгунова С. А. Особа насильницького злочинця : монографія. 2-е вид., доп. і перероб. Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2012. 548 с.

Малишева М.В.

аспірантка 2-го курсу кафедри
кримінального права Національного
університету
«Одеська юридична академія»

науковий керівник
доктор юрид. наук, доктор
теології, професор,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України
Стрельцов Є.Л.

ЗАВДАННЯ СУЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ ПРОТИДІЇ ОКРЕМИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ, ЯКІ ВЧИНЯЄ ДЕРЖАВА-АГРЕСОР НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ

Агресивна війна, яку веде Російська Федерація проти України, спонукає виокремити деякі завдання сучасного кримінального права. Ця необхідність виникає у зв'язку з пошуком способів протидії окремим кримінальним правопорушенням, які вчиняються агресором на території України.

Кримінальне право України містить свої завдання у ч.1 ст. 1 Кримінального Кодексу України (далі КК). Отже, його завданнями є: правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням [1].

На мій погляд, ці завдання потребують певного уточнення в сучасних умовах тому що вони, на мою думку, не відповідають в повному обсязі меті і засобам, які переслідує кримінальне право України в умовах сьогодення. Крім того, кожен з цих завдань порушується Російською Федерацією з першого дня повномасштабного вторгнення держави-агресора на територію України.

Словник української мови визначає «завдання» як наперед визначений, запланований для виконання обсяг роботи, справа та інше. [2]. Таким чином, боротьба з агресією проти нашої держави, яку здійснює Україна, вимушує слідувати в певній мірі уточненням завданням сучасного кримінального права України, які виникли з причини вчинення великої кількості кримінальних правопорушень, які неприйнятні незалежній державі у мирний час. Завдання, які сьогодні є у КК теж багато в чому визначається тією загально-спокійною ситуацією, яка була у нас до лютого 2022 року.. Держава-агресор створює своїми суспільно-небезпечними діями, які у своїй більшості, мають воєнний характер, таку значні шкоду, про яку раніше ми тільки «чули». При цьому жертвами агресії, в першу чергу, стає конкретна людина та певні групи людей.

Потрібно враховувати, що кожна війна, в тому числі і така, яка відбувається на нашій території, характеризується великим переліком певних кримінальних правопорушень, які вчиняються агресором, які значно перевищують інші групи кримінальних правопорушень.

Так, завдання, які є базовими для кримінального права України, у мирний час не втрачають своєї актуальності у воєнний час. Проте, завдання які постають у воєнний час, як правило, не отримують свого необхідного закріплення у загальних завданнях «мирного» кримінального права.. Це потребує спробувати розробити окремий перелік завдань кримінального права в сучасній Україні в умовах воєнного стану.

Кримінальні правопорушення, зазначені в КК є, по своїй суті, «похідними» від тих завдань, які «повинно» виконувати кримінальне права України. Для здійснення цього завдання Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є

кримінальними правопорушеннями та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили. [ч. 2 ст. 1 КК].

В цілому, природа кримінальних правопорушень, які вчиняє рф проти України, має особливий суспільно небезпечний характер, адже більшість злочинів, про що раніше вказувалось, мають значні суспільно небезпечні наслідки для життя та здоров'я людей, що вже офіційно встановлено. Наприклад, з 24 лютого 2022 року до 11 грудня 2022 року Управління Верховного комісара ООН з прав людини (далі УВКПЛ) зафіксувало 17 362 жертви серед цивільного населення в країні. Серед убитих є 1871 дорослий, статі яких невідома. «Більшість зареєстрованих втрат серед цивільного населення були спричинені використанням вибухової зброї з великою зоною дії, включаючи обстріли з важкої артилерії, реактивних систем залпового вогню, ракет і авіаударів. При цьому, УВКПЛ вважає, що фактичні цифри значно вищі, оскільки отримання інформації з деяких місць, де тривають інтенсивні бойові дії, було відкладено, а багато звітів все ще очікують підтвердження. Йдеться, наприклад, про Маріуполь (Донецька область), Ізюм (Харківська область), Лисичанськ, Попасна та Сєвєродонецьк (Луганська область), де є повідомлення про численні жертви серед мирного населення.» [3].

Таким чином, першочерговим завданням сучасного кримінального права України, на мій погляд, є забезпечення права на життя, здоров'я людини і громадянина; забезпечення миру і безпеки українців; протидія кримінальним правопорушенням, які вчиняє Російська Федерація проти народу, що мешкає на території України.

Україна зіштовхнулася з хімічними атаками, терором, катуванням, незаконним проведенням дослідів над людьми. Враховуючи жорстокість зазначених кримінальних правопорушень завдання кримінального права повинні бути відповідним чином змінені. Так, більшість протиправних посягань на життя та здоров'я українців не може бути встановлена у зв'язку із скоєнням їх на окупованих територіях. Соціальні мережі містять безліч інформації про катування, застосування різних засобів психологічного/фізичного впливу, застосування хімічної зброї. Зокрема, «Зарину» в м. Маріуполі Донецької області, фосфорні снаряди в м. Авдіївка Донецької області, що є забороненим Протоколом III Конвенції про конкретні види звичайної зброї [4].

Тобто, ми маємо сформулювати завдання сучасного кримінального права таким чином, щоб головними цінностями нашої держави залишилися життя, здоров'я людини і громадянина, збереження територіальної цілісності України. Враховуючи жорстокі напади на українців ми маємо створити нові засоби для збереження, захисту зазначених цінностей та гарантувати притягнення до відповідальності винних осіб. рф застосовує нові види агресії проти України, тому завдання кримінального права сучасної України повинні відповідати сучасним умовам.

Сучасне кримінальне право України має знайти засоби гарантувати правовий захист та мир, додержуючись встановлених Кримінальним кодексом України завдань, та складання окремого переліку завдань, що повинен дотримуватися під час воєнної агресії проти України та в післявоєнний період.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131).
2. Словник української мови: в 11 томах. – Том 3, 1972. – Стор. 40.
3. Ukraine: civilian casualty update 12 December 2022 / <https://www.ohchr.org/en/news/2022/12/ukraine-civilian-casualty-update-12-december-2022>].
4. Конвенція про заборону або обмеження застосування конкретних видів звичайної зброї, які можуть вважатися такими, що завдають надмірних ушкоджень або мають не вибіркову дію (Текст Конвенції українською мовою з поправкою, внесеною 21 грудня 2001 року).
5. Конституція України (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1996, № 30, ст.

141).

6. *Ukraine: civilian casualty update 12 December 2022 / Україна: втрати серед цивільних осіб станом на 12 грудня 2022 року*
<https://www.ohchr.org/en/news/2022/12/ukraine-civilian-casualty-update-12-december-2022>

*Мальцев М. В.,
аспірант кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

ПОРУШЕННЯ ПРАВИЛ БЕЗПЕКИ НА ВИРОБНИЦТВІ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ

Порушення правил безпеки на виробництві, їх нехтування, призводить в окремих випадках до вкрай серйозних та тяжких наслідків. Кримінальний кодекс України встановлює кримінальну відповідальність за порушення правил безпеки під час виконання робіт з підвищеною небезпекою на виробництві або будь-якому підприємстві особою, яка зобов'язана їх дотримувати, якщо це порушення створило загрозу загибелі людей чи настання інших тяжких наслідків або заподіяло шкоду здоров'ю потерпілого (ч.1 ст. 272), та те саме діяння, якщо воно спричинило загибель людей або інші тяжкі наслідки (ч.2 ст. 272) [1].

За аналітичними даними судової практики в Україні кількість вчинених таких кримінальних правопорушень коливається від 4 до 10 випадків на рік. Питому вагу з них складають обвинувачення осіб за діяння що спричинили тяжкі наслідки потерпілому. Та не можна недооцінювати ступінь небезпечності халатного ставлення осіб до забезпечення безпеки на виробництві, адже такі діяння можуть призвести до тяжких, не тільки з економічної точки зору втрат, але й фізичних наслідків, які в більшості випадків, є невідновними.

В кримінально-правовій доктрині питання порушення правил безпеки на виробництві також привертає активну увагу. Серед наукових досліджень з означеного питання слід виділити розробки Бахуринської О.О., Ветрова Д.В., Дудорова О.О., Крайнік Г.С., Осадчого В.І., Пащенко О.О., Федчун Н.О. Натомість в практиці застосування кримінально-правових норм, що передбачають відповідальність за порушення правил безпеки на виробництві, виникають складнощі, пов'язані подекуди з неточністю формулювання кримінального законодавства, а в деяких випадках – у зв'язку з бланкетністю цих норм.

В переважній свої більшості роботам, які виконуються на виробництві, характерна підвищена небезпека, через те, що існує висока ймовірність виходу з ладу обладнання, збоїв в обладнанні, і як наслідок настання загрозливих для життя та здоров'я явищ при їх виконанні набагато вища, ніж при виконанні звичайної офісної роботи. Особливо це стосується робіт в гірничому і будівельному виробництвах, з високотоксичними промисловими отрутами або електрозварювальні роботи. Порушення правил безпеки при виконанні таких робіт може призвести, наприклад, до обвалів у шахтах, значних за кількістю потерпілих нещасних випадків, падіння людей з висоти, спричинення значної фінансової шкоди та майнових втрат для самого виробництва.

Через бланкетність норм про кримінальну відповідальність за порушення правил безпеки на виробництві на законодавчому рівні поняття безпеки праці не закріплено.

На думку В.М. Андрієнко, під безпекою праці (англ. safety; нім. Arbeitssicherheit) розуміючи у широкому сенсі слід розуміти такі умови праці на об'єктах матеріального виробництва, зокрема промисловості, транспорту, тощо, що виключають можливість впливу шкідливих та небезпечних факторів на працівників. Належний стан безпеки праці підтримується роботодавцем шляхом виконання комплексів заходів щодо запобігання захворюванням, травматизму виникненню аварій [2].

Під безпекою праці розуміють комплекс організаційних, технічних, санітарно-гігієнічних, охоронних заходів, механізмів і засобів, спрямованих на забезпечення здорових і безпечних умов праці, запобігання загрозам здоров'ю і власне життю працівників.

Реалізація таких заходів передбачається як в масштабах суб'єкта господарювання в цілому, так і на кожному окремому робочому місці [2].

Законом від 14.10.1992 р. «Про охорону праці» встановлено, що умови праці на робочому місці, безпека технологічних процесів, машин, механізмів, устаткування та інших засобів виробництва, стан засобів колективного та індивідуального захисту, що використовуються працівником, а також санітарно-побутові умови повинні відповідати вимогам законодавства. Втім для роз'яснення питань кримінально-правової кваліфікації діянь слід звертатися до нормативно-правових актів, які регулюють забезпечення умов праці на різних видах виробництва, та до локальних актів, які мають бути розроблені на конкретному об'єкті виробництва, що на практиці ускладнює процес розслідування кримінальних правопорушень.

Більшість пробілів правозастосовної практики пов'язана з тим, що встановлюється не причинний зв'язок між порушення певних правил на виробництві та наслідками, що настали, а тільки зовнішня темпоральна послідовність між порушеннями нормативно-правових вимог і шкідливими наслідками, які за ними настали. Це є неприпустимо, оскільки наявність причинного зв'язку обумовлена не тільки темпоральною послідовністю діяння та наслідків, але й вимагається встановлення ролі та значення порушення у загальному розвитку подій (головна причина, безпосереднє та закономірне спричинення). У випадку прямого причинного зв'язку його встановлення не викликає складнощів, але якщо до розвитку подій були причетні інші особи або на нього вплинули інші обставини, особливості виробничого обладнання, технологічних процесів тощо, встановлення причинного зв'язку значно ускладнюється.

Крім того при кваліфікації кримінальних правопорушень проти безпеки на виробництві не можна ототожнювати визначені в законі кримінально-карані наслідки діяння та нещасний випадок. Державною службою України з питань праці, за результатами розслідування нещасного випадку на виробництві, складається акт форми Н-1, де зазвичай вказується порушення відповідальною особою п. 6.1 «Типового положення про порядок проведення навчання та перевірки знань з питань охорони праці», а саме: працівники, під час прийняття на роботу та періодично, повинні проходити на підприємстві інструктажі з питань охорони праці, надання домедичної допомоги потерпілим від нещасних випадків, а також з правил поведінки та дій при виникненні аварійних ситуацій, пожеж і стихійних лих. Даний пункт в свою чергу не підлягає розширеному тлумаченню, оскільки він не конкретизує дій, які необхідно провести. Крім цього, пункт 6.1 вищезазначеного Типового положення носить загальне формулювання і не може трактуватися на чиюсь користь, у зв'язку з чим у діях відповідальної особи будуть відсутні ознаки кримінального правопорушення, передбаченого ст. 272 КК України.

Як наслідок, доцільно виділити основні форми порушення правил безпеки виробництва у формі злочинної бездіяльності відповідальних осіб: не проведення обов'язкових інструктажів із техніки безпеки перед безпосереднім направленням працівника для виконання роботи (порушення термінів переатестації за спеціальностями, прямо передбачених правилами; відхилення від затверджених програм навчання окремих категорій працівників безпечних методів виконання трудових операцій); невиконання обов'язків зі здійснення контролю за технічним станом обладнання, інструментів і засобів захисту; не проведення періодичної перевірки, технічного обслуговування і планово-профілактичних ремонтів обладнання й механізмів; недотримання вимог щодо нагляду за безпечним виконанням робіт (нездійснення відповідальною особою постійного контролю за дотриманням виконавцями робіт вимог техніки безпеки і виробничої санітарії; неприйняття заходів щодо усунення виявлених порушень, допущених працівниками) [3, С. 217].

Наведені форми вчинення кримінальних правопорушень проти безпеки на виробництві не є вичерпним. Кримінально-караними за умов настання визначених в кримінальному законі наслідків можуть визнаватися і надання дозволу працювати з

порушенням елементарної техніки безпеки, тобто допустити до роботи на несправному обладнанні або осіб, які не мають відповідної кваліфікації, порушення режимів роботи обладнання, внесення конструктивних змін у механізми, передбачених технічними паспортами або інструкціями та ін.

Встановлення факту порушення ускладнюється тим, що часто вчинення кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва приховується, як наприклад, знищення слідів вчинення порушення правил безпеки - зокрема, усунення несправностей механізмів, станків та агрегатів або складання заднім числом наказів з питань забезпечення безпеки виробництва на певній виробничій ділянці або під час виконання конкретних видів робіт.

Всі вищевказані та ряд інших практичних проблем в остаточному підсумку впливають на можливість правильної кваліфікації вчиненого як порушення правил безпеки на виробництві за відповідними нормами КК України. Це вимагає правильного переосмислення таких кримінальних правопорушень та конкретизації їх складів на нормативному рівні.

Література:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 01.12.2022р.)
2. Андрієнко В.М. Поняття безпеки праці у системі сучасних економічних досліджень. *Ефективна економіка*, 2012, № 10. URL <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2366> (дата звернення 01.12.2022р.)
3. Криміналістика : підручник : у 2 т. Т. 1 / [А. Ф. Волобуєв, М. В. Даньшин, А. В. Іщенко та ін.] ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. – Харків, 2018. – 384 с.

ЗАПОБІГАННЯ ВІЙСЬКОВИМ НАСИЛЬНИЦЬКИМ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ НА ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО ТА ВОЄННОГО СТАНУ

З початком повномасштабного вторгнення, збройної агресії проти України та ведення активних бойових дій, наша держава зіштовхнулася з низкою проблем різного характеру та проблематикою їх правового регулювання. Низки змін потребує і різне галузеве законодавство, зокрема і Кримінальний кодекс, зміни та доповнення до якого вносились з початком війни, а саме з 24 лютого 2022 року.

Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина, власності, громадського порядку та громадської безпеки, довкілля, конституційного устрою України від кримінально-протиправних посягань, забезпечення миру і безпеки людства, а також запобігання кримінальним правопорушенням [1, с.1].

Одним із завдань, які постають перед кримінальним законодавством є запобігання новим кримінальним правопорушень. Захист прав та свобод людини і громадянина є також дуже актуальною проблемою в умовах воєнного чи надзвичайного стану, запровадженого на території України чи в конкретному регіоні України.

За умов надзвичайного та воєнного стану є певні обмеження, які можуть вводитись на території нашої держави, ці поняття у чомусь схожі між собою, але ці поняття не є тотожними.

Надзвичайний стан - це особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до цього Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень[4, с.1].

НС вводиться на всій території України був введений з 23 лютого 2022 року та запроваджується з 24 лютого 2022 року (крім Луганської та Донецької областей). Як пояснили в Міноборони, у Луганській і Донецькій областях правовий режим надзвичайного стану зараз не запроваджуватиметься, оскільки там продовжується Операція об'єднаних сил, яка регулюється іншими правовими інструментами та передбачає відповідний правовий режим.

Воєнний стан - це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії

та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень[3, с.1].

Станом на 01.12.2022 року в Україні триває режим воєнного стану, діють певні обмеження які стосуються всіх без виключення категорій громадян, деякі обмеження розповсюджуються на певне коло осіб.

Відповідно до чинного законодавства, під час воєнного стану дозволено запроваджувати у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України, комендантську годину (заборону перебування у певний період доби на вулицях та в інших громадських місцях без спеціально виданих перепусток і посвідчень), а також встановлювати спеціальний режим світломаскування[3,с.7]. Ці та інші обмеження діють з 24 лютого по теперішній час задля стримування збройної агресії проти нашої держави та задля запобігання вчинення нових кримінальних правопорушень, які може вчиняти країна-агресор на території нашої держави та по відношенню до людей, які проживають чи перебувають на території України. Ця норма, яка хоч в певній мірі буде тримати людей у визначених рамках та не буде дозволяти почуватись як до повномасштабного вторгнення, але самі вона зможе дозволити забезпечити світломаскування у вечірню пору доби. Це може допомогти приховати об'єкти критичної інфраструктури та об'єкти, які використовуються військовими для своїх потреб та загалом може зберегти сотні, а може і тисячі людських життів. Однозначно саме такі норми, прописані в сучасних реаліях у нормативно-правових документах, можуть дозволити у нічний час, під час дії комендантської години, виявити прихильників російської федерації та диверсійно-розвідувальних груп, які могли б у час, коли більшість людей відпочиває, провести дії, спрямовані на підривному діяльність.

Також під час дії воєнного стану дозволено використовувати потужності та трудові ресурси підприємств, установ і організацій усіх форм власності для потреб оборони, змінювати режим їхньої роботи, проводити інші зміни виробничої діяльності, а також умов праці відповідно до законодавства про працю[3,с.8]. Це в свою чергу теж є методом і способом запобігання вчиненню новим правопорушенням по всій території. У випадку необхідності залучення громадян певної категорії та використання їхньої праці понаднормово, вони можуть залучатись до такої роботи з відповідним внесенням до Кодексу законів про працю та інших підзаконних нормативно-правових актів. Саме тому багато органів, які забезпечують функціонування держави в належному стані працюють понаднормово, а іноді без вихідних та перерв.

У держави за час дії воєнного стану з'являється право примусово відчужувати майно, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного стану. Особливу роль це право відіграє під час активного ворожого наступу або загрози з боку окупантів конкретно в даній області чи регіоні. Це дозволяє скоординувати всі дії та зусилля та спрямувати їх для відбиття збройної агресії, знищити ворогів та зруйнувати ворожі плани та замисли.

Саме ці та інші правові норми спрямовуються на запобігання вчиненню військових кримінальних правопорушень, оберігаючи громадян країни від насильства у всіх його проявах: фізичного, психологічного, морального, сексуального та інших. Все максимально контролюється державою та такі дії є вкрай необхідні у час коли державі загрожують питання, які стосуються її незалежності та територіальної цілісності. Кожне обмеження могло послугувати для збереження життя, здоров'я, майна чи могло уберегти від фізичного чи психічного впливу на конкретного громадянина чи на групу людей.

Кожен випадок спроби вчинення насильства у всіх його проявах – індивідуальний. Для того щоб унеможливити насильницькі дії, в яких вбачаються ознаки кримінального правопорушення потрібно робити все можливе і неможливе. В умовах війни для

забезпечення всіх законних прав та свобод людини працюють всі органи, включаючи тимчасові, які вводяться та починають функціонувати з початком війни.

Тому, запобігання злочинам або іншими словами протидія злочинності є об'єктивною потребою суспільства, що будує правову державу[1, с.1]. Головний напрям цієї протидії - запобігання злочинності, усунення причин та умов, що її породжують і сприяють її різноманітним проявам. Тим самим створюються реальні передумови поступового ослаблення суспільної небезпечності злочинів та зменшення, врешті-решт, масштабів самої злочинності.

Список використаних джерел:

1. Конституція України [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1996. – № 30. – с. 141. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>
2. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 25-26. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
3. Про правовий режим воєнного стану. Закон України № 389-VIII від 12.05.2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
4. Про правовий режим надзвичайного стану [Електронний ресурс] // Відомості Верховної Ради України. – 2000. – № 23. – Ст. 176. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1550-14>.

Нековаль Є. І.

*аспірант кафедри кримінального
права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

*науковий керівник
доктор юрид. наук, доктор
теології, професор,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України
Стрельцов Є.Л.*

ПОНЯТТЯ ПІДКУПУ В СКЛАДІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 160 КК УКРАЇНИ

Підкуп є досить поширеним та давно відомим доктрині вітчизняного кримінального права явищем. Дане поняття використовують в декількох значеннях: як позначення способу вчинення кримінального правопорушення, і як трактування способу підбурювання, при цьому єдиного уніфікованого розуміння сутності не досягнуто ні в практиці, ні в теорії, що пояснює актуальність зазначеної тематики.

У науковій літературі зазначається, що підкуп є «найбільш типовою та поширеною формою корупційної поведінки в Україні, зокрема, не лише у публічному, але й у приватному секторах економіки й управління, що істотно перешкоджає Україні на шляху до європейської інтеграції, розбудови соціальної правової держави, формування оновленого громадянського суспільства» [1, с. 144].

Деякі науковці відзначають, що «зіставляючи норми кримінального законодавства України, можна узагальнити, що загалом, з об'єктивної сторони, поняття підкупу як кримінально-караного діяння, належно уніфіковане, а його законодавча дефініція не містить істотних розбіжностей у приватному та публічному секторах» [2, с. 230]. При цьому, підкуп розглядається як форма об'єктивної сторони складу кримінально-караного діяння.

Існує підхід, згідно якого «підкуп віднедавна виступає у ролі родового поняття, яке правомірно вводиться у науковий обіг на заміну поняттю хабарництво» [3, с. 71].

Окремої уваги заслуговує позиція, відповідно до якої «залежно від способу текстуального відображення підкупу у законодавчих конструкціях статей КК: а) підкуп як наявний елемент законодавчих конструкцій статей (у формі терміна, цифри або вказівки на частину дій, що охоплюються вказаним поняттям); б) підкуп як латентний елемент законодавчих конструкцій статей, коли він текстуально не виражений, проте впливає з правової природи відповідного кримінального правопорушення, що може належати до спеціальних видів підбурювання» [4, с. 76].

Також підкуп розглядають як спосіб підбурювання до кримінального правопорушення, відповідно, «підкуп – це надання або обіцянка надання особі матеріальної (надання грошей або майна, передача чи збереження прав на майно, звільнення від майнових зобов'язань) або іншої (допомога у працевлаштуванні, отриманні освіти, вирішення життєвих проблем, звільнення від кримінальної відповідальності тощо) вигоди у разі вчинення нею кримінального правопорушення. Крім того, підбурювач може впливати на виконавця не тільки шляхом передачі особі тих або інших матеріальних цінностей, але й шляхом обіцянки матеріальної вигоди від вчинення злочину» [5].

Важливе кримінально-правове значення матиме поділ підкупу залежно від ролі суб'єкта кримінального правопорушення – активний та пасивний підкупи, де «пасивний – пряме чи опосередковане умисне прохання чи одержання будь-якою зі службових осіб будь-якої неправомірної переваги для самої себе чи для будь-якої іншої особи, або ж

прийняття пропозиції чи обіцянки такої переваги, з тим, щоб ця службова особа вчинила дії чи утрималася від їх вчинення при здійсненні своїх функцій, а активний – умисна обіцянка, пропозиція чи надання будь-якою особою, прямо чи опосередковано, будь-якої неправомірної переваги будь-якій зі службових осіб для самої цієї особи чи будь-якої іншої особи, з тим, щоб ця службова особа вчинила дії чи утрималася від їх вчинення при здійсненні своїх функцій» [3, с. 134].

У доктрині кримінального права пропонується поділяти підкуп на корупційний та загально-кримінальний, де до першого відноситься, наприклад, склади діянь, передбачених ст. ст. 354, 368, 368³, 368⁴, 369, 369² КК України, а до другого – ч. 4 ст. 27, ст. 149, ст. 160, ст. 304, ст. 315, ст. 323, ст. 324, ст. 369³, ст. 370, ст. 386 КК України. Зазначається, що такий підхід має важливе значення для кваліфікації, оскільки щодо суб'єкта корупційного підкупу додатково діє ряд обмежень, передбачених законодавцем [6].

З урахуванням вищевказаного, підкуп в розумінні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 160 КК України, слід визначати як активний загально-кримінальний різновид підкупу.

Склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 160 КК України, встановлює кримінальну відповідальність за прийняття пропозиції, обіцянки або одержання виборцем, учасником референдуму, членом виборчої комісії або комісії з референдуму, офіційним спостерігачем для себе чи третьої особи неправомірної вигоди за вчинення або невчинення будь-яких дій, пов'язаних з безпосередньою реалізацією ним своїх виборчих прав, прав на участь у референдумі.

Неправомірна вигода, як предмет підкупу виборця, учасника референдуму, члена виборчої комісії або комісії з референдуму становить продукти харчування, спиртні напої та тютюнові вироби, незалежно від їх вартості, а також грошові кошти, товари (крім матеріалів агітації, визначених законом), послуги, роботи, пільги, переваги, подарункові сертифікати, цінні папери, кредити, лотерейні білети, інші матеріальні та нематеріальні активи, вартість яких перевищує 0,06 неоподатковуваного мінімуму доходів громадян, які на безоплатних або на інших пільгових умовах пропонуються, обіцяються, надаються кандидатам, виборцям, учасникам референдуму або членам виборчої комісії, комісії з референдуму чи одержуються зазначеними особами (примітка до ст. 160 КК України).

Отже, підкуп виборця, учасника референдуму, члена виборчої комісії або комісії з референдуму – це схилення виборця, учасника референдуму, члена виборчої комісії або комісії з референдуму до вчинення або невчинення будь-яких дій (протиправного використання наданих їй повноважень чи пов'язаних з ними можливостей, невикористання законного права тощо), пов'язаних з безпосередньою реалізацією таким суб'єктом своїх виборчих прав, прав на участь у референдумі, шляхом пропозиції, обіцянки або одержання матеріальних та інших майнових вигід.

Список використаних джерел:

1. Чернега Ю. Підкуп як родове поняття у кримінальному праві України. Підприємництво, господарство і право. № 8. 2016. С. 144-149.
2. Комісарчук Ю.А. Якімова С.В. Підкуп за кримінальним законодавством України. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична. 2014. № 4. С.230-240.
3. Чернега Ю. О. Відповідальність за підкуп за кримінальним правом України: дис. канд. юрид. наук: 12.00.08 / Львів. держ. ун-т внутр. справ. Львів, 2019. 223 с.
4. Михайлов М.В. Підкуп у законодавчих конструкціях корупційних кримінальних правопорушень: дис.канд.юрид.наук. Київ, 2021. 237 с.
5. Ус О.В. Кримінальна відповідальність за підбурювання до злочину. Харків: Вапнярчук, 2007. 264 с.
6. Шепотько М.А. Кримінальна відповідальність за провокацію підкупу : дис...доктора філос. Одеса, 2022. 239 с.

Поліщук Я.Р.
*аспірантка кафедри кримінального
права Національного університету
«Одеська юридична академія»*

*науковий керівник
доктор юрид. наук, доктор
теології, професор,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України
Стрельцов Є.Л.*

ГАЗЛАЙТІНГ ЯК РІЗНОВИД ПСИХОЛОГІЧНОГО НАСИЛЬСТВА

Насильство в сім'ї – досить глобальна проблема, для якої немає жодних кордонів. Різні види насильства є досить поширеними в усьому світі незалежно від віку і національності. Домашнє насильство не має освітніх, расових або етнічних кордонів. Воно може відбуватися в сім'ях усіх верств суспільства. Уявлення про те, що насильство є тільки в соціально неблагополучних сім'ях, сучасні дослідники вважають необґрунтованим міфом суспільної свідомості.

Домашнє насильство – це систематично повторювані акти фізичного, психологічного, сексуального, економічного впливу на близьких людей, які вчиняють проти їх волі з метою отримання влади і контролю над ними. Розрізняють такі види домашнього насильства: фізичне, сексуальне, економічне, але одним із найпоширеніших є саме психологічне насильство [1].

На сьогодні проблема психологічного насильства надзвичайно актуальна. Людина, яка піддається такому впливу, як правило, сприймає це як належне, можливо абсолютно не помічаючи нічого не звичного, однак, в кінці кінців, такий вплив призводить до непередбачуваних і негативних наслідків [2].

Газлайтінг є одним із найпоширеніших видів психологічного насильства. Він передбачає, що маніпулятор абсолютно заперечує факти, що відбулися насправді, змушуючи жертву засумніватися у власних спогадах щодо певної події, і таким чином, «перекладає» вину на неї. Газлайтер постійно знецінює вчинки, слова, переживання та успіхи іншої людини. Як наслідок, у жертви змінюється відчуття реальності, вона відчуває себе безпорадною і невпевненою [4]. Людина все частіше замислюється про свою емоційну стабільність та адекватність, тоді як газлайтер отримує практично повний контроль у даних відносинах. Але варто зауважити, що не завжди такі маніпуляції є навмисними, інколи особа навіть не задумується про таку свою поведінку, це просто звичний її тип спілкування.

Термін «газлайтінг» почали використовувати ще у першій половині двадцятого століття. Вперше це слово було вжито в американському фільмі «Газове світло» Джорджа Кьюкора. За сюжетом, чоловік маніпулює свідомістю дружини, змушуючи спочатку її повірити в те, що в неї немає таланту до співу, і в результаті чого йому вдається вмовити її повернутися до рідного міста. А потім починає підлаштовувати дивні події, переконуючи дівчину, що навколо не відбувається нічого незвичайного. Як з'ясовується, все це герой робить для того, щоб оволодіти спадщиною дружини. Зрештою, фільм має гарний кінець і маніпулятора було викрито, проте в реальному житті досить складно виявити такий вплив. Для цього потрібно насамперед уважно прислухатися до власних відчуттів та знати найголовніші «симптоми», які можуть сигналізувати про те, що ви вступили у стосунки з маніпулятором.

Необхідно виділити такі найголовніші ознаки газлайтінгу, відчувши які, особа має задуматися про подальше спілкування з тією чи іншою людиною:

- особа відчуває тривогу та невпевненість у собі;

- особу постійно переслідує думка, що вона робить все неправильно;
- особа часто вибачається перед усіма навіть без причини;
- особа не отримує задоволення від улюблених занять;
- особа почала дуже важко приймати рішення, інколи навіть у звичних, повсякденних питаннях;
- особа боїться висловити свою думку чи почуття, так як боїться таким чином образити почуття іншого;
- особа звинувачує себе у зайвій чутливості, тому намагається придушувати ці почуття у собі;
- особа постійно звинувачує себе, якщо щось іде не так як планувалося, навіть тоді, коли це абсолютно не залежало від неї;
- особа відсуває свої бажання на другий план, або взагалі жертвує ним на користь іншого, вважаючи їх не такими вже і важливими;
- особу постійно переслідує думка, що раніше все було краще і вона була більш життєрадісною.

Як правило, психологічне насильство відбувається поступово та в досить не помітній формі. Особа, яку «газлайтять», долає три стадії, однак вони не завжди послідовні та інколи одна з них може і зовсім бути відсутньою [3].

Першою стадією зазвичай є заперечення. На даному етапі з'являються перші риси газлайтінгу, однак вони ще зовсім не помітні, тому особа не надає цьому великого значення. Наприклад, знайомий може сказати щось образливе або заперечувати чи применшувати певні ваші заслуги чи успіхи. Ви все ще залишаєтесь при своїй думці, але зерно сумнівів вже посіяно.

Наступною стадією є захист. Людина починає сумніватися у собі та своєму сприйнятті дійсності. Вона все частіше отримує критику з боку маніпулятора і відчувається в певній мірі виснаженою, але все ще продовжує захищатися. Ви відчайдушно сперечаєтесь з газлайтером і весь час шукаєте докази, які допоможуть переконати його у вашій правоті та домогтися його схвалення. Ви все ще не розумієте, що це зробити нереально і кожен ваш аргумент використовується проти вас.

Останньою стадією є депресія. У жертви вже не залишається сил для боротьби та суперечок – вона втрачає нормальне сприйняття реальності, своє «я». Людина вірить словам газлайтера і погоджується з усіма звинуваченнями, щоб отримати його прихильність. Особа відчувається безпорадною та в певній мірі розбитою. На третій стадії може розвинутиися клінічна депресія та тривожні розлади. І це означає «перемогу» маніпулятора.

Отже, газлайтінг, як і будь-яка інша форма психологічного насильства, є надзвичайно небезпечним, адже він руйнує людину зсередини, а тому загрозу краще попередити, ніж мати справу з її наслідками.

Список використаних джерел:

1. Актуальні проблеми сімейного насильства : монографія / Перцева Т.О., Огоренко В.В., Кожина Г.М., Зеленська К.О., Носов С.Г., Терюшина І.Ф., Гненна О.М., Мамчур О.Й., Тимофєєв Р.М., Шорніков А.В.; за заг. ред. проф. Т.О.Перцевої та проф. В.В. Огоренко. Дніпро, 2021. 188 с.
2. Газлайтінг, мобінг, сталкінг: у чому різниця між видами психологічного насильства і як його розпізнати: електронний ресурс. URL: <https://www.depo.ua/ukr/life/gazlayting-mobing-stalking-u-chomu-riznitsya-mizh-vidami-psikhologichnogo-nasilstva-i-yak-ikh-rozpiznati-202201061406885>.
3. Меллібруда Є. Обличчя насильства. Матеріали з проблеми переживання насильства. Київ: Основи, 2000. 95 с.

4. Johnson M. Z. 3 Ways to keep yourself safe when you are not ready to leave your abusive partner: электронный ресурс. URL: <https://everydayfeminism.com/2015/04/safety-with-abusivepartner>.

ТЕНДЕНЦІЇ ЩОДО КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ БЕЗПЕКИ РУХУ ТА ЕКСПЛУАТАЦІЇ ТРАНСПОРТУ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кримінальне правопорушення – явище соціальне, тому будь-які події, що відбуваються у суспільстві, впливають на стан злочинності у цілому та окремих її видів. Завдання цього дослідження полягає у встановленні тенденцій щодо вчинення та розслідування кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту в умовах воєнного стану завдяки порівнянню статистичних показників за 2022 та 2021 роки.

Так, відповідно до Єдиного звіту про кримінальні правопорушення по державі за листопад 2022 року, опублікованого на офіційному сайті Офісу Генерального прокурора України [3], за звітний період обліковано **12230** кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту, із них **11042** належать до категорії злочинів, а саме: 549 – особливо тяжких, 4156 – тяжких, 6336 – нетяжких злочинів, та **1188** кримінальних проступків.

Згідно з Єдиним звітом про кримінальні правопорушення по державі за аналогічний період 2021 року [4], було обліковано **13112** кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту, із них **11527** – злочини, а саме: 601 – особливо тяжкий, 3915 – тяжких, 7003 – нетяжких злочини, та **1585** – кримінальні проступки.

Таким чином, у 2022 році було вчинено на 6,7 % менше кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту, ніж за аналогічний період 2021 року. Даний показник свідчить про те, що запровадження правового режиму воєнного стану не справило суттєвого впливу на кількість кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту, що вчиняються у державі, а також про те, що середньорічний показник даного виду кримінальних правопорушень є доволі стійким, а дана сфера суспільних відносин потребує ретельної охорони.

Варто також зазначені, що деякі кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту взагалі не реєструвалися у згадані періоди, а саме: здійснення професійної діяльності членом екіпажу або обслуговування повітряного руху диспетчером управління повітряним рухом (диспетчером служби руху) у стані алкогольного сп'яніння або під впливом наркотичних чи психотропних речовин (ст. 276-1 КК України), примушування працівника транспорту до невиконання своїх службових обов'язків (ст. 280 КК України), порушення правил використання повітряного простору (ст. 282 КК України), неповідомлення капітаном назви свого судна при зіткненні суден (ст. 285 КК України)

Також не реєструвалося у 2021, але було зареєстровано у 2022 році - самовільне без нагальної потреби зупинення поїзда (ст. 283 КК України) – 1 факт, ненадання допомоги судну та особам, що зазнали лиха (ст. 284 КК України) – 1 факт,

Також, незважаючи на загальну тенденцію до зменшення кількості зареєстрованих кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту, у 2022 році було обліковано 4094 факти **Незаконне заволодіння транспортним засобом** (ст. 289), що на ___ % більше, ніж у 2021 році (2754). Тим не менш, у 2021 році особам було вручено повідомлення про підозру у 1645 провадженнях, а у 2022 році – лише у 899. Порушення чинних на транспорті правил (ст. 291) у 2022 році обліковується 72, що у порівнянні з показником аналогічного періоду 2021 року (56) на ___ % більше.

Однакова кількість у 2022 та 2021 роках - Угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна

Що стосується стану досудового розслідування вказаного виду кримінальних правопорушень, то помітною є тенденція до зниження показників у порівнянні з 2021 роком, тобто запровадження правового режиму воєнного стану певним чином вплинуло на ефективність здійснення розслідування.

Так, наприклад, у 2022 році складено **3618** повідомлень про підозру у вчиненні кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту, із них **3612** – про злочини, а саме: 136 – особливо тяжкі, 1422 – тяжкі, 2054 – нетяжкі злочини, та **6** – про кримінальні проступки. За аналогічний період 2021 року було складено **5405** повідомлень про підозру, із них **5393** – про злочини, а саме: 160 – особливо тяжкі, 2274 – тяжкі, 2957 – нетяжкі злочини, та **12** – про кримінальні проступки.

Отже, у 2022 році складено на 30 % менше повідомлень про підозру, ніж за аналогічний період минулого року, а щодо кримінальних проступків, то різниця становить 50 %.

У 2022 році до суду направлено **3177** кримінальних проваджень, із них: **3171** – щодо злочинів, а саме: 84 – особливо тяжких, 1168 – тяжких, 1919 – нетяжких злочинів, та **6** – щодо кримінальних проступків. За аналогічний період 2021 року до суду було направлено **4845** кримінальних проваджень, із них: **4833** – щодо злочинів, а саме: 110 – особливо тяжких, 1899 – тяжких, 2822 – нетяжких злочинів, та **12** – щодо кримінальних проступків.

Отже, у 2022 році до суду направлено на 34,4 % кримінальних проваджень щодо порушень правил безпеки руху та експлуатації транспорту менше, ніж за аналогічний період 2021 року, а що стосується категорії кримінальних проступків, то різниця складає 50 %.

Із вказаної кількості кримінальних проваджень, які було направлено до суду, у 2022 році з обвинувальним актом направлено **3022** кримінальних проваджень, із них: **3016** – щодо злочинів, а саме: 80 – особливо тяжких, 1160 – тяжких, 1776 – нетяжких злочинів, та **6** – щодо кримінальних проступків. За аналогічний період 2021 року з обвинувальним актом до суду надійшло **4593** проваджень, із них: **4582** – щодо злочинів, а саме: 109 – щодо особливо тяжких, 1882 – щодо тяжких, 2590 – щодо нетяжких злочинів, та **11** – щодо кримінальних проступків.

Таким чином, у 2021 році було складено на 34,2 % більше обвинувальних актів, ніж за аналогічний період 2022 року.

Також у 2022 році до суду було направлено **121** провадження з клопотанням про звільнення від кримінальної відповідальності, а за аналогічний період 2021 року – **204** провадження, тобто на 40,7 % більше.

З клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру у 2022 році було направлено 20 проваджень, а у 2021 році – 25, що на 20 % більше.

Із клопотанням про застосування примусових заходів виховного характеру до суду у 2022 році надійшло 14 проваджень, а у 2021 році – 23, тобто на 39 % більше.

Що стосується особливостей осіб, які вчинили кримінальні правопорушення проти безпеки руху та експлуатації транспорту, то у 2022 році **280** кримінальних правопорушень було вчинено особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення, а саме: 20 – особливо тяжких, 189 – тяжких, 71 – нетяжкий злочин. У 2021 році з такою ознакою було вчинено **594** правопорушення, 592 із них – злочини, а саме: 18 – особливо тяжких, 464 – тяжких, 110 – нетяжких, та 2 – кримінальні проступки. Таким чином, у 2022 році за вказаною ознакою обліковується на 52,8 % менше кримінальних правопорушень, ніж у 2021 році.

У 2021 році особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення, було вчинено: 8 пошкоджень шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277 КК України), 1 угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (ст. 278 КК України), 52 порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК України), у тому числі 12 мали наслідком спричинення смерті потерпілого, 508 незаконних заволодінь транспортним засобом (ст. 289 КК України), 2 знищення, підробка або заміна номерів вузлів

та агрегатів транспортного засобу (ст. 290 КК України) та 1 порушення чинних на транспорті правил (ст. 291 КК України).

У 2022 році особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення, було вчинено: 2 пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277 КК України), 32 порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК України), у тому числі 2 мали наслідком спричинення смерті потерпілого, 21 порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами в стані сп'яніння (ст. 286-1 КК України), 1 випуск в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів або інше порушення їх експлуатації (ст. 287 КК України), 223 незаконних заволодінь транспортним засобом (ст. 289 КК України), 1 порушення чинних на транспорті правил (ст. 291 КК України).

Отже, як бачимо, для осіб, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення, характерним є вчинення певних кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту.

У 2022 році групою осіб було вчинено **99** кримінальних правопорушень, а саме: 30 – особливо тяжких, 61 – тяжкий та 8 – нетяжких злочинів. У 2021 році групою осіб було вчинено **181** кримінальне правопорушення, а саме: 52 – особливо тяжких, 122 – тяжких та 6 – нетяжких злочинів. Отже, у 2021 році обліковувалося на 45,3 % більше кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту, ніж за аналогічний період 2022 року.

У 2021 році групою осіб було вчинено: 3 - пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277 КК України), 1 - порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК України), 1 - випуск в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів або інше порушення їх експлуатації, ст. 287, 173 - 508 - Незаконне заволодіння транспортним засобом, ст. 289, 1 - Знищення, підробка або заміна номерів вузлів та агрегатів транспортного засобу, ст. 290, 2 - ***Пошкодження об'єктів магістральних або промислових нафто-, газо-, конденсатопроводів та нафтопродуктопроводів, ст. 292.***

У 2022 році групою осіб було вчинено: 2 - пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277 КК України), 5 - порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (ст. 286 КК України), 92 - Незаконне заволодіння транспортним засобом, ст. 289

У 2022 році **449** кримінальних правопорушень було вчинено особами у стані алкогольного сп'яніння, а саме: 17 – особливо тяжких, 222 – тяжких та 210 – нетяжких злочинів. За аналогічний період 2021 року особами у стані алкогольного сп'яніння було вчинено **616** кримінальних правопорушень, а саме: 17 – особливо тяжких, 379 – тяжких та 220 нетяжких злочинів, що на 27,1 % більше. Досить цікавим є той факт, що кількість особливо тяжких та нетяжких злочинів, вчинених у порівнювані періоди, є практично однаковою, а різницю становить кількість тяжких злочинів, вчинених суб'єктами у стані алкогольного сп'яніння.

У 2021 році у стані алкогольного сп'яніння було вчинено: 1 пошкодження шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277 КК України), 1 – угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (ст. 278 КК України), 122 - порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, у тому числі 52 – що спричинило смерть потерпілого (ст. 286 КК України), 4 - Випуск в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів або інше порушення їх експлуатації, ст. 287, 210 - Незаконне заволодіння транспортним засобом, ст. 289, 2 - ***Порушення чинних на транспорті правил, ст. 291***

У 2022 році у стані алкогольного сп'яніння було вчинено: 2 - порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними

засобами (ст. 286 КК України), Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами в стані сп'яніння, ст. 286-1, 339 - Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами в стані сп'яніння, ст. 286-1, 3 - Випуск в експлуатацію технічно несправних транспортних засобів або інше порушення їх експлуатації, ст. 287, 105 - Незаконне заволодіння транспортним засобом, ст. 289

У 2022 році неповнолітніми та за їх участю було вчинено **99** злочинів проти безпеки руху та експлуатації транспорту, а саме: 2 – особливо тяжких, 60 – тяжких та 37 – нетяжких злочинів. У 2021 році неповнолітніми або за їх участю було вчинено **192** злочини, а саме: 3 – особливо тяжких, 113 – тяжких та 76 – нетяжких злочинів. Отже, у 2021 році обліковувалося на 48,4 % більше кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту, вчинених неповнолітніми та за їх участю, ніж за аналогічний період поточного року. При цьому кількість особливо тяжких злочинів, вчинених неповнолітніми, залишається практично незмінною.

Неповнолітніми або за їх участю у 2021 році було вчинено: 44 - порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, ст. 286, у тому числі 6 – що спричинило смерть потерпілого, 147 - Незаконне заволодіння транспортним засобом, ст. 289

У 2022 році не повнолітніми було вчинено: 22 - порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами, ст. 286, у тому числі 5 – що спричинило смерть потерпілого; 3 - Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами в стані сп'яніння, ст. 286-1, 73 - Незаконне заволодіння транспортним засобом, ст. 289, 1 - Порушення чинних на транспорті правил, ст. 291

Отже, за результатами проведеного дослідження можна констатувати, що попри той факт, що кількість кримінальних правопорушень проти безпеки руху та експлуатації транспорту, зареєстрованих у 2022 та 2021 роках, не суттєво відрізняється (у 2021 році було зареєстровано на 6,7 % більше, ніж за аналогічний період 2022 року), показники досудового розслідування вказаної категорії кримінальних правопорушень суттєво знизилися у 2022 році порівняно із попереднім роком. Вважаємо, що дана тенденція пояснюється запровадженням в Україні правового режиму воєнного стану і, відповідно, зміщенням вектору кримінально-правової політики держави та діяльності правоохоронних органів на охорону основ національної безпеки, а також виявлення та розслідування військових кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III (у редакції від 19.08.2022). *Офіційний вісник України*. 2001 р. № 21. С. 1. Ст. 920.
2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI (у редакції від 11.12.2022). *Офіційний вісник України*. 2012 р. № 37, С. 11. Ст. 1370.
3. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за листопад 2022 року. *Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>.
4. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення по державі за листопад 2022 року. *Офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора України*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-osib-yaki-vchinili-kriminalni-pravoporushennya-2>.

ГЕНОЦИД, ВИКРАДЕННЯ ЧИ ДЕПОРТАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ ДІТЕЙ АГРЕСОРОМ: ОКРЕМІ РОЗДУМИ

Широкомасштабна війна російського агресора проти України порушила права дітей на безпеку, життя і здоров'я, особливо це стосується зони активних бойових дій та тимчасово окупованих територій. Війна продемонструвала вразливі сторони існуючої системи захисту дітей в Україні щодо її можливостей захистити дітей у кризових та надзвичайних ситуаціях.

Серед промов та виступів різних посадових осіб державних інституцій знаходимо повідомлення про викрадення агресором з території нашої держави близько 10 000 дітей станом на листопад 2022 року. Говорячи про випадки вивезення дітей на непідконтрольну українській владі територію, представники офіційних органів вживають термін «депортація». Так, згідно даних офіційної платформи «Діти війни» за період з 24 лютого по 17 листопада 2022 року кількість примусово депортованих загарбником дітей становить 11 129 осіб [1].

Агресором проводяться різні заходи щодо насильницького вивезення українських дітей за межі України, в хід ідуть будь-які доступні методи, такі як направлення в так звані «фільтраційні табори», масова примусова «евакуація» цілих притулків, інтернатів, спеціалізованих навчальних дитячих закладів тощо. Однак, мова йде не лише про дітей сиріт, хоча дану категорію є підстави вважати найменш захищеною, але й про дітей, які мають батьків, опікунів та проживали з останніми до моменту насильницького вилучення із сім'ї.

Одним із резонансних випадків такого примусового вивезення дитини стало викрадення української підлітка російськими військовими – 16-річного Влада Буряка, сина голови Запорізької райдержадміністрації Олега Буряка. Хлопця викрали під час евакуації на російському блокпосту військовими агресора. Даній події вдалося надати розголосу та отримати підтримку (а так само участь) міжнародних організацій, внаслідок чого через три місяці після викрадення дитину змогли повернути додому з полону [2].

Також, останнім часом стало відомо про те, що на окупованій частині Херсонської області окупанти оголосили додаткові канікули у навчальних закладах та направили дітей до Криму та Росії для так званого оздоровлення, до дитячих таборів тощо, де згодом дітей було затримано та вчасно не повернуто додому, до батьків, посиляючись на необхідність обов'язкової (так її було названо силами окупаційних владних утворень) евакуації з одного берега Дніпра.

Також слід звернути увагу на вкрай можливий момент – Росія умисне змінила своє законодавство, щоб спростити процедуру усиновлення українських дітей з тимчасово окупованих територій. Усиновлення ніколи не повинно відбуватися під час або відразу після надзвичайних ситуацій, а діти, розлучені зі своїми батьками під час гуманітарної надзвичайної ситуації, не можуть вважатися сиротами. Єдиним прийнятним рішенням у цих випадках є возз'єднання сім'ї, якщо воно відповідає інтересам дитини.

Попри це, не поодинокі випадки того, що викрадені маленькі діти-сироти підлягають усиновленню на території країни-агресора російськими громадянами, де для останніх навіть запровадженні певні механізми мотивації задля збільшення бажаних до такого «отримання» дитини в родину. Що, до речі, може додатково вказувати на зміну вектору мотивації усиновлення, де інтереси сім'ї та дитинства відходить на другий план, поступаючись перед корисливими мотивами таких «батьків».

Такими діями Росія порушує норми Конвенції ООН про права дитини [3] та Женевської конвенції про захист цивільного населення під час війни [4], згідно якої прямо

заборонене примусове переселення або депортацію осіб із окупованої території; евакуйовані через безпекову ситуацію за межі окупованих територій, мають бути повернені додому відразу після припинення воєнних дій на цій території.

Якщо звернутися до національного законодавства, то депортація означає «насильницьке переселення народів, національних меншин та осіб за національною ознакою з місць їх постійного проживання» [5].

Викрадення людини передбачає: «а) відкрите заволодіння нею (коли остання або інші, треті особи, у присутності яких здійснюється викрадення, завідомо для винного розуміють значення вчинюваних ним злочинних дій; б) таємне заволодіння (вчинене за відсутності інших осіб щодо людини, яка не розуміє значення вчинюваних з нею дій у зв'язку з малоліттям, знаходженням у безпорадному стані тощо); в) заволодіння людиною, вчинене шляхом обману чи зловживання довірою; г) заволодіння людиною в результаті вимушено-добровільної передачі її винному під погрозою насильства над її батьком, усиновителем, опікуном, піклувальником, вихователем тощо, або під погрозою насильства над особами, близькими для останніх, або розголошення відомостей, що їх ганьблять, пошкодження чи знищення їхнього майна» [6].

У свою чергу, геноцид становлять «дії щодо насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу, що передбачає передачу їх із однієї національної в іншу національну, із однієї етнічної в іншу етнічну, із однієї расової в іншу расову, із однієї релігійної в іншу релігійну групу. Метою цієї передачі звичайно є стирання із пам'яті дитини інформації, що ідентифікує її у власному уявленні як члена певної групи з наступним біологічним розчиненням її нащадків серед представників іншої групи» [7].

Окремі вітчизняні правозахисники вже наразі стверджують, що такі дії росіянами по відношенню до українських дітей мають прямі ознаки геноциду, оскільки «геноцид не обов'язково передбачає фізичне знищення людини, але й знищення ідентичності» [8].

Також директор Інституту стратегічних досліджень й безпеки розцінює «викрадення українських дітей Росією як геноцид нашої нації, оскільки за допомогою спеціальних програм маленьких українців змушують забути про своїх батьків і Україну» [9].

Отже, варто зазначити, що охорона прав, свобод та законних інтересів громадян України є завданням Кримінального закону. Однак, матеріальне право має бути застосовано виключно з дотриманням встановлених законом правил (процесуальне право), тому не можемо робити ті чи інші висновки лише на припущеннях та домислах. Кожен випадок зникнення дитини (чи то з родини, чи сироти, чи при невідомих обставинах) має бути встановлений та розслідуваний з чітким дотриманням встановлених законодавчих приписів, індивідуально та об'єктивно, з метою неупередженого встановлення всіх обставин. І лише на підставі сукупності усіх встановлених фактів має бути констатовано порушення тих чи інших норм та обставин вчинення кримінально караного діяння щодо дитини, її прав та інтересів, надавши такій події вірну кримінально-правову оцінку.

Список використаних джерел:

1. Діти війни. URL: <https://childrenofwar.gov.ua/>
2. Примусове вивезення дітей до РФ має бути в центрі уваги. URL: <https://www.dw.com/uk/evropejska-pravozahisnica-primusove-vivezenna-ditej-z-ukraini-do-rf-mae-buti-v-centri-uvagi/a-62828069>
3. Конвенція ООН про права дитини від 20 листопада 1989 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_021#Text
4. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни 12 серпня 1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
5. Про відновлення прав осіб, депортованих за національною ознакою : Закон України від 17 квітня 2014 року № 1223-VII. Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 26, ст.896

6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін. ; за заг. ред. О. М. Джужі, В. В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. С. 145. 1064 с.
7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України. 4-те вид. / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. К. : Юрид. думка, 2007. 1184 с.
8. Вивезені діти: поодинокі випадки чи системна депортація? URL: <https://www.dw.com/uk/vivezeni-z-rosijskoi-okupacii-diti-deportovani-ci-evakujovani/a-62861945>
9. Хвора ідеологія. URL: <https://espreso.tv/khvora-ideologiya-rf-vikradae-ukrainskikh-ditey-i-zmushue-ikh-zabuti-svoikh-batkiv-i-krainu-pravozakhisnik-lisyanskiy>

Таратинов Ю. М.

*аспірант 1-го року
кафедри кримінального права НУ
«Одеська юридична академія»*

*науковий керівник
доктор юридичних наук, доктор
теології, професор,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України
Стрельцов Є. Л.*

ДЕЯКІ ПРОЯВИ «БІЛОКОМІРЦЕВОЇ» ЗЛОЧИННОСТІ

Термін «білокомірцева злочинність», в редакції чинного Кримінального кодексу України – «білокомірцеві» кримінальні правопорушення, традиційно визначає порушення закону, допущене особою, яка займає відповідальне становище та/або має високий соціальний статус, вчинене яке під час виконання (зі зловживанням) своїх професійних обов'язків. Саме це розуміння знаходилося в основі такого визначення, яке було запропоновано американським фахівцем Едвіном Сазерлендом у 1939 р. Але, незважаючи на безумовну корисність введення цього поняття в юридичну науку та практику, воно з самого початку, мала певні складнощі у своєму тлумаченні, в першу чергу, з нормативної точки зору. Наприклад, як, саме з нормативної точки зору, потрібно оцінювати ознаки, які пов'язані зі статусом такої особи. Тобто, образно кажучи, поняття «відповідальне становище» та «високий соціальний статус», це синоніми, чи вони мають самостійне значення, чи знаходяться у певному «підпорядкуванні»? Розумів це і сам Сазерленд, намагаючись пізніше прояснити ситуацію, пояснюючи що білокомірцеві злочини повинні, в першу чергу, бути дійсними порушеннями діючого кримінального закону. Але «збереження» і до сьогодні в цьому визначенні усього переліку загальних, часто оцінюючих понять, ускладнює остаточно чітке та однозначне визначення цього поняття, чого потребує кримінальне право.

Так, погоджуючись з тим, що всі сфери корисної людської діяльності, поруч з позитивним соціальним потенціалом, мають, в той же час, і «можливості» для здійснення кримінально-протиправних діянь, які, в свою чергу, залежать і від сфери де працює конкретна людина і її «схильності» до вчинення протиправних діянь. При цьому, можливо друга обставина є більш «енергетичною» в цьому плані. Статистика показує, що вчинити зловживання своїми обов'язками може і юрист, і лікар, і політик, і управлінець тощо. Тобто, в загальному плані, можливо виділити, що «білокомерційні» кримінальні правопорушники повинні визнаватися такими порушниками в повній мірі, а диференційований підхід до кваліфікації їх діянь та до визначення видів покарань, багато в чому залежить від того місця, які вони займають у соціальній ієрархії і яке, багато в чому, визначає спрямованість їх протиправних діянь. В таких умовах, саме кримінальний закон може (повинен) «розмежувати» прояви загально кримінальних правопорушень та «білокомірцевих» їх проявів. Це складна річ, бо за своїм так званим змістом «білокомірцеві» кримінальні правопорушення, знаходяться образно кажучи, у сірій зоні, бо вони «балансують між правовою та протиправною поведінкою і «привертають» до себе увагу тільки тоді, коли «зримо» порушують кримінальний закон.

Аналізуючи цю проблему, потрібно звернути увагу на одну важливу річ, яка багато в чому, з одного боку, формує суспільну думку, а з іншого, може впливати на прийняття остаточного правового рішення. Наприклад, якщо для пересічного громадянина особи, які вчиняють загально кримінальні правопорушення, можуть викликати навіть якусь жаль, через складні умови в яких живуть такі люди, то відносно «білокомірцевого»

правопорушника ситуації частіше складається по іншому. Будучи явищем, що концептуально асоціюється з забезпеченими і наділеними владою людьми, їх порушення викликають суспільне обурення, підриває віру у встановлені інститути і породжує розбіжності в суспільстві. Хоча, неможливо відкидати і той факт, що такі діяння у певних громадян можуть викликати і певну заздрість.

Всепроникний і різноманітний характер «білокомірцевих» кримінальних правопорушень в принципі достатньо відомий, але це явище має певні «індивідуальні» прояви у державах з різним рівнем свого розвитку, зокрема у тих, які переживають складний перехід від однієї форми суспільного устрою, яка була раніше, до сучасного більш розвинутого. До таких країн відноситься і Індія. Таке перехідне становище цієї держави, певний досвід, якій вже накопичений у ній накопичений щодо протидії «білокомірцевим» кримінальним правопорушенням, виглядає корисним для вивчення у нас, бо може «підказати» необхідні рішення.

Незважаючи на захоплення певною частиною нашого суспільства індійському кінофільмами та акторами, що у них грали, у всякому разі так було ще зовсім недавно, феномен зірок індійської кіноіндустрії вважається реальним прикладом «білокомірцевих» правопорушень. Зірки, що знаходяться на піку слави, одержують величезні суми, причому виплати більшої частини яких відбуваються нелегально, що реально впливає на функціонування податкової системи, формування державних бюджетних фондів. Але у індійському суспільстві не виникає навіть найменшого невдоволення такими діями своїх кумирів. Це, доречі, про громадську оцінку таких правопорушень.

Інші подібні події, проявляються у межах деяких програм, що фінансуються урядом у сфері охорони здоров'я. Вони пов'язані з тим, що і тут, «при бажанні», існує можливість шахрайським шляхом отримувати від держави величезні кошти за рахунок подання підроблених рецептів та звітів про фіктивні продажі, які відбуваються внаслідок змови між лікарями, пацієнтами та фармацевтами. У державних лікарнях недостатня кількість місць, невідповідні умови перебування хворих та величезний потік пацієнтів, створює умови для нечесних лікарів, які маніпулюють процедурою прийому пацієнтів, забезпечуючи прийом лише тих, які «віддячили» їм шляхом попередніх платних консультацій.

Тісно пов'язана з громадською охороною здоров'я також і проблема фальсифікації ліків та контролю за цінами на них. Наповнення ринку підробками лікарських препаратів – це результат протиправних дій великих фармацевтичних компаній. Це не плід «законного» бізнесу і термін «білокомірцева» злочинність, як правило, не застосовується в таких випадках. Це навмисне кримінально-протиправне діяння, яке чиниться будь-якою особою, яка підробляє упаковку та етикетки дійсно необхідних лікарських препаратів і потім продає таку підробку на ринку. Але, крім цього, мають місце і деякі сумнівні аспекти виробництва та розповсюдження життєво-важливих ліків, які, безсумнівно, вже можуть вважатися білокомірцевими кримінальними правопорушеннями. Це: завищення цін, порушення положення про контроль за цінами на лікарські препарати за допомогою обхідних заходів, таких як номінальні зміни складу препаратів та припинення виробництва певних препаратів, ціни на які були знижені урядом тощо. Результатом цих дій, за якими стоїть бажання отримати великий неправомірний прибуток, є недоступність пересічним громадянам життєво-необхідних ліків, створення умов для розвитку «чорного ринку» та створення ситуацій, за яких антисоціальні елементи бачать привабливість та вигоду у фальсифікації лікарських препаратів.

Ще один напрямок, пов'язаний з тим, що цілісність національної банківської системи Індії та фінансова дисципліна у банківській сфері мають певні проблеми. Центральне бюро розслідувань Індії встановило велику кількість справ щодо фактів серйозних порушень, наприклад, у сфері кредитування. Політика надання кредитів так званим «слабшим» верствам населення має зовнішньо благі цілі, проте, численні скарги показують, що часто одержувач кредиту фактично отримує лише малу його частину, а більша частина кредиту залишається у посередників. Наприклад, повідомлялося, що в одному випадку корпорація,

що займається кредитуванням і рефінансуванням, отримала в своє розпорядження кошти в розмірі 500 000 рупій під 16,5%, в той час як агенти могли віддати ті самі кошти під майже вдвічі більший відсоток. Різниця імовірно була розділена між службовцями банку та корпорацією. В іншому випадку, авіаційна компанія ймовірно забезпечила собі отримання великого кредиту шляхом виплати значних комісійних президентові банку. Причому, кредит від самого початку був неповоротним, оскільки компанія не володіла літаками, які мали служити його забезпеченням. Ці випадки є лише типовими прикладами недобросовісної практики змови між бізнесменами та службовцями банків.

Перелік форм «білокомірцевих» кримінальних правопорушень може бути продовжений тому що він має свої прояви, як вище вказувалось, у різних сферах соціального життя. Причому, приклади показують що такі дії мають так званий перманентний характер. Тому питання, яке виникає: чи є ці прояви лише одним із аспектів розкладання матеріальних підвалин, чи це відображення складнощів функціонування ринкової економіки, чи і тим, і тим? Конгрес ООН з проблем запобігання злочинності та поводження зі злочинцями (Киото, 1970) лише частково відповів на ці питання, зробивши прогноз, згідно з яким країни третього світу переживатимуть зростання «білокомірцевої» злочинності в наступні роки як результат процесів розвитку.

У всякому разі, в рішеннях цього Конгресу відмічалось, що: очікується зростання білокомірцевої злочинності та її ускладнення у міру ускладнення соціальної структури в процесі наростаючої індустріалізації та економічного розвитку. Кримінальні кодекси зосереджують увагу на більш явних злочинах: крадіжки, грабежі, розбої. Менш розвинені країни можуть очікувати на зростання «білокомірцевої» злочинності в міру того, як їхня соціальна структура ускладнюється і мають розвивати свої правові системи, маючи на увазі таку можливість.

Такі рішення знайшли своє підтвердження на прикладах сучасного розвитку держав різного рівня. «Білокамерцеві» кримінальні правопорушення мають свою значну «частку» не тільки у державах третього міру, не тільки у державах перехідного періоду. Вони мають свій достатньо «сталий вираз» і у розвинутих країнах.

Тому, все це свідчить про подальшу необхідність дослідження цього соціально-негативного феномену. Це потрібно для того, що б спробувати встановити на більш чіткому та визначеному рівні важливі характеристики, які їм притаманні. Наприклад, достатньо принципове питання: такі діяння є наслідком негативних проявів умов функціонування ринкової економіки, чи це все ж «індивідуальні» кримінально-протиправні посягання, які заслуговують кримінально-правової реакції? [1] Як реагувати на ці прояви у державах, які не так давно змінили моделі політичного устрою та економічної моделі функціонування? Як повинно на такі типові діяння «реагувати» кримінальне законодавство?. Є ще багато питань, які потребують свого аналізу. Сьогодні це стає особливо необхідним в зв'язку з необхідністю виконання семи вимог, які висунув Україні для виконання Європейській Союз, для того, щоб наша держава з кандидата у члені ЄС, стала його повноправним членом [2].

Список використаних джерел:

1. Топ-менеджер Карлос Гон: економічний «злочин» чи «потерпілий» від капіталістичної економіки, або і те, і друге?! Юридичний вісник України, № 48 (1221), 30 листопада – 6 грудня 2018 року. С. 14-18
2. Сергій Сидоренко. Кандидат авансом: 7 вимог, які має виконати Україна, щоб ЄС не скасував її новий статус. Європейська права, 18 червня 2022 року. <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2022/06/18/7141516/>

Яковенко А. В.

*аспірантка 2-го року
кафедри кримінального права НУ
«Одеська юридична академія»*

*науковий керівник
доктор юридичних наук, доктор
теології, професор,
член-кореспондент Національної
академії правових наук України
Стрельцов Є. Л.*

ДО ПРОБЛЕМИ ОДНОМАНІТНОСТІ («ОДНАКОВОСТІ») У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

У ч. 1 ст. 3 Кримінальному кодексу України (далі КК) визначено, що «Законодавство України про кримінальну відповідальність становить Кримінальний кодекс України, який ґрунтується на Конституції України та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права». У ч. 3 цієї статті Конституції також закріплюється, що «Кримінальна протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим Кодексом». Ці положення вказують на то, що Верховна Рада України має виключне право право по питанням кримінального законодавства України». Але поруч з вказаними положеннями, у ч. 5 цієї статті КК вказується, що: «Закони України про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням, що містяться в чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України» [1]. Тому наявність цього положення потребує більш детального аналізу низки складних питань, пов'язаних, в першу чергу, з визначенням офіційних джерел кримінального законодавства України.

Складовою цього комплексу питань є проблеми співвідношення положень міжнародного (європейського) кримінального законодавства та положень кримінального законодавства зарубіжних (європейських країн) з положеннями національного кримінального законодавства. Складність змісту цієї складової полягає у тому, що кримінально-правові визначення, які закріплюються у нормах (статтях) КК не тільки встановлюють відповідальність конкретних осіб за вчинення ними суспільно-небезпечних діянь. Вони закріплюють державні повноваження у здійсненні кримінально-правових заходів відносно такої особи, тобто по суті роблять законними (легітимними) діяння уповноважених державних структур щодо застосування примусових, інколи достатньо жорстких, засобів відносно конкретних осіб. Зверніть увагу, навіть у Європейській конвенції з прав людини, яка була прийнята у Римі в 1959, а потім з відповідними змінами та доповненнями, які вступили в силу 1 червня 2010 року, у ст. закріплено, що «1. Право кожної особи життя охороняється законом. Ніхто не може бути навмисне позбавлений життя інакше як на виконання смертного вироку, винесеного судом за скоєння злочину, щодо якого законом передбачено таке покарання», що чітко підкреслює право кожної держави «особисто» вирішувати свої повноваження відносно своїх громадян.

Так, наявність положень кримінального законодавства дає змогу, у загальному сенсі, встановлювати так звану рівність усіх перед кримінальним законом, бо правовою підставою для застосування таких заходів є «тільки» вчинення «будь-якою» особою діянь, які заборонені у КК. Крім того, це також дає змогу безпосередньо дотримуватися принципу законності у застосуванні кримінального законодавства бо такому застосуванню підлягають тільки ті його положення, які були чинним на час вчинення відповідного діяння (діянь). Це, в свою чергу, підкреслює, що держава «повинна» дуже продумано та обґрунтовано відноситись до таких своїх повноважень, які, з одного боку, надають їй певні

владно-примусові повноваження, а з іншого – «обмежують» у політико-правовому сенсі, в першу чергу, з позиції дотримання прав та свобод людини. Тому наявність права приймати та застосовувати кримінальне законодавство, як «найвищу» можливість державної реакції на заборонені нею вчинки, є одним з проявів (ознак) суверенітету. Саме це потребує чіткого аналізу усіх змістовних та організаційних процесів, які пов'язані з встановленням та реалізацією кримінальної відповідальності.

В свою чергу, наявність цього, не повинно «відмежовуватися» від тих процесів правової інтеграції, в тому числі і по лінії кримінального законодавства, які відбуваються особливо в останні роки. Так, ще декілька років потому проголошувалось практично усіма, що процеси глобалізації потребують встановлення «негайного» одноманітного («однакового») кримінального законодавства, в усякому разі, наприклад на континентальному рівні, у нашому випадку, на рівні Європи, є невідвертими. Але проблеми з коронавірусом COVID-19, складнощі в організації легальної міграційної політики та проблеми з її нелегальними формами, які складно вирішуються на рівні окремих європейських країн, почали приводити до того, що попередній тезис щодо «централізації» європейського кримінального законодавства почав втрачати свою активність. В той же час, складні політичні процеси не повинні будь яким чином впливати (прискорювати чи гальмувати) непросту процедуру приведення до погодженої між державами системи будь якого законодавства, в тому числі і кримінального. Підкреслимо, мова в таких випадках не йде про «сліпе» копіювання «іноземних» положень, а про таке їх використання у національному законодавстві, яке буде сприяти його подальшому вдосконаленню. При трансформації відбувається певна переробка норм відповідного міжнародного договору при перенесенні їх у національне законодавство (зазвичай це відбувається через необхідність обліку національних правових традицій та стандартів юридичної техніки). У разі загального, приватного чи конкретного відсилання міжнародно-правові норми безпосередньо не включаються до тексту закону, в якому міститься лише згадка про них. Таким чином, при імплементації шляхом відсилання застосування національної правової норми стає неможливим без безпосереднього звернення до першоджерела – тексту відповідного міжнародного договору. У низці держав ратифіковані міжнародні договори автоматично стають частиною національного законодавства. Так, відповідно до ст.9 Конституції України «Чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України». В той же час, також вказується у цій статті, «Укладення міжнародних договорів, які суперечать Конституції України, можливе лише після внесення відповідних змін до Конституції України». Але, потворимо, ці загальні правила повинні мати своє «уточнення» в залежності від того, у якій галузі права (законодавства) це буде відбуватися. Такі процеси у кримінальному праві повинні бути завжди продуманими на необхідним чином обґрунтовані [2]. Саме при таких умовах, «одноманітність» кримінального законодавства буде мати необхідну якість.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. Документ 2341-III, чинний, поточна редакція від 06.11.2022. Підстава – 2690-XI. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Стрельцов Є.Л. Кримінальне право України: вітчизняні постулати в процедурах міжнародної криміналізації. Юридичний вісник України, № 18-19, 4-17 травня 2018 року, с. 18-19

Бобруль І.В.

*студент 2 курсу магістратури
факультету адвокатури та
антикорупційної діяльності
Національний університет
«Одеська юридична академія»*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА МАРОДЕРСТВО ТА ІНШІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна війна країни-агресора РФ проти України, яка почалась 24 лютого 2022 року, спричинила зміни функціонування всього суспільного та державного механізму. Не оминули такі зміни й чинне законодавство та судочинство, зокрема, кримінальне.

Тема мародерства та інших кримінальних правопорушень проти власності під час дії правового режиму воєнного стану сьогодні як ніколи актуальна з огляду на те, що перед громадянами нашої держави під час війни постала проблема збереження свого майна.

Відомі випадки, коли мародери грабують майно жителів міст, які залишили місце проживання, рятуючись від обстрілів і бомбардувань. Злодії «працюють» у помешканнях громадян прямо під час обстрілу, у той час, коли власники майна перебувають у бомбосховищах.

Відтак, згідно із статтею 432 чинного кримінального закону нашої держави існують три головні критерії, котрі необхідно встановити, аби кваліфікувати кримінальне правопорушення як мародерство. Зокрема, такими критеріями є:

- конкретне місце вчинення кримінального правопорушення (його локалізації – це коли відбувається викрадення майна на конкретній ділянці, де ведуться активні бойові дії, на полі бою, або ж також у ділянці, котра перебуває під обстрілами та бомбардуванням військових формувань;

- викрадення будь-якого майна у осіб, котрі є пораненими або вбитими;

- суб'єкт кримінального правопорушення – такі протиправні дії має бути вчинене військовослужбовцем [4].

Без сукупності цих ознак не можна говорити про наявність складу мародерства в діях винуватого. Якщо незаконні дії особи були спрямовані на заволодіння речами з метою наживи і відбувалися без зазначених обставин, то такі дії не можуть бути розцінені як мародерство, їх необхідно кваліфікувати як загальнокримінальні правопорушення.

Також слід відмежовувати мародерство від інших кримінальних правопорушень проти власності, котрі вчиняються в умовах дії правового режиму воєнного стану. Так, різниця полягає в місці викрадення і в тому, яка особа постраждала від викрадення.

Якщо дії кваліфікуються як мародерство, то місце має бути полем бою, а особа, майно якої постраждало від таких дій, поранена або вбита. Дії, вчинені в містах, які не є окупованими або де не тривають активні бойові дії, залежно від форми вчинення слід кваліфікувати як «звичайну» крадіжку, грабіж, розбій [3].

В рамках даної теми, варто зазначити про те, що на початку березня 2022 року Верховною Радою України було ухвалено зміни, щодо посилення за таке кримінальне правопорушення як мародерство. Відповідно, якщо раніше санкція 432 статті Кримінального кодексу нашої держави передбачала покарання в розмірі 3-років позбавлення волі, то в умовах воєнного стану – від 5-ти до 10-років позбавлення волі [2].

Водночас законодавець доповнив склади кримінальних правопорушень, передбачених статтями 185 (крадіжка), 186 (грабіж), 187 (розбій), 189 (вимагання), 191 (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем) КК України, кваліфікуючою ознакою – вчинення дій в умовах воєнного або надзвичайного стану [1].

Отож, підсумовуючи вищевикладене, варто зауважити про те, що посилення відповідальності за мародерство та інші кримінальні правопорушення, котрі вчиняються в умовах дії правового режиму воєнного стану є вимушена, проте необхідна міра, котру законодавець справедливо ввів у дію чинного кримінального законодавства нашої держави.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України № 2117-IX від 03.03.2022 року
3. Роз'яснення щодо відповідальності за мародерство та інші злочини, скоєні під час воєнного стану. Урядовий портал. 2022. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozyasnennya-shchodo-vidpovidalnosti-za-maroderstvo-ta-inshi-zlochiny-skoyeni-pid-chas-voyennogo-stanu#:~:text=В%20межах%20українського%20кримінального%20законодавства,від%203%20до%2010%20років>.
4. Не всі злочини проти власності, що вчиняються під час воєнного стану, є мародерством: суддя ВС. ЛігаЗакон. 2022. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/212343_ne-vs-zlochiny-proti-vlasnost-shcho-vchinyayutsya-pd-chas-vonnogo-stanu--maroderstvom-suddya-vs

Боднар В.М.

студентка 2 курсу магістратури
факультету адвокатури та
антикорупційної діяльності
Національного університету
«Одеська юридична академія»

ДЕРЖАВНА ЗРАДА ЧИ КОЛАБОРАЦІОНІЗМ?

Здається, що ні для кого не таємниця, що право – динамічне. І як кожна динамічна наука, воно ніколи не стоїть на місці, а завжди впевнено крокує по дорозі розвитку. Ось і зараз, зважаючи на проблеми, які виникли, кримінальне законодавство доповнилося низкою нових статей. Та чи не виникає проблем щодо кваліфікації злочинів проти основ національної безпеки?

КОЛАБОРАЦІОНІЗМ ТА ДЕРЖАВНА ЗРАДА: ПОНЯТТЯ

Державна зрада - діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України: перехід на бік ворога в період збройного конфлікту, шпигунство, надання іноземній державі, іноземній організації або їх представникам допомоги в проведенні підривної діяльності проти України [1, ст. 111].

Колабораційна діяльність охоплює значну кількість складів кримінальних правопорушень, однак вони всі акцентують увагу саме на співпраці з державою-агресором.

СКЛАДИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ: ВІДМЕЖУВАННЯ

Об'єкт - суверенітет, територіальна цілість та недоторканість, обороноздатність, державна, економічна чи інформаційна безпека України.

Додатковим об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених у статті 111-1 КК України («Колабораційна діяльність»), є життя і здоров'я людей та власність.

Особливістю суб'єкта є те, що державна зрада завжди вчиняється громадянином України, а колабораційна діяльність – ні.

Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень характеризується прямим або непрямым умислом.

У частині складів правопорушень, передбачених у статті 111-1 КК України, важливе значення для кваліфікації має мета.

Державна зрада може вчинятися на користь будь-якої держави (крім такої форми, як перехід на бік ворога) та у будь-якому місці, а колабораційна діяльність – лише на користь держави-агресора, а в деяких випадках лише на окупованій території.

У зв'язку з цим постає питає, хто така держава-агресор? За загальним визначенням нею є країна, яка першою застосовує збройну силу проти іншої країни, тобто тим самим вчиняє агресію.

При кваліфікації злочинів за ст. 111-1 КК державою-агресором наразі вважається російська федерація. При цьому враховуються, зокрема, постанова Верховної Ради України від 27.01.2015 № 129-VIII [2], Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 № 64/2022[3], затверджений Законом України № 2102-IX від 24.02.2022.

Також для застосування ст. 111-1 КК важливе є питання, яка саме територія - тимчасово окупована.

Так, до прикладу, добровільна участь в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях загалом підпадає під кваліфікацію за ст. ст. 260 та 111-1 КК. Однак у разі участі в формуваннях, що створені на тимчасово окупованій території, настає відповідальність за ч. 7 ст. 111-1 КК, у разі участі в усіх інших – діятиме ч. 2 ст. 260 КК.

При вирішенні цього питання стосовно того, яку територію визнавати окупованою, повинні враховуватись положення ст. 3 Закону № 1207-VII [4], Закон № 2268-VIII [5] та Указ Президента № 32/2019 [6].

НЕРОВ'ЯЗАНІ ПИТАННЯ

Зараз правники не можуть чітко провести межу – де державна зрада, де колабораціонізм, де пособництво, а де прославлення ворога.

Отже, ми маємо статті, що описують майже однакові діяння. І засобів їх розмежування немає. Але різниця у покаранні - величезна.

Так, дії громадян України, що пов'язані із зайняттям посад в окупаційній владі, підпадають одночасно під ст. 111 та 111-1 КК. Але державна зрада у формі переходу на бік ворога – особливо тяжкий злочин (позбавлення волі та безальтернативна конфіскація майна). Добровільне зайняття посади – проступок (карається заборорою обіймати посади).

Так, для особи розмежування цих статей при практичному застосуванні має велике значення, з огляду на різницю у покаранні.

Деякі правники звертають увагу на те, що державну зраду становить виключний перелік випадків, що вказані в ст. 111 КК.

Однак формулювання колабораційної діяльності збігаються з визначенням державної зради. Так, наприклад, існує форма колабораціонізму «Участь у збройному конфлікті на боці держави-агресора», що фактично дорівнює переходу на бік ворога, а отже, є державною зрадою.

Так, частина шоста статті 111-1 КК передбачає відповідальність тільки за відсутності ознак державної зради. Однак де проходить межа між державною зрадою та колабораційною діяльністю в цьому випадку, – законодавцем не визначено.

Якщо брати до уваги положення законодавства іноземних країн, то переходом на бік ворога слід вважати лише перехід на полі бою зі зброєю в руках. Але, задля використання, ця позиція повинна бути закріплена у Кримінальному кодексі.

Також важливе значення має добровільність. Не можна ж всіх людей, які стали заручниками ситуації, називати колаборантами.

Однак, як можна оцінити добровільність дії, про яку людину попросили озброєні особи? На це питання законодавець прямої відповіді не дає.

Ще одне питання – тяжкі наслідки. Доводити тяжкі наслідки від колабораціонізму буде важко, оскільки дії колаборантів потрібно конвертувати у грошові одиниці, однак механізм, як це робити – не розроблено.

Так, прямих відповідей на важливі запитання немає, вони залишені на розсуд правозастосовувача. Тож ці поняття можна назвати оціночними, що не дуже добре для практики застосування кримінального законодавства.

ВИСНОВКИ

В Особливій частині кримінального закону чи не вперше з'явилась настільки об'ємна стаття. При цьому майже кожна з частин містить декілька складів кримінальних правопорушень.

У зв'язку з цим буде ще багато дискусій практиків і теоретиків, після з'явлення судової і слідчої практики, щодо її вдосконалення.

Так, вже зараз деякі правники пропонують скасувати положення статті 111-2, оскільки вони дублюють статтю 111-1 про колабораціонізм. А також наполягають на зменшенні покарання (яке подекуди сягає 15 років позбавлення волі).

Також, задля вирішення питання, де ж проходить межа між державною зрадою та колабораційною діяльністю, законодавцю потрібно конкретизувати положення новел кримінального законодавства.

Однією з пропозицій є відмежування діянь за ступенем суспільної небезпеки та спричиненої шкоди. Адже державна зрада – це зрада людини, яка дала присягу батьківщині. А колабораціонізм – це більш «дрібні» діяння. [7]

Однак про більш практичну дискусію ми зможемо говорити лише після з'явлення необхідної кількості судових рішень.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Постанова Верховної Ради України від 27 січня 2015 року № 129-VIII «Про Звернення Верховної Ради України до Організації Об'єднаних Націй, Європейського Парламенту, Парламентської Асамблеї Ради Європи, Парламентської Асамблеї НАТО, Парламентської Асамблеї ОБСЄ, Парламентської Асамблеї ГУАМ, національних парламентів держав світу про визнання Російської Федерації державою-агресором». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/129-19#Text>.
3. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.
4. Закон України “Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України” від 15 квітня 2014 року № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>.
5. Закон України “Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях” від 18 січня 2018 року № 2268-VIII. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2268-19#n28>
6. Указ Президента України “Про межі та перелік районів, міст, селищ і сіл, частин їх територій, тимчасово окупованих у Донецькій та Луганській областях” від 7 лютого 2019 року №32/2019. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/32/2019#Text>
7. Микола Хавронюк, Колабораціонізм чи державна зрада <https://pravo.org.ua/blogs/kolaboratsionizm-chy-derzhavna-zrada-komentar-mykoly-havronyuka/>

Бойміструк Т.П.

*студентка 1-го курсу магістратури
факультету Цивільної та господарської
юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»*

*науковий керівник: кандидат юридичних
наук, доцент, доцент кафедри
кримінального права Національного
університету «Одеська юридична
академія» Кедик В. П.*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабне вторгнення російської федерації, розпочате 24 лютого 2022 року, послугувало неабияким викликом для нашої держави в цілому, для кожного її громадянина, а також для законодавця. Кримінальний закон опинився в ситуації, де для того, щоб притягнути до відповідальності усіх винних осіб, вже існуючих положень було недостатньо, бо вони не могли врахувати всіх можливих сценаріїв подій. Саме з цих причин законодавець почав в турбо-режимі приймати та вносити зміни до Кримінального кодексу України та інших нормативно-правових актів. Вочевидь, брак часу та потреба в швидких рішеннях не залишала компромісу поміркованості та якісному опрацюванню всіх запропонованих законопроектів, а тому було допущено чимало помилок та розбіжностей, які в майбутньому відобразяться на процесі застосування нових норм.

Однією із новел стала стаття 111-1 ККУ, яка передбачає відповідальність за колабораційну діяльність, під якою передбачається:

- публічне заперечення громадянином України здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України або публічні заклики громадянином України до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України;

- добровільне зайняття громадянином України посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора;

- здійснення громадянином України пропаганди у закладах освіти незалежно від типів та форм власності з метою сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утвердженню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, а також дії громадян України, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора у закладах освіти;

- передача матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території, та/або збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора, та/або провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у тому числі окупаційною адміністрацією держави-агресора;

- добровільне зайняття громадянином України посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних

органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора, або добровільне обрання до таких органів, а також участь в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території або публічні заклики до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території;

- організація та проведення заходів політичного характеру, здійснення інформаційної діяльності у співпраці з державою-агресором та/або його окупаційною адміністрацією, спрямованих на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України, за відсутності ознак державної зради, активна участь у таких заходах;

- добровільне зайняття громадянином України посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території, а також добровільна участь громадянина України в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, та/або в збройних формуваннях держави-агресора чи надання таким формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України.[1]

Зрозуміло, що в умовах воєнного стану такі зміни викликані необхідністю посиленої боротьби з такими проявами, оскільки стало очевидним, до чого вони можуть привести. Із переліку даних складів вбачається достатньо широкий спектр дій, за які передбачено кримінальну відповідальність. Як вказує Є.О. Письменський «країни, території яких перебували (або знаходяться досі) під окупацією, неодмінно стикаються з проблемою взаємодії своїх громадян з окупантом, надання йому допомоги, сприяння у його діяльності на окупованій території тощо».[2] Крім того коли країна перебуває в стані війни, часто правоохоронні органи не можуть в повній мірі реагувати на прояви злочинності, що викликає в певних осіб відчуття безкарності. Таке відчуття призводить до вчинення кримінальних правопорушень з використанням воєнного стану.

Проте, щодо диспозиції даної норми виникає багато питань. Актуальним питанням є критерії розмежування добровільного вчинення дій, передбачених статтею та вчинення таких дій з крайньої необхідності або під впливом психічного та фізичного примусу, або в інших обставинах, де особа опинялася перед вибором – власна безпека та життя або відмова в допомозі окупантам. Вбачається, що дана категорія справ буде складною для розслідування та доведення вини або невинуватості особи, а також прогнозовано буде призводити до суперечливої та непослідовної практики розв'язання таких справ судами.

Другою важливою зміною було доповнення переліку обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння, обставиною виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України, що передбачає: не є кримінальним правопорушенням діяння (дія або бездіяльність), вчинене в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни, якщо це заподіяло шкоду життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, або заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, за відсутності ознак катування чи застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інших порушень законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Даним положенням фактично легалізовано право на самооборону та самозахист від військових країн-агресорів, навіть якщо такі дії призведуть до смерті осіб, що чинять акт агресії. Перша редакція цієї статті в ролі держави-агресора передбачала тільки РФ, але згодом була змінена на «РФ а інші держави-агресори», що видається актуальним і правильним, беручи до уваги загрозу участі військ Республіки Беларусь у війні проти України.

Також внесено зміни та доповнення до ст. 185 «Крадіжка», ст. 186 «Грабіж», ст. 187 «Розбій», ст. 189 «Вимагання», ст. 191 «Привласнення, розтрата майна або заподіяння ним шляхом зловживання службовим становищем» Кримінального кодексу України, якими кваліфіковано дані діяння в умовах воєнного або надзвичайного стану за ч. 4 відповідних статей. Тобто, наприклад, за крадіжку, вчинену в умовах воєнного стану наставатиме покарання у вигляді позбавлення волі на строк від п'яти до восьми років.[1] Ці зміни до кримінальних правопорушень проти власності, були очікуваними, що пояснюється рядом причин. По-перше, норма, яка передбачає відповідальність за посягання на власність в умовах воєнного часу, має бути зрозумілою населенню, адже фактично такі дії в період війни ризикують стати масовим явищем через збіднення населення та зростаючого рівня безробіття, а отже носять і більш суспільно небезпечний характер. Суспільство не хоче залишати вирішення питання відповідальності чи звільнення від такої на розсуд судів. По-друге, порівняно незначні санкції, на думку окремих громадян, за такі прояви, призводять до самосудів над «мародерами», адже часто потерпілі залишаються незадоволеними вироком та призначеним покаранням і вважають його занадто м'яким для покарання та виправлення засудженого.

Також зміни було внесено Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції» від 3 березня 2022 року, які набрали чинності 16 березня.[3] Цим Законом було внесено зміни до ст. 161, а також Кодекс доповнено статтями 435-1, 436-2. Розглядаючи в цьому аспекті статтю 161, можливі дискусії щодо включених змін, в більшості вирішує примітка до цієї статті, хоча в такому випадку було б доцільно розглянути усі інші підстави порушення рівноправності і надати їм більш чітких меж. Стосовно статті 435-1 «Образа честі і гідності військовослужбовця, погроза військовослужбовцю» диспозиція ч. 1 якої викладена наступним чином: «Образа честі і гідності, погроза вбивством, насильством або знищенням чи пошкодженням майна військовослужбовцю, який здійснює заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації, його близьким родичам чи членам сім'ї», то тут виникає більше питань. Як мінімум, було б доцільно розширити список країн-агресорів, як мінімум додати Республіку Беларусь, хоча і не можна виключати варіант, що до військ РФ не доєднуються ще якісь держави. Загалом, такий підхід можна було б застосувати і до ст.436-2, диспозиція якої формулюється наступним чином : виправдовування, визнання правомірною, заперечення збройної агресії Російської Федерації проти України, розпочатої у 2014 році, у тому числі шляхом представлення збройної агресії Російської Федерації проти України як внутрішнього громадянського конфлікту, виправдовування, визнання правомірною, заперечення тимчасової окупації частини території України, а також глорифікація осіб, які здійснювали збройну агресію Російської Федерації проти України, розпочату у 2014 році, представників збройних формувань Російської Федерації, іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України, але в даному випадку міститься вказівка на 2014 рік, тому позиція законодавця обґрунтована.[1]

Підсумовуючи вищенаведене, можна зазначити, що кримінальний закон України воєнного часу ще в процесі свого розвитку та знаходиться у режимі постійної турбулентності, що обумовлено швидкою зміною суспільної обстановки, ситуації на полі бою тощо. Загальна тенденція внесених змін є позитивною, адже законодавець намагається охопити максимальну кількість варіантів подій можливих під час війни, та встановити справедливе покарання за кримінальні правопорушення в таких умовах, проте, звісно ж,

деякі нові положення ККУ потребують негайного перегляду та обмірковуванню для їх якісної реалізації і гарантії головних функцій кримінального права – захисту осіб від неправомірних посягань, їх прав та законних інтересів, а також притягнення до юридичної відповідальності та покарання кожного, хто скоїв діяння, що містить ознаки кримінального правопорушення.

Список використаної літератури:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. - № 2341-III
2. Публічне заперечення як різновид колабораційної діяльності за ч.1 ст. 111 – КК України//П Дерейко, ОО Дудоров, ЗА Загинеї, ОВ Зайцев, ОЮ Звонарьов, ВМ Киричко, АС Климосюк, ЮВ Луценко, АА Музика, ВО Навроцький, МІ Панов, І Патриляк, ЄО Письменський, МА Рубашенко, ЄД Скулиш, ЄЛ Стрельцов, ВЯ Тацій, ПЛ Фріс, МІ Хавронюк// - с. 64.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення кримінальної відповідальності за виготовлення та поширення забороненої інформаційної продукції: Закон України від 03.03.2022 р.// Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2022. - № 2110-IX

Боровик Ю.О.,
*студентка 2-го курсу магістратури
факультету адвокатури та
антикорупційної діяльності
Національного університету «Одеська
юридична академія»*

КВАЛІФІКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Із початком війни було введено воєнний стан, а згодом прийняті законодавчі акти, які змінили Кримінальний кодекс України (далі – КК), посиливши кримінальну відповідальність за ряд злочинів в умовах воєнного стану. Запровадження такого правового режиму породило значну кількість питань у сферах політичного, соціального-економічного життя суспільства. У зв'язку з цим дослідження проблематики особливостей кваліфікації кримінального правопорушення в умовах правового режиму воєнного стану як ніколи актуальне.

Відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», воєнний стан – це особливий правовий режим, що вводиться в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [1].

Під кваліфікацією кримінального правопорушення розуміють точне встановлення відповідності вчиненого винним суспільно небезпечного діяння складу конкретного кримінального правопорушення, закріпленого у законі про кримінальну відповідальність. Саме здійснюючи кваліфікацію кримінального правопорушення, правник встановлює конкретну статтю КК, яка закріплює вид та міру відповідальності особи за вчинення діяння. При кваліфікації в конкретному діянні необхідно встановити ті юридично значимі об'єктивні та суб'єктивні ознаки, що входять до складу конкретного вчиненого кримінального правопорушення. Причому склад такого правопорушення утворює тільки вся сукупність передбачених законом ознак. Відсутність хоча б однієї з зазначених ознак свідчить про відсутність у діянні особи складу конкретного кримінального правопорушення. Досить часто особливою ознакою об'єктивної сторони складу кримінального правопорушення, відповідно до розділу 19 Особливої частини КК України, є вчинення протиправного діяння в умовах воєнного стану чи в бойовій обстановці.

Максимальної уваги вимагають питання кваліфікації, в яких обстановка вчинення кримінального правопорушення «в умовах воєнного стану» обумовлює їх кваліфікацію.

Вважаємо, якщо будь-яке з названих кримінальних правопорушень було розпочате до введення воєнного стану і продовжується безперервно в подальшому, то особа весь період триваючого кримінального правопорушення усвідомлює суспільну небезпеку вчинюваного нею протиправного діяння, зміст, протиправність такого діяння і бажає його вчинити, а значить, діє з прямим умислом. Незмінне бажання особи продовжити вчинення кримінального правопорушення в специфічних умовах, якими характеризується період воєнного стану, жодним чином не позбавляє винності її поведінку.

Іншим чином повинні розглядатись випадки вчинення триваючих кримінальних правопорушень, якщо діяння було розпочато в період дії воєнного стану, а закінчено

(припинено) після його припинення чи скасування. Такі діяння кваліфікуються без включення до інкримінованого складу кримінального правопорушення ознаки «в умовах воєнного стану» в якості кваліфікуючої ознаки [5].

Кваліфікація кримінального правопорушення безпосередньо впливає на призначення покарання. При призначенні покарання суд ураховує правила призначення покарання визначені розділом XI Загальної частини КК України (зокрема, ступінь тяжкості вчиненого конкретного кримінального правопорушення, особу винного та обставини, що пом'якшують та обтяжують покарання). За особливо кваліфіковані кримінальні правопорушення відповідними частинами статей КК передбачено значно більші покарання. Призначаючи покарання за кваліфіковані й особливо кваліфіковані склади кримінальних правопорушень, суд ураховує всі інші пом'якшуючі або обтяжуючі обставини, крім тих, які є ознаками такого складу.

Обставини, які пом'якшують або обтяжують покарання – це передбачені чи не передбачені безпосередньо в законі, але встановлені судом за конкретним кримінальним провадженням об'єктивні та суб'єктивні чинники, які не є ознаками складу кримінального правопорушення і не впливають на його кваліфікацію, однак свідчать про зниження чи підвищення рівня суспільної небезпечності вчиненого кримінального правопорушення та (або) особи винного і тим самим надають суду право для пом'якшення чи посилення покарання. Обставини, які пом'якшують покарання, перелічені в статті 66 КК України. Вони не є вичерпними, і суд управі визначити інші пом'якшуючі обставини [7].

У статті 67 КК наданий вичерпний перелік обставин, які обтяжують покарання. Цей перелік чітко встановлений та не може бути свавільно доповненим. Водночас, з урахуванням конкретних обставин справи, за законом суд управі, навівши мотиви, не визнати обтяжуючою певну передбачену законом обставину. Саме п. 11 ч. 1 ст 67 КК визначено обтяжуючою обставиною вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій.

Одними із нещодавно прийнятих законів є Закони України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» № 2113-IX та «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» № 2117-IX від 3 березня 2022 року. Так Законом № 2117-IX внесено зміни до КК щодо посилення відповідальності за злочини за ст. 185, 186, 187, 189, 191 КК, вчинені в умовах воєнного стану. Це основні майнові кримінальні правопорушення, які завжди становили значну частину всієї кримінальної статистики в Україні – крадіжка, грабіж, розбій, вимагання, а також розтрата і заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем.

Наприклад крадіжка – ч. 1 ст. 185 КК до цього вважалася не злочином, а кримінальним проступком, і за неї було передбачено покарання від штрафу 17 тис. грн до обмеження волі строком до 5 років. Лише в разі вчинення крадіжки повторно або за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 185), з проникненням у житло або інше володіння (ч. 3 ст. 185) чи у великому, особливо великому розмірі (ч. 4, 5 ст. 185) – передбачалися покарання у вигляді позбавлення волі.

Нині ж крадіжка, вчинена в умовах воєнного або надзвичайного стану – є особливо кваліфікованим складом злочину. Вчинення крадіжки в умовах воєнного стану – одразу кваліфікується за ч. 4 ст. 185 КК, за що передбачено покарання у виді позбавлення волі від 5 до 8 років.

Аналогічні зміни передбачені й за грабіж, розбій, вимагання, а також розтрата й заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем (корупційний злочин), які вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану. Всі ці злочини кваліфікуються одразу за ч. 4 відповідної статті (ст. 186, 187, 189, 191 КК) як особливо кваліфіковані.

Керуючись змінами до КК України, якщо крадіжка в умовах воєнного стану за цією ознакою вже кваліфікована за ч. 4 ст. 185 КК, то вчинення злочину в умовах воєнного стану

– вдруге не враховується як обтяжуюча обставина, бо воно вже враховано при кваліфікації. Це правило передбачено ч. 4 ст. 67 КК.

Щодо всіх інших злочинів, по яких подібних кваліфікованих складів (вчинення в умовах воєнного стану) в КК спеціально не передбачено, – то в разі їх учинення, вони кваліфікуються як звичайно – за відповідною статтею або частиною статті.

Так наприклад, наразі не передбачено подібного кваліфікованого складу за шахрайство (ст. 190 КК). Частини 2-3 цієї статті передбачають інші кваліфіковані та особливо кваліфіковані склади (повторно, або за попередньою змовою групою осіб, або таке, що завдало значної шкоди потерпілому – ч. 2; у великих розмірах, або шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки – ч. 3; в особливо великих розмірах або організованою групою – ч. 4).

Однак, якщо суд визнає особу винною за вчинення такого злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану – це враховується при призначенні покарання як обтяжуюча обставина. Відповідно покарання буде ближчим до максимальної межі, передбаченої відповідною статтею.

Проте, доповнення окремих складів кримінальних правопорушень кваліфікуючими чи особливо кваліфікуючими ознаками, пов'язаними із їх вчиненням в умовах або під час воєнного чи надзвичайного стану має певні негативні наслідки.

По-перше, викрадення майна на досить мізерну суму (наприклад, крадіжка продуктів харчування з магазину) визнається тяжким злочином і кваліфікується за ч. 4 ст. 185 КК. До такої особи можуть застосувати (а саме під час війни частіше всього і застосовують) найбільш суворий запобіжний захід – взяття під варту. Така реакція держави видається надмірно суворою. Щоправда, є справедливий нюанс. Відповідно до ч. 1 ст. 616 КПК України підозрюваний, обвинувачений, який під час досудового розслідування або судового розгляду тримається під вартою, має право звернутися до прокурора з клопотанням про скасування цього запобіжного заходу для проходження військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період.

По-друге, як відомо, кримінальними правопорушеннями, передбаченими ч. 1 ст. 185 КК, раніше опікувалися органи дізнання. Нині ж будь-яку крадіжку, навіть на незначну суму, уповноважений розслідувати лише слідчий, оскільки це тяжкий злочин. За таких обставин навантаження на одну службу в правоохоронних органах (слідство) суттєво збільшується, а на другу (дізнання) – суттєво зменшується.

Отже, умовам воєнного стану як обставині вчинення кримінальних правопорушень притаманний високий рівень суспільної небезпечності. Таким чином закони від 3 березня 2022 року дозволяють установити більш справедливую кримінально-правову реакцію держави у тому числі на численні задокументовані діяння російських військових. При призначенні покарання за злочин, кваліфікуючою ознакою якого передбачено вчинення діяння з використанням умов воєнного стану, обставина, яка обтяжує покарання, не застосовується. Проте якщо ж особа використала умови воєнного стану при вчиненні інших кримінальних правопорушень, п. 11 ч. 1 ст. 67 КК України може бути враховано судом як обтяжуюча обставина при призначенні покарання.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» № 389-VIII від 14.05.2015 [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
2. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану» № 2113-IX від 03.03.2022 р. [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text>
3. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» № 2117-IX від 03.03.2022 р. [Електронний ресурс] URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text>

4. Кримінальний Кодекс України № 2341-III від 05.04.2001 р. [Електронний ресурс]
URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

5. Вартилецька І.А., Шармар О.М. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану та особливого періоду, Вісник Асоціації кримінального права України № 1(15), 2021 р.

6. Мармура О.З. Поняття ознак, що кваліфікують злочин. Львів, 2011 р.

7. Наконечна І.М. Поняття кваліфікуючих (особливо кваліфікуючих) ознак складу злочину. Київ, 2013 р.

Вовченко М.М.,
студент 1-го курсу магістратури
факультету цивільної та господарської
юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»

науковий керівник: кандидат юридичних
наук, доцент, доцент кафедри
кримінального права Національного
університету «Одеська юридична
академія» **Кедик В.П.**

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ, ВЧИНЕНИХ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО АБО ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Досить важливим та актуальним на сьогодні є питання кримінальних правопорушень в умовах військового та надзвичайного стану а також відповідальності за вказані злочини. З початку війни, українськими законодавцями належним чином відреаговано на проблему шляхом прийняття низки актів, зокрема Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство», внесено чимало змін до Кримінального кодексу України, а саме посилено кримінальну відповідальність за державну зраду та диверсію під час воєнного стану, встановлено відповідальність за колабораційну діяльність, визначено умови виключення кримінальної відповідальності за застосування вогнепальної зброї цивільними особами, виключено кримінальну відповідальність діяння, учиненого на виконання обов'язку щодо захисту вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України а також ще низка змін та важливих доповнень які регулюють вказані питання. [1]

Особливу увагу хочеться звернути на приділено посиленню відповідальності за мародерство та вчинення окремих злочинів проти власності в умовах воєнного стану.

Так, законодавцем було внесено зміни до Кримінального кодексу України, якими посилено відповідальність за мародерство (ст. 432 КК України) та встановлено мінімальну межу покарання у виді позбавлення волі строком на 5 років.[4]

Варто зауважити, що мародерство є військовим правопорушенням, суть якого полягає у викраденні на полі бою речей поранених чи вбитих. Існує різниця між кримінальним злочином-мародерством та іншими кримінальними правопорушеннями проти власності (крадіжкою, грабежем, розбоєм тощо). Ця різниця полягає не лише в складі, а й у відповідальності за вчинення вищезазначених правопорушень. Так, новий закон посилив покарання не тільки за мародерство, а ще й за використання трагічних обставин, бойових дій для власної наживи, адже зміни торкнулися й складу кримінальних правопорушень, передбачених у статтях 185 (крадіжка), 186 (грабіж), 187 (розбій), 189 (вимагання), 191 (заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем) Кримінального кодексу України.[1] Ці злочини доповнилися кваліфікуючою ознакою – скоєння в умовах воєнного або надзвичайного стану. Тому відтепер за вчинення кримінальних правопорушень проти власності в умовах воєнного або надзвичайного стану відповідальність стала жорсткішою.[6]

Позиція законодавця є цілком зрозумілою та обґрунтованою щодо посилення відповідальності за вчинення злочинів вказаної категорії в умовах війни. Однак, водночас постає питання про те, що при таких змінах не було враховано не менш актуального виду злочину проти власності в умовах військового стану – шахрайства. [5]

Найпоширенішими схемами шахрайства на сьогодні є псевдоблагодійність, пропозиції оренди неіснуючого житла для внутрішньо переміщених осіб в тому числі, фейкові пасажирські перевезення та продаж неіснуючих товарів, зокрема військової амуніції. [3]

Враховуючи викладене, складається враження, що запровадження військового або ж надзвичайного стану в Україні лише породжує нові сценарії шахрайства, бажання маніпулювати важким психічним станом, стражданнями та почуттями жертв, лише «підживлює» шахраїв на вигадкування нових схем.

На сьогодні, українцями потрібно битися та захищатись навіть на фронті з шахраями – окремою категорією злочинців, отже виникає необхідність посилення відповідальності за шахрайство вчинене в умовах військового або надзвичайного стану.

Список використаної літератури

1. Кримінальна відповідальність: Зміни до кримінального кодексу України за час воєнного стану вісник GOLAW [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/kriminalna-vidpovidalnist-zmini-do-kk-ukrayini-za-chas-vijni/>

2. Урядовий портал: Роз'яснення щодо відповідальності за мародерство та інші злочини, скоєні під час воєнного стану [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/news/rozyasnennya-shchodo-vidpovidalnosti-za-maroderstvo-ta-inshi-zlochini-skoyeni-pid-chas-voyennogo-stanu>

3. Шахрайство у період дії воєнного стану: схеми та як захиститися. Фінансовий клуб. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://finclub.net/ua/priama-mova/shakhraistvo-u-period-dii-voiennoho-stanu-skhemu-ta-ia-k-zakhystytisia.html>

4. Кримінальний кодекс України редакція від 06.11.2022, 2341-III, Верховна рада України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

5. Огієвич А.О., Саєнко А.Г. «Щодо питання розмежування військового кримінального правопорушення – мародерства та кримінальних правопорушень проти власності, вчинених в умовах воєнного стану» - Юридичний науковий електронний журнал. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lsej.org.ua/5_2022/125.pdf

6. Вознюк А.А. «Воєнний та надзвичайний стан як обставини, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lsej.org.ua/6_2022/69.pdf

Вороніна В. А.,
студентка 2-го курсу магістратури
факультету прокуратури та слідства
(кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська
юридична академія»

науковий керівник: кандидат юридичних
наук, доцент, доцент кафедри
кримінального права Національного
університету «Одеська юридична
академія» **Кедик В.П.**

ПРАВО НА ЖИТТЯ ТА ЙОГО ЗАХИСТ У НАЦІОНАЛЬНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ ТА ПРАКТИЦІ ЄСПЛ

В Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція), в статті 2 передбачено право на життя. Ця стаття Конвенції зобов’язує держави утримуватися від умисного або незаконного позбавлення життя та вживати заходи для захисту життя тих, хто знаходиться під її юрисдикцією. Так як основним завданням держави є забезпечення права на життя шляхом прийняття норм кримінальних законів для попередження злочинів проти особи, які забезпечуються правоохоронним механізмом для попередження, усунення та покарання порушень таких норм. [1]

Держава зобов’язана забезпечувати належну реакцію судової або іншої гілки влади для забезпечення законодавчого та адміністративного устрою захисту права на життя, воно здійснюється належним чином і будь-яке порушення права на життя, припиняється та карається. Наприклад: Рішення у справі «Ілхан проти Туреччини» від 27 червня 2000 р., заява № 22277/93, п. 63 та Рішення у справі «Гонгадзе проти України» від 8 листопада 2005 р., заява № 34056/02, п. 164.

Відповідно до статті 3 Конвенції, заборона катування, нелюдського і такого, що принижує гідність, поводження і покарання є імперативною нормою, яка не передбачає винятків, вона закріплює невід’ємні права фізичної і моральної недоторканності людини. Згідно з практикою ЄСПЛ за ст. 3 Конвенції, виокремлюються категорії порушень матеріального характеру негативного недотримання зобов’язань та позитивні зобов’язання. [1]

Різноманітні аспекти справ, які стосуються України за ст. 3 Конвенції:

- незабезпечення своєчасної та належної медичної допомоги, наприклад: «Кучерук проти України», «Петухов проти України» та інші;
- видачі особи, наприклад: «Байсаков та інші проти України», «Солдатенко проти України» та інші;
- неналежних умов тримання під вартою, наприклад: «Віслогузов проти України», «Данкевич проти України», «Коваль проти України» та інші.

Стаття 3 Конвенції виокремлює види жорстокого поводження, до них відноситься: катування та нелюдське і таке, яке принижує гідність.

Також, є формами забороненого поводження, це:

- 1) фізичне насильство: «палестинське підвішування», побиття, тягання за волосся, обливання гарячою і холодною водою. Наприклад: справа «Аксої проти Туреччини», заява № 21987/93, рішення від 18 грудня 1996 р.; справа «Томазі проти Франції», заява № 12850/87, рішення від 27 серпня 1992 р., серія А № 242-А та інші;
- 2) психічні страждання: «п’ять методів», і погрози – якщо достатньо реальні та безпосередні, наприклад: справа «Ірландія проти Сполученого Королівства», рішення від 18 січня 1978 р., серія А № 25.

У законодавстві України є нормативноправові акти, які спрямовані на забезпечення права людини на життя, одним із них є ККУ (кримінальна відповідальність за умисне чи необережне позбавлення життя людини; запровадження понять необхідної оборони та крайньої необхідності). [2]

Згідно зі статтею 24 ККУ 1960 р., було передбачено застосування смертної кари як виняткової міри покарання за особливо тяжкі злочини у випадках, передбачених в Особливій частині ККУ, за певні військові злочини, вчинені у воєнний час, а також за умисні вбивства, вчинені за обтяжуючих обставин. До Конвенції Законом України “Про внесення змін до ККУ, КПКУ” від 22 лютого 2000 року, після ратифікації 22 лютого 2000 року Протоколом № 6 було внесено зміни до ККУ, смертну кару було замінено довічним позбавленням волі.

Рішенням Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 року № 11 рп/99, смертну кару як вид покарання було визнано таким, що не відповідає Конституції України, тобто, є неконституційним. В Рішенні було зазначено, що смертна кара не є ефективним засобом у боротьбі зі злочинністю. Цей вид покарання не належить до факторів, що стримують злочинність, і кількість злочинів проти життя людини не зменшується із збільшенням кількості судових вироків про призначення смертної кари. [2]

Також, смертна кара суперечить статтям 27 та 28 Конституції України. Цей вид кримінального покарання, запроваджений Законом № 1483-III від 22 лютого 2000 року (в ред. від 22 лютого 2000 року) – довічне позбавлення волі – це менш суворий вид покарання порівняно зі смертною карою. Коли застосовується довічне позбавлення волі, забезпечується невід’ємне право на життя людини, яка вчинила особливо тяжкий злочин. [3]

Україна, ратифікувавши Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод 1997 року, не має права здійснювати екстрадицію людини в держави, у яких можуть застосувати до неї смертну кару. В Україні заборонено висилати або примусово повертати будь-яку особу в державу, у якій існуватиме загроза її життю. Відповідно до Основного Закону, право людини на життя не може бути обмежене в умовах воєнного або надзвичайного стану.

Список використаної літератури:

1. Урок 21: Особливості застосування ст. 3 «Заборона катування» Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод. [Електронний ресурс]: URL: <https://www.sumyjust.gov.ua/urok-21-osoblyvosti-zastosuvannya-statti-3-zaborona-katuvannya-konvencziyi-pro-zahyst-prav-lyudyny-i-osnovopolozhnyh-svobod/#:~:text=Варто зазначити, що абсолютна заборона, з фундаментальних цінностей демократичного суспільства..>

2. 300 правових позицій ЄСПЛ у кримінальному провадженні: оновлена, систематизована добірка. [Електронний ресурс]: URL: <https://www.sumyjust.gov.ua/urok-21-osoblyvosti-zastosuvannya-statti-3-zaborona-katuvannya-konvencziyi-pro-zahyst-prav-lyudyny-i-osnovopolozhnyh-svobod/>.

3. Справа "Байсаков та інші проти України". (Заява N 54131/08). [Електронний ресурс]: URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_545#Text.

Гончарова А. В.,
студентка 3-го курсу факультету
цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська
юридична академія»

науковий керівник: кандидат юридичних
наук, доцент, доцент кафедри
кримінального права Національного
університету «Одеська юридична
академія» **Степаненко О.В.**

ПРОБЛЕМИ РОЗМЕЖУВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА УМИСНЕ ВБИВСТВО МАТЕР'Ю СВОЄЇ НОВОНАРОДЖЕНОЇ ДИТИНИ ВІД СУМІЖНИХ СКЛАДІВ ЗЛОЧИНІВ

Матір – це, безперечно, найрідніша людина у світі. Природою так влаштовано, що кожна маленька дитина почуває себе у безпеці поряд із нею. Навіть новонароджене немовля швидко заспокоюється, якщо почує або відчує поряд присутність своєї матері. Зі свого боку, у такої жінки «прокидається» любов до своєї дитини і бажання захистити її від усіх неприємностей та небезпек. Але, на жаль, у цьому аспекті не все так ідеально, оскільки завжди були, є і будуть такі випадки, коли у жінки після пологів не тільки не виникає бажання захищати свою дитину, а, навпаки, виникає ідея позбутися від неї усіма можливими способами. Заради цього вони готові навіть піти на вбивство новонародженого.

Взагалі, вбивство матері своєї новонародженої дитини є одним із найнебезпечніших злочинів, які спрямовані на позбавлення життя людини. Кримінальна відповідальність за нього передбачена у статті 117 КК України, але на практиці часто виникають проблеми, які пов'язані із розмежуванням цього злочину від суміжних злочинів проти життя та здоров'я особи.

Дослідженням цієї проблеми займалися багато науковців, але, не дивлячись на велику кількість публікацій та наукових робіт ця тема є досі актуальною.

Доволі часто виникають труднощі з розмежуванням вбивства матері своєї новонародженої дитини від умисного вбивства малолітньої дитини (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України). Труднощі розмежування викликані тим, що новонароджене немовля також є й малолітньою дитиною, а тому важко зорієнтуватися у кваліфікації злочину. Відповідальність за статтею 115 КК України передбачає більш суворе покарання, ніж за статтею 117 КК України, оскільки їх можна розглядати як вбивство за обтяжуючої та, відповідно, пом'якшуючої обставини. Відповідальність матері пом'якшується лише тоді, коли можна довести, що таке вбивство було вчинене безпосередньо під час або після пологів та за умови, що у породіллі ці пологи викликали такий аномальний психологічний стан, який вплинув на її поведінку [4, с. 110]. Тобто саме такий короткотривалий стан і є причиною для кваліфікування злочину за ст. 117, а не за ст. 115 КК України, оскільки в усіх інших випадках матір буде відповідати за вбивство своєї дитини на загальних підставах. Але складність визначення такого психологічного стану полягає ще й в тому, що й досі існують різні погляди на проміжок часу, відповідно до якого жінка не може повністю контролювати свої дії, адже акушери, судові експерти та юристи неоднаково підходять до його визначення: такий час може варіюватись від 2 годин до 1 доби після пологів, з урахуванням фізичного, психологічного та емоційного стану матері. Існує навіть думка серед науковців, що заздалегідь визначеного строку такого стану взагалі немає і період «після пологів» завершується з моменту, коли мати почала годувати дитину, оскільки жінка вже усвідомлює свої обов'язки перед дитиною, а тому вже може надавати оцінку своїм діям [2, с. 263].

Кримінальну відповідальність за вбивство матері своєї новонародженої дитини також варто відрізняти від залишення в небезпеці матір'ю своєї дитини, внаслідок чого та померла (ч. 3 ст. 135 КК України). Піклуватися про безпеку дитини є обов'язком кожного з батьків, але, на жаль, до такого обов'язку вони не завжди відносяться серйозно. Якщо ж матір знала, що її новонароджена дитина перебуває в небезпечному для життя стані, мала змогу їй допомогти, але все одно залишила її без допомоги й це потягнуло смерть дитини, то вона не буде нести відповідальність за статтею 117 КК України за умови, що на момент вчинення злочину вона не перебувала в особливому психологічному стані та могла повністю контролювати свої дії [1].

Взагалі, у науковій літературі поняття «процес народження дитини» та «пологи» не є тотожні, оскільки друге поняття є ширше: воно включає як процес витягнення плоду, так і після пологовий період, який і характеризується особливим психологічним станом матері [3, с. 115]. Саме тому, якщо мати внаслідок післяпологового стану не контролювала свої дії та залишила дитину у безпорадному стані, а та внаслідок цього померла, то така мати буде нести кримінальну відповідальність за ст. 117, а не за ч. 3 ст. 135 КК України.

До речі, вбивство матері своєї новонародженої дитини також варто відмежовувати від абортів, адже об'єктом злочину, передбаченого ст. 117 КК України, є життя саме новонародженої дитини, тобто дитини яка вже з'явилася на світ і набула права на життя.

Таким чином, проблемні аспекти розмежування кримінальної відповідальності за умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини від суміжних злочинів проти життя та здоров'я особи пов'язані саме з особливим психологічним станом матері та проблемами його виявлення у жінки. Саме тому кримінальна наука потребує нових досліджень у цій сфері, а кримінальне законодавство – єдиного підходу до визначення початку та кінця цього стану.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 5 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
2. Марисюк К., Друк С. Умисне вбивство матір'ю своєї новонародженої дитини: спірні питання кваліфікації // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія: Юридичні науки. 2020. № 2. С. 259-265.
3. Остапенко Л. А. Відмежування умисного вбивства від завідомого залишення без допомоги матір'ю своєї новонародженої дитини. *Підприємництво, господарство і право*. 2003. № 1. С. 113-117.
4. Товмазова Є.М. Відмежування умисного вбивства матір'ю своєї новонародженої дитини (ст. 117 КК України) від умисного вбивства малолітньої дитини (п. 2 ч. 2 ст. 115 КК України). *Науково-виробничий журнал «Держава та регіони»*. Серія: Право. 2014. № 2 (44). С. 109-113.

*Грищенко К.І.,
студентка 2-го курсу магістратури
факультету Адвокатури та
антикорупційної діяльності
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

КРАДІЖКА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

24 лютого 2022 року розділило все життя нашої країни на до та після, не винятком стали й питання законодавчого врегулювання кримінальних правопорушень в умовах надзвичайної ситуації.

Сучасні виклики та загрози для законодавства, що стали реальними через війну проти нашої держави, змусило законодавчий орган влади внести зміни та доповнень до Кримінального кодексу України, які, за задумом парламентарів, повинні удосконалити кримінальне законодавство.

Науковці не можуть дати чіткої та впевненої відповіді на питання чи вдалося це законодавцю. Нові зміни породили й чимало проблем, які доведеться розв'язувати на практиці. [1, с. 308]

На сьогодні актуальною темою для кожного українця є тема крадіжок, оскільки велика кількість громадян, майже 20%, були вимушені змінити місце свого проживання через активні бойові дії чи загрозу ведення таких дій.

Трапляються випадки, коли крадії «працюють» чи виконують свою «роботу» в помешканнях громадян прямо під час обстрілів, в той час, коли власники майна перебувають в бомбосховищах.

Однак не варто плутати поняття крадіжка з мародерством, оскільки часто в засобах масової інформації (ЗМІ) чи соціальних мережах крадіжку називають «мародерство», хибно кваліфікуючи дії. Тому треба чітко відмежовувати ці два поняття.

Кримінальне законодавство визначає мародерство, як військове правопорушення, суть якого полягає у викраденні на полі бою речей поранених чи вбитих.[2]

Суб'єктом даного виду кримінального правопорушення може бути лише військовослужбовець, незалежно від того, до якої армії він належить.

А ось поняття крадіжка визначається законодавством, як таємне викрадення чужого майна. Слід також зазначити, що таємним вважається таке викрадення, здійснюючи яке, винна особа вважає, що робить це непомітно для потерпілих чи інших осіб. Таємним також визнається викрадення, яке вчинюється у присутності потерпілого або інших осіб, але непомітно для них (наприклад, кишенькова крадіжка).

Таємним викрадення є і у випадку, коли воно вчинюється у присутності потерпілого чи інших осіб, які через свій фізіологічний чи психічний стан (сон, сп'яніння, малолітство, психічне захворювання тощо) не усвідомлюють факту протиправного вилучення майна:

Суб'єктом цього правопорушення є осудна особа, що досягла 14-ти років.[3]

Отже, різниця між мародерством та крадіжкою є. Перш за все, це відмінність суб'єктів, мародерство вчинюється лише військовослужбовцями, а крадіжка будь-якою особою, що є осудною та досягла віку кримінальної відповідальності за цей вид злочину.

Наступною відмінністю є те, що мародерство може вчинятися, як таємно, так і відкрито, крадіжка у свою чергу, вчиняється лише таємно. Третя відмінність полягає в тому, що мародерство – це викрадення речей у вбитого чи пораненого, а крадіжка може вчинятися щодо будь-якої особи.

Отже, можна зробити висновок, що різниця вищезазначених кримінальних правопорушень полягає в наступному: суб'єкт, спосіб вчинення, об'єкт. Суспільна

небезпечність таких дій істотно підвищується в умовах воєнного або надзвичайного стану. Тому замінювати одне поняття іншим недопустимо.

Розглядаючи питання про відповідальність за кримінальне правопорушення, а саме крадіжку, в умовах до 24 лютого 2022 року, коли в країні не було введено воєнного стану, то таке правопорушення кваліфікувалось, як звичайна крадіжка (частина 1 статті 185 КК) до цього вважалася не злочином, а кримінальним проступком, і за неї було передбачено покарання від штрафу до обмеження волі строком до 5 років.

Покарання у виді позбавлення волі передбачалось лише в разі вчинення крадіжки повторно або за попередньою змовою групою осіб (частина 2 статті 185), з проникненням у житло або інше приміщення чи сховище або що завдала значної шкоди потерпілому (частина 3 статті 185) чи у великому, особливо великому розмірі (частини 4, 5 статті 185).

Однак, з 24 лютого 2022 року Указом Президента України №64/2022 у зв'язку з військовою агресією Російської Федерації проти України, на підставі пропозиції Ради національної безпеки і оборони України, відповідно до пункту 20 частини першої статті 106 Конституції України, Закону України "Про правовий режим воєнного стану" в Україні із 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року строком на 30 діб було введено воєнний стан на всій території (надалі дію воєнного стану продовжено). [3]

07 березня 2022 року набрав чинності Закон України від 03.03.2022 № 2117-IX «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство», яким внесено зміни до низки статей Кримінального кодексу України щодо кримінальних правопорушень проти власності, зокрема до: статті 185 (Крадіжка) [4]

Новий закон посилив покарання за вчинення даного виду правопорушень. Положення частини 4 статті 185 КК України доповнено словами "чи в умовах воєнного або надзвичайного стану" Це означає, що вчинення крадіжки в умовах воєнного стану, одразу кваліфікується за частиною 4 статті 185 КК, за що передбачено покарання – позбавлення волі від 5 до 8 років.

Тому відтепер за вчинення кримінальних правопорушень в умовах воєнного або надзвичайного стану відповідальність стала жорсткішою. Але, на жаль як показує практика, превентивні заходи на людей не діють.

За період збройної агресії до Єдиного реєстру досудових розслідувань вже внесено відомості за фактом вчинення крадіжки в умовах воєнного стану.

Проте, існує ще одна проблема, що стосується крадіжок, однак наслідком є не внесення змін до законодавства.

Зараз активно фіксуються факти, коли мешканці сіл, міст України самостійно здійснюють боротьбу з крадіями піддаючи їх самосуду. В ЗМІ масово висвітлювали приклади, коли таких осіб прив'язували до електричних опор та дерев на загальний огляд. Однак, це не є ефективним інструментом боротьби зі злочинністю.[5]

Кожен злочинець мусить понести передбачену законом відповідальність, тому таких осіб слід максимально оперативно передати до правоохоронних органів, щоб жоден із них не unikнув покарання.[6]

Крім того, слід не забувати, що такий вид злочину можуть вчинювати на території України і військові російської федерації, грабуючи магазини та домівки людей. Відповідно до норм Закону, за кримінальні правопорушення, вчинені на території України, іноземні громадяни несуть кримінальну відповідальність в Україні, відповідно до статті 6 Кримінального кодексу України.

Отже, аналізуючи положення Закону та думки науковців можна дійти висновку, що внесення змін до законодавства повинно було зменшити кількість вчинення крадіжок, шляхом посилення відповідальності за їх вчинення.

Однак, доповнивши положення КК України, щодо відповідальності особи, що вчинила злочин позитивної динаміки, а саме зменшення кількості вчинених злочинів не відбулося. Тому сказати чи досяг законодавець мети доповнюючи положення статті наразі не можливо.

Слід також додати, що на територіях окупованих Російською Федерацією здійснювати розслідування злочину чи встановлення фактів необхідних для притягнення особи до кримінальної відповідальності неможливо.

Список використаної літератури:

1. Вознюк А.А. Воєнний та надзвичайний стан як обставини, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення// Юридичний науковий електронний журнал, , № 6/2022, с.308 - 317;
2. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> ;
3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>;
4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України від 03.03.2022 р. № 2117-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text>;
5. Інтернет джерело URL:<https://www.gorod.dp.ua/news/201725>
6. Інтернет джерело URL: letychiv.km.ua

*Гулько О.Є.,
студентка 2 курсу магістратури
факультету адвокатури та
антикорупційної діяльності
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ НЕЗАКОННОГО ВИКОРИСТАННЯ ГУМАНІТАРНОЇ ДОПОМОГИ

Введення в Україні воєнного стану з початку збройної агресії РФ стало поштовхом для адаптації законодавства до нових часів. Не оминули такі зміни і кримінальне законодавство, зокрема введенням нових правопорушень та посиленням санкцій вже за чинні.

Однією з таких новел стало доповнення Кримінального кодексу статтею 201-2 «Незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги». Ініціатором такого законопроекту виступило Міністерство внутрішніх справ України, виклавши його основну мету: передбачити відповідальність за «використання під час дії воєнного стану гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги не за цільовим призначенням»[4, ст. 75].

Передбачене діяння характеризується трьома формами кримінального правопорушення:

- 1) у вигляді продажу товарів або предметів гуманітарної допомоги;
- 2) як використання благодійних пожертв або безоплатної допомоги;
- 3) і окремою формою - укладання правочинів щодо розпорядження таким майном, тобто товарів або предметів гуманітарної допомоги, благодійних пожертв, безоплатної допомоги.

Суб'єктивна сторона даного правопорушення має обов'язково містити мету, яка полягає в отриманні прибутку. І способом доведення такої мети є випадок фактичного отримання собою прибутку. Якщо ж вона вчинила всі дії, в результаті яких мала отримати прибуток, але не отримала, то такі діяння можна кваліфікувати як замах на кримінальне правопорушення.

Крім того, однією із факультативних ознак об'єкта зазначеного кримінального правопорушення є предмет: так у частині першій зазначається «значний розмір», у частині другій - «великий розмір», у частині третій – «особливо великий розмір», поняття яких розкрито у примітці до ст. 201-2 КК. Відтак, під «значним розміром» законодавець передбачив загальну вартість гуманітарної допомоги, благодійних пожертв або безоплатної допомоги, а не розмір отриманого прибутку.

Враховуючи те, що станом на листопад 2022 року неоподаткований мінімум доходів громадян у розмірі соціальної пільги становить 1254 грн, тоді «значний розмір» який у «350 і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян» має становити мінімум 438 900 грн.

У статті 1 Закону України «Про гуманітарну допомогу» визначено, що саме потрібно вважати гуманітарною допомогою. Відтак гуманітарна допомога – це цільова адресна безоплатна допомога в грошовій або натуральній формі, у вигляді безповоротної фінансової допомоги або добровільних пожертвувань, або допомога у вигляді виконання робіт, надання послуг, що надається іноземними та вітчизняними донорами із гуманних мотивів отримувачам гуманітарної допомоги в Україні або за кордоном, які потребують її у зв'язку з соціальною незахищеністю, матеріальною незабезпеченістю, важким фінансовим становищем, виникненням надзвичайного стану, зокрема внаслідок стихійного лиха, аварій, епідемій і епізоотій, екологічних, техногенних та інших катастроф, які створюють загрозу для життя і здоров'я населення, або тяжкою хворобою конкретних фізичних осіб, а

також для підготовки до збройного захисту держави та її захисту у разі збройної агресії або збройного конфлікту [3, ст. 3].

Благодійною пожертвою, згідно зі статтею 6 зазначеного Закону є безоплатна передача благодійником коштів, іншого майна, майнових прав у власність бенефіціарів для досягнення певних, наперед обумовлених цілей благодійної діяльності, відповідно до закону.

Безоплатна допомога є різновидом або гуманітарної допомоги, або благодійної пожертви, тому згадування її в тексті статті окремо є зайвим.

Незважаючи на соціальне значення статті 201-2 КК України, яка передбачає відповідальність за незаконне використання з метою отримання прибутку гуманітарної допомоги, законодавець не врахував певні недоліки її запровадження:

По-перше, за відсутності вказаної статті продаж товарів (предметів) гуманітарної допомоги або використання благодійних пожертв, або укладання інших правочинів щодо розпорядження таким майном, вчинені з метою отримання прибутку та в розмірі понад 434 175 грн, повинні кваліфікуватися, враховуючи цей розмір і з посилаючись на пункт 3 примітки до статті 185 КК України, за частинами 4 або 5 статті 191 КК України, тобто як розтрата чужого майна, яке було ввірене особі чи перебувало в її віданні, або як розтрата або заволодіння чужим майном шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем [1, ст. 57].

Тобто через таку помилку законодавця, по факту більш тяжкий злочин – розтрата в значних розмірах – має каратися м'якше, тобто за статтею 201-2, ніж розтрата в розмірах, які відповідно до ст. 201-2 КК не є значними, як за статтею 191 КК України.

По-друге, у санкції частини другої статті 201-2 як обов'язкове передбачене додаткове покарання у виді конфіскації майна. Беручи до уваги Загальну частину Кримінального кодексу, а саме частину другу статті 59, конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини, а також за злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня тяжкості. Злочин же, передбачений частиною 2 статті 201-2, за тяжкістю є нетяжким і не є злочином проти основ національної безпеки України чи громадської безпеки. Виходячи з цього, цей вид покарання за нього не може бути застосований.

Варто звернути увагу, що у диспозиції статті законодавець передбачив лише випадок реалізації гуманітарної допомоги з метою отримання прибутку. Однак, наразі не внесено жодних змін до законодавства, які б охоплювали випадки знищення гуманітарної допомоги або ж її розтрату без зазначеної мети збагачення чи отримання прибутку під час дії воєнного стану, оскільки така діяльність може носити особливу суспільну небезпеку, можливо навіть більшу ніж при продажі гуманітарної допомоги.

Ще однією практичною проблемою може стати процес внесення відомостей за ст. 201-2 КК України до ЄРДР. Суть в тому, що предмети гуманітарної допомоги можуть бути реалізовані не одразу на суму більше 350 неоподаткованих мінімумів, а поступово. В разі ж такої поступової реалізації, дії охоплюватимуться єдиним умислом на реалізацію, наприклад, певної категорії товару на суму більше 350 неоподаткованих мінімумів. В такому разі, це буде продовжуваним злочином і в даному випадку може бути кваліфікований за ст. 201-2 КК України.

З іншого боку, правопорушення можна розглядати за іншою статтею, до прикладу за ст. 190 КК України, а кожен подальший епізод буде кваліфікуватись також за цією ж статтею КК України, однак вже з ознакою повторності.

Отже, саме у період збройної агресії росії важливість прийняття Закону України «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо відповідальності за використання гуманітарної допомоги під час дії воєнного стану» не можна недооцінювати. Наразі до України надходить численна кількість гуманітарної допомоги з різних країн та приватних організацій: у вигляді товарів, коштів, благодійної

допомоги та пожертв. Тому важливо, щоб в період воєнного стану, така допомога обов'язково доходила до адресатів.

Список використаної літератури:

1. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за незаконне використання гуманітарної допомоги» № 2155-IX від 24.03.2022;
2. Кримінальний кодекс України (Відомості Верховної Ради України, 2001 р., № 25-26, ст. 131);
3. Закон України "Про гуманітарну допомогу" (Відомості Верховної Ради України (ВВР), 1999, № 51, ст.451)
4. «Новели кримінального законодавства України, прийняті в умовах воєнного стану». // Наукова лабораторія з проблем протидії злочинності ННІ № 1, кафедра кримінального права НАВС.

Завадська Ю.М.,
студентка 2-го курсу магістратури
факультету прокуратури та слідства,
Національного університету
«Одеська юридична академія»

науковий керівник: кандидат юридичних
наук, доцент, доцент кафедри
кримінального права Національного
університету «Одеська юридична
академія» **Кедик В.П.**

ВИКОНАННЯ ОBOB'ЯЗКУ ЩOДО ЗАХИСТУ ВІТЧИЗНИ, НЕЗАЛЕЖНОСТІ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ЦІЛІСНОСТІ УКРАЇНИ ЗА ККУ

24-го лютого російська федерація здійснила військову агресію проти України, через дану подію Верховна Рада України прийняла Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії воєнного стану» № 2124-IX від 15 березня 2022 року, яким доповнила інститут обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння ст. 43-1 «Виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України», що передбачає перелік діянь, які в умовах дії воєнного стану або в період збройного конфлікту не є кримінально протиправними.

В статті 43-1 ККУ говориться про обставини, які виключають кримінальну відповідальність : «не є кримінальним правопорушенням діяння (дія або бездіяльність), вчинене в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни, якщо це заподіяло шкоду життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, або заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, за відсутності ознак катування чи застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інших порушень законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України» [1].

Також я хочу додати, що крім внесення змін до Кримінального Кодексу України є зміни і в ЗУ "Про оборону України", його доповнили поняттям "бойовий імунітет" як такою обставиною, що виключає кримінальну протиправність діяння. Я вважаю, що дане поняття можна закріпити в Загальній частині ККУ як інституту звільнення від кримінальної відповідальності.

Вважаю доцільним звернути увагу на частину 4 статті 43-1, в якій сказано, що не вважається виконанням обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України діяння (дія або бездіяльність), спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни, яке явно не відповідає небезпечності агресії або обстановці відсічі та стримування, не було необхідним для досягнення значної суспільно корисної мети у конкретній ситуації та створило загрозу для життя інших людей або загрозу екологічної катастрофи чи настання інших надзвичайних подій більшого масштабу. Але ці умови не зовсім відповідають дійсності під час бойових дій в Україні. Наприклад, 26 лютого 2022 року члени добровольчого формування територіальної громади м. Суми на вул. Курській зупинили та знищили колону ворожих бензовозів. При цьому застосування зброї, очевидно, ставить під загрозу життя інших людей, які можуть знаходитися в будинках чи на вулиці міста. За ч. 4 ст. 43-1 КК України такі, правомірні дії не будуть вважатися виконанням обов'язку щодо захисту Вітчизни. [2]

Отже підсумовуючи все вищесказане можна дійти висновків, що поняття "бойовий імунітет" потрібно включити до КК України як нову обставину, що виключає кримінальну протиправність діяння, а також буде доцільно виключити ч.4. ст 43-1, яка не відповідає реальності.

Список використаної літератури:

1. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законів України щодо визначення обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння та забезпечують бойовий імунітет в умовах дії режиму воєнного стану : Закон України від 15.03.2022 № 2124-IX.

2. У Сумах йде бій з окупантами, тероборона зупиняє ворожі бензовози та іншу техніку / LB.ua, 26 лютого 2022. URL: https://lb.ua/society/2022/02/26/507009_sumah_yde_biy_z_okupantami.html

*Замаскіна А. М.,
студентка 2 курсу магістратури
факультету адвокатури та
антикорупційної діяльності,
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

КОРУПЦІЯ ЯК ПРАВОВИЙ НІГІЛІЗМ І НЕДОСТАТНІЙ РІВЕНЬ ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ ТА СВІДОМОСТІ

В наш час значне місце посідають корупційні правопорушення, що становлять собою негативне суспільне явище, яке проявляється в злочинному використанні службовими особами їх привілейованого стану, з метою особистої вигоди та збагачення. Не слід забувати про пріоритетність оборони України над усіма іншими сферами діяльності. Водночас проблема корупції не зникає через військові дії, а актуальність цього питання лише зростає.

Корупційній сфері присвячений спеціальний Закон України “Про запобігання корупції”, в якому міститься визначення корупційного правопорушення-діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність.

З урахуванням національних інтересів щодо протидії та запобігання корупції та її різних проявів, зважаючи на політико-правові, географічні (регіональні) та інші чинники, Верховною Радою України було ратифіковано низку міжнародних договорів в антикорупційній сфері. У цьому зв’язку слід нагадати про таке: по-перше, згідно з ч. 1 ст. 9 Конституції України, чинні міжнародні договори, згода на обов’язковість яких надана ВРУ, стають частиною національного законодавства нашої держави; по-друге, якщо згідно з ч. 2 ст. 19 Закону України від 29.06.2004 р. № 1906-IV «Про міжнародні договори України» міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору [1, с. 29].

Щодо міжнародних актів у сфері протидії корупції, які підписала та ратифікувала Україна, були Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією та Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією. Ці документи мають локальний характер. Значним міжнародним досягненням у сфері протидії корупції стало ухвалення Генеральною Асамблеєю Організації Об’єднаних Націй Конвенції ООН проти корупції 31 жовтня 2003 року. На сьогоднішній день це єдиний універсальний юридично обов’язковий інструмент для боротьби з корупцією.

У ст. 61 Конвенції йдеться про те, що кожна держава-учасниця, консультуючись з експертами, розглядає можливість проведення аналізу тенденцій корупції на своїй території, а також умов, в яких здійснюються корупційні злочини. З метою розроблення (наскільки це можливо) загальних визначень, стандартів і методологій, розглядають можливість розширення статистичних даних, аналітичних знань про корупцію та інформації, у тому числі про оптимальні види практик у справі запобігання корупції й боротьби з нею, та обміну ними через посередництво міжнародних і регіональних організацій. Кожна держава-учасниця розглядає можливість здійснення контролю за своєю політикою і за практичними заходами боротьби з корупцією, а також проведення оцінки їхньої ефективності й дієвості. Конкретизація цих положень міститься в рекомендаціях міжнародних моніторингових організацій, які впроваджені також і в українське антикорупційне законодавство.

Масштаби поширення корупції у світі та посилення уваги міжнародного співтовариства до цього негативного явища перетворили корупцію на глобальну проблему сучасності. Багато країни, в тому числі й Україна, ввели в практику державної політики широкий арсенал заходів щодо протидії корупції. Проте, незважаючи на реалізацію

протягом останніх років передбаченого нормативними актами України багаторівневого комплексу заходів в даній сфері (наприклад, створення Національного агентства з питань запобігання корупції, Вищого антикорупційного суду), корупція, як і раніше, серйозно ускладнює нормальне функціонування цілого ряду громадських механізмів, створює перешкоди на шляху проведення соціальних перетворень і підвищення ефективності економіки, викликає в суспільстві серйозну тривогу, формує недовіру до державних інститутів, а також зумовлює формування негативного іміджу України на міжнародній арені [2, с. 41].

Корупція-це правовий нігілізм, тобто деформаційний стан правосвідомості особи, який характеризується усвідомленим ігноруванням вимог закону, цінностей права, зневажливим ставленням до правових принципів і традицій. Тобто основними причинами корупції є недостатній рівень правової культури та свідомості.

Відповідно до Звіту соціологічної компанії Info Sapiens за даними опитування населення, корупція посідає 3-тє місце серед основних проблем, 68,6% українців вважають корупцію дуже серйозною проблемою. Майже всі опитані вважають політичну корупцію на найвищому рівні (наприклад, в Уряді чи Верховній Раді) скоріше серйозною або дуже серйозною проблемою для України. Понад ¾ респондентів вважають серйозною корупцію в бізнесі (наприклад, при взаємодії бізнесу та посадовців) та повсякденну побутову корупцію (наприклад, у школах та лікарнях): 85,3% та 76,2% опитаних відповідно. У дослідженні було застосовано метод «прожективних ситуацій» – респондентам (як населенню, так і підприємцям) пропонувався набір типових життєвих ситуацій (які мають умовний характер і жодним чином не пов'язані з конкретними особами) з проханням визначити наявність чи відсутність в цих ситуаціях корупційної складової. Цей метод показав, що населення не досить обізнано в тому, які ситуації не являються корупційними. Населення найчастіше вважає, що відповідальними за подолання корупції є Президент України/Офіс Президента України, Верховна Рада України. Загалом населення оцінює антикорупційну діяльність всіх органів влади нижче від 2 балів («мало ефективна») [3, с. 29].

Отже, якщо підвести підсумок, то у сучасних умовах в Україні сформована законодавча база у сфері корупції: визначенні суб'єкти, центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику, прописані основні заходи запобігання корупційним правопорушенням. Але попри все це корупція як правовий нігілізм процвітає. У людей немає чіткої уяви про корупційні правопорушення, про технології боротьби, тому частіше за всього службові особи, тобто ті, які мають владні повноваження, користуються цією необізнаністю. Для подолання “корупційного компоненту” у державі слід:

- провести антикорупційне просвітництво та підвищення антикорупційної активності громадян;

- забезпечити поширення в суспільстві інформації про причини й умови, що сприяють корупції, корупційні технології та соціальні наслідки корупції;

- необхідно більше уваги приділяти своєчасному реагуванню на повідомлення громадян, засобів масової інформації, результати соціологічних досліджень про корупційні діяння та інші протиправні дії посадових осіб, поширеність корупції в окремих відомствах.

Список використаних джерел:

1. Боровик А. В. Міжнародні стандарти щодо кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення та їх запобігання. Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. 2020, с. 27-34.

2. Сковчиляс-Павлів О. В. Корупція як негативне соціально-правове явище: ознаки та причини. Право та державне управління. 2019, Львів, №2 (35) том 2, с. 41-46.

3. Національне агентство з питань запобігання корупції, Info Sapiens. Корупція в Україні 2021: розуміння, сприйняття, поширеність. Звіт за результатами опитування

населення та бізнесу. 2022, Київ, с. 4-86.

4. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції. Конвенція від 31.10.2003 р. (ратифікована Україною 18.10.2006 р.) № 995_с16. *Відомості Верховної Ради України*. 2006. №50. ст. 496.

5. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. №49. ст. 2056.

*Зуєва В. С.,
студентка 3 курсу, факультету
Адвокатури та антикорупційної
діяльності, Національного
університету «Одеська юридична
академія»*

*науковий керівник: кандидат
юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
Тімофєєва Л.Ю.*

ПРОБЛЕМА КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ПРИНИЖЕННЯ ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ

Надзвичайно важливою для сьогодення є проблема приниження честі та гідності людини. Це право закріплене як Конституцією України, так і іншими нормативно-правовими актами, проте на практиці воно доволі часто порушується і не завжди захищається. Як наслідок багато людей стикаються з проблемою цькування в повсякденному житті, що впливає на їх психічний стан. Особливо гостро проблема постала в умовах поширення мережі-Інтернет та анонімності в ній.

Питання честі та гідності досліджували у своїх роботах такі вчені, як: М. Акімов, О. Бандурка, Ю. Баулін, В. Борисов, С. Бородін, В. Бортников, О. Володіна, В. Голіна, С. Денисов, М. Заславська, В. Іващенко, В. Козак, М. Коржанський, К. Левченко, Я. Лизогуб, І. Лисенко, Т. Орешкіна, С. Романова, П. Сердюк, С. Тихонов, М. Хавронюк, Г. Чеботарьова, Л. Сугачев, А. Белявський, М. Зарогодніков, А. Ерделевський, В. Мархотін, В. Шмаріон, Ю. Ганжа, К. Шахманаєв, С. Ліпатова, В. Сідоров та інші.

Питання необхідності кримінальної відповідальності за приниження честі та гідності у всіх можливих формах фактично ще не вирішене.

Проблема неповаги до честі та гідності людини завжди присутня у суспільстві. Ці категорії є філософсько-етичними, тому їх важко як пояснити, так і зрозуміти, особливо в розрізі кримінального права. Честь та гідність - категорії, що розкривають історичні форми відношення людини до себе самої і відношення до неї з боку суспільства [1, с. 711].

Конституційний Суд України наголошує, що людську гідність необхідно трактувати як право, гарантоване статтею 28 Конституції України, і як конституційну цінність, яка наповнює сенсом людське буття, є фундаментом для усіх інших конституційних прав, мірилом визначення їх сутності та критерієм допустимості можливих обмежень таких прав [2]. Це положення підтверджується іншими нормами Конституції України. Зокрема мова йде про ст. 3, відповідно до якої людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Відповідно до ст. 21 Конституції усі люди є вільні і рівні у своїй гідності та правах. Хоч такі норми і присутні в національному законодавстві, вони майже не мають практичного значення, оскільки законодавством не встановлено механізм притягнення до відповідальності за посягання та порушення права на честь та гідність.

У розділі 3 Кримінального Кодексу України «Кримінальні правопорушення проти волі, честі та гідності особи» містяться норми, що передбачають відповідальність за конкретні правопорушення проти волі, честі та гідності, проте здебільшого приниження честі та гідності в них відбувається внаслідок позбавлення волі. Наприклад, торгівля людьми – безперечно є приниженням честі та гідності особи. Зі статті 149 КК України випливає, що основною метою торгівлі людьми є експлуатація або будь-яка форма

залежності потерпілого. У п. 1 примітки вказаної статті розкривається значення експлуатації, а саме перелічуються діяння, які вважаються експлуатацією. Вважаємо, що більшість з них вимагає позбавлення чи обмеження волі для вчинення такого, що пов'язано зі специфікою діяння (всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди).

Отже, даний розділ Кримінального Кодексу не регулює питання приниження честі та гідності у всіх його можливих формах.

Кримінальний Кодекс України містить ст. 161, мова в якій йде про порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної, регіональної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками, проте це не одне й те саме по відношенню до посягання на честь та гідність. Честь та гідність – це більш загальні категорії. В жодному нормативно-правовому акті не міститься умов та порядку їх порушення. Порушення рівноправності безперечно є формою прояву дискримінації, а отже й порушенням честі та гідності, проте на нашу думку норма ст. 161 КК України має дуже локальний характер. Тобто порушення рівноправності та порушення честі та гідності співвідносяться як частина та ціле.

Вважаємо, що станом на сьогодні існує набагато більше способів принизити честь та гідність людини. Це пов'язано з анонімністю, яка існує в мережі Інтернет, відчуттям всездозволеності, яке виникає внаслідок безкарності дій. Зокрема, булінг, що можливий як у мережі, так і в реальному житті. Ст. 173⁴ Кодексу про Адміністративні правопорушення регламентує відповідальність за булінг (цькування) учасника освітнього процесу. Проте, як видно, це стосується лише учасника освітнього процесу. Ст. 2¹ Кодексу Законів про Працю встановлює заборону дискримінації у сфері праці. Проте цього все ще недостатньо для повноцінного регулювання відносин, адже таким людиною зовсім не захищена у житті поза навчанням та роботою.

Ст. 297 Цивільного Кодексу встановлює право звернутися до суду з позовом про захист її гідності та честі, проте ні адміністративним, ні кримінальним кодексом не передбачено відповідальності саме за порушення честі та гідності фізичної особи, що свідчить про рідкі випадки притягнення до відповідальності саме за порушення честі та гідності.

Вважаємо за необхідне встановити вид та міру покарання за приниження честі та гідності людини у різноманітних формах його прояву в рамках кримінального права, як це має місце у законодавствах інших держав. Наприклад, Кримінальне уложення Німеччини у чотирнадцятому розділі встановлює покарання за образу (§ 185), плітку (§ 186), та наклепи (§ 187) [3]. Кримінальним Кодексом Франції у главі V «Про посягання на гідність людини» передбачено норми про недопущення дискримінації (Ст. 225-1 – Ст. 225-4), недопущення булінгу серед школярів (Ст. 225-16-1 - Ст. 225-16-3) та неповагу до пам'яті померлих (Ст. 225-17 - Ст. 225-18) [4].

Отже, необхідність закріплення механізму притягнення до кримінальної відповідальності за порушення права на честь та гідність, на нашу думку, зумовлена необхідністю забезпечити мирні та людські відносини в соціумі. Безперечно, такі заходи потребують багатьох змін в законодавстві та зміну в суспільній свідомості загалом, що потребує багато часу.

Список використаних джерел:

1. В. Єфименко. Честь. Філософський енциклопедичний словник / В. І. Шинкарук (гол. редкол.) та ін. Київ : Інститут філософії імені Григорія Сковороди НАН України : Абрис, 2002. С. 711.

2. Рішення Конституційного Суду України №№ 11/99, 3/18, 5/18, 9/18. URL: <https://ccu.gov.ua/storinka-knygy/424-pravo-na-povagu-do-gidnosti>

3. П.В. Головненков. Уголовное Уложение Федеративной Республики Германия: Научно-практический комментарий и перевод текста закона. URL: https://www.uni-potsdam.de/fileadmin/projects/ls-hellmann/Forschungsstelle_Russisches_Recht/Neuaufgabe_der_kommentierten_StGB-%C3%9Cbersetzung_von_Pavel_Golovnenkov.pdf
4. Уголовный Кодекс Франции. URL: https://yurist-online.org/laws/foreign/criminalcode_fr/_doc-5-.pdf

*Караманиць Д. В.
студентка 2 курсу магістратури
факультету адвокатури та
антикорупційної діяльності
Національний університет
«Одеська юридична академія»*

СМЕРТНА КАРА В УКРАЇНІ: ЗА І ПРОТИ

Питання смертної кари в Україні є доволі дискусійним, незважаючи на те, що в нашій країні це справа минулого часу. Після перегляду кримінальних новин більшість з нас все одно рахує, що злочинець отримав м'яке покарання. Тому питання відсутності адекватної реакції з боку держави на такі дії набуває дедалі більшої ваги.

Українські правознавці А.Музика та В.Пуйко дають наступне визначення поняття смертної кари: смертна кара — це винятковий, найсуворіший вид покарання, що полягає у примусовому позбавленні життя засудженого від імені держави і за вироком суду [1].

В Україні спроби запровадження смертної кари були ще за часів Київської Русі. Найвищою, винятковою мірою покарання було вигнання («поток і розграбленіє»), яке не виключало загибелі засудженого, бо на вигнання не поширювався захист закону. Після хрещення Русі князь Володимир скасував смертну кару, однак через те, що «жахливо стало дорогами їздити» — так відмічено в одному з літописів — такий стан речей протримався недовго.

Систематичне застосування смертної кари в Україні почалося у Литовський період її історії («Судібник» Казимира IV Ягеллончика 1468 р. та «Статут Литовський» 1529 р.).

Козаки застосовували смертну кару за найтяжчі злочини. Військовими артикулами Петра I смертна кара встановлювалася за 123 види злочинів. Імператриця Єлизавета Петрівна призупинила виконання смертних вироків, хоча й не скасувала смертної кари.

У 1947 році в Радянському Союзі смертну кару було скасовано, найвищою мірою покарання стало позбавлення волі на 25-річний термін у таборах суворого режиму. Натомість через три роки, під значним тиском громадськості, листами від трудових колективів та індивідуально громадян смертну кару було поновлено, але лиш за державні злочини.

Упродовж 1990-2000 років в Україні смертна кара існувала «як виняткова міра покарання» у вигляді розстрілу. Спочатку на виконання таких вироків було накладено мораторій. Смертна кара встановлювалася за особливо небезпечні злочини проти держави, проти життя, правосуддя, за воєнні злочини (в умовах воєнного стану чи бойової обстановки). Рішенням Конституційного Суду України № 11-рп/99 від 29 грудня 1999 року визнано, що смертна кара суперечить Конституції України. Остаточою як вид покарання її скасовано у 2000 році. Кримінальним кодексом України 2001 року вже не передбачено смертної кари як виду покарання [2].

Ставлення до смертної кари не є однотайним у багатьох суспільствах — там, де вона практикується, шириться рух за її скасування; у країнах, де вона скасована, існує певна кількість прихильників її відновлення.

Зокрема, в Україні після скасування смертної кари за короткий термін було скоєно понад 240 тяжких злочинів. Наша країна не готова до утримання величезної кількості довічно ув'язнених, тому вони перебувають в тісних, задушливих камерах, нерідко не маючи доступу до лікаря чи листування.

Крім того, використовуючи дірки національного законодавства, довічно засуджені мають величезні шанси доволі скоро опинитися на волі. Зокрема злочинці скаржаться на все, що тільки можна, вимагаючи багатотисячних компенсацій за порушення своїх прав. За даними опитувань, майже всі довічно засуджені в Україні вірять у те, що звільняться.

Скасовуючи смертну кару, брався до уваги той аргумент, що можуть існувати і є судові помилки. Так, справді, протягом XX століття в США було страчено двадцять п'ять невинних людей (при цьому в тридцяти семи штатах США досі існує смертна кара, і мало кому там приходить в голову говорити про її скасування, і лиш в тринадцяти штатах її скасували). Однак можливість судової помилки зовсім не є аргументом на користь скасування смертної кари. Адже існує, наприклад, таке поняття, як помилка лікарів (скільки людей померли на операційних столах від неправильного діагнозу і відповідного лікування тощо), однак ми не говоримо про необхідність відмови від послуг лікарів. До того ж, питання тут стоїть не в смертній карі, тобто системі виконання покарань, а в системі дізнання і слідства. Крім того, від часу винесення смертного вироку до його виконання проходить доволі тривалий час, за який судова помилка, якщо вона і мала місце, може бути виправленою.

До того ж, враховуючи реалії сьогодення, якщо людина не є винною, вона навряд чи доведе свою невинуватість, і для неї самої набагато легше буде бути страченою, аніж провести усе життя в компанії злісних злочинців з усвідомленням того, що вона невинувата.

Отже, смертна кара мусить існувати у суспільстві як стримуючий засіб проти скоєння тяжких антидержавних і антисоціальних злочинів, для вилучення з суспільства жорстоких нелюдських елементів. Скасування смертної кари суперечило не тільки релігійним, правовим і морально-етичним нормам, а й історичній традиції українського суспільства. Досвід трьох попередніх скасувань смертної кари на вітчизняних теренах виявився негативним і переконливо довів свою недієвість. Поновлення смертної кари, таким чином, є актуальним для України і необхідним для її ефективного державного будівництва, демократичного розвитку громадянського суспільства. Однак для того, щоб поновити смертну кару в Україні, необхідно виконати низку складних і довготривалих політико- юридичних процедур, що, фактично, не видаються можливими у реаліях сьогодення.

Список використаних джерел:

1. Музика А., Пуйко В. Смертна кара // Юридична енциклопедія: В 6 т./ Редкол.: Ю.С. Шемшученко (голова) та ін. — К.: Укр.енцикл, Т. 5: П-С. — 2003. — С. 534.
2. Рішення Конституційного Суду України від 29 грудня 1999 р. № 11-рп/99 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v011p710-99>.

Качуренко В.В.

*студентка III курсу 31 групи
(Фаховий юридичний коледж
Національного університету
«Одеська юридична академія»)*

*науковий керівник: кандидат
юридичних наук, доцент кафедри
кримінального права Національного
університету «Одеська юридична
академія» Тімофєєва Л.Ю.*

ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ЛЮДЯНОСТІ: ГЕНЕЗИС ТА ФОРМАЛІЗАЦІЯ

Злочини проти людяності, як і будь-яка інша категорія міжнародних злочинів, порушують міжнародний правопорядок, норми, принципи, зобов'язання надані суб'єктам, несуть загрозу світовим інтересам, безпеці людства, стабільному розвитку міжнародних відносин та мирному співіснуванню у просторі. Формування даної категорії злочинів відбувалось в декілька етапів, необхідність формального визначення одного із *core crimes* є важливою складовою правильного застосування, тлумачення та реформування міжнародно-кримінальних та національних правових норм для подальшої превенції таких злочинів.

Актуальність обраної теми пояснюється тим, що злочини проти людяності, разом із геноцидом, воєнними злочинами, злочинами агресії утворюють таку систему міжнародних кримінальних злочинів, як *core crimes*, вони є саме тією категорією злочинів, які міжнародна спільнота прагне попередити та / або подолати. На жаль, навіть зараз, попри активну превентивну діяльність міжнародної спільноти злочини проти людяності є актуальними.

Серед дослідників, що розглядали у своїх роботах категорію злочинів проти людяності, можна назвати І.В. Ільницьку, Д.В. Ковалю, Т.С. Садову, В.В. Василенко, В.М. Русінова, Д. Філд, Марка Латтімер (Mark Lattimer), Філіпа Сендса (Philippe Sands) та інших.

Метою даного дослідження є розгляд засад формування визначення такої категорії міжнародних злочинів, як «злочини проти людяності», та аналіз його визначення зараз.

Потреба детермінації такої категорії злочинів, як злочини проти людяності найгостріше постала саме в XIX ст. Існує багато думок щодо генезису термінології, так наприклад зазначається що Версальський мирний договір (1915 р.) не мав в своєму тексті поняття “злочини проти людяності”, однак згідно ст. 228 цього ж договору, Німеччина визнавала право союзників та уряд асоційованих країн долучати до військових судів осіб, звинувачених у порушенні законів та звичаїв війни [1, с. 95–154]. Хоча, використана тоді, термінологія не знайшла своє відображення в тексті договору, Доповідь Комісії про відповідальність і покарання винуватців війни містила поняття що є фактичними посиленнями на категорію “людяність”, а саме “закони людяності” (*lawsofhumanity*), “злочини проти законів людяності” (*offencesagainstthelawsofhumanity*), “порушення законів людяності” (*breachoflawsofhumanity*). Саме в цей період поширюються думки про заснування міжнародного суду (“High Tribunal”), однак всезагальної погодженості не отримують. Далі використання цього терміну можна побачити у Статутах створених *ad hoc* Нюрнберзького і Токійського трибуналів [2, с. 934–935].

Наразі чітке визначення поняттю “злочини проти людяності”, надає Римський статут, він також передбачає граничні умови (*chapeau*), за якими дії можуть кваліфікуватися, як “злочини проти людяності”. Ст. 7 зазначено, що для цілей даного Статуту “злочини проти людяності” означає будь-яке із наступних діянь, коли вони вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу на будь-яких цивільних осіб, якщо такий

напад здійснюється свідомо: а) вбивство; б) винищення ; с) поневолення; d) депортація або насильницьке переміщення; е) тюрмне ув'язнення; f) катування; g) статеве насильство (зґвалтування, сексуальне поневолення, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація інші форми сексуального насильства); h) переслідування будь-якої ідентифікованої групи або спільноти за політичними, расовими, національними, етнічними, культурними, релігійними, гендерними або іншими мотивами, які визнано неприпустимими згідно нормам міжнародного права; і) насильницьке зникнення людей ; j) злочин апартеїду ; k) інші нелюдські діяння аналогічного характеру, що пов'язані із умисним заподіянням сильних страждань або серйозних тілесних ушкоджень або серйозної шкоди психічному або фізичному здоров'ю [5].

Саме це визначення включає в свій обсяг найширший перелік різновидів злочинів проти людства. Так наприклад, тільки ст. 7 включає до переліку злочинів проти людяності злочин апартеїду – нелюдські дії, системні дії спрямовані на гноблення, приниження людської честі та гідності, дії що спричиняють позбавлення основних прав і свобод, в межах недемократичного політичного режиму, за умовами панування однієї расової групи над іншою групою та / або групами [4, с.202-204].

На початку дев'яностих, злочини проти людяності потрапили під юрисдикцію Міжнародного кримінального трибуналу з колишньої Югославії (МТБЮ), а потім під юрисдикцію Міжнародного кримінального трибуналу по Руанді (МКТР). Наразі ця категорія є в статутах сучасних кримінальних трибуналів – ICTY (Токійський міжнародний трибунал), ICTR (Міжнародний кримінальний трибунал по Руанді), Hybrid Tribunals – Special Court for Sierra Leone, Надзвичайна палата камбоджійських судів, палата з серйозних злочинів для Тимору-Лешті.

Варто вказати, що на злочини проти людяності розповсюджується універсальна юрисдикція. Це значить, що держави зобов'язані здійснювати переслідування або видавати злочинця, що жодна людина, обвинувачена в скоєнні такого злочину, не має права претендувати на звільнення від видачі з політичних мотивів, держави зобов'язані здійснювати співробітництво в наданні доказів по обвинуваченню в такому злочині. Істотною є обставина, що злочинець не має права вимагати захисту, посилаючись на вчинення діянь по наказу старшої за ієрархією особою, і що на нього не розповсюджується ніякі закони про позовну давність, що містяться в зібраннях законів будь-якої країни. Ніхто, навіть глави держав, не володіють імунітетом від судового переслідування по обвинуваченню в скоєнні такого злочину[3, с. 205].

Важливим наразі є той факт, що злочини проти людяності не обґрунтовані з практичного та теоретичного боку законодавством України. Кримінальний кодекс України містить розділ XX (кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку). Умовно, даний розділ можна поділити за об'єктами на три групи: 1) злочини проти миру (статті 436 (436-1, 436-2), 437, 438 і 447); 2) злочини проти безпеки людства (статті 439, 440, 441 і 442); 3) злочини проти міжнародного правопорядку (статті 443, 444, 445 і 446). В характеристику таких злочинів входить прямий умисел і вони вважаються закінченими з моменту вчинення суспільно-небезпечних дій [6].

Отже, підсумовуючи все вищесказане, злочини проти людяності – загальносвітова загроза безпеці та стабільності, поширення та збільшення масштабів якої може призвести до негативних наслідків. Тому міжнародна спільнота активно взаємодіє щодо попередження та / або подолання наслідків таких злочинів. Вагомим фактором ефективності протидії та боротьби із злочинами проти людяності, є стабільне міжнародне співробітництво, активна консолідована співпраця держав, прагнення до конструктивного діалогу. Варто відмітити, що на даний момент, вітчизняний закон про кримінальну відповідальність в процесі реформації та передбачається що є можливість імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права, що дозволить відобразити специфічну правову природу злочинів проти людяності, проте не дозволить забезпечити

незастосування строків давності за такі діяння, передбачити за їх вчинення більш суворі покарання ніж за загальнокримінальні злочини.

Список використаних джерел:

1. Commission on the Responsibilities of the Authors of War and on Enforcement of Penalties for Violations of the Laws and Customs of War // American Journal of International Law. 1920. Vol. 14, N 1–2. – 176 P.
2. Kalshoven F. Reflection of the Law of War: Collected Essays. Leiden, 2007. - 1100 P.
3. Радова О. О. Злочини проти людяності як підстава міжнароднокримінальної відповідальності індивіда. Матеріали Міжнародної конференції. Одеса : Фенікс, 2010. С. 204-206. URL:<http://hdl.handle.net/11300/3487>
4. Ільницька У. В., Коваль Д. В. Злочини проти людства як виклик міжнародній стабільності й безпеці інституційно-правові механізми боротьби та протидії. Вісник Маріупольського державного університету. 2020. Вип. 28-29. С. 200-212.
5. Римський статут Міжнародногокримінального суду від 17 липня 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (Дата звернення: 23.09.2022)
6. Кримінальний Кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>(Дата звернення 27.09.22 р.)

Клець І. І.,
студентка 2-го курсу
магістратури
Факультету прокуратури та
слідства (кримінальної юстиції)
Національного університету
«Одеська юридична академія»

науковий керівник: кандидат
юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
Кедик В.П.

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТАТТЕЮ 198 КК УКРАЇНИ, В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У зв'язку із військовою агресією російської федерації проти України, Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022 введено воєнний стан на території всієї країни, відповідно до якого запроваджено заходи, спрямовані на забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави [1].

Указом Президента України №573/2022 від 17 серпня 2022 року «Про продовження строку дії воєнного стану в Україні» продовжено строк дії воєнного стану в Україні з 05 години 30 хвилин 23 серпня 2022 року строком на 90 діб.

Актуальним питанням в межах кримінального права на даний момент являється питання викрадення та подальшого збуту чужого майна, з яким досить багато українців зіштовхнулися під час війни. Важливим моментом є те, що таке викрадення та привласнення чужого майна здійснюється для подальшого його збуту. Особи, які вчиняють такі дії підлягають кримінальній відповідальності за статтею 198 Кримінального кодексу України (далі – ККУ).

Відповідно до статті 198 КК України заздалегідь не обіцяне придбання або отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного кримінально протиправним шляхом за відсутності ознак легалізації (відмивання) майна, одержаного кримінально протиправним шляхом карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на той самий строк.

У контексті того, що переважна більшість викрадень та привласнень чужого майна відбувається для подальшого збуту такого майна, важливе значення має встановлення особливостей кваліфікації та притягнення до кримінальної відповідальності за придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного кримінально протиправним шляхом, тобто, кримінального правопорушення, передбаченого ст. 198 КК України [2].

Даний злочин закріплено у розділі VI Особливої частини ККУ під назвою «Кримінальні правопорушення проти власності». Основним безпосереднім об'єктом виступають суспільні відносини щодо законного порядку розподілу та перерозподілу майна, а додатковим об'єктом – суспільні відносини у сфері громадського порядку та безпеки. Предметом цього кримінального правопорушення може бути лише те майно, котре отримано в результаті вчинення безпосередньо попереднього кримінального правопорушення.

Суб'єктивна сторона характеризується тим, що наслідком придбання, отримання, зберігання чи збуту майна, одержаного кримінально-протиправним шляхом є залучення

злочинних доходів в економічний оборот без приховування справжнього джерела походження даного майна.

Загалом, потрібно розрізняти склади кримінальних правопорушень, передбачених статтями 198 та 209 ККУ. Дії, вказані у ст. 198 КК України, тягнуть кримінальну відповідальність за цією статтею КК України, лише за умови, що у вчиненому не вбачається ознак легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, тобто ознак складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 209 КК України. У тому разі, коли придбання, отримання, зберігання чи збут майна, одержаного злочинним шляхом, не призводять до його «відмивання», а продовжує залишатись у тіньовому обігу, вчинене потрібно кваліфікувати не за ст. 209, а за ст. 198 КК України [3, с. 132-133].

В межах даного питання, варто зосередити свою увагу на обставини, які обтяжують покарання (стаття 67 ККУ). Такий перелік є вичерпним, відповідно суд не може визначити в якості обтяжуючих ніякі інші додаткові обставини.

Згідно п. 11 ч. 1 ст. 67 ККУ при призначенні покарання обставиною, яка його обтяжує, визнається вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій.

Загалом, норма, що встановлює кримінальну відповідальність за статтею 198 ККУ щодо придбання або отримання, зберігання чи збут майна, завідомо одержаного злочинним шляхом відіграє важливу роль у протидії злочинності в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Указ Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24 лютого 2022 року №64/2022 [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
2. Стеценко І.М. Особливості кваліфікації кримінального правопорушення, передбаченого статтею 198 КК України в умовах воєнного стану. Юридичний науковий електронний журнал. 2022. №9. С. 446-448
3. Полторацький О. Б. Кримінально-правова характеристика легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом: Монографія. Луганськ: Промдрук, 2013. 360 с.

Ковальська А. М.,
студентка 2-го курсу магістратури,
факультет прокуратури та слідства
(кримінальної юстиції) Національний
університет «Одеська юридична
академія»

науковий керівник: кандидат
юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
Кедик В.П.

ОСОБЛИВОСТІ КВАЛІФІКАЦІЇ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Як відомо, при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства, по всій території України чи в окремих її місцевостях запроваджується особливий правовий режим надзвичайного стану [1].

Введення надзвичайного стану супроводжується певними правовими умовами та юридичними наслідками у вигляді деяких обмежень та заборон, які регламентуються законодавством. Зокрема, змін зазнає й сфера кримінально-правової кваліфікації.

Як зазначає І. А. Вартилицька та О. М. Шармар, вчинення кримінальних правопорушень в обумовлений час та в певній обстановці може негативно вплинути на національну безпеку України, її обороноздатність [2].

Кримінальним кодексом України передбачене регулювання кримінально-правових відносин в період надзвичайного стану. Так, в п. 11 ч. 1 ст. 67 Кримінального кодексу України (далі – КК України) закріплено, що вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій, є обставинами, які обтяжують покарання [3]. Це означає, що винний, з метою полегшення вчинення кримінального правопорушення використовує найбільш несприятливий для суспільства час, тяжкі обставини та умови, в яких опинилося суспільство, що дозволяє констатувати про підвищений ступінь суспільної небезпеки кримінальних посягань, що вчиняються в умовах надзвичайного стану і це також говорить про наявність більшої суспільної небезпеки цієї особи.

На фоні тяжких та трагічних подій, що сталися та продовжуються в Україні у зв'язку із військовою агресією РФ, до Кримінального кодексу України внесено низку змін і доповнень, які покликані удосконалити кримінальне законодавство та посилити кримінальну відповідальність за ряд злочинів в умовах воєнного та надзвичайного стану.

Зокрема, з 7 березня 2022 року набрав чинності Закон України від 03.03.2022 № 2117-ІХ «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство». Варто зазначити, що цей закон стосується не лише вчинення такого кримінального правопорушення, як мародерство, а й низки інших кримінальних посягань проти власності.

Новий закон посилив покарання не тільки за привласнення на полі бою майна поранених та вбитих (мародерство), а ще й за використання трагічних обставин, бойових дій для власної наживи, адже зміни до Кримінального кодексу України торкнулися й складу кримінальних правопорушень, передбачених у статтях 185 (крадіжка), 186 (грабіж), 187

(розбій), 189 (вимагання), 191 (заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем). Ці злочини доповнилися кваліфікуючою ознакою – скоєння в умовах воєнного або надзвичайного стану [4].

Наприклад крадіжка – ч. 1 ст. 185 КК до цього вважалася не злочином, а кримінальним проступком, і за неї було передбачено покарання від штрафу 17 тис. грн. до обмеження волі строком до 5 років. Лише в разі вчинення крадіжки повторно або за попередньою змовою групою осіб (ч. 2 ст. 185), з проникненням у житло або інше володіння (ч. 3 ст. 185) чи у великому, особливо великому розмірі (ч. 4, 5 ст. 185) – передбачалися покарання у вигляді позбавлення волі [3].

Нині ж крадіжка, учинена в умовах воєнного або надзвичайного стану – є особливо кваліфікованим складом кримінального правопорушення. Вчинення крадіжки в умовах воєнного стану – одразу кваліфікується за ч. 4 ст. 185 КК, за що передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від 5 до 8 років.

Аналогічні зміни 8 березня 2022 року передбачені й за грабіж, розбій, вимагання, а також розтрата й заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем (корупційний злочин), які вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану. Всі ці злочини кваліфікуються одразу за ч. 4 відповідної статті (186, 187, 189, 191 КК) як особливо кваліфіковані.

Необхідність підсилення кримінальної відповідальності за вчинення цих суспільно небезпечних діянь в умовах воєнного або надзвичайного стану пояснюється тим, що на даний час вони стали значно поширенішими і фіксуються в багатьох регіонах України. Проте внаслідок наукового аналізу відповідних новел кримінального законодавства, виникає питання щодо неповноти та фрагментарності переліку кримінальних посягань, до складів яких включено кваліфікуючі чи особливо кваліфікуючі ознаки, пов'язані з воєнним або надзвичайним станом.

Відтак, законодавець, підсиливши кримінальну відповідальність за окремі правопорушення проти власності, залишив за межами поля зору інші, не менш поширені кримінальні правопорушення цього ж розділу, як-от шахрайство (ст. 190 КК України). Слід погодитись з О. О. Кравчук та Д. Г. Михайленко в тому, що кримінальні правопорушення, передбачені ст. 185, 186, 187, 189, 191 КК, – це основні майнові злочини, які завжди становили значну частину всієї кримінальної статистики в Україні [5]. Однак правопорушення, передбачене ст. 190 КК, також належить до основних майнових злочинів.

Також небезпечним в умовах сьогодення та поширеним, особливо на території ведення бойових дій, кримінальним правопорушенням є викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем (ст. 262 КК). Слушно зазначає Р. О. Мовчан стверджуючи, що перелік діянь, відповідальність за які має посилюватися у разі їхнього вчинення в умовах воєнного або надзвичайного стану, має бути доповнений за рахунок посягань, передбачених статтями 190, 262 та 289 КК [6, с. 285].

Таким чином, виникає певна неспіврозмірність покарання, оскільки викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства карається позбавленням волі на строк від 3 до 7 років, а водночас, внаслідок посилення кримінальної відповідальності за, наприклад, просту крадіжку, вчинену в умовах надзвичайного стану, встановлено покарання у вигляді позбавлення волі на строк від 5 до 8 років.

Також вдалим є приклад Горностаєва А. В. про те, що відкрите викрадення автомату в умовах воєнного стану буде каратися позбавленням волі на строк від 3 до 7 років. Натомість за відкрите викрадення гаманця в умовах воєнного стану (і насильницьке, і ненасильницьке) особа може бути засуджена до 10 років позбавлення волі [7].

На переконання О. О. Кравчука та Д. Г. Михайленка, закони від 3 березня 2022 року дозволяють установити більш справедливую кримінально-правову реакцію держави, у тому числі на численні задокументовані діяння російських військових, які обкрадають покинуті людьми будинки, грабують магазини та навіть викрадають курей у цивільного населення [5].

Водночас не всі вчені підтримують законодавчі зміни щодо визнання відповідних обставин такими, що впливають на кваліфікацію. Наприклад, М. І. Хавронюк зазначає, що цілком достатнім є наразі покарання і за крадіжку, грабіж, вимагання та інші кримінальні правопорушення, вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану. До того ж у ст. 67 КК і так є обставина, що обтяжує покарання, за «вчинення злочину з використанням умов воєнного або надзвичайного стану, інших надзвичайних подій». Проблема ж полягає не в м'якому покаранні за ці кримінальні правопорушення, а в причинах того, чому далеко не всі вони викриваються, а особи, викриті в них, не завжди засуджуються та здійснюють реституцію та компенсацію [8].

Отже, можна зробити висновок, що надзвичайний стан є особливим правовим режимом, за якого зазнають змін та обмежень багато сфер та інститутів суспільного життя, інститут кримінально-правової кваліфікації – не виключення.

Кримінальний кодекс України вже містив певні положення щодо впливу надзвичайного стану на кваліфікацію кримінальних правопорушень, та в рамках реакції влади на події сьогодення в Україні, було внесено низку додаткових змін в бік посилення кримінальної відповідальності за вчинення окремих правопорушень в умовах надзвичайного та воєнного стану.

Аналізуючи думки вчених, вважаємо повністю доцільними відповідні внесені зміни та доповнення до кримінального законодавства, оскільки, незважаючи на певні недоліки, але зважаючи на так звану «актуальність» вчинення відповідних кримінально-протиправних діянь, зокрема, в сфері посягань проти власності, на нашу думку, відповідні посилення кримінальної відповідальності гратимуть значущу превентивну роль і тим самим посприяють зменшенню вчинення відповідних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 № 1550-III / Верховна Рада України. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text> (дата звернення: 23.11.2022)
2. Вартилецька І. А., Шармар О. М. Особливості кваліфікації кримінальних правопорушень, вчинених в умовах воєнного стану та особливого періоду. Вісник Асоціації кримінального права України. 2021. № 1 (15). С. 191–206. DOI: <https://doi.org/10.21564/2311-9640.20.21.15.233611> (дата звернення: 23.11.2022)
3. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001. Відомості Верховної Ради України. 2001. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 23.11.2022).
4. Роз'яснення щодо відповідальності за мародерство та інші злочини, скоєні під час воєнного стану / Міністерство юстиції України. URL : <https://www.kmu.gov.ua/news/rozyasnennya-shchodo-vidpovidalnosti-za-maroderstvo-ta-inshi-zlochiny-skoyeni-pid-chas-voyennogo-stanu> (дата звернення 23.11.2022)
5. Кравчук О., Михайленко Д. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання. Юридична практика. 12.03.2022. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/48236/1/Kravchuk_Mykhailenko_Vojennyi_stan.pdf (дата звернення: 23.11.2022)
6. Мовчан Р.О. Аналіз законодавчого рішення про посилення кримінальної відповідальності за мародерство. Аналітично-порівняльне правознавство. Електронне наукове видання. 2022. № 1. С. 281–285. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.01.52> (дата звернення 23.11.2022)

7. Горностай А. В. Питання відповідальності за вчинення злочину, передбаченого статтею 262 КК України, в умовах воєнного стану. *Українська кримінальна юстиція в умовах війни* : зб. матеріалів VIII (XXI) Львівського форуму кримінальної юстиції (Львів, 9–11.06.2022) / уклад. І. Б. Газдайка-Василишин. Львів: ЛьвДУВС, 2022. С. 84.

8. Хавронюк М. І. Помилки у законах воєнного часу: щодо змін Кримінального кодексу України. 2022. URL: <https://uplan.org.ua/pomylyky-u-zakonakh-voiennoho-chasu-shchodo-zmin-kryminalnoho-kodeksu-ukrainy/> (дата звернення: 23.11.2022)

*Колеснікова А. А.,
студентка 1-го курсу магістратури
факультету цивільної та
господарської юстиції
Національного університету
“Одеська юридична академія”*

*науковий керівник: кандидат
юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
Кедик В.П.*

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО ТА НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Юридична спільнота України у томі п'ятому Правової доктрини України визначила кримінально-правову політику, як системоутворюючий елемент політики в сфері боротьби зі злочинністю, що розробляє стратегію і тактику, формулює основні завдання, принципи, напрями і цілі кримінально-правового впливу на злочинність, виробляє засоби їх досягнення і виражається в нормах законодавства про кримінальну відповідальність, практиці їх застосування, рішеннях офіційного тлумачення Конституційним Судом України кримінально-правових норм, Постановах Пленуму вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних та кримінальних справ з питань застосування спеціалізованими судами законодавства про кримінальну відповідальність, судових рішеннях Верховного Суду України з приводу неоднакового застосування норм матеріального права (складові кримінально-правової політики) [1, с.60].

Із викладеного вище, вбачається очевидним, що кримінально-правова політика є визначальною частиною політики держави в сфері протидії злочинності; саме на її основі формуються стратегія і тактика кримінально-виконавчої політики, кримінально-процесуальної та кримінологічної.

В умовах сьогодення дослідження змін траєкторії розвитку кримінально-правової політики в аспекті дії воєнного та надзвичайного стану є особливо актуальним.

Диспозицією статті 1 Закону України “Про правовий режим надзвичайного стану” визначено надзвичайний стан, як особливий правовий режим, який може тимчасово вводитися в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування відповідно до цього Закону повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень [2].

В рамках даної студентської роботи розглядаються основні виклики та зміни кримінально-правової політики, сформовані від початку повномасштабного вторгнення Російської Федерації 24 лютого 2022 року.

Зокрема, спроба захоплення територій країною-агресором потягла за собою перелік нововведень у чинне національне кримінальне законодавство, які можна об'єднати у три основні групи:

1) формування функціональних перешкод для здійснення ефективного контролю країною-агресором на тимчасово окупованих територіях за рахунок кримінально-правової заборони сприяння діяльності окупаційних сил. В межах даної категорії, йдеться саме про криміналізацію 3 березня 2022 року колабораційної діяльності та криміналізацію пособництва державі-агресору 14 квітня 2022 року. Вказане передбачено безпосередньо положеннями статей 111-1 та 111-2 Кримінального кодексу України відповідно;

2) введення у дію статті 114-2 Кримінального кодексу України, якою було забезпечено додаткові гарантії ефективної дії Збройних Сил України щодо відсічі агресії Російської Федерації через встановлення 24 березня 2022 року кримінально-правової заборони несанкціонованого поширення інформації про направлення, переміщення зброї, озброєння та бойових припасів в Україну, рух, переміщення або розміщення Збройних Сил України чи інших утворених відповідно до законів України військових формувань, вчиненого в умовах воєнного або надзвичайного стану;

3) залучення максимального кола осіб, передусім цивільних, до відсічі збройної агресії проти України шляхом доповнення 15 березня 2022 року переліку обставин, що виключають кримінальну протиправність діяння новою статтею: 43-1 КК України «виконання обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України». Згідно положень вказаної статті, не є кримінальним правопорушенням діяння (дія або бездіяльність), вчинене в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту та спрямоване на відсіч та стримування збройної агресії Російської Федерації або агресії іншої країни, якщо це заподіяло шкоду життю або здоров'ю особи, яка здійснює таку агресію, або заподіяло шкоду правоохоронюваним інтересам, за відсутності ознак катування чи застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інших порушень законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України. Особа також не підлягає кримінальній відповідальності за застосування зброї (озброєння), бойових припасів або вибухових речовин проти осіб, які здійснюють збройну агресію проти України, та за пошкодження чи знищення у зв'язку з цим майна [3].

Разом з тим, перед кримінально-правовою політикою постали і опосередковані виклики, пов'язані із воєнним станом: міграція, істотне зростання неприродної смертності, передусім серед працездатних чоловіків, руйнація цілих галузей економіки, зниження економічної активності, безробіття.

З огляду на викладене, відбулося посилення кримінальної відповідальності за низку найбільш поширених загальнокримінальних корисливих правопорушень за критерієм їх вчинення в умовах воєнного стану (наприклад, частина 4 статті 185 КК України - крадіжка, вчинена у великих розмірах чи в умовах воєнного або надзвичайного стану карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років; частина 4 статті 186 КК України - грабіж, вчинений у великих розмірах чи в умовах воєнного або надзвичайного стану карається позбавленням волі на строк від семи до десяти років; частина 4 статті 187 КК України - розбій, спрямований на заволодіння майном у великих чи особливо великих розмірах або вчинений організованою групою чи в умовах воєнного або надзвичайного стану, або поєднаний із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень карається позбавленням волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років із конфіскацією майна).

З аналізу санкцій наведених статей, можна зробити висновок про тенденцію зростання репресивності закону про кримінальну відповідальність, оскільки вчинення злочину з використанням умов воєнного стану, у розумінні законодавця, є обставиною, яка обтяжує покарання. Це означає, що винна особа з метою полегшення вчинення кримінального правопорушення використовує найбільш несприятливий для суспільства час, тяжкі обставини та умови, в яких опинилося суспільство, що свідчить про підвищений ступінь суспільної небезпеки злочинів, які вчиняються в умовах воєнного стану. Саме тому покарання для осіб,

визнаних винними у вчиненні кримінальних правопорушень в період воєнного стану, суд буде призначати з урахуванням цієї обтяжувальної обставини, тобто вид і розмір призначеного покарання буде наближеним до максимальної межі, передбаченої Кримінальним кодексом України.

Підсумовуючи вищевикладене у даній роботі, можна сформулювати наступний висновок: проблеми адаптивності кримінально-правової політики України до умов воєнного часу мають комплексний характер; прийняті зміни забезпечують належний правовий механізм для притягнення до відповідальності осіб, які співпрацюють з окупантом, а також тих, хто використовує воєнний стан для власного збагачення. Вказане має позитивну спрямованість для виконання завдань кримінального законодавства.

Список використаних джерел:

1. Правова доктрина України (у 5 томах). Том 5 - Кримінально-правові науки в Україні: стан, проблеми та шляхи розвитку. За заг. ред. В. Я. Тація, В. І. Борисова. 1240 с.
2. Закон України “Про правовий режим надзвичайного стану”. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>.
3. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

Кондратюк В.М.,
студентка 2-го курсу
магістратури, факультету
прокуратури та слідства
(кримінальної юстиції)
Національного університету
«Одеська юридична академія»

науковий керівник: кандидат
юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
Кедик В.П.

ШАХРАЙСТВО, ПОВ'ЯЗАНЕ З ВИКОРИСТАННЯМ БАНКІВСЬКИХ КАРТОК

Кримінальні правопорушення, що вчинюються у сфері банківської діяльності набули значного поширення та становлять суттєву небезпеку для суспільства та держави в цілому.

Проблематикою даного питання займалися велика кількість науковців, проте, з постійним розвитком людства та еволюцією комп'ютеризованих технологій з'явилися нові способи злочинних посягань, котрі не досліджувались достатньою мірою. Саме тому виникає потреба у дослідженні та обґрунтуванні способів запобігання вчинення подібних правопорушень, а також виробленні рекомендацій щодо їх правильної кваліфікації.

Розвиток ринку платіжних карток в Україні відбувається з надзвичайною швидкістю. Банківські картки стали базовим елементом електронних банківських систем, котрі витісняють паперові чекові книжки та готівкові кошти, а також є простим і прогресивним засобом організації безготівкових розрахунків. У зв'язку із цим в її держателя з'являється значна кількість переваг. Проте, на противагу виступають і недоліки, головним з яких є необізнаність громадян у тому, як правильно користуватися банківською картою, щоб зберегти свої кошти від шахрайських зазіхань.

Кримінальний кодекс України в ст. 190 визначає шахрайство як корисливий злочин проти власності, який полягає у заволодіння чужим майном або придбання права на майно шляхом обману чи зловживання довірою.

Введення в оману виступає тією визначальною обставиною, яка дозволяє відмежувати шахрайство від інших корисливих злочинів проти власності (грабежу, розбою і вимагання) у тих випадках, коли, незважаючи на застосування злочинцем обману, потерпілий усвідомлює протиправність вчинюваних щодо нього дій, включаючи протиправність адресованої йому майнової вимоги.

Справжнім «каменем спотикання» є питання про наявність (відсутність) обману при використанні комп'ютеризованої платіжної системи. Так, частина українських науковців висловлює думку про те, що використання підроблених платіжних засобів, результатом чого став фактичний переказ грошових коштів або їх одержання готівкою, має кваліфікуватись за сукупністю злочинів, передбачених статтями 200 і 190 КК.

Головним аргументів прибічників такого варіанту кваліфікації є те, що обман передбачає повідомлення неправдивих відомостей людині, чого не відбувається при використанні комп'ютеризованої платіжної системи. Обману не може бути поза спілкуванням між людьми тому, що обман – це інформаційний, інтелектуальний вплив однієї людини на свідомість і волю іншої. Стверджується також, що: банкомати і платіжні термінали як технічні пристрої, позбавлені психіки, не можуть бути введені в оману (як не можна обманути, наприклад, замок у сейфі); у випадку ініціювання та здійснення переказу

коштів в автоматичному режимі за допомогою підроблених платіжних інструментів має місце не обман, а неправомірний вплив на процес оброблення комп'ютерної інформації.

На мою думку, більш доречною виступає протилежна позиція, котра зводиться до того, що у розглядуваній ситуації все ж має місце обман: при вчиненні такого шахрайства вводиться в оману не комп'ютер, що обслуговує операційну систему банку, а людина, яка використовує комп'ютер для інтенсифікації своєї діяльності у сфері банківських розрахунків.

Обман у цьому разі є, умовно кажучи, опосередкованим: неправдиві відомості про ініціювання платежу фактичним держателем картки повідомляються не безпосередньо банківському службовцю, а через засоби обчислювальної та комунікаційної техніки. Інакше кажучи, при вчиненні такого шахрайства обманюється не комп'ютер, а людина, яка використовує комп'ютер для удосконалення своєї діяльності. На відміну від традиційного шахрайства, так зване комп'ютерне шахрайство не передбачає «фізичного контакту» винного з потерпілим, але від цього вчинене не перестає бути шахрайством.

До основних способів запобігання вчиненню таких злочинів необхідно віднести:

1. Розробку відповідної нормативної бази з питань забезпечення безпеки банківської системи України та практичну реалізацію її положень;
2. Посилення кримінальної відповідальності за вчинення злочинів із використанням електронних технологій з огляду на особливий об'єкт посягання (банківської системи);
3. Врахування міжнародного досвіду в боротьбі з банківським шахрайством;
4. Подальша криміналізація діянь, які завдають шкоду безпеці банківської системи;
5. Внутрішній контроль можливих загроз із боку служби безпеки банківської установи;
6. Запровадження нових, більш досконалих технологій у банківську діяльність, запровадження нових, більш захищених форм платіжних карток.

Тобто, сучасний стан розвитку суспільних відносин у банківській сфері характеризується значним підвищенням активності з боку шахраїв. Шахрайство поступово та активно проникає у віртуальний простір. Діяльність банківських установ щодо запобігання злочинним посяганням, що вчиняються з використанням банківських платіжних карток, поступово приводиться до міжнародних стандартів. Проте практична реалізація законодавчих принципів залишається на низькому рівні, тому потребує якнайшвидшого втілення означених положень у реальності сучасного життя.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, зі змінами № 1798-VIII від 21.12.2016. [Електронний ресурс] – Режим доступу <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
2. Дудров О.О. Проблеми кваліфікації шахрайства [Електронний ресурс] – Режим доступу <http://law-dep.pu.if.ua/conference2014/articles/dudorov.pdf>
3. Клочко А.М., Єременко А.О. Шахрайство з використанням банківських платіжних карток [Електронний ресурс] – Режим доступу http://www.lsej.org.ua/1_2016/24.pdf

Константинова І. В.,
студентка 1-го курсу магістратури
факультету цивільної та господарської
юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»

науковий керівник: кандидат
юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська
юридична академія» **Кедик В.П.**

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ПОЛІТИКА УКРАЇНИ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ

Україна нині перебуває на переломному етапі, спричиненому низкою дестабілізуючих факторів - незадовільною політичною та економічною ситуацією.

Війна в Україні зумовила необхідність вирішення складних питань посилення захисту державних та суспільних інтересів від посягань злочинних суб'єктів, у тому числі кримінально-правовими засобами.

У цих складних умовах 3 березня 2022 року було прийнято Закон № 2108-IX, який запровадив у національне кримінальне законодавство нові кримінальні правопорушення, об'єднані під назвою "спільна діяльність".

На нашу думку, підстави для криміналізації співпраці з державою-агресором існували ще у 2014 році, коли виникла суспільна потреба (соціальне замовлення) на посилення захисту національної безпеки України.

Складна структура статті 111-1 КК України, велика кількість передбачених нею кримінальних правопорушень, наявність встановленої відповідальності за державну зраду та за пособництво державі-агресору, що вимагає розмежування цих злочинів, потребують роз'яснення сутності цих злочинів з метою уникнення неоднакового покарання та притягнення до кримінальної відповідальності осіб, які вчинили кримінальне правопорушення проти суверенітету, територіальної цілісності, національної безпеки та оборони держави.

Метою доповіді є запрошення наукової спільноти до обговорення доцільності криміналізації колабораціоністської діяльності, з'ясування її змісту та відмежування від інших злочинів на сучасному етапі боротьби з основами національної безпеки України.

Правова визначеність є елементом верховенства права і має важливе значення для довіри до судової влади, тому законодавство має бути чітким і не допускати довільного тлумачення.

Стаття 111-1 Кримінального кодексу України об'єднує факти кримінальних правопорушень, які передбачають різні способи співпраці з державою-агресором.

Хочу привернути увагу до низки проблем, що виникають при аналізі різних проявів колабораційної діяльності.

Передусім, йдеться про визначення тимчасово окупованої території. Для дії цієї статті це питання є принциповим, оскільки від його вирішення залежить наявність або відсутність складу кримінального правопорушення зокрема такого прояву співпраці з державою-агресором добровільно обіймає посаду, не пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій у незаконній установі, тимчасово створеній на окупованій території, в тому числі в адміністрації окупаційної влади держави-агресора (ч. 2 ст. 111-1 Кримінального кодексу України).

При цьому дуже важливо визначити момент, з якого відповідна територія вважається окупованою.

Зрозуміло, що законодавець намагався охопити територію, окуповану в 2014 році. Це підтверджується положеннями Закону України "Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України" [1].

Таким чином, датою тимчасової окупації Російською Федерацією окремих територій України відповідно до абзацу другого пункту 2 частини ст. 111-1 ККУ цього Закону є 19 лютого 2014 року.

Перелік об'єктів нафтогазовидобування на континентальному шельфі України встановлюється Кабінетом Міністрів України. Автономна Республіка Крим та місто Севастополь тимчасово окуповані Російською Федерацією з 20 лютого 2014 року. Окремі райони України, що входять до складу Донецької та Луганської областей, окуповані Російською Федерацією (в тому числі окупаційним урядом Російської Федерації) з 7 квітня 2014 року. Межі Донецької та Луганської областей, а також перелік районів, міст і населених пунктів на тимчасово окупованих територіях та їх частин встановлюються станом на цю дату Президентом України на підставі пропозиції Міністерства оборони України, підготовленої Генеральним штабом Збройних сил України [1]. Таким чином, для забезпечення правильного застосування положень статті 111-1 Кримінального кодексу України посадова особа правоохоронного органу повинна щоразу підтверджувати набуття статусу тимчасово окупованої території із зазначенням меж території та тривалості окупації. Наступним питанням є розмежування складу злочину, передбаченого п. 5 ч. 2 ст. 111-1 КК України, та складу злочину, передбаченого ч. 7 цієї ж статті. У частині 5 йдеться про добровільне зайняття громадянином України посади при виконанні організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських завдань у незаконних формуваннях, створених на тимчасово окупованій території, а у частині 7 статті 5 - про відповідальність за добровільне зайняття посад у незаконних формуваннях, створених на тимчасово окупованій території.

Думається, що норма, передбачена ч. 7 ст. 111-1 КК України є спеціальною щодо передбаченої ч.ч. 2, 5 ст. 111-1 КК України, таким чином, якщо йдеться про зайняття керівної посади наприклад в прокуратурі, то вчинене, за наявності інших обов'язкових ознак цього складу слід кваліфікувати за ч. 7 ст. 111-1 КК України .

Разом з тим, як бути у випадку, коли особа обіймає посаду не пов'язану з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій в суді чи прокуратурі? Думається, що все ж за задумом законодавця такі дії повинні кваліфікуватися за ч. 2 ст. 111-1 КК України .

Разом з тим, відповідне вирішення цього розмежування потребує додаткових роз'яснень. Ще однією проблемою є розмежування колабораційної діяльності із державною зрадою (ст. 111 КК України) і пособництвом державі-агресору (ст. 111-2 КК України). Визначення державної зради є більш загальним щодо колабораційної діяльності і через це, колабораційна діяльність виглядає як окремо виділені законодавцем випадки державної зради.

Такі ж саме питання щодо розмежування виникають і щодо пособництва державі-агресору, яке подібне і до колабораційної діяльності і має спільні ознаки і з державною зрадою. В якості ознак для відмежування державної зради від колабораційної діяльності зазначається, що державна зрада завжди вчиняється громадянином України, а колабораційна діяльність – не завжди, держа- 288 вна зрада може вчинятися на користь будь-якої держави, а колабораційна діяльність – лише на користь держави-агресора [2]. Разом з тим, ці відмінності є окремими випадками, але в багатьох ситуаціях потрібні будуть відповідні роз'яснення щодо розмежування вказаних кримінальних правопорушень, або ж таке тлумачення скрадатиметься на підставі аналізу судової практики.

Це далеко не всі проблемні питання, які виникають при аналізі нових засобів кримінально-правової політики протидії військовій агресії.

Вважаємо, на даний час варто об'єднатися задля вирішення цих питань з метою недопущення того, щоб винні у злочинах проти основ національної безпеки України, проти військових, які захищають Україну, залишилися без відповіді.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» // Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18#Text>
2. Кравчук О., Бондаренко М. Стаття «Колабораційна діяльність: аналіз нової статті 111-1 Кримінального кодексу України» // Електронний ресурс. Режим доступу: <http://hrvector.org/podiyi/22-03-20-mbo>

*Кріпак Н. Г.,
студентка 2 курсу магістратури
факультету прокуратури та слідства
(кримінальна юстиція) Національний
університет «Одеська юридична
академія»*

*науковий керівник: кандидат юридичних
наук, доцент, доцент кафедри
кримінального права Національного
університету «Одеська юридична
академія» Кедик В.П.*

ПОНЯТТЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ В ЗАРУБІЖНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ

Запровадженню Інституту кримінального проступку в національне законодавство передували фундаментальні дослідження науковців, аналіз не одної сотні документів, невідомо скільки обговорень у різних форматах, і, ось, сьогодні маємо результат, який вже підтвердив своє ефективність на практиці (покращені показники розкриття злочинів у зв'язку з суттєвими процедурними розвантаженнями органів досудового розслідування та зменшення навантаження на суди через спрощену процедуру розгляду справ даної категорії). Але, не зважаючи на той факт, що кримінальні проступки вже запроваджені та спостерігається позитивна динаміка їх існування, все ж таки актуальним залишається потреба подальшого дослідження кримінальних проступків, оскільки ніщо з того, що працює зараз не зможе існувати пізніше без його удосконалення. На думку автора, найбільш ґрунтовні результати дають дослідження кримінального проступку через призму їх порівняння з кримінальними проступками країн, де вони існують давно й ефективно. Отже, спробуємо дослідити поняття кримінального проступку.

Спочатку зазначимо, що національне кримінальне законодавство трактує поняття кримінально проступку як передбачене Кримінальним кодексом України (далі – КК України) діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше трьох тисяч неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі [1]. З першого погляду може здатися, що законодавець вирішив позначити кримінальний проступок обмеженою санкцією, але насправді, якщо спробувати проаналізувати декілька кримінальних правопорушень з Особливої частини КК України, виходячи із змісту самого Кодексу стає зрозуміло, що кримінальними проступками є не лише кримінальні правопорушення з відносно невеликою санкцією, а й з меншою суспільною небезпечністю.

Кримінальне право Франції кримінальний проступок розглядає як будь-яку дію або бездіяльність, вчинену умисно або з необережності, заборонену в суспільстві під загрозою виправного покарання, визначеного кримінальним законом, за ступенем тяжкості до даної групи відносять нетяжкі діяння. Санкція, яка відокремлює проступки від злочинів у визначенні поняття відсутня. Слід звернути увагу, що для злочинів, на відміну від проступків, за законодавством Франції характерний умисел [2, с.280].

У Федеративній республіці Німеччині проступками визнано протиправні діяння, за вчинення яких передбачено покарання у вигляді позбавлення волі до одного року або штраф. Тобто, у порівнянні з Україною, ФРН відносить до кримінальних проступків правопорушення, які передбачають покарання у вигляді позбавлення волі, хоча й з обмеженням - до 1 року [2, с.280].

Цікава для дослідження ситуація в кримінальному праві США - в законодавстві існує поділ на «місдимінори» та «фелонії». «Місдимінорами» є кримінальні правопорушення, які

караються позбавленням волі до року. Цікавим є те, що в їх національному законодавстві прийнято, що «місдимінорами» займаються нижчі суди, а «фелоніями» вищі [3]. Зважаючи на те, що історично такий поділ існує досить довго, їх досвід та статистику можна вважати доволі авторитетними. Так, за рік виноситься в 10 разів більше вироків по «місдимінорам», ніж по «фелоніям» - це зумовлено не лише характером самих правопорушень, а й спрощеною процедурою розгляду «місдимінорів».

Отже, сьогодні законодавство багатьох країн містить поділ кримінальних правопорушень на злочини і проступки, аналіз самого поняття проступку Франції, Німеччини та США показує, наскільки все ж таки різняться визначення понять в цих державах. У Франції не вказують у визначенні поняття санкцію, у Німеччині та США санкція може передбачати покарання у вигляді позбавлення волі до одного року. Хочу додати, що не зважаючи на поширені думки щодо того, що впровадження досвіду зарубіжних країн знищує ідентичність законодавства України, українським вченим все ж таки вдалося сформулювати на основі міжнародного досвіду власну модель кримінального проступку відповідно до особливостей кримінального законодавства України.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України [Електронний ресурс]: Закон України від 05.04.2001 № 2341-ІІ // Верховна Рада України. - Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. Усманов Ю. «Кримінальний проступок: аналіз нового закону та міжнародної практики!» Істочник: <https://www.pravoconsult.com.ua/kriminalnij-prostupok/#i-3> [Електронний ресурс] / Усманов Ю. // Правова консультація. – 2019. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.pravoconsult.com.ua/kriminalnij-prostupok/#i-3>.
3. Федотова Г.В. Правове регулювання інституту кримінального проступку у Франції, Німеччині та Великобританії / Федотова Г.В.. // Науковий вісник національної академії внутрішніх справ. – 2015. – С. 275–288.

*Купенко А.І.,
студентка 2 курсу магістратури
факультету прокуратури та слідства
(кримінальна юстиція) Національний
університет «Одеська юридична
академія»*

*науковий керівник: кандидат
юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська
юридична академія» Кедик В.П.*

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ДОМАШНЄ НАСИЛЬСТВО: АНАЛІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

За даними Офісу Генерального прокурора України станом на жовтень 2022 року в Україні зареєстровано 1339 кримінальних правопорушень за статтею 126-1 КК України (домашнє насильство), з них 1043, в яких особам вручено підозру. І, на жаль, ці цифри лише зростають. В часи пандемії Covid-19 ситуація особливо загострилась, у зв'язку з цим у суспільстві все активніше почали піднімати питання ратифікації Україною так званої Стамбульської конвенції, норми якої прагнуть забезпечити захист прав і свобод кожної людини (особливо жінок і дітей).

У червні 2022 року Президентом України підписано ЗУ «Про ратифікацію Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу із цими явищами». Що для України означає така ратифікація?

По-перше, Стамбульська конвенція має на меті захист від насильства, недопущення, кримінальне переслідування та ліквідацію насильства стосовно жінок, чоловіків і дітей. По-друге, вона посилить правовий захист постраждалих і забезпечить їм доступ до правосуддя, не лише в Україні, а й за кордоном.

Саме в цьому контексті зростає і роль застосування напрацьованої за останні роки судової практики в Україні, як-от постанови (висновки) Верховного Суду, та закордоном, зокрема це стосується рішень Європейського Суду з прав людини.

Так, у постанові Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду у справі № 453/225/19 від 12.02.2020 року Суд вказав, що злочином, пов'язаним із домашнім насильством, слід вважати будь-яке кримінальне правопорушення, обставини вчинення якого свідчать про наявність у діянні хоча б одного з елементів (ознак), перелічених у ст. 1 Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству», незалежно від того, чи вказано їх в інкримінованій статті КК як ознаки основного або кваліфікованого складу злочину [1].

При чому Суд акцентує увагу і на тому факті, що встановлена у п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК [2] заборона закриття кримінального провадження поширюється на осіб, які вчинили злочин, пов'язаний із домашнім насильством, виключно за умови, що відповідні слідчі органи пред'явили особі таке обвинувачення і вона мала можливість захищатися від нього.

За статистикою, найбільше від домашнього насильства потерпають жінки та діти. Так, у 96,4% випадків кривдниками є чоловіки, у 3,6% випадків жінки, у 94% випадків жінки є потерпілими від даного виду кримінальних правопорушень, натомість чоловіки визнаються потерпілими лише у 6%.

Також, як показує практика, найчастіше домашнє насильство вчинялося чоловіком щодо жінки (93 %). Набагато рідше його вчиняє жінка щодо чоловіка (1,4 %), жінка щодо жінки (2,1 %) та чоловік щодо чоловіка (5 %) [3].

У зв'язку із цим не менш важливим є питання доказування фактів домашнього насильства. Саме з цього питання і висловився Верховний Суд у постанові від 14.06.2022 року у справі 585/3184/20, зокрема, зазначивши, що КПК не передбачає необхідності доведення факту домашнього насильства певним видом доказів. Діяння і наслідки, зазначені в ст. 126-1 КК, підлягають доказуванню та оцінюванню з огляду на положення статей 84, 92, 94 КПК.

Систематичність як ознака складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 126-1 КК, може бути підтверджена попереднім притягненням особи до адміністративної відповідальності не менше двох разів за вчинення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 173-2 КУпАП.

При чому, звертаємо увагу, що попереднє притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення домашнього насильства за умови подальшої повторюваності протиправних дій щодо певної потерпілої особи чи осіб і настання конкретних наслідків, визначених як більш тяжкі, ніж ті, що зазначені в КУпАП, не свідчить про подвійне притягнення особи до юридичної відповідальності одного виду за те саме правопорушення [1].

Однак, використання матеріалів для пред'явлення обвинувачення особі, на підставі яких вона вже була притягнута до відповідальності (найчастіше до адміністративної) – є недопустимим, адже фактично порушує вищезазначений принцип про заборону подвійного притягнення до юридичної відповідальності.

До такого ж висновку дійшов Верховний Суд у своїй постанові від 12.10.2021 року у справі №663/3390/19. Суд визначив, що ті обставини, що органи досудового розслідування (без фактичного здійснення досудового розслідування) використали для пред'явлення обвинувачення матеріали, які стосувалися фактів раніше вчинених ним адміністративних правопорушень, стосовно цієї ж потерпілої та за які його було притягнуто до відповідальності, є підставою для виправдання підсудного. Бо притягнення особи до кримінальної відповідальності двічі за ті самі діяння, кваліфікуючи їх і як адміністративні, і як кримінальні правопорушення, суперечить Конституції України та практиці ЄСПЛ [1].

Таким чином, органам досудового слідства необхідно ретельно підходити до аналізу зібраних доказів, адже не всі вони можуть доводити вину підозрюваного в силу того, що вже були використані в адміністративному провадженні.

Новелою в українському кримінальному законодавстві є створення та застосування механізмів захисту потерпілої особи від майбутніх випадків домашнього насильства. Так, у статті 91-1 КК України [2] передбачено можливість застосовувати обмежувальні заходи до осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, передбачене ст.126-1 КК України. До таких заходів, зокрема, належать: заборона перебувати та наближатися на визначену відстань до місця постійного чи тимчасово проживання, роботи, навчання, лікування, особи, постраждалої від домашнього насильства.

Такі обмежувальні заходи застосовуються одночасно із призначенням покарання. Проте важливо зазначити, що кривдника має бути засуджено до покарання, яке не пов'язане із позбавленням волі, або його звільнено від кримінальної відповідальності чи відбування покарання. Лише в такому випадку суд може за власною ініціативою або за клопотанням потерпілої сторони застосувати вказані обмежувальні заходи.

Таке формулювання як «суд має право» чи «суд за власною ініціативою», очевидно, є негативним моментом в частині доступу до правосуддя через призму його ефективності і дієвості. Адже право суду, а не його обов'язок, застосовувати такі обмежувальні заходи на практиці говорить про те, що лише 1,8% випадків суд застосував до обвинуваченого обмежувальні заходи.

Наприклад, у рішенні Шевченківського районного суду м. Києва від 19.10.2020 року у справі №761/27704/20 суд вказав на те, що конфліктна ситуація, яка виникла між батьками, негативно впливає на психічний стан малолітньої дочки сторін, а тому наявні підстави для часткового задоволення заяви та видачі обмежувального припису. Потреба у

видачі обмежувального припису шляхом встановлення заходів тимчасового обмеження прав кривдника була встановлена і у рішенні Сколівського районного суду від 08.02.2021 року у справі 453/139/21.

Разом із тим, суду важливо встановити факт систематичності вчинення насильства, що охоплюється диспозицією статті 126-1 КК України. У постанові Верховного Суду від 25.02.2021 року у справі № 583/3295/19 Суд зазначив: словосполучення «систематичне вчинення фізичного, психологічного або економічного насильства» описує діяння. Закінченим кримінальне правопорушення вважається з моменту вчинення хоча б однієї із трьох форм насильства втретє, у результаті чого настав хоча б один із вказаних в законі наслідків. При цьому не має значення, чи було відображено в адміністративному протоколі, в обмежувальному приписі чи в іншому документі факт перших двох актів насильства. Факт документування має значення для доказування систематичності, але не більше ніж інші передбачені законом докази [1].

Окремо необхідно звернути увагу на посилання суддів у своїх рішеннях на відносно нову і актуальну зарубіжну практику, зокрема рішення ЄСПЛ.

Рішення «Левчук проти України» від 30.09.2020 року - стало першим рішенням ЄСПЛ, що було прийнято у справі щодо домашнього насильства. Розглянувши справу, ЄСПЛ встановив факт порушення Україною права Заявниці на повагу до приватного життя та зазначив, що національні органи мали дослідити ступінь тяжкості ситуації з метою належного її врегулювання. Дана справа є яскравим прикладом того, що судам необхідно враховувати всі фактичні обставини справи, щоб не допускати порушення прав, в тому числі жінок, у зв'язку із застосуванням фізичного чи психологічного насильства.

Дуже часто суди посиляються на справу «Володіна проти Росії» від 09.07.2019 року (щодо відсутності законодавства у сфері домашнього насильства), «Бутуруга проти Румунії» від 11.02.2020 року (у даній справі ЄСПЛ вперше констатував, що кіберстеження є кібербулінгом та формою домашнього насильства), «Опуз проти Туреччини» від 09.06.2009 року (прояви насильства щодо заявниці та її матері належить розглядати як такі, що ґрунтуються на статевій ознаці, а отже, є формою дискримінації щодо жінок).

Таким чином, з огляду на викладене, використання національної судової практики та практики ЄСПЛ у національних судових рішеннях допомагає правильно витлумачити положення відповідного законодавства, Конвенції, її протоколів, вона (практика) фактично є першоджерелом динамічного тлумачення, яке здійснюється в результаті законодавчо визначеної, єдиної, послідовної, відносно стійкої діяльності судів, що, в свою чергу, відповідає іманентно усталеній судовій практиці та загалом принципам романо-германської правової сім'ї, до якої і належить Україна.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20220327#Text>
2. Огляд судової практики ККС України. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/2022_09_26_Ogliad_KKS_2018_2022.pdf
3. Аналітичні матеріали ЮрФем. URL: <http://jurfem.com.ua/vidpovidalnist-za-domashnye-nasylstvo-st-126-1-sudova-praktyka/>
4. Рішення ЄСПЛ стосовно застосування домашнього насильства в Україні та інших країнах. URL: https://jurliga.ligazakon.net/news/207955_rshennya-spl-stosovno-zastosuvannya-domashnogo-nasilstva-v-ukran-ta-nshikh-kranakh

*Лупу В. С.,
студент 2 курсу магістратури,
факультету прокуратури та слідства
(кримінальна юстиція)
Національний університет «Одеська
юридична академія»*

*науковий керівник: кандидат
юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська
юридична академія» Кедик В.П.*

ЗАВДАННЯ ТА ФУНКЦІЇ СУЧАСНОГО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА

За останні кілька років злочинність в Україні стала явищем національного значення. Якщо раніше боротьба зі злочинністю вважалася важливою, але все ще обмежувалася функціями правоохоронних органів, то зараз, на тлі недостатньо послідовних і виважених економічних реформ, вона посідає одне з перших місць серед проблем, що хвилюють суспільство. І це не дивно, адже це питання в Україні є явищем, яке впливає на життєдіяльність суспільства, функціонування та безпеку держави, права і свободи її громадян.

Тому завдання і функції кримінального права вимагають постійного вдосконалення, а нові проблеми, що постають перед цією галуззю, необхідно вирішувати в найкоротші терміни. Правовою основою боротьби зі злочинністю є кримінальне законодавство[1]. Щоб цей закон був достатньо ефективним, його необхідно правильно застосовувати. А для цього її необхідно ретельно вивчити, щоб краще знати і застосовувати в практичній діяльності.

Приступаючи до вивчення даної теми, слід мати на увазі, що термін «кримінальне право» вживається в двох значеннях: 1) як галузь права і 2) як наука кримінального права, тобто як теорія кримінального права. , наукова дисципліна.

Якщо розглядати кримінальне право з точки зору галузі права, то це: а) система правових норм, що визначають підстави та принципи кримінальної відповідальності, визначають, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до них. тих, хто їх вчинив; б) ці норми (правила поведінки) встановлюються лише одним органом законодавчої влади - Верховною Радою України. Жоден інший орган чи посадова особа (навіть президент) не може встановлювати норми кримінального права. Саме ця ознака відрізняє кримінальне право від інших галузей права (наприклад, норми цивільного права можуть встановлюватись урядом, а норми адміністративного права – навіть органами місцевого самоврядування)[1].

Отже, кримінальне право як галузь права – це встановлена вищою законодавчою владою система правових норм, які визначають підстави та засади кримінальної відповідальності, визначають, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання можуть бути застосовані до особи, яка вчинив їх.

Завдання кримінального права слід оцінювати з урахуванням того, що воно в цілому є певною основою відповідної суспільної діяльності. Варто сказати, що в таких завданнях кримінального права є певна субординація. Наприклад, завжди можна вказати основну мету і підпорядковані завдання, які повинні бути не тільки встановлені, а й присутні у відповідних кримінально-правових актах. При цьому головна мета кримінального права повинна чітко «узгоджуватися» з конкретно-історичними факторами даного конкретного етапу розвитку, «баченням» перспективи розвитку, соціальними, політичними, економічними, загальноправовими завданнями розвитку держави. на кожному етапі державного будівництва.

Завдання кримінального права — це державні імперативи, що формують суспільні завдання, сформульовані у відповідних нормах кримінального права. Загалом завдання кримінального права має комплексний зміст, що зумовлено багатоаспектністю цього завдання, що також слід враховувати.

Основним призначенням кримінального законодавства на сучасному етапі є необхідність закріплення в кримінальному законодавстві конституційно закріпленого у ч. 1 Конституції України визначення «Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна і правова держава», яка повинна бути зроблено з урахуванням предмета кримінального права. При цьому необхідно враховувати не лише загальносоціальні показники, а й оцінювати більш «вузькі» показники, наприклад: зміст і динаміку злочинності, загальну характеристику законодавства, зобов'язання України як суб'єкта міжнар. відносини[2].

На мою думку, кримінальне право повинно поєднувати в собі декілька обов'язкових елементів, без яких неможливо навіть спланувати якість кримінально-правових приписів. Є розуміння того, що ця галузь права має створюватися, як і інші галузі права, з урахуванням балансу суспільних інтересів; спиратися на основні соціальні процеси, що здійснюються; враховувати ширший соціальний дискурс. При цьому завжди слід пам'ятати, що кримінальне право – це (лат. – остання інстанція) здатність держави впливати на негативні суспільні процеси, яка має відображатися в послідовності відповідних дій держави, спрямованих на подолання певних проблем у суспільстві.

Кримінальне право, як найважливіший елемент політики протидії злочинності, традиційно розглядається як інструмент соціального, охоронного та регулятивного впливу.

Основною функцією кримінального права є захист від втручання найважливіших суспільних відносин. Охоронна функція включає профілактичні та каральні заходи. До інших функцій кримінального права слід віднести: 1) регулятивну — регулювання кримінально-правових відносин (а не деяких інших); 2) коригуючий — відновлення соціальної справедливості та 3) вічний. Всі інші є функціями будь-якої гілки).

Зміст явища охоронної функції кримінального права розглядається через його форму з подальшою їх взаємодією. Форма — зовнішній вияв явища, який він бачить на власні очі. Зовнішнім вираженням такого явища, як правова концепція кримінального права, є його нормативний, законодавчий акт. Така внутрішня структура, як охоронна функція кримінального права, становить його зміст і сутність. Змістом функції кримінального права є його вплив на суспільні відносини. Під цією функцією кримінального права слід розуміти суб'єктивно-об'єктивне явище, яке є основним напрямком впливу злочинності на суспільні відносини.

Вихідна функція невідворотності покарання хворобою стосується насамперед людської психіки. Нестійкі люди, які прагнуть задовольнити свої потреби злочинним шляхом, усвідомлюють покарання, тобто ефективність психологічного впливу особливо посилюється, коли особа готується вчинити злочин. Люди, які не вчиняють злочинів, якщо усвідомлюють неминучість в У випадках, коли було скоєно злочин, вони, як правило, будуть змушені утримуватися від злочинної діяльності. Виховна функція полягає у формуванні усвідомленої потреби людини, яка дотримується закону. Виховна функція виникає у формуванні законослухняної поведінки людини. Застосування кримінального закону на практиці виховує у громадян повагу до закону, впевненість у захищеності особистості, прав, невідворотності кримінальної відповідальності осіб, які вчинили злочин. Функція перевиховання винного є складним процесом, основу якого в кримінальному праві заклав Круас [3].

Отже, завдання та функції сучасного кримінального права потребують постійної уваги та вдосконалення з метою ефективного та швидкого реагування на будь-які порушення. Адже це необхідно з точки зору збереження нормального функціонування держави та суспільства в цілому.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності : Закон України від 15.11.2011 р. [Текст] // ОВУ. — 2011. — № 98. — Ст. 3570
2. Оцяця А.С. Сутність та зміст охоронної функції кримінального права [Текст] / А. С. Оцяця // Актуальні проблеми держави і права : збірник наукових праць. — Одеса : Юридична література, 2011. — Вип. 59. — С. 106-112.
3. Стрельцов, Є. Деякі роздуми про правову сутність та соціальні завдання кримінального права [Текст] / Є. Стрельцов // Право України. — 2010. — № 9. — С. 102–109.

*Мазур Ю. С.
студентка 2 курсу магістратури
факультету адвокатури та
антикорупційної діяльності
Національний університет
«Одеська юридична академія»*

ЗАЛУЧЕННЯ ДІТЕЙ ДО УЧАСТІ У ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТАХ

Насамперед хотілось би зазначити про те, що з початком повномасштабного вторгнення військових формувань РФ на нашу територію 24 лютого 2022 року функціонування всієї системи суспільного та державного життя України зазнало вимушених змін.

Ця кровова повномасштабна війна змінила життя кожного українця. Рашисти кожного дня гвалтують, вербують, вбивають, та викрадають сотні та тисячі українських дітей. Також не менш важливою проблемою залишається залучення дітей до участі в збройному конфлікті, котре суворо заборонено на міжнародному та національному рівнях. Відповідно, захист прав дітей в складних умовах функціонування нашої держави являється одним із найважливіших аспектів.

Варто визнати той факт, що, на жаль, діти у збройних конфліктах є не тільки жертвами, але навіть учасниками збройних конфліктів— вони беруться за зброю, їх використовують як розвідників і залучають їх для іншої діяльності в умовах введення бойових дій [2].

В цьому аспекті слід зазначити, що ООН визначає дитину-солдата як «будь-яку особу у віці до 18 років, яку завербують і використовують збройні сили або збройні групи в будь-якій ролі», від розвідників до кухарів. Конвенція ООН про права дитини забороняє вербувати дітей-солдатів у віці до 15 років [1, с.20].

Незважаючи на те, що міжнародне гуманітарне право суворо забороняє залучати дітей, котрі молодше 15 років до збройних конфліктів, проте діти-солдати залишаються невід’ємною частиною сучасних війн практично в усіх гарячих точках планети, особливо в Африці, Азії, Латинській Америці, навіть Європі.

Найчастіше діти та підлітки використовуються в якості солдатів незаконними військовими формуваннями, повстанськими рухами, терористичними організаціями та екстремістськими групами, оскільки урядові сили держав світу в цьому плані дещо обмежені чинними нормами як вітчизняного, так і міжнародного законодавства [4].

Також є залучення дітей до облаштування військових об’єктів – найгірший вид дитячої праці. Крім того, діти, які залучені до роботи на військових об’єктах, можуть загинути або отримати поранення від обстрілу з іншого боку конфлікту.

З-поміж іншого, варто сказати про те, що такий високий попит на дітей з нелегальних військових формувань зумовлений віковими особливостями цієї соціально-демографічної групи, представники якої за «вмілого командування» можуть стати безстрашними та легкими в керуванні бійцями, оскільки з ними найменше проблем.

В силу певних вікових особливостей неповнолітні не відчують докорів сумління, не розуміють цінності людського життя, тому війна для них не несе того жахливого змісту, який вона має для дорослих, оскільки сприймається як щось на зразок гри [3, с. 5].

Також варто зауважити про те, що збройні конфлікти, світова нестабільність, та повномасштабна війна країни-терориста РФ сьогодні є тим переліком негативних факторів, що впливають на найважливішу і найбільш вразливу верству населення будь-якої держави – дітей.

Отож, сторони збройного конфлікту повинні попри воєнні дії дотримуватись правил та норм міжнародно-правових документів, що захищають дітей від залучення в участь у

збройних конфліктах. Проте, слід наголосити на тому, що вербування й використання дітей є першим із шести серйозних порушень проти дітей, проте росія не зупиняється перед такими діями у війні з Україною, вербуючи та використовуючи як українських, так і власних дітей та підлітків.

Таким чином, свідоме вербування та залучення дітей в солдати має негативні соціальні наслідки не тільки для найбільш призовних, а й для суспільства в цілому, оскільки мілітаризація населення в ранньому віці в зоні тривалого військово-політичного конфлікту призводить не лише до збільшення фізичного травматизму та втрати соціального капіталу, а й до моральної невірноваженості дитини, яка перебуває на етапі активного розвитку та соціалізації [5].

Отож, проблема залучення дітей до участі в збройному конфлікті в світлі повномасштабної війни країни-агресора рф проти України залишається відкритим. Нові реалії сьогодення поставили перед нашим суспільством певні виклики, вирішення яких потребує кардинальних змін у державній політиці та законодавстві країни, переосмислення стратегії запобігання негативним наслідкам тривалого збройного конфлікту для майбутніх поколінь.

Список використаних джерел:

1. Міжнародна система захисту прав людини : навчальний посібник / І. А. Шуміло. – Київ: ФОП Голембовська О.О. 2018. 168 с.
2. «Дитячий аспект» гібридної війни. АрміяInform. 2022. URL: <https://armyinform.com.ua/2022/01/21/dytyachyj-aspekt-gibrydnoyi-vijny/> (дата звернення 21.04.2022)
3. Клименко О. Залучення дітей до участі в збройних конфліктах: моделі та методи вербування (український досвід) / О. Клименко // Соціологічні студії. – Луцьк: Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2019. - № 2 (15). - С. 6-12.
4. Вербування та використання дітей на війні є одним із шести порушень, які вчиняє рф – Міноборони. 2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-ato/3497479-verbuvanna-ta-vikoristanna-ditej-na-vijni-e-odnim-iz-sesti-porusen-aki-vcinae-rf-minoboroni.html>
5. Діти та збройні конфлікти: нормативно-правова база. 2022. URL: <https://warchildhood.org/ua/children-and-armed-conflict-legal-framework/>

*Мархайчук Д.М.,
студентка 2 курсу магістратури
Факультету адвокатури та
антикорупційної діяльності
Національний університет
«Одеська юридична академія»,*

ПРАВОВА КВАЛІФІКАЦІЯ КОЛАБОРАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

15 березня 2022 року набув чинності Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність» № 2108-IX від 03.03.2022 р., яким включено до Кримінального кодексу України нову статтю 111-1 «Колабораційна діяльність», що охоплює значну кількість складів кримінальних правопорушень щодо співпраці з державою-агресором [1].

Колабораціонізм (від фр. Collaboration – «співробітництво») – це співпраця населення або громадян держави з ворогом в інтересах ворога-загарбника на шкоду самій державі чи її союзників і участь у переслідуванні патріотів країни, громадянином якої є колаборант [4].

Об'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК, є основи національної безпеки України (Розділ 1 КК). Додатковим об'єктом є життя і здоров'я людей та право власності (за ч.8 ст.111-1 КК).

Об'єктивна сторона складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 111-1 КК містить широкий перелік діянь, залежно від частини статті:

1) дії у вигляді публічного заперечення здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, або публічні заклики до підтримки рішень та/або дій держави-агресора, збройних формувань та/або окупаційної адміністрації держави-агресора, до співпраці з державою-агресором, збройними формуваннями та/або окупаційною адміністрацією держави-агресора, до невизнання поширення державного суверенітету України на тимчасово окуповані території України (ч.1 ст. 111-1 КК);

Пунктом 1 Примітки до ст. 111-1 КК визначено, що публічним вважається поширення закликів або висловлення заперечення до невизначеного кола осіб, зокрема у мережі Інтернет або за допомогою засобів масової інформації.

2) діяння у вигляді добровільного заняття посади, не пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у будь-яких незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у т.ч. в окупаційній адміністрації держави-агресора (ч.2 ст. 111-1 КК);

3) дії у вигляді пропаганди в закладах освіти незалежно від типів та форм власності з особливою метою та дії, спрямовані на впровадження стандартів освіти держави-агресора (ч.3 ст. 111-1 КК);

4) дії у вигляді передачі матеріальних ресурсів незаконним збройним чи воєнізованим формуванням, створеним на тимчасово окупованій території та (або) збройним чи воєнізованим формуванням держави-агресора (ч.4 ст. 111-1 КК);

5) дії з провадження господарської діяльності у взаємодії з державою-агресором, незаконними органами влади, створеними на тимчасово окупованій території, у т. ч. з окупаційною адміністрацією держави-агресора (Наприклад: постачання товару, виконання робіт, надання послуг таким окупаційній адміністрації або державі-агресору) (ч.4 ст. 111-1 КК);

6) дії щодо добровільного зайняття громадянином України (керівної) посади, пов'язаної з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських функцій, у незаконних органах влади, створених на тимчасово окупованій території, у тому числі в окупаційній адміністрації держави-агресора (ч.5 ст. 111-1 КК);

- 7) дії щодо добровільного обрання до таких незаконних органів(ч.5 ст. 111-1 КК);
- 8) дії у формі участі в організації та проведенні незаконних виборів та/або референдумів на тимчасово окупованій території (ч.5 ст. 111-1 КК);
- 9) дії у вигляді публічних закликів до проведення таких незаконних виборів та/або референдумів (може бути вчинено й поза межами тимчасово окупованої території) (ч.5 ст. 111-1 КК);
- 10) дії з організація та проведення заходів політичного характеру (здійснені в співпраці з державою-агресором та/або її окупаційною адміністрацією, спрямовані на підтримку держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань та/або на уникнення нею відповідальності за збройну агресію проти України) (ч.6 ст. 111-1 КК);
- 11) активна участь у таких заходах (ч.6 ст. 111-1 КК)
- 12) здійснення інформаційної діяльності в співпраці з державою-агресором (ч.6 ст. 111-1 КК);
- 13) добровільне зайняття посади в незаконних судових або правоохоронних органах, створених на тимчасово окупованій території (ч.7 ст. 111-1 КК);
- 14) добровільна участь в незаконних збройних чи воєнізованих формуваннях, створених на тимчасово окупованій території або в збройних формуваннях держави-агресора (ч.7 ст. 111-1 КК);

15) надання таким незаконним формуванням допомоги у веденні бойових дій проти Збройних Сил України та інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, добровольчих формувань, що були утворені або самоорганізовувалися для захисту незалежності, суверенітету та територіальної цілісності України (ч.7 ст. 111-1 КК);

Щодо суб'єкта кримінального правопорушення, то у різних складах правопорушень, законодавець по-різному врегульовує цю ознаку. У більшості диспозицій суб'єктом може бути лише громадянин України (ч. 1,2,3,5,7 ст. 111-1 КК).

Важливо, що суб'єкт злочину за ч.4 і ч.6 ст. 111-1 КК – не обов'язково громадянин України, але необхідно звернути увагу на те, що господарську діяльність за ч. 4 ст. 111-1 КК здійснює суб'єкт господарювання.

На думку Кравчука О.О. та Бондаренко М.С., з самого поняття колабораційної діяльності випливає, що суб'єкт всіх правопорушень повинен відповідати такій характеристиці як належність до місцевого населення або наявність інших сталих зв'язків із відповідною окупованою територією (місце проживання, місце реєстрації, місце ведення господарської або іншої діяльності) [5, с.199].

Суб'єктивна сторона кримінальних правопорушень характеризується прямим або непрямым умислом. У ряді складів кримінальних правопорушень важливе значення має добровільність (за ч. 2, 5, 7 ст. 111-1 КК) та мета, наприклад сприяння здійсненню збройної агресії проти України, встановленню та утворенню тимчасової окупації частини території України, уникненню відповідальності за здійснення державою-агресором збройної агресії проти України, підтримки держави-агресора, її окупаційної адміністрації чи збройних формувань (за ч. 3, 6 ст. 111-1 КК).

Державою-агресором вважається Російська Федерація згідно з Указом Президента України «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 [2].

Відповідно до п.7. ч.1. ст. 1-1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» (редакція від 07.05.2022 р.) тимчасово окупована територія - це частини території України, в межах яких збройні формування Російської Федерації та окупаційна адміністрація Російської Федерації встановили та здійснюють фактичний контроль або в межах яких збройні формування Російської Федерації встановили та здійснюють загальний контроль з метою встановлення окупаційної адміністрації Російської Федерації [3].

Кримінальне правопорушення за ч.1 ст. 111-1 КК належить до проступків, за ч. 3 і 4 ст. 111-1 КК є нетяжким злочином, за ч. 5 ст. 111-1 КК – тяжким злочином, за ч.6 і 7 ст. 111-1 КК є особливо тяжким злочином [4, с. 199 - 200].

Склади кримінальних правопорушень, передбачених ч.1-7 ст. 111-1 КК є формальними.

Частина 8 ст. 111-1 КК передбачає кваліфікуючу ознаку - вчинення особами, зазначеними у частинах 5 - 7 цієї статті дій або прийняття рішень, що призвели до загибелі людей або настання інших тяжких наслідків. На думку правознавців, законодавець мав на меті передбачити в ч.8 ст. 111-1 КК кваліфікований склад для злочинів, передбачених ч. 5–7 цієї статті. Однак в тексті цієї частини міститься послався не на діяння, передбачені ч. 5–7 цієї статті, а на осіб, зазначених у них. При цьому за санкцією ч. 8 передбачено найсуворіше покарання у вигляді довічного позбавлення волі [5, с. 199 - 200].

Таким чином, встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність, яке зумовлене військовою агресією, має вагоме значення для охорони та захисту незалежності, суверенітету, територіальної цілісності України. Разом з тим, ця новела кримінального законодавства викликала багато правових питань, вирішення яких є актуальною проблемою науки кримінального права.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо встановлення кримінальної відповідальності за колабораційну діяльність: Закон України від 03.03.2022 р. № 2108-IX // Офіційний вісник України, 2022, № 32, с. 24.
2. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 64/2022 // Офіційний вісник України, 2022, № 46, с. 16.
3. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закону України від 15.04.2014 р. № 1207-VII // Відомості Верховної Ради України, 2014, № 26, с. 2172.
4. Албул С. В. Колабораційна діяльність: питання визначення та відповідальності. Одеський державний університет внутрішніх справ [Електронний ресурс]. URL: <https://oduvvs.edu.ua/news/колабораційна-діяльність-питання-ви/>.
5. Кравчук О.О., Бондаренко М.С. Колабораційна діяльність: науково-практичний коментар до нової статті 111-1 КК / О.О. Кравчук, М.С. Бондаренко // Юридичний науковий електронний журнал, 2022, № 3/2022, с. 198-204.

*Наливайченко В.О.,
студентка 2 курсу магістратури
факультету адвокатури та
антикорупційної діяльності
Національний університет
“Одеська юридична академія”*

МАРОДЕРСТВО: ЧИ ВСІ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ, СКОЄНІ ПІД ЧАС ВІЙНИ, Є МАРОДЕРСТВОМ?

З 24 лютого, початку повномасштабного вторгнення Російської федерації в Україну багато що змінилось. Змінилось як в житті людей загалом, так і сфері права зокрема. Перше, що слід відмітити, це те, що рівень злочинності в Україні значно зменшився, як приклад відсоток вчинення кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я знизився на 21%, а також вчинення тяжких злочинів. Це можна аргументувати тим, що з початку війни було значно посилено патрулювання вулиць, введено комендантську годину та навіть обмеження щодо продажу алкоголю, оскільки стан алкогольного сп'яніння сприяє вчиненню кримінальних правопорушень, тому може визнаватися обтяжуючою обставиною. Окрім цього, до обов'язків правоохоронних органів входить тепер ще й виявлення диверсантів, колаборантів та тих, хто займається викраденням гуманітарної допомоги. Ще одним фактором, який сприяв зниженню рівня злочинності в умовах війни, стало ще й те, що в період, коли вся країна має об'єднатись та працювати заради однієї мети – перемоги, вчинення кримінальних правопорушень стало каратися ще й громадським осудом. Як приклад, волонтери та добровольці при виявленні, допомагали правоохоронним органам слідкувати та зменшувати кількість виявлених випадків скоєння протиправних діянь.

Не обійшло стороною і зміни в кримінальному законодавстві України. 7 березня 2022 року було прийнято Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України», і щодо посилення відповідальності за кримінальні правопорушення проти власності. Зокрема, до таких статей, як «Крадіжка» (ст.185), «Грабіж» (ст.186), «Розбій» (ст.187), «Вимагання» (ст.189) та «Мародерство» (ст.432).

Проблемою є те, що дуже часто кримінальні правопорушення проти власності та мародерство ототожнюють, але це не зовсім аналогічні за складом кримінальні правопорушення. Для більш глибокого поняття такого складу правопорушення як «Мародерство», слід дослідити його склад. До складу кримінального правопорушення належать такі елементи: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона. Об'єктом є суспільні відносини щодо порядку несення військової служби під час ведення бойових дій. Об'єктивною стороною є викрадення на полі бою речей, що є при вбитих чи поранених. Викрадення може бути як таємним, так і відкритим, із насильством або без такого. До речей в такому трактуванні відносяться особисті речі вбитих чи поранених, обмундирування. Суб'єктом вчинення мародерства є військовослужбовець, що є визначальною ознакою вирізнення цього складу з-поміж інших кримінальних правопорушень проти власності. Не менш важливою ознакою є місце вчинення. Це поле бою, ділянка, яка піддається обстрілу ворогом. Суб'єктивною стороною є прямий умисел.

При вчиненні крадіжки, грабежу чи розбою суб'єктом є фізична осудна особа, яка досягла 14-річного віку та немає обмежень щодо того, в кого саме були викрадені речі та де, тобто місце вчинення злочину. Якщо мотивом вчинення злочину була нажива або корисливі мотиви, це не може вважатися мародерством. Окрім цього, якщо вчинення кримінального правопорушення відбувалося з використанням умов надзвичайного чи воєнного стану, це є ще й обтяжуючою обставиною відповідно до п. 11 ч.1 ст. 67 Кримінального кодексу України. Відповідно до внесених змін, відповідальність за мародерство становить позбавлення волі на строк від 5 до 10 років. До прийняття даних

змін санкція була позбавлення волі на строк до 3 років. Та ще один фактор, що є найцікавішим, немає значення до якої армії належить вбитий чи поранений.

Підводячи підсумки усьому вищевикладеному, слід зазначити, що коло суспільних відносин, які підпадають під ознаки мародерства, є значно вужчим. Захоплені у противника боєприпаси та зброя взагалі вважаються трофеями і є власністю держави. І навіть, якщо їх знаходить цивільна особа, вона також має сповістити правоохоронні органи про це та повернути їм. Тому можемо зробити висновок, що все ж таки не всі кримінальні правопорушення проти власності є мародерством. Але незважаючи на це, кожен, хто мав намір в період воєнного стану наживитися за рахунок інших, має бути покараний відповідно до кримінального законодавства України.

список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України: Закон України №2341-III від 05.04.2001 року. Електронний ресурс: [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>]. Дата звернення: 15.11.2022
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України: Закон України №2117-IX від 07.03.2022р. Електронний ресурс: [<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text>]. Дата звернення: 15.11.2022

Рачок А. І.,
студентка 2-го курсу факультету
прокуратури та слідства
(кримінальна юстиція)
Національного університету
«Одеська юридична академія»

Науковий керівник: доктор
юридичних наук, доктор теології,
професор, член-кореспондент
Національної академії Правових
наук України
Стрельцов Є. Л.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗЛОЧИНІВ У СЕРЕДНЬОВІЧЧІ

З 1.07.2020 року в українському кримінальному праві поняття «злочин» є видовою характеристикою групи кримінально-протиправних посягань, які поруч з кримінальним проступком утворюють основний інститут суспільно-небезпечних протиправних діянь - «кримінальне правопорушення».

Але, у різні періоди часу поняття «злочин», яке було більш «звичним», набувало різні форми, які у свою чергу визначались, багато в чому, в залежності від політичного та культурного напрямку того чи іншого соціального угруповання. Для прикладу, у Арабському Халіфаті будь-який злочин, вчинений під впливом алкоголю, вважається на порядок більш небезпечним, ніж вчинення такого ж діяння без застосування алкоголю, тому що іслам, якій є основною релігією в багатьох державах, в тому числі і в Арабському Халіфаті, взагалі забороняє вживання алкоголю (харам). ніяк

На більш загальному рівні, під поняттям «злочин» у середньовіччі розумівся *будь-який прояв «невірності»* по відношенню до короля, сеньйора, цеху, гільдії. Проте визначення поняття «вірність» не було достатньо точним, і тому завжди існувала загроза суб'єктивної оцінки цього поняття. У зв'язку з цим, злочинні діяння, ті, що були більш важливими, почали визнаватися порушенням суспільного порядку і спричиняли за собою покарання, які застосовувалися державною владою.

До прикладу, у **Франції** було зроблено спробу розподілити злочинні діяння за так званими розрядами. У *«Кутюмах Бовезі»* розрізняють *три види злочинів: тяжкі, середні і легкі*. До першого виду відносили: *єресь, зраду, вбивство, згалтування, підпал, крадіжку* тощо [1]. Ці злочини каралися достатньо суворо, часто смертю або нанесенням тілесних ушкоджень. Менш тяжкі злочини каралися в основному штрафом, але суддя міг приєднати і ув'язнення.

Подібний розподіл на види злочинів залежно від їх тяжкості притаманний і **англійському праву**. Що стосується **Німеччини**, то там були відомі два види кримінально-протиправних діянь: *злочини і проступки* [2].

Розглянемо, що відбувалося на теренах сучасної України у середньовічному Львові. Слід зауважити, що найбільш поширеними були майнові злочини, а саме: крадіжки, грабежі, шахрайства і неповернення боргів, за якими йшли злочини проти віри.

Щоб бути суб'єктами злочину, особи мали досягнути віку кримінальної відповідальності, який визначався чинними на той час збірниками права. Як правило, діти у віці до 12 років вважалися неповнолітніми, а тому звільнялися від будь-якої відповідальності. Здійснену ними шкоду компенсували батьки або опікуни. Діти, віком від 12 до 14 років, притягалися до відповідальності тільки за умисні злочини, до них застосовували легкі тілесні покарання або сплату штрафу. Часто їх передавали під опіку і

виховання близьких родичів. Згідно з магдебурзьким правом повна кримінальна відповідальність наставала з 14 років [3].

Тяжкі злочини (наприклад, вбивства і збройні напади) були порівняно рідкісним явищем у середньовічному Львові. Злочином проти громадського спокою та міської влади вважалося вбивство стражника під час виконання ним своїх обов'язків або вбивство з корисливих мотивів.

В той же час, у Львові часто крали худобу і коней, з якими в місто приїжджали купці, неодноразовими були дрібні крадіжки, вчинені прислугою в хазяйських будинках. Випадки крадіжок частішали під час епідемій, коли будинки заможних містян залишалися без нагляду. Цікавий факт, що у судових архівах зустрічаються справи про розграбування і багатих єврейських могил.

У середньовічному Львові також були доволі поширеними вуличне хуліганство і вбивства в бійках, що здійснювались, як правило, в стані сильного алкогольного сп'яніння. Непоодинокими ставали бійки між слугами різних панів, між міщанами і шляхтою, між солдатами гарнізону та міською вартою, бійки через борги, азартні ігри, жінок [4].

В кінці XVI — початку XVII століття ситуація у Львові суттєво погіршилася. Багато зловживань зустрічалося в прибутковій торгівлі алкоголем. Щоб боротися з цим явищем, у Львові заснували посаду контролера, який стежив за обсягом бочок, пляшок і кухолів, штрафуючи порушників.

Підсумовуючи все вище сказане мною, можна дійти до такого висновку, що покарання у той час були жорстокими і проводилися публічно. Особливо це було характерним для Середньовічної Європи. Люди повинні були бачити, як карають злочинців і боятися вчиняти подібне. Покарання залежало від скоєного злочину, але з плином часу воно змінювалося. Можна по-різному, з кількох позицій пояснювати суворість і жорстокість каральної системи в Середньовічній Європі. Наприклад, чим сильнішою ставала королівська влада, тим більше вона прагнула підкорити собі всю державно-правову систему. Королівські судді виносили вироки по справах про такі злочини, які раніше підлягали веденню міських судів, цехів, помісних судів, родичів або самого потерпілого. Також, слід зауважити ще те, що королівська влада прагнула обмежити застосування судових поєдинків, вводила жорстокі покарання аж до страти, за злочини проти короля і королівства, проти церкви і релігії.

Список використаних джерел:

1. Вендоверській Р. Хроніки Амбера: цикл романів с.400, 2017
2. Гриненко І.О. Поняття злочину в історії кримінального законодавства та правовій доктрині. Право і суспільство No3. Ч.2. 2017 С. 170-176
3. Література Середньовіччя / Автор-укладач Т.В. Баратова. – Харків: Веста: Вид-во «Ранок», 2001. – 64 с.
4. *Mediamaevum. Середнівікі* / Л. Войтович, Н. Козак, Ю. Овсінський, М. Чорний. – Львів, 2010.

*Сайк О. Б.,
студентка 2 курсу магістратури
факультету адвокатури та
антикорупційної діяльності
Національний університет
«Одеська юридична академія»*

ВОЄННИЙ СТАН ЯК ОБСТАВИНА, ЯКА ВПЛИВАЄ НА КВАЛІФІКАЦІЮ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

З початком повномасштабного збройного нападу військ РФ на нашу суверенну землю функціонування всього державного механізму зазнало вимушених змін. Такі вимушені зміни торкнулись і сферу кримінального судочинства.

Відтак, воєнний стан є особливим правовим режимом, котрий було введено 24 лютого 2022 року Указом нашого Президента України Зеленського Володимира Олександровича.

У березні були внесені зміни до чинного кримінального закону, котрі стосувались посилення відповідальності за кримінальні правопорушення за статтями 185, 186, 187, 189, 191 Кримінального кодексу нашої держави, вчинені в умовах воєнного стану [4].

Тут варто зазначити, що вищезазначені кримінальні правопорушення являються основними майновими кримінальними правопорушеннями, котрі завжди становили значну частину всієї кримінальної статистики в Україні. До них відносять зокрема крадіжки, грабежі, розбої, вимагання, а також розтрата і заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем [1].

Нині особливо кваліфікованим злочином є крадіжка, вчинена в умовах воєнного чи надзвичайного стану. Вчинення крадіжки в умовах воєнного стану одразу кваліфікується за ч. 4 ст. 185 ККУ, за що передбачено покарання у вигляді позбавлення волі від 5 до 8 років [3].

У цьому аспекті на практиці, нажаль, військові дії агресора в багатьох випадках спрямовані проти мирного населення, цивільної інфраструктури, що породжує страх за його життя та здоров'я, змушує людей залишати свої домівки та майно.

Досить часто такі обставини використовуються зловмисниками для фактичного безперешкодного заволодіння цим майном шляхом проникнення в квартири, будинки, офіси чи заклади торгівлі. Також трапляються випадки відкритого заволодіння чужим майном, у тому числі із застосуванням насильства. Суспільна небезпека таких дій значно підвищується в умовах воєнного чи надзвичайного стану.

Слід також зазначити, що прискорені зміни чинного кримінального законодавства призвели до певного нерозуміння таких складних питань щодо розуміння воєнного стану як обвинування, що впливає на кваліфікацію кримінального правопорушення.

Так, воєнний та надзвичайний стан, а також пов'язані з ними інші обставини, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення, в законі про кримінальну відповідальність викладено по-різному:

1) зазначення «в умовах воєнного стану» (як приклад – частина 2 статті 435 Кримінального кодексу України);

2) зазначення «в умовах воєнного стану або в період збройного конфлікту» (як от частина 2 статті 113 Кримінального кодексу України);

3) зазначення «в умовах воєнного або надзвичайного стану» (наприклад – частина 4 статті 191 Кримінального кодексу України);

4) зазначення «під час надзвичайного або воєнного стану» (частина 3 статті 201-2 Кримінального кодексу України) та ін. [3].

Передбачені п. 11 ч. 1 ст. 67 КК обставини, що обтяжують покарання, – «вчинення кримінального правопорушення з використанням умов воєнного або надзвичайного стану,

інших надзвичайних подій» стосуються лише кримінального правопорушення. Така ситуація видається нелогічною, оскільки в умовах війни реагування на кримінальне правопорушення має посилюватись залежно від обставин, а не категорії делікту [2, с.38].

Необхідність визнання воєнного або надзвичайного стану, а також пов'язаних з ними обставин, такими, що впливають на кваліфікацію кримінального правопорушення або призначення покарання, обумовлена тим, що за їх наявності полегшується вчинення кримінально протиправного діяння, зростає ризик особи стати потерпілою, а правоохоронні органи нашої держави мають обмежені ресурси для адекватного кримінально-правового реагування.

Отож, в досить складних умовах сьогодення, в котрих зараз перебуває наша держава такий особливий правовий режим, як воєнний стан, має важливе значення при кваліфікації кримінальних правопорушень, адже він безпосередньо є обставиною, від якої залежить значення вчиненого суспільно-небезпечного протиправного діяння.

Список використаних джерел:

1. Кравчук О., Михайленко Д. Воєнний стан як обставина, яка впливає на кваліфікацію злочину та призначення покарання. Юридична практика, 2022. <https://pravo.ua/voiennyi-stan-iakobstavyna-iaka-vplyvaie-na-kvalifikatsiiu-zlochynu-ta-pryznachennia-pokarannia/>
2. Навроцький В. О. Виклики, що постали перед українським кримінальним правом з початком українсько-російської війни. Кримінально-правові, кримінологічні, кримінальні процесуальні та криміналістичні проблеми протидії злочинності в умовах воєнного стану : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (електронне видання) (Київ – Львів – Дніпро, 20 квіт. 2022 р.). С. 36–41.
3. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2001, № 25-26, ст.131. Чинний, зі змінами.
4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану : Закон України від 3 берез. 2022 р. №2113-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text>

*Стащук А. Ю.,
студентка 1-го курсу
магістратури факультету
цивільної та господарської юстиції
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

*науковий керівник: кандидат
юридичних наук, доцент, доцент
кафедри кримінального права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
Кедик В.П.*

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Актуальність теми дослідження. Незважаючи на те, що в Україні вже 10 місяці триває повномасштабна війна, яка розпочата Російською Федерацією, а з 05 год. 30 хв. 24 лютого 2022 року на всій території України Указом Президента України №64/2022 від 24.02.2022 року введено воєнний стан [4], на сьогодні також актуальним залишається питання вчинення кримінального правопорушення в умовах надзвичайного стану. Зокрема, окремого з'ясування потребує саме поняття «кримінальне правопорушення в умовах надзвичайного стану», його ключові ознаки та відповідна класифікація за різноманітними критеріями. Також, доцільним є порівняння наслідків вчинення кримінально протиправного діяння в умовах воєнного та надзвичайного станів, оскільки сучасний законодавець, вносячи «поспішні» зміни у Кримінальний кодекс України як реакцію на введення воєнного стану в країні, також неодноразово цими змінами торкається і надзвичайного стану.

Стан дослідження. У кримінально-правовому розрізі надзвичайний стан (а з ним і воєнний) досліджували такі відомі вчені, як: О. О. Дудоров, В. А. Клименко, О. О. Кравчук, Р. О. Мовчан, В. О. Навроцький, Є. О. Письменський, А. А. Стрижевська, М. І. Хавронюк, С. Д. Шапченко, О. М. Шармар, та інші. Однак, попри значну когорту досліджень, чимало проблемних питань і надалі залишаються вкрай актуальними і потребують окремого з'ясування молодими вченими.

Мета дослідження. Метою даного дослідження є з'ясування поняття кримінального правопорушення, вчиненого в умовах надзвичайного стану, виокремлення його ключових ознак та проведення своєрідної науково класифікації. Крім того, за мету ставлю собі також дослідження останніх новел у кримінальному праві, які торкаються питання надзвичайного стану.

Виклад основного матеріалу. Відповідно до Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16.03.2000 року, надзвичайний стан - це особливий правовий режим, який може тимчасово вводиться в Україні чи в окремих її місцевостях при виникненні надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня, що призвели чи можуть призвести до людських і матеріальних втрат, створюють загрозу життю і здоров'ю громадян, або при спробі захоплення державної влади чи зміни конституційного ладу України шляхом насильства і передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози та забезпечення безпеки і здоров'я громадян, нормального функціонування національної економіки, органів державної влади та органів місцевого самоврядування, захисту конституційного ладу, а також допускає тимчасове, обумовлене загрозою, обмеження у здійсненні конституційних

прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень.[3]

Варто зазначити, що у вищезгаданому законі не міститься жодних вказівок на будь-які особливості, які б стосувалися реалізації положень Кримінального кодексу України в умовах надзвичайного стану. На мою думку, така ситуація є цілком логічною і закономірною, адже відповідно до ч.3 статті 3 Кримінального кодексу України кримінальна протиправність діяння, а також його караність та інші кримінально-правові наслідки визначаються тільки цим кодексом. [1] З огляду на це, будь-які особливості, які стосуються кримінальних правопорушень в умовах надзвичайного стану, необхідно шукати саме в Кримінальному кодексі України. Однак, при комплексному аналізі положень цього кодексу стає зрозумілим, що поняття надзвичайного стану згадується лише:

1. Як обставина, що обтяжує покарання (п.11 ч.1 ст.67 Кримінального кодексу України);
2. Як обов'язковий елемент об'єктивної сторони кримінального правопорушення (ст.114-2 Кримінального кодексу України);
3. Як кваліфікуюча та особливо кваліфікуюча ознака кримінальних правопорушень (ч.4 ст.185, ч.4 ст.186, ч.4 ст.187, ч.4 ст.189, ч.4 ст.191, ч.3 ст.201-2, ч.2 ст.238 Кримінального кодексу України).

Проте, слід наголосити і на тому, що кримінальний кодекс оперує також і такою категорією як «інші надзвичайні події». Зокрема, згадка цього терміну є у ч.3 статті 42 (діяння, пов'язане з ризиком) та у тому ж таки п.11 ч.1ст.67 (обставини, що обтяжують відповідальність) Кримінального кодексу України. Саме тому, у цьому контексті виникає логічне запитання: у чому полягає різниця між «надзвичайним станом» та «іншими надзвичайними подіями».

Ряд науковців, зокрема О.О.Дудоров та Є.О.Письменський, зазначають, що під «іншими надзвичайними подіями» слід розуміти «такі події, які здатні зумовити введення надзвичайного стану, але характеризуються рівнем, нижчим за загальнодержавний (регіональний або місцевий)» [5] До прикладу, це можуть бути: велика пожежа, аварія на підприємстві, стихійне лихо, повінь, землетрус, ураган, тощо. З огляду на такий підхід вчених, який підтримую і я, можна дійти висновку, що під поняттям «інша надзвичайна подія» законодавець мав на увазі «надзвичайну ситуацію» – поняття, яке вживається у п.24 ч.1 ст.3 Кодексу цивільного захисту України [2]. Таким чином, для узгодження положень законодавства я пропоную замінити у Кримінальному кодексі України термін «інші надзвичайні події» на чітко визначене законодавче поняття «надзвичайна ситуація».

Повертаючись до основної мети даного дослідження, а саме – визначення поняття кримінального правопорушення в умовах надзвичайного стану, пропоную ввести в науковий обіг наступну дефініцію: кримінальне правопорушення в умовах надзвичайного стану – це передбачене Кримінальним кодексом України суспільно небезпечне винне діяння (дія або бездіяльність), вчинене суб'єктом кримінального правопорушення у період дії особливого правового режиму (в Україні чи в окремих її місцевостях), який введено при виникненні надзвичайної ситуації техногенного або природного характеру не нижче загальнодержавного рівня.

З вищенаведеного визначення можна зробити висновок про те, що ключовою ознакою кримінального правопорушення в умовах надзвичайного стану є те, що таке правопорушення повинно вчинятися винятково в період дії цього особливого правового режиму і саме через це характеризуватись більшою суспільною небезпечністю, ніж таке ж правопорушення, але вчинене у «мирний час». Усі інші ознаки залишаються такими ж, що й характерні для будь-якого кримінального правопорушення, а саме: протиправність, винність, суспільна небезпечність та наявність суб'єкта.

Щодо класифікації кримінальних правопорушень в умовах воєнного стану, то описані вище згадки поняття «надзвичайний стан» в Кримінальному кодексу України дають можливість провести наступну класифікацію:

1. За обов'язковістю у складі кримінального правопорушення:

А) кримінальні правопорушення, у яких надзвичайний стан виступає обов'язковим елементом об'єктивної сторони (ст.114-2 Кримінального кодексу України);

Б) кримінальні правопорушення, у яких надзвичайний стан не є частиною складу (ст. 164, 169, 173, 175 тощо).

2. За характером суспільної небезпечності:

А) кримінальні правопорушення, у яких надзвичайний стан є ознакою основного складу (ст.114-2 Кримінального кодексу України);

Б) кримінальні правопорушення, у яких надзвичайний стан є кваліфікуючою або особливо кваліфікуючою ознакою (ч.4 ст.185, ч.4 ст.186, ч.4 ст.187, ч.4 ст.189, ч.4 ст.191, ч.3 ст.201-2, ч.2 ст.238 Кримінального кодексу України).

3. За сферою суспільних посягань:

А) у злочинах проти основ національної безпеки (ст.114-2 Кримінального кодексу України)

Б) у кримінальних правопорушеннях проти власності (ч.4 ст.185, ч.4 ст.186, ч.4 ст.187, ч.4 ст.189, ч.4 ст.191 Кримінального кодексу України)

В) у кримінальних правопорушеннях у сфері господарської діяльності (ст.201-2 Кримінального кодексу України)

Крім того, усі кримінальні правопорушення, які вчиняються в умовах надзвичайного стану передбачають наявність у суб'єкта кримінального правопорушення форми вини у вигляді умислу.

Висновок. Підсумовуючи результати даного дослідження, слід зазначити, що надзвичайний стан є особливим правовим режимом, який вводиться на території України у випадках та в порядку передбаченому Законом України «Про правовий режим надзвичайного стану». Введення на території України чи в окремих її місцевостях зазначеного правового режиму автоматично підвищує суспільну небезпечність окремих діянь, передбачених Кримінальним кодексом України, вчинення яких тягнутиме за собою значно вищу міру відповідальності у порівнянні з тим, якби таке діяння було вчинено особою за відсутності правового режиму надзвичайного стану.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 року – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>

2. Кодекс цивільного захисту України від 02.10.2012 року – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>

3. Закон України «Про правовий режим надзвичайного стану» від 16.03.2000 року – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text>

4. Указ Президента України №64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» від 24.02.2022 року – Режим доступу: <https://www.president.gov.ua/documents/642022-41397>

5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та ін.]; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка [10-те вид., переробл. та доповн.]. Київ : Дакор, 2018. 1360 с

*Тарасенко М. Л.,
студентка 2 курсу факультету
прокуратура та слідства
(кримінальна юстиція),
Національного університету
«Одеська юридична академія»*

*Науковий керівник
доктор юридичних наук, доктор
теології, професор, член-
кореспондент Національної
академії правових наук України
Стрельцов Є. Л.*

ОСОБЛИВОСТІ КІБЕРЗЛОЧИНІВ³

Ми живемо сьогодні, які відомо, в епоху інформаційних технологій, де потрібно більш детально приділяти увагу безпеці у віртуальному просторі, адже з кожним днем людина все більше і більше переносе своє життя в кіберпростір. Але кримінально протиправні посягання у віртуальному світі, це явище, яке з'явилося не так давно і має досить інший характер, ніж такі ж діяння за своїм змістом, які мають більш «знайомий» характер, наприклад, крадіжки, шахрайства, вимагання. При цьому, при визначенні кіберзлочинів, незважаючи на їх певну новизну, все ж використовується більш традиційне: це кримінально протиправні діяння, які здійснюються особами, що використовують інформаційні технології для злочинних (протиправних) цілей. При цьому, варто зазначити що комп'ютер чи інший пристрій виступає як знаряддя для таких діянь, а інформаційна безпека часто виступає об'єктом.

Сучасний Кримінальний кодекс України закріпив правопорушення у даній сфері у розділі 16 «Кримінальні правопорушення у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку», де систематизовані певна кількість кримінально-правових статей [1], зокрема, ст. ст. 361-361-363 КК України (далі КК). Варто зазначити, що в дану сферу також відносять статті 176, 190, 209, 363 КК, які будуть проаналізовані нижче.

Стаття 361 КК «Несанкціоноване втручання в роботу електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), автоматизованих систем, комп'ютерних мереж чи мереж електрозв'язку» встановлює кримінальну відповідальність за одне з найбільш актуальних та поширених видів кримінальних правопорушень в нашій державі. Сутність таких діянь проявляється в тому, що отримання незаконним способом доступу до певних даних та подальше їх використання для задоволення своїх потреб, найчастіше пов'язане з подальшим заволодінням майном жертв. Таким прикладом виступає випадок, де правопорушник за допомогою «шкідливого» програмного засобу для підбору паролів, здійснила несанкціоновану авторизацію (вхід) до облікового запису (електронно-поштового ресурсу) «hotmail», який належав іншій особі та заволоділа персональними даними облікового запису останньої, для подальшого отримання майна жертви завдяки її даних[2].

Наступна стаття 361-1 КК має пряме значення до розробки програмних кодів або ж створення певних «шкідливих» програм, які можуть бути створення для різни цілей.

³ В чинному Кримінальному кодексі України «злочин» є одним з видів кримінальних правопорушень, яке, поруч з «кримінальний проступок», складає загальну категорію «кримінальне правопорушення». Але у більш звичному вигляді, при характеристиці певних груп кримінально протиправних посягнень, ще використовується поняття «злочин». Тому і в цих тезах буде використовуватися і в цих тезах, при характеристиці кримінально протиправних діянь у віртуальному просторі.

Найбільш популярними таких діянь є «збій» комп'ютерної програми, яке виконується особою, котра діє з прямим умислом з подальшою метою отримання незаконних грошей, для «особистого» налагодження системи, зарадження вірусом певних файлів, отримання персональних даних тощо. Особа, яка вчинила такі дії буде нести кримінальну відповідальність за ст. 361-1 КК України.

Стаття 176 КК «Порушення авторського права і суміжних прав», незважаючи на те, що знаходиться в іншому розділі Особливої частини КК, теж достатньо часто відноситься до групи кримінальних правопорушень, які посягають на кібербезпеку. На сьогоднішній день в Україні існує великий показник «піратства», коли особа офіційно не купує комп'ютерну програму, а завантажує її безкоштовно, використовуючи для цього певну «зламану» версію, або ж коли робить інсталяцію програми та обхід активації за допомогою «злому», думаючи, що за це немає відповідальності та легковажно розраховуючи на наслідки, але у КК такі діяння заборонені та в разі їх виявлення, особу притягнуть до кримінальної відповідальності згідно з ст. 176 КК України.

Статті 190 КК «Шахрайство» та 209 КК «Легалізація (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом», мають вагоме значення в кіберпросторі, тому осіб, які вчиняють подібні діяння, часто притягують до відповідальності саме за шахрайство. Так, наприклад, з початком проблеми захворювання коронавірусом COVID-19 та введенням спеціальних карантинних заходів, кількість випадків шахрайства у віртуальному світі значно зросла. Шахраї розсилали СМС-повідомлення або телефонували й повідомляли обманну інформацію про певні державні компенсації для громадян, такі як: виплата коштів на лікування, придбання тестів для визначення коронавірусу, компенсація за втрату місця роботи тощо. Це робилось для того, що б отримати доступ до банківських рахунків, інших фінансових відомостей потенційно потерпілих осіб, з метою протиправного отримання їх грошей.

Випадки розкриття таких кримінальних правопорушень є доволі не частими, адже особи-шахраї користуються одноразовими сім-картами, змінюють телефонні термінали, використовують банківські картки, оформлені на підставних осіб для подальшого зняття готівки. Але, потрібно відмітити, що сьогоднішній день правоохоронці роблять значні успіхи в розкритті такої категорії кримінальних правопорушень та викриття шахраїв.

В цілому, однієї, загальної класифікації кримінальних правопорушень у цій сфері немає, але при спробах її створення, за основу береться класифікація відповідно до Конвенції про кіберзлочинність 2001 року, яка була ратифікована Україною у 2005 році:

1) правопорушення проти конфіденційності, цілісності та доступності комп'ютерних даних і систем (незаконний доступ до систем; нелегальне перехоплення інформації; втручання у дані та системи; виготовлення, розповсюдження та збут шкідливого програмного забезпечення та спеціальних пристроїв): ст. 361, 361-1 КК України

2) правопорушення, пов'язані з комп'ютерами (комп'ютерне підроблення та комп'ютерне шахрайство): ст. 190, 363 КК України

3) правопорушення, пов'язані зі змістом (вироблення, володіння, розповсюдження або передача дитячої порнографії за допомогою комп'ютерних систем): ст. 361-2, 362 КК України

4) правопорушення, пов'язані з порушенням авторських та суміжних прав [3] - ст. 179 КК України

Невизначеність та недостатність досвіду у визначення змісту та ознак протиправних дій призводить до того, що слідчими органами ще недостатньо активно, на нашу думку, проводиться розслідування таких кримінальних справ. Про багатогранність проблеми розслідування кіберзлочинів (кримінальних правопорушень) та широкі можливості для їх дослідження та розроблення шляхів їх вирішення можна багато говорити. З огляду входження України у світовий інформаційний простір потрібно більше уваги приділити побудові національній моделі забезпечення кібербезпеки держави, громадян, а також підприємств, адже як кримінально-протиправні посягання в цієї сфери набирають обертів

та характеризуються ретельною підготовкою, маскуванню доказів та латентністю, що ускладнює роботу правоохоронних органів. Науковий аналіз таких проблем, в зв'язку з наведеними аргументами, має необхідний характер.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України : Кодекс України від 05.04.2001 р. № 2341-III : станом на 6 листоп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Texti>
2. Костянтин Кривенко. Кіберзлочинність: актуальна судова практика | Think brave. Think brave | Останні новини бізнесу України.
3. Конвенція про кіберзлочинність : Конвенція Ради Європи від 23.11.2001 р. : станом на 7 верес. 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_575#Text

Філімончук М. О.,
студентка 5 курсу магістратури,
факультету «Цивільної та
господарської юстиції»
Національний університет «Одеська
юридична академія»

науковий керівник: кандидат юридичних
наук, доцент, доцент кафедри
кримінального права Національного
університету «Одеська юридична
академія» **Кедик В.П.**

КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ ТА КЛАСИФІКАЦІЯ

Зазначимо, що на сучасному етапі розвитку вітчизняне законодавство задля забезпечення безпеки громадян і захисту конституційного ладу України передбачає можливість запровадження надзвичайного стану. Надзвичайний стан ст. 1 Закону України «Про правовий режим надзвичайного стану» визначається, як особливий правовий режим [2].

Як і в багатьох державах світу, інститут надзвичайного стану в Україні є важливим елементом правової системи нашої країни. Наявність вказаного інституту обумовлено виникненням надзвичайних обставин різного характеру, у тому числі природного, техногенного, соціально-політичного, кримінального походження, і потребою тимчасово змінити правовий статус органів управління та інших суб'єктів суспільних відносин, визначити додаткові заходи та обмеження, що застосовуються з метою стабілізації та подальшої нормалізації обстановки по всій території України чи окремих її місцевостей.

Характерними ознаками надзвичайних ситуацій, що становлять фундамент для встановлення різних видів надзвичайних правових режимів, є: масштабність, динаміка розвитку, суспільна небезпека, тяжкі наслідки для громадян, що перебувають на даній території, тривалі реальні внутрішні та зовнішні загрози безпеці. Як важливий елемент режиму надзвичайного стану розглядається система надзвичайних заходів, що вказують на сукупність норм та адміністративно-організаційних дій, що здійснюються органами державної влади з метою обмеження прав людини та громадянина, а також організацій, покладання на них додаткових обов'язків.

Закріплюючи перелік прав і свобод, які можуть бути законно обмежені в умовах надзвичайного стану, законодавець відштовхується від наступного: це має сприяти нейтралізації, ліквідації загрози безпеці особи, і вони мають бути порівнянними з можливістю дійсного обмеження прав і свобод. А також не варто залишати поза увагою і ряд прав і свобод, які не підлягають обмеженню. У період дії режиму надзвичайного стану основним методом регулювання суспільних відносин є публічно-правовий, при цьому пріоритетом користуються державно-адміністративні правовідносини, які мають вертикально-владний характер.

Слід зазначити, що побудова правової демократичної держави вимагає суворого дотримання режиму законності та правопорядку, припинення різного роду правопорушень та злочинів, профілактики злочинності, усунення причин та умов, що сприяють скоєнню кримінальних правопорушень.

Найважчі криміногенні процеси в умовах надзвичайних ситуацій дозрівають, як правило, на ґрунті кризи, що складається на певній території після закінчення лиха. Цілком природно, що кримінальні правопорушення відбуваються і безпосередньо у момент розвитку кризової надзвичайної ситуації. Такі кримінальні діяння важко піддаються дослідженню, оскільки під час надзвичайної ситуації майже повністю відсутня можливість встановити факти та обставини їх вчинення. Практика показує, що виявляються лише поодинокі випадки подібних злочинних

посягань і, як правило, це відбувається у разі затримання злочинця на місці скоєного кримінального правопорушення.

Із початком війни в Україні було введено воєнний стан [3], а згодом прийняті закони, які змінили Кримінальний кодекс України (КК), посиливши кримінальну відповідальність за ряд злочинів в умовах воєнного стану [1]. Воєнний та надзвичайний стани мають певні особливості та відмінності у застосуванні. Проте, для України актуальним залишається воєнний стан.

Відповідно до ст. 11 Кримінального кодексу України (далі – КК), регламентовано поняття «кримінальне правопорушення», що залишилося без змін і у період дії в Україні воєнного стану [1]. Чинною залишається і класифікація кримінальних правопорушень, які, згідно ч. 1 ст. 12 КК поділяються на кримінальні проступки і злочини [1]. Проте, для того, щоб ефективно реагувати на ситуацію, що швидко змінюється, виявилось недостатнім тих норм, що вже містяться в Кримінальному кодексі. Були потрібні інші, що більш жорстко реагуватимуть на порушення в умовах воєнного стану [6, с. 59].

Із 7 березня 2022 року Законом № 2117-IX внесено зміни до КК щодо посилення відповідальності за злочини за ст. 185, 186, 187, 189, 191 КК, вчинені в умовах воєнного стану [4]. Аналогічні зміни 8 березня 2022 року передбачені й за грабіж, розбій, вимагання, а також розтрата й заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем (корупційний злочин), які вчинені в умовах воєнного або надзвичайного стану. Всі ці злочини кваліфікуються одразу за ч. 4 відповідної статті (186, 187, 189, 191 КК) як особливо кваліфіковані [4].

Іншим Законом №2113-IX, що також набув чинності 7 березня 2022 року, викладено в новій редакції ст. 111 та 113 КК, які передбачають кримінальну відповідальність, відповідно, за державну зраду та диверсію [5].

Отже, в кримінальному законодавстві відбулося посилення відповідальності за скоєння кримінальних правопорушень в умовах військового чи надзвичайного стану [7, с. 185].

Привертає увагу те, що законодавець уживає дещо різні поняття в ст. 67 КК – «з використанням умов воєнного або надзвичайного стану», а в нових кваліфікуючих ознаках ст. 185, 186, 187, 189, 191 – «в умовах воєнного стану». У нових редакціях статей 111 (державна зрада), 113 (диверсія) також уживається поняття «в умовах воєнного стану».

Водночас Закон № 2113-IX, яким ці статті викладено в новій редакції має назву «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану».

Тобто застосовано поняття «дія режиму воєнного стану». Всі злочини державної зради або диверсії в період дії правового режиму воєнного стану необхідно кваліфікувати за ч. 2 ст. 111 або ч. 2 ст. 113 КК відповідно. Обидва згаданих закони від 3 березня 2022 року дозволяють установити більш справедливу кримінально-правову реакцію держави, у тому числі на численні задокументовані діяння російських військових.

Зазначимо, що найбільш очевидною причиною кримінальних правопорушень, що скоюються в період надзвичайних ситуацій, є перевищення меж крайньої необхідності. Як ми зазначали вище, проблема з усією гостротою постає, як правило, після лиха, коли люди починають повертатися до місць проживання, а обставини, що порушили звичний життєвий уклад, ще не усунуті. У теорії антикризового управління криза часто розцінюється як порушення соціально-організаційного порядку, що загрожує нормам та цінностям соціального буття.

При надзвичайних ситуаціях така дезорганізація життя має кримінологічно значущі наслідки подвійного характеру.

По-перше, під впливом кризи в регіоні лиха складаються обставини, що сприяють, а в деяких випадках, що провокують формування протиправної мотивації у мешканців постраждалих територій.

По-друге, через руйнування і втрати виникають умови, що полегшують скоєння злочинних діянь. Серйозною обставиною активізації злочинності під час надзвичайних ситуацій є зростаючий рівень тривожності у суспільстві. Це зрозуміло, з одного боку, незадоволеністю основних потреб та інтересів, з іншого – невизначеністю найближчих перспектив існування для більшості жителів регіонів лиха. Руйнування, завдані надзвичайною ситуацією, пов'язуються як із втратою житла і майна, так і втратою джерела доходу. Гостра потреба, яка спіткала громадян незабаром після лиха, сприймається ними не як тимчасовий стан, який необхідно «перетерпіти»,

а скоріше як спосіб життя, який очікує їх у найближчому майбутньому. Зростанню кримінальної загрози сприяє характер ситуації, у якій відбувається взаємодія зазначених обставин.

Надзвичайна ситуація, як правило, може спровокувати зростання агресії у суспільстві, зумовити поширення жорстоких насильницьких посягань, вносить елементи дезорганізації у всі сфери соціального буття територіальних утворень всередині зони лиха, паралізує соціальну інфраструктуру, що полегшує реалізацію злочинних намірів.

Отже, для створення умов для забезпечення національної безпеки необхідне регулювання високих стандартів життєзабезпечення, запобігання техногенним та природним катастрофам, по можливості виключення виникнення надзвичайних ситуацій та нівелювання причини для скоєння кримінальних правопорушень. Все це є найголовнішим завданням держави. Проблема створення цих умов має комплексний характер, і вирішення її потребує виваженої координації дій органів державної влади на різних рівнях, що передбачає забезпечення близької взаємодії держави та представників бізнесу в рамках державно-приватного партнерства, активної співпраці із зацікавленими сторонами на міжнародному рівні. Як ми виявили, нині в Україні актуальним є режим воєнного стану, за умов якого законодавцем було певним чином змінено КК України, яким посилено заходи відповідальності за певні види кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. №25. Ст.31.
2. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16 березня 2000 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2000. № 23. ст.176.
3. Про правовий режим воєнного стану : Закону України від 12 травня 2015 року. *Відомості Верховної Ради*. 2015. № 28. ст.250.
4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство : Закон України від 3 березня 2022 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#Text> (дата звернення: 02.12.2022).
5. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за злочини проти основ національної безпеки України в умовах дії режиму воєнного стану : Закон України від 3 березня 2022 року URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2113-20#Text> (дата звернення: 02.12.2022).
6. Коваль А. А., Самойленко М. Аналіз змін до кримінального кодексу в умовах воєнного стану. *Юридичні моголянські читання : Всеукр. наук. - практ. конф. : програма та тези / ЧНУ ім. Петра Могили*. Миколаїв : Вид-во ЧНУ ім. Петра Могили, 2022. С. С. 58-63.
7. Нікітенко В., Барабаш Г. Застосування кримінального права в умовах воєнного стану: відповідальність за мародерство та інші злочини. *Діяльність державних органів в умовах воєнного стану : збірник матеріалів Міжнародного науково-практичного онлайн-семінару (в авторській редакції)*, (м. Кривий Ріг, 29 квітня 2022 року). Кривий Ріг, 2022. С. 184-185.

Штанько Ю. А.,
студентка 2-го курсу магістратури,
Факультету прокуратури та слідства
(кримінальна юстиція)
Національного університету «Одеська
юридична академія»

науковий керівник: кандидат юридичних
наук, доцент, доцент кафедри
кримінального права Національного
університету «Одеська юридична
академія» **Кедик В.П.**

ШТУЧНИЙ ІНТЕЛЕКТ ЯК СУБ'ЄКТ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Кримінальне право, як правило, є ретроспективним та індивідуально орієнтованим і не підходить для того, щоб керувати розвитком технологій. Кримінальне право в даний час ґрунтується на охороні прав і свобод людини, а також інтересів суспільства та держави і складається з трьох основних компонентів: людина, суспільство і держава. По суті, кримінальне правопорушення є порушенням правового блага та обов'язку. Можна стверджувати, що протиправний зміст кримінального правопорушення розкривається через шкідливість наслідків діяльності (порушення об'єкта, що охороняється, і посягання на нього) і шкідливість дій (характер і спосіб вчинених дій).

Вперше термін «інтелектуальна власність» або ж «штучний інтелект» був запроваджений у Конвенції про заснування Всесвітньої організації інтелектуальної власності, прийнятій у Стокгольмі 14 липня 1967 р., і з того часу він почав застосовуватися в міжнародних договорах і в законодавстві багатьох країн світу. Всесвітня організація інтелектуальної власності вказує, що інтелектуальна власність – це закріплені законом права, які є результатом інтелектуальної діяльності в промисловій, науковій, літературній та художніх галузях [1].

Наразі людство стоїть на порозі часу, коли розширення використання штучного інтелекту розвиває нову промислову революцію. Його використання неминуче призводить до проблеми правових питань, які потребують оперативного контролю з боку держави.

Відомий дослідник Джеймс Баррат у своїй праці «Наш останній винахід: штучний інтелект і завершення ери людства» зазначає, що комп'ютер проекту Busy Child працює зі швидкістю 36,8 петафлоп за секунду, що вдвічі швидше за швидкість роботи людського мозку[4]. Отже, сучасний пристрій здатен з високою швидкістю аналізувати великий потік інформації, що свідчить про значні можливості штучного інтелекту.

Тобто, за штучним інтелектом визнається наявність більшості важливих властивостей (когнітивних функцій) людини, а саме:

- 1) сприйняття інформації, пам'ять без прогалин, обмін, аналіз, порівняння, оцінка певних даних;
- 2) узагальнення та найбільш оптимальне використання інформації для вирішення завдань або прийняття рішень;
- 3) розпізнавання об'єктів та їх класифікація, сприйняття всіх без винятку сигналів навколишнього світу (наприклад, людина як біологічна істота сприймає очима приблизно 2% всього електромагнітного діапазону);
- 4) об'єктивна оцінка ситуації, що склалася;
- 5) вибір стратегії і тактики конкретної поведінки, планування;
- 6) генерування нових знань, та ін.

Застереження з приводу небезпеки від штучного інтелекту можливо узагальнити наступним чином:

- 1) внаслідок можливості до саморозвитку штучний інтелект перетвориться в суперінтелект;
- 2) у відповідь на роздуми розробників про нього, штучний інтелект буде витрачати більш потужні ресурси на роздуми про них [2];

3) у суперінтелекта з'являться свої власні потреби і цілі (він може бути менш людяним, ніж очікуваний розумний прибулець);

4) суперінтелект може спробувати використати людей проти їх волі (наприклад, з метою отримання доступу до ресурсів);

5) суперінтелект може забажати залишитися єдиним інтелектом навкруги;

6) людина, як система зручно згрупованих атомів, може зацікавити суперінтелект в якості ресурсу;

7) людство не є готовим до зустрічі з суперінтелектом і ще не буде готове багато років;

8) людство повинно навчитися тримати штучний інтелект під достатнім контролем[4, с.108].

Отже, різкий розвиток суспільства нерозривно пов'язаний із новими викликами для правових систем держав, які мають бути ефективно вирішені протягом короткого проміжку часу. Одним із таких викликів є питання притягнення штучного інтелекту (інтелектуальної власності) до кримінальної відповідальності. Оскільки на сучасному етапі розвитку штучний інтелект позбавлений свідомості, то в його діях, навіть якщо вони суспільно небезпечні, відсутній склад будь-якого кримінального правопорушення. Зважаючи на це, сьогодні підстави для визнання штучний інтелект суб'єктом кримінального правопорушення відсутні, однак видається доцільним у найближчому майбутньому доповнити Кримінальний кодекс України розділом, в якому будуть передбачені заходи кримінально-правового характеру, що можуть бути застосовані до штучного інтелекту (до них можна віднести деактивацію, перепрограмування або наділення статусом злочинця). Коли штучний інтелект матиме свідомість та волю, на мою думку, законодавцю буде необхідно внести зміни до Кримінального кодексу України та визнати штучний інтелект суб'єктом кримінального правопорушення, адже у разі вчинення суспільно небезпечного діяння суб'єктивна сторона може характеризуватися виною у формі умислу або необережності.

Список використаних джерел:

1. Asaro P. Robots and Responsibility from a Legal Perspective // [Electronic resource] – Mode of access : http://www.peterasaro.org/writing/ASARO_Legal_Perspective.pdf – Title from the screen

2. Barrat James. Our Final Invention: Artificial Intelligence and the End of the Human Era // [Electronic resource] – Mode of access : <http://www.tor.com/2013/09/20/our-final-invention-excerpt/> – Title from the screen

3. Barrat James. Our Final Invention: Artificial Intelligence and the End of the Human Era. URL: <https://www.tor.com/2013/09/20/our-final-invention-excerpt/>

4. Радутний О. Е. Штучний інтелект як суб'єкт злочину. *Інформація і право*. 2017. No 4(23). С. 106–115.

Ядаменко О.О.,
студентка 2-го курсу магістратури,
Факультету прокуратури та слідства
(кримінальна юстиція) Національного
університету «Одеська юридична
академія»

науковий керівник: кандидат юридичних
наук, доцент, доцент кафедри
кримінального права Національного
університету «Одеська юридична
академія» **Кедик В.П.**

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА МАРОДЕРСТВО ТА ІНШІ ЗЛОЧИНИ ПРОТИ ВЛАСНОСТІ В УМОВАХ ДІЇ НАДЗВИЧАЙНОГО АБО ВОЄННОГО СТАНУ: СУЧАСНИЙ ПОГЛЯД

З початком повномасштабного вторгнення російської федерації та веденням воєнного стану на території всієї України Указом Президента України від 24 лютого 2022 року № 64/2022, з огляду на загрози та сучасні реалії, чимало змін зазнало українське законодавство, в тому числі Кримінальний Кодекс України (далі – КК України).

Такі зміни, в тому числі КК України, обумовлюються тим, що вищезазначене вторгнення спровокувало збільшення кримінальних правопорушень, а саме правопорушень проти власності. Адже суспільна небезпечність посягань на чуже майно під час війни істотно підвищується внаслідок того, зокрема, що потерпілі та відповідні правоохоронні органи не завжди можуть вжити необхідних заходів із захисту такого майна, чим і користуються антисоціальні елементи [1, с. 573].

Слід почати з того, що подекуди в ЗМІ терміном «мародерство» визначають будь-який злочин проти власності, який вчиняється період дії воєнного стану. Але це є не досить коректним, адже коло суспільних відносин, які характеризуються як мародерство, відповідно ст. 432 КК України, є значно вужчим, оскільки для кваліфікації вищезазначеного правопорушення, як кримінального, за КК України, необхідно, щоб таке правопорушення було вчинено, в першу чергу, військовослужбовцем, лише на полі бою та щодо речей убитих чи поранених. За мародерство, до внесення змін до КК України, передбачалась кримінальна відповідальність у вигляді позбавлення волі на строк від 3 до 10 років [2].

Варто додати, що мародерство відмежовується від інших кримінальних правопорушень проти власності, таких як крадіжка, грабіж, розбій, не лише складом, а й передбаченою відповідальністю за вчинення зазначених кримінальних правопорушень.

Як вже зазначалось, воєнний час підвищує суспільну небезпечність діянь [3, с. 68]. Цим обумовлюється запровадження Верховною Радою України Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство» № 2117-ІХ від 03.03.2022, який змінив, передбачену КК України раніше, кримінальну відповідальність за злочини проти власності в певних умовах. Так, мінімальний термін позбавлення волі за мародерство збільшено з 3 до 5 років. Крім того, зміни не оминули й склад злочинів, передбачених ст. 185, ст. 186, ст. 187, ст. 189 та ст. 191 КК України, адже санкції цих статей доповнено кваліфікуючою ознакою – вчинення злочину в умовах воєнного або надзвичайного стану [4]. Таким чином, за вищезазначені злочини, за наявності даної кваліфікуючої ознаки, підсилено кримінальну відповідальність за рахунок збільшення ступені тяжкості, шляхом відповідного збільшення мінімальної межі терміну позбавлення волі за скоєння цих злочинів. Іншими словами, наразі, навіть за дрібну крадіжку, особам, які вчинили такий злочин, може загрожувати реальний термін ув'язнення.

Отже, не всі злочини, які охоплюють посягання на власність, що вчиняються під час воєнного стану, є мародерством. Кримінальне законодавство чітко відмежовує поняття «мародерство» від інших, суміжних злочинів проти власності. Але доцільно вважати, що в

умовах сьогодення законодавством України підсилено покарання за такі злочини, відповідно кожна особа, заволодівши чужим майном, буде нести відповідальність за суворішими санкціями, на відміну від мирного часу.

Список використаних джерел:

1. Людвік В. Д., Хашев В. Г. Окремі аспекти кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень проти власності в умовах воєнного часу: матеріали Science, innovations and educations: problems and prospects. Proceedings of X International Scientific and Practical Conference (Tokyo, Japan 4–6 May 2022). Tokyo, 2022. С. 571–576
2. Кримінальний Кодекс України: Закон України від 14.04.2022 р. № 2198-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
3. Прокоф'єва-Янчилєнко Д. Суспільна небезпечність діяння у категоріях ризикології. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2015. № 13. Т. 2. С. 67–70.
4. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо посилення відповідальності за мародерство: Закон України від 03.03.2022 № 2117-IX URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2117-20#n7>

Язаджи В.С.,
*студентка 1-го курсу магістратури,
факультету цивільної та господарської
юстиції Національного університету
«Одеська юридична академія»*

*Науковий керівник: доцент, кандидат
юридичних наук, доцент кафедри
кримінального права Національного
університету «Одеська юридична
академія» Кедик В.П.*

ПРОГАЛИНИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВИХ НОРМ У СФЕРІ ДОРОЖНЬО-ТРАНСПОРТНОГО РУХУ

До найбільш поширених в Україні правопорушень відносяться порушення правил дорожнього руху, що тягне за собою такі різноманітні наслідки, як матеріальні збитки, тілесні ушкодження різної тяжкості, смерть однієї або декілька осіб та моральна шкода. У зв'язку з такою різноманітністю наслідків, відповідальність за їх настання також може бути різною, а саме цивільно-правовою, адміністративною або кримінальною.

Відповідно до чинного кримінального законодавства, в даному випадку до кримінальної юрисдикції відносяться наслідки, що заподіяли тілесні ушкодження середнього ступеня тяжкості та тяжкі, а також смерть однієї або декілька осіб.

Статтею 3 Конституції України регламентовано, що людина, її життя та здоров'я, недоторканність та безпека є найбільшою соціальною цінністю, що визначає обов'язок держави на законодавчому рівні захищати права людини та громадянина і не допускати правових прогалин в даній сфері[1].

Загальні правила дорожнього руху (далі – ПДР) та суб'єкти закріплені Постановою Кабінету Міністрів України «Про правила дорожнього руху» (далі – Постанова КМУ) та Законом України «Про дорожній рух».

Так, відповідно до Постанови КМУ, дорожньо-транспортною пригодою (далі – ДТП) є подія, яка сталася під час руху транспортного засобу, внаслідок чого загинули або поранені люди, чи їм завдані збитки[2]. Наїзд на пішохода є одним із різновидів ДТП.

Законом України «Про дорожній рух» визначено, що учасниками дорожнього руху є особи, які використовують автомобільні дороги, вулиці, тощо. Отже, коло осіб, що є учасниками дорожнього руху, чинним законодавством чітко визначене - це водії та пасажирів транспортних засобів, пішоходи та інші[3].

Так, статтею 286 Кримінального кодексу України (далі – КК України) чітко визначена кримінальна відповідальність особи за вчинення протиправного діяння у вигляді порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами[4]. В даному положенні диспозицією вказаний ступінь тяжкості, та, в залежності від виду диспозиції, визначена санкція.

Об'єктивна сторона кримінального правопорушення в даній нормі складається з таких елементів, як саме порушення суб'єктом правил дорожнього руху, суспільно небезпечні наслідки та причинно-наслідковий зв'язок, а відсутність будь-якого з цих елементів виключає протиправність діяння у на підставі відсутності складу правопорушення.

Стаття 286 ККУ застосовується лише до водіїв транспортного засобу. Проте, порушити правила дорожнього руху та створити суспільно небезпечне діяння з тяжкими наслідками може не тільки водій, але й пішохід, перетинаючи дорогу в неналежному для цього місці. У такому випадку неважко довести, що у діях водія відсутній склад правопорушення, проте притягнути до відповідальності пішохода, на жаль, майже неможливо.

Кримінально-правова доктрина не виключає можливості порушення ПДР пішоходами та до них застосовується стаття 291 КК України, яка викладена наступним чином: «Порушення чинних на транспорті правил, що убезпечують рух, а також нормативно-правових актів, норм і правил

виготовлення, переобладнання, ремонту транспортних засобів, якщо це спричинило гибель людей або інші тяжкі наслідки, - карається...». Проте, на нашу думку, таке формулювання норми є досить розмитим та невдалим, а такий спеціальний суб'єкт, як пішохід, має бути виокремлений.

Така розмита норма може слугувати наслідком для невірної тлумачення закону суддями, адже як показує практика, в подібних правовідносинах майже завжди винен водій, тому що при вирішенні питання про причинний зв'язок суд звертає увагу на можливість водія уникнути тяжких наслідків, але не враховуються такі обставини справи, що пов'язані з порушенням ПДР пішоходами.

Проте, Постановою Верховного Суду у колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 12.06.2019 у справі №450/1523/14-к створена нова, прогресивна практика суду, щодо вини пішохода. У Постанові підкреслено, що пішохід є рівнозначним суб'єктом дорожнього руху, який має знати та виконувати вказівки чинного законодавства щодо ПДР з метою уникнення суспільно небезпечних наслідків як для себе, так для інших учасників дорожнього руху, а в противному разі – нести відповідальність згідно статті 291 КК України[5].

Варто зазначити, що виключення з правил лише підкреслює наявність такого правила, а це підштовхує нас до наступних висновків. Визначення законодавством уточненого положення щодо вини пішохода є вкрай необхідним для належного здійснення правосуддя судом на засаді рівності усіх учасників судового процесу перед судом, що прямо передбачено статтею 129 Конституції України[1]. Тому будь-який учасник дорожньо-транспортного руху, який винен у настанні ДТП, має нести належну відповідальність згідно чинного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Верховна Рада України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР//URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>;
2. Постанова Кабінету Міністрів України «Про правила дорожнього руху» від 10.10.2001 № 1306// URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-п#Text>;
3. Закон України «Про дорожній рух» від 30.06.1993 № 3353-XII// URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text>;
4. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III// URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/conv#Text>;
5. Постанова Верховного Суду у колегії суддів Другої судової палати Касаційного кримінального суду від 12.06.2019 у справі №450/1523/14-к// – Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/82492100>.

Tasks of Criminal Law in the State of Emergency. Materials of international scientific and practical / Odesa, *December 9, 2022*. Compil.: Ye.L. Streltsov, V.P. Kedik. Ed.-in-chief Ye.L. Streltsov. Odesa: SRC NALS of Ukraine, NU “Odesa Law Academy”, 09.12.2022. 214 p.

CRIMINAL LAW IN THE STATE OF EMERGENCY (A CONFERENCE PRESENTATION)

A state of emergency is a special politico-economic and legal situation that involves the introduction of a special, so-called specific legal regime in the entire territory of the state or in its individual regions, which provides additional powers to the state and its bodies to take necessary measures and to limit to a certain extent rights and freedoms of citizens, organizations and institutions operating on its territory.

This is a very complex socio-legal situation, which needs, on the one hand, to streamline and limit various social processes in various spheres of life, which is objectively determined by an emergency situation. On the other hand, the introduction of such measures should not violate the rights and freedoms of citizens, organizations and institutions.

Therefore, there are understandable difficulties dealt with the understanding and interpretation of the concept of the “state of emergency” in specific conditions, its correlation with the concepts of “martial law”, “quarantine restrictions”, which are introduced, for example, in connection with an epidemic, with the critical infrastructure’s objects operation mode etc. Are these essentially different regimes that are introduced in a specific state (group of states), or is a “state of emergency” a more general concept that by and large covers all other types of special legal regimes? How do the concepts of “martial law”, “wartime”, “military situation” agree with each other within a more specific legal direction?

There is legislation in Ukraine that regulates provisions related to the introduction and observance of a state of emergency, martial law, and quarantine restrictions. However, these normative acts were adopted in conditions of, so to speak, fairly calm social situation in the state or at the beginning of the development of complex events. The social situation becomes more complex when such events become significant and permanent, which objectively requires further development and improvement of the legal provisions that regulate it. There is such legislation at the international and foreign levels, but how does it “harmonize” with national legislation? This is also a problem that needs attention.

The study of this is important both from the standpoint of the readiness of the entire legal system to regulate such a situation and the development of the sectoral law in such conditions, in particular criminal law.

This, in turn, formulates a number of important questions, in particular: how should criminal legislation, criminal legal theory, and the practice of applying this legislation develop in modern conditions? What tasks are considered necessary to be solved by criminal legislation, criminal legal theory, and criminal legal practice today? Which traditional functions of criminal law should dominate today: protective or preventive, or any new ones? Which areas do require protective functions of criminal law, and which - the preventive ones? What should be paid attention to when improving criminal legislation: dispositions, or sanctions, or qualifying features, or the content of the criminal law norm as a completed concentrated expression of the specific content of a prohibited socially dangerous act? How should this be qualitatively reflected in the legislative technique? The list of such topical issues can be continued. At the same time, understanding the importance of this branch of legislation in the protection of the most important social values, how to prevent criminal legislation from being “made” the main, in general, the so-called “only” means of overcoming the state of emergency. How to reasonably combine “therapeutic” and “surgical” measures to influence a serious social “disease”? It has already been repeatedly declared that with all “respect” for criminal legislation, with an understanding of all its

“punitive” possibilities, it is important, necessary, but “only” one of the components in the general complex of measures that the state must employ in emergency conditions.

Undoubtedly, a difficult situation from the point of view of a real assessment of socially dangerous acts that take place in modern conditions may (must) be subject to criminal law “influence”. Such actions, groups of such actions, as social practice has already shown, can manifest themselves in different directions. These are, for example, actions that directly violate established legal restrictions, or act as “separate” socially dangerous consequences of such violations, or “accompany” such socially dangerous violations having “other” external manifestations. These can also be actions that, figuratively speaking, do not so much violate legal restrictions as, to some extent, are determined by them. For example, there are already cases of significant violations of economic processes that occur due to the illegal “use” of established rules. A certain specificity of such actions can be “determined” not only directly by the actions, but also by the category of subjects who commit them, which also needs to be taken into account.

It is important not only to focus exclusively on the present. It is necessary to try to predict how the criminal situation and the state's reaction will develop in the near and distant future? What actions will “retain” their “constancy”, which will “develop” or “fade”, what new manifestations of socially dangerous actions may appear in such conditions, what “expression” everything will have in social life in the post-war period, which, hopefully should arrive soon. How should all this find its “reflection” in the tasks of modern criminal legislation of Ukraine? All such questions form direct tasks for criminal law science, both at the “personal” level and at the level of cooperation with other legal sciences, primarily of the criminal law direction. In any case, no matter how unfortunate it looks, in my opinion, we are at the beginning of a long way of researching complex modern problems of the establishment and existence of special legal regimes, their reflection in legislation and practice.

These are complex, in many ways, new problematic issues that all categories of modern lawyers are concerned with. A significant part of them was dealt with in more than 80 scientific papers, which were submitted to the conference “Tasks of Criminal Law in the State of Emergency”, held on December 9, 2022, on the basis of the Southern Regional Center of the National Academy of Sciences of Ukraine and the department of criminal law of National University “Odesa Law Academy”. Given the understandable difficulties, the conference was held offline in the truncated composition, which once again emphasizes the idea of *immortalitas scientia*. Despite the difficult circumstances, during the preparation and holding of the conference, we were in close contact with almost all the authors who had made their contributions while in Ukraine or abroad.

Overall, the organizing committee received contributions from: the head of the Working Group on the Development of Criminal Law of the Commission on Law Reform under the President of Ukraine, Dr. Law habil., Prof. Yu.V. Baulin, academician of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine; Chairman of the Working Group on Criminal and Criminal Procedural Legislation of the Scientific Advisory Council under the Chairman of the Verkhovna Rada of Ukraine, Dr. Law habil., Prof., Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine Muzyka A.A.; heads of the following departments of Ukrainian universities: Dr. Law habil., Prof. Veresha R.V., Department of Criminal and Administrative Law of the Academy of Advocacy of Ukraine; Dr. Law habil., Prof. Lykhova S.Ya., Department of Criminal Law and Criminal Procedure of the National Aviation University; Dr. Law habil., Prof. Zhytnyi O. O., Department of Criminal Law Disciplines of Kharkiv V.N. Carazin National University; Dr. Law habil., Prof. Konopelskyi V. Ya., Department of Criminal Law and Criminology of Odessa State University of Internal Affairs; PhD in Law, Prof. Musienko A.V. Department of Civil Law and Criminal Law of the State University of Infrastructure and Technologies; Dr. Law habil., Prof., Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine Tishchenko V. V., Department of Criminology at National University “Odesa Law Academy”; PhD in Law, Prof. Stupnyk Y.V., Department of Criminal Law and Criminal Procedure of Uzhhorod National University; Dr. Law habil., Prof., Kharitonov S.O., Department of Criminal Law Policy of the Yaroslav Mudryi Law University; Dr. Law habil., Prof., Chuvakov O.A., Department of Criminal Law, Criminal Procedure and Criminalistics of Odesa I. I. Mechnikov National University. We also received a contribution from our German colleague Dr. Law habil., Prof. Bernd Heinrich, a head of the Department of Criminal Law, Criminal Process Law and Copyright of the Eberhard-Karls University of Tübingen; Dr. Law habil., Prof. Voznyuk A.A., a head of the scientific laboratory on crime prevention problems of the National Academy of Internal Affairs.

Contributions were presented by Ukrainian scholars, representatives of the Southern School of Criminal Law, who have currently been on research internships at foreign universities: Dr. Law habil., Prof. Sotula O.S. and Dr. Law habil., Prof., Corresponding Member of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine Tulyakov V.O. We also received papers from colleagues of different Ukrainian universities and colleagues of the Criminal Law Department at Odesa Law Academy. It should separately be noted that prospective young scholars - post-graduate students, selected master's students joined the conference with their presentations. It should also be emphasized that two 2nd-year bachelors students of the Faculty of Prosecution and Investigation (Criminal Justice) of Odesa Law Academy also prepared their presentations, which indicates that they too have already come under the natural "influence" of criminal law.

The conference presentations were mainly dedicated to general and more specific problems of the application of criminal law in the conditions of martial law, the qualification of criminal offenses committed today. At the same time, Prof. Bernd Heinrich focused on the criminal-legal assessment of various socially dangerous acts committed during the COVID-19 pandemic, which continues to be relevant for Europe.

In general, based on the results of the conference, there were designed recommendations which aimed at further development of criminal law theory, improvement of criminal legislation and its practical implementation in today's difficult conditions. The conference materials will be released in a separate electronic collection.

Yevgen L. Streltsov

Prof., Prof. Hon. Dr. Law habil., Doctor of Theology,
corresponding Member of the National Academy of
Legal Sciences of Ukraine,
head of the Department of Criminal Law at NU "Odesa Law Academy"
scientific secretary of the Southern Regional Center of the NA of LS of Ukraine,
member of the Working Group on the Development of Criminal Law of the Law Reform Commission
under the President of Ukraine;
member of the Scientific Advisory Council under the Chairman
of the Verkhovna Rada (Parliament) of Ukraine

Національний університет «Одеська юридична академія»

Робоча група з питань розвитку кримінального права
Комісії по правовій реформі при Президентові України

Робоча група з питань кримінального та кримінального процесуального права
Науково-консультативній ради при Голові Верховної ради України

Південний регіональний центр Національної академії правових наук України

Кафедра кримінального права НУ «ОЮА»

Одеський місцевий осередок ГО «Всеукраїнська асоціація кримінального права»

ЗАВДАННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВА В УМОВАХ НАДЗВИЧАЙНОГО СТАНУ.

Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої 25-річчю утворення Національного університету «Одеська юридична академія». 9 грудня 2022 року. Укладачі: Є.Л. Стрельцов, В.П. Кедик. Відп. редактор Є.Л. Стрельцов. Одеса: ПРЦ НАПрН України, НУ «ОЮА», 09.12.2022. – 214 с.